

18.472.

297642

Gebk.

1193

OSZK

Ostholzschule Schlesien

Stargazing

181

18,472.

II.

Act. Zeich.

OSZK

Magyar Széchenyi Könyvtár

L A T I N
NYELVTUDOMÁNY.

NAGYOBBAK' SZÁMÁRA.

I R T A

STANCSICS MIHÁL.

II. RÉSZ:
SZOKÖTÉS.
(SYNTAXIS.)

PESTEN,
EMICH GUSZTÁV' SAJÁTJA.

1846.

294647

TARTALOM.

SZÓKÖTÉS. (Syntaxis.)

ELŐ SZAKASZ.

SYNTAXIS COMMUNIS.

Első Fejezet.

SUBJECTUM és PRAEDICATUM.

	Lap.
1. Mi a' subjectum és praedicatum ? - - - - -	3
2. E' kettő megegyeztetése - - - - -	4
3. A' mondás' lényeges részeinék megegyeztetése - - - - -	6
4. Pronomen relativum megegyeztetése - - - - -	8
5. Ha a' subjectum több névbül áll , az ige pluralisba téteket.	
6. Micsoda nembe téteket a' több névhöz tartozó adjectivum ?	9
7. Mellyik személy előbbvaló ? - - - - -	10

Második Fejezet.

CASUSOK' HASZNÁLATA.

Első cíkkely.

Nominativusról. - - - - - 11

Második cíkkely.

Genitivusról. - - - - - 12

I. Genitivus fónevekkel.

1. Ha két substantivum jö a' mondásban elő , mellyeknek egyike birtokot jelent , ez genitivusba téteket	- - - - -	12
2. A' tulajdonság genitivusba téteket	- - - - -	13

3. Genitivus tételek azon egésznek kifejezésére, melybül van mi elvétetik vagy kiemeltetik	- - - - -	14
4. A' névmások' neutrum a genitivussal tételek	- - -	15
5. Genitivust kívának <i>instar</i> , <i>nihil</i> , <i>causa</i> etc.	- - -	16

II. Genitivus melléknevekkel.

1. Az adjectivumok' neutrumai fönév gyanánt véve geni- tivussal állnak	- - - - -	17
2. Az olly adjectivumok, melyek részvétet, bőséget 'sa't. jelentenek, genitivussal tételek	- - -	-
3. Genitivust kívának az <i>ns</i> és <i>ax</i> végzetű melléknevek	-	19

III. Genitivus igékkel.

1. Az emlékezést, feledést 'stb. jelentő igék	- -	-
2. Vádolást, fölmentést, kárhoztatást 'stb. jelentők	- -	20
3. Az <i>esse</i> és <i>fieri</i> igék genitivussal	- - -	21
4. A' becsülést jelentő igék: <i>aestimo</i> , <i>facio</i> , <i>pendo</i> etc.	-	23
5. Olly igék, melyek vevést, eladást, bérleést 'stb. jelentenek	- - - - -	24
6. <i>Poenitet</i> , <i>pudet</i> , <i>piget</i> , <i>tzedet</i> etc.	- - - - -	-
7. <i>Interest</i> és <i>refert</i> használata	- - - - -	25

IV. Genitivus adverbiumokkal.

1. Olly adverbiumok, melyek mennyiséget jelentenek	26	-
2. Helyet jelentők: <i>ubi</i> , <i>ubique</i> , <i>ubinam</i> etc.	- - - - -	27
3. <i>Hic</i> , <i>huc</i> , <i>eo</i> genitivussal	- - - - -	-
4. <i>Tunc</i> és <i>tum</i> időt jelentő temporis-sal	- - - - -	-
5. A' városok' nevei e' kérdésre: <i>ubi?</i>	- - - - -	-

Harmadik cikkely.

Dativusról.

I. Dativus közönségesen.

1. Dativus tételek e' kérdésre: <i>cui?</i>	- - - - -	28
2. Dativus tételek, miðn a' magyarban számára, rés- zere 'stb. használtatik	- - - - -	-
3. minden átható ige (verb. transit.) az accus. kívül fölvehet dativust	- - - - -	-
4. Sok intransitivum verbum kiyán v. fölvehet dativust	-	29
5. <i>Sum</i> és <i>fio</i> ige dativussal	- - - - -	-

II. Dativus adjectivumokkal.

III. Dativus igékkel.

A) Olly igék, melyek rokon értelműek azon adjectivumok- kal, melyek szinte dativust kívának	- - - - -	32
B) A' következő praepositiokkal: <i>ad</i> , <i>ante</i> etc.	- - - - -	34

C) Némelly igék, értelem változás nélkül majd dativ. majd accus. kivánnak, mint: <i>adulor</i> , <i>antecedo</i> etc. - - -	36
D) A' következők: <i>abdicto</i> , <i>adscribo</i> etc. majd dativust, majd accus. majd meg ablat. kivánnak - - - -	38
E) Némelly igék különféle értelmük szerint majd dativust, majd meg accus. kivánnak - - - - -	39
F) <i>Sum</i> , midőn azt jelenti <i>habere</i> - - - - -	41

IV. Dativus particulákkal. - 44

Negyedik cikkely.

Accusativus ról.

I. Accusativus cselekvő igékkel - - - - -	45
II. Accus. kivánnak azon középigék is, melyek: <i>ad</i> , <i>circum</i> , <i>in</i> etc. tételetnek össze - - - - -	48
III. Az activum értelmű <i>deponens</i> igék szinte accusativust kivánnak - - - - -	49
IV. Két accusativust kivánnak nagy számu igék - - - - -	50
1. <i>Facio</i> , <i>efficio</i> , <i>reddo</i> etc. - - - - -	-
2. <i>Voco</i> , <i>appello</i> , <i>nomino</i> etc. nevező és czimző igék - - - - -	-
3. Mellyek választást, kinevezést jelentenek - - - - -	-
4. <i>Habeo</i> , midőn az az értelme: <i>tart</i> , <i>tekint</i> - - - - -	51
5. E' következők: <i>praebeo me</i> , <i>praesto me</i> , etc. - - - - -	-
6. <i>Doceo</i> , <i>dedoceo</i> , <i>edoceo</i> etc. - - - - -	-
7. <i>Rogo</i> , <i>oro</i> , <i>flagito</i> etc. kérő 's kérdő igék - - - - -	52
8. <i>Puto</i> , <i>existimo</i> , <i>arbitror</i> etc. - - - - -	-
9. Még más egyéb igék: <i>do</i> , <i>peto</i> , <i>adjungo</i> etc. - - - - -	-
V. Egyszemélyű igék (verba imperson.) a' személyt accusativusba kivánják - - - - -	54
1. <i>Decet</i> , illik - - - - -	-
2. <i>Oportet</i> , szükséges, kell - - - - -	-
3. <i>Fugit</i> , <i>juvat</i> , <i>praeterit</i> - - - - -	55
VI. Accusativust kivánnak némelly interjectiók. - - - - -	-
VII. A' városok és helységek' nevei accusativusban. - - - - -	56
1. minden transitivum igével - - - - -	-
2. A' városok' nevei háromféle casusban szokottak:	
a) e' kérdésre: <i>quo?</i> accusat. - - - - -	-
b) <i>ubi?</i> kérdésre ablativ. - - - - -	-
c) <i>unde?</i> kérdésre ablat. - - - - -	57
VIII. Accusativus tételek: <i>ad</i> , <i>apud</i> , <i>ante</i> etc. praepositiókkal. - - - - -	59

Ótödik czikkely.

V o c a t i v u s r ó l 60

Hatodik czikkely.

A b l a t i v u s r ó l .

<i>A)</i> Ablativus szenvédő igékkel	-	-	-	-	-	-	60
<i>B)</i> Ablativus neutro-passivakkal	-	-	-	-	-	-	61
<i>C)</i> Ablativus fő- és melléknévekkel	-	-	-	-	-	-	—
I. Olly nevek, mellyeket magyarul így fejezünk ki: <i>ra</i> <i>re</i> nézve	-	-	-	-	-	-	—
II. A' következő adjektivumok: <i>dignus</i> , <i>indignus</i> etc.	-	-	-	-	-	-	62
<i>D)</i> Ablativus igékkel	-	-	-	-	-	-	—
I. A' következő igék: <i>intereo</i> , <i>cresco</i> , <i>gaudeo</i> etc.	-	-	-	-	-	-	—
II. Az eszközökkel (ablat. instrumenti)	-	-	-	-	-	-	63
III. Olly igékkel, mellyek vevést, eladást 'stb. jelentenek	-	-	-	-	-	-	64
IV. Mellyek bővelkedést, v. szükölködést je- lentenek	-	-	-	-	-	-	65
V. Az illy értelmű igék: megtölt, terhel 'stb.	-	-	-	-	-	-	66
VI. Verba <i>petendi</i> , <i>auferendi</i> etc.	-	-	-	-	-	-	67
VII. Olly igék, mellyek: <i>a</i> (ab, abs), <i>de</i> , <i>ex</i> (e) 'stb praepositiokkal összetétlenek	-	-	-	-	-	-	68
<i>E)</i> Ablativus praepositiokkal	-	-	-	-	-	-	—
<i>F)</i> Ablativus comparatioval	-	-	-	-	-	-	70

Harmadik Fejezet.

AZ IGE' MÓDJAINAK 'S IDŐINEK
HASZNÁLATÁRÓL.

1. A' latin nyelvben annyi idő használtatik, mennyi magyar nyelvünkben	-	-	-	-	-	-	70
2. A' passivumban éppen azon idők vannak	-	-	-	-	-	-	71
3. A' conjunctivusbah nincs futurum	-	-	-	-	-	-	—
4. Conjungatio periphrastica	-	-	-	-	-	-	72
5. Az <i>ndus</i> -ra végződő participium	-	-	-	-	-	-	—

Első czikkely.

I n d i c a t i v u s .

<i>A)</i> Tempus praesens	-	-	-	-	-	-	75
<i>B)</i> Tempus imperfectum	-	-	-	-	-	-	76
<i>C)</i> Tempus perfectum	-	-	-	-	-	-	78
<i>D)</i> Tempus plusquamperfectum	-	-	-	-	-	-	80
<i>E)</i> Tempus futurum	-	-	-	-	-	-	81
a) Futurum absolutum vagy I.	-	-	-	-	-	-	—
b) Futurum exactum vagy II.	-	-	-	-	-	-	82

TARTALOM.

Lap.

F) Periphrastica conjugatio active	-	-	-	-	-	-	83
G) Észrevételek az időknek egymásra következéséről	-	-	-	-	-	-	84
a) Praesensre praesens következik	-	-	-	-	-	-	—
b) Imperfectumra ismét imperfectum	-	-	-	-	-	-	85
c) Perfectumra is imperfectum	-	-	-	-	-	-	—
d) Plusquamperf. mindig imperf. követi	-	-	-	-	-	-	86
e) Futurumra praesens következik	-	-	-	-	-	-	—

Második cikkely.

C o n j u n c t i v u s.

A) Föltételesen	-	-	-	-	-	-	86
B) Függetlenül	-	-	-	-	-	-	87
C) Kötszók után	-	-	-	-	-	-	89
a) <i>Ut</i> vagy <i>uti</i> , hogy	-	-	-	-	-	-	—
b) <i>Ne</i> , tiltó értelmű	-	-	-	-	-	-	90
c) <i>Quo</i> , <i>ut eo</i> , hogy; <i>non quo</i> 'st b.	-	-	-	-	-	-	—
d) <i>Quin</i> , qui non, quae non, quod non helyett	-	-	-	-	-	-	91
e) <i>Quominus</i> , ut eo minus helyett	-	-	-	-	-	-	93
f) <i>Utinam</i> , bárcsak	-	-	-	-	-	-	—
g) <i>Quasi</i> , minthogy	-	-	-	-	-	-	94
h) <i>Tamquam</i> , mintha, <i>ac si</i> , <i>velut si</i> etc.	-	-	-	-	-	-	—
i) <i>Quamvis</i> , ámbár, licet etc.	-	-	-	-	-	-	—
k) <i>Dum</i> , <i>donec</i> , <i>quoad</i> , mig, meddig	-	-	-	-	-	-	95
l) <i>Quod</i> , hogy, mivel, minthogy	-	-	-	-	-	-	—
m) <i>Dummodo</i> , hacsak, csakhogy	-	-	-	-	-	-	—
n) <i>Nedum</i> , nehogy	-	-	-	-	-	-	96
o) <i>Antequam</i> , <i>priusquam</i> , mielőtt	-	-	-	-	-	-	—
p) <i>Quum</i> , midön, minthogy (tempor. et causale).	-	-	-	-	-	-	—
D) Közbetétetve	-	-	-	-	-	-	97
a) Olly mondás között, mellyben accusativus infinitivus-sal van	-	-	-	-	-	-	—
b) Olly közbetett mondás, melly célt, kérést, utasítást jelent	-	-	-	-	-	-	—
E) Kérdő mondásokban	-	-	-	-	-	-	98
F) Relativumokkal	-	-	-	-	-	-	99
1. <i>Est</i> , <i>sunt</i> , <i>fuit</i> , <i>fuerunt</i> után	-	-	-	-	-	-	—
2. Midön <i>sum</i> helyett, <i>reperior</i> , <i>invenior</i> van	-	-	-	-	-	-	100
3. <i>Habeo</i> után, <i>est</i> értelemben	-	-	-	-	-	-	—
4. Ha a' relativ. <i>quod</i> , <i>est</i> , <i>non est</i> etc. után jön elő	-	-	-	-	-	-	101
5. <i>Talis</i> , vagy e' helyett néha tételeti szokott <i>is</i> , <i>ea</i> , <i>id</i> után	-	-	-	-	-	-	—
6. A' relativum conjunct. kíván, midön ezek helyett tételik: <i>ut ego</i> , <i>ut tu</i> , <i>ut ille</i> etc.	-	-	-	-	-	-	—
7. <i>Tam</i> , <i>tantus</i> , <i>talis</i> , <i>ejusmodi</i> után	-	-	-	-	-	-	102
8. A' relativum conjunctivust kíván comparativus után	-	-	-	-	-	-	—
9. Midön a' relativum olly igékkel van, mellyek rendeltetést, célt fejeznek ki	-	-	-	-	-	-	—
10. Ha a' relativ. <i>is sum</i> után fordul elő	-	-	-	-	-	-	103

TARTALOM.

	Lap.
11. Ha a' relativ. <i>cum</i> (minthogy) helyett fordul elő	- - - - - 103
12. Még több más esetben is	- - - - - 104

Harmadik czikkely.

Imperativus ró I.	105
--------------------------	-----

Negyedik czikkely.

Infinitivus ró I.	106
--------------------------	-----

1. Infinitiyus tételek activum particip. futurummal	- - - - - 107
2. Neutrius genusu igenév gyanánt	- - - - -
3. Accusativussal igen gyakran	- - - - -
4. A' következő igékkel: <i>audio</i> , <i>video</i> , <i>sentio</i> etc.	- - - - -
5. <i>Dico</i> , <i>credo</i> , <i>nego</i> , <i>fero</i> , <i>trado</i> stb. igékkel	- - - - - 108
6. Midön e' kétkedő értelme van a' mondásnak: <i>valjon?</i> — <i>e?</i>	—
7. <i>Soleo</i> , <i>audeo</i> , <i>debeo</i> , <i>possum</i> etc. után	- - - - -
8. Egyéb esetek	- - - - - 109

Ötödik czikkely.

Participiumok' használata	110
----------------------------------	-----

Hatodik czikkely.

Gerundiumok' használata	114
--------------------------------	-----

Hetedik czikkely.

Supinumok' használata	116
------------------------------	-----

MÁSODIK SZAKASZ.

SYNTAXIS ORNATA.

Első czikkely.

**A' BESZÉDRÉSZEK' HASZNÁLATÁNÁL
ELŐFORDULÓ SAJÁTSÁGOK.**

A.) Főnév (substantivum) - - - - - 118

1. Főnév tételek melléknév helyett	- - - - -
2. Az életkornál, 's évek' száma jelentésére	- - - - -
3. Hivatali idő jelentésére ablat. absol.	- - - - -
4. Elvont (abstract) nevek a' sajátságosak helyett	- - - - -
5. <i>Nemo</i> (senki) <i>nullus</i> helyett	- - - - -
6. <i>Nihil</i> mint subst. <i>non</i> adverb. helyett	- - - - -
7. Körülirásban	- - - - -
8. <i>Causa</i> , <i>gratia</i> , miatt, okbul	- - - - - 119

9. Nemzetek' nevei országok' nevei helyett -	-	-	-	-	-	119
10. Még némelly név -	-	-	-	-	-	-

B.) Melléknév (adjectivum)

1. A' melléknév igehatárzó helyett -	-	-	-	-	-	-
2. Helynevek helyett melléknév -	-	-	-	-	-	-
3. Egyéb esetekben -	-	-	-	-	-	120
4. Melléknevek olly adverbiumok helyett, melyek helyet jelentenek -	-	-	-	-	-	-
5. Rendszámbul lett adverbiumok helyett adjectivumok -	-	-	-	-	-	-
6. Adjectivum más adverbium helyett -	-	-	-	-	-	-
7. <i>Nullus</i> , <i>non</i> helyett -	-	-	-	-	-	-
8. <i>Quam</i> helyett <i>quantus</i> -	-	-	-	-	-	-
9. Két adjectivum vagy két adverbium -	-	-	-	-	-	121
10. <i>Unus</i> a' superlativussal használva -	-	-	-	-	-	-
11. <i>Sexcenti</i> szójárás -	-	-	-	-	-	-

C.) Névmás (pronomina)

1. Személyes névmás mint nominativus -	-	-	-	-	-	121
2. Személyes névmás' többese -	-	-	-	-	-	-
3. <i>Ipse</i> használata -	-	-	-	-	-	122
4. <i>Idem</i> használata -	-	-	-	-	-	-
5. <i>Et ipse</i> használata -	-	-	-	-	-	-
6. <i>Is</i> , <i>et is</i> , <i>atque is</i> , <i>nec is</i> etc. -	-	-	-	-	-	-
7. <i>Hic</i> — <i>ille</i> használata -	-	-	-	-	-	123
8. <i>Ille</i> használata -	-	-	-	-	-	-
9. <i>Is</i> , <i>idem</i> , <i>talis</i> , <i>tantus</i> , <i>tot</i> etc. -	-	-	-	-	-	124
10. <i>Qui</i> , <i>pro</i> helyett <i>esse</i> igével -	-	-	-	-	-	-
11. <i>Quisquis</i> , <i>quicunque</i> -	-	-	-	-	-	-
12. <i>Quidam</i> (valaki) használata -	-	-	-	-	-	-
13. <i>Quis</i> , <i>qui</i> , és <i>aliquis</i> -	-	-	-	-	-	125
14. <i>Quisquam</i> és <i>ullus</i> -	-	-	-	-	-	-
15. <i>Quisque</i> , <i>kiki</i> , minden -	-	-	-	-	-	126
16. <i>Quid</i> , <i>quare?</i> helyett -	-	-	-	-	-	-
17. <i>Alius</i> , ismételve -	-	-	-	-	-	127

D.) Ige (verbum)

1. <i>Curare</i> és <i>jubere</i> , <i>tat</i> , <i>tet</i> -	-	-	-	-	-	-
2. Ige fönév helyett -	-	-	-	-	-	-
3. Egyes sajátságok -	-	-	-	-	-	-
4. Kérdés vagy feleletben ismételve -	-	-	-	-	-	-
5. 6. Az ige ismételtetik -	-	-	-	-	-	128
7. <i>Ductus</i> , <i>motus</i> , <i>commissus</i> , <i>captus</i> etc. -	-	-	-	-	-	-
8. <i>Soleo</i> aliquid facere -	-	-	-	-	-	-
9. <i>Nescio</i> <i>an</i> , <i>haud scio</i> <i>an</i> -	-	-	-	-	-	129

E.) Igehatárzók (adverbia)

1 Latinban a' mi <i>val</i> , <i>vel</i> ragunk' értelme ritkán fejeztetik ki -	-	-	-	-	-	-
2. Az adverbium participium mellé is téteket -	-	-	-	-	-	-

TARTALOM.

	Lap.
3. Az adverbium néha kettőzetetik	- - - - - 130
4. <i>Non modo — sed etiam</i>	- - - - -
5. <i>Non minus — quam, non magis — quam</i> etc.	- - - - - 131
6. <i>Ita</i> , használata	- - - - -
7. <i>Primum</i> vagy <i>primo</i> etc.	- - - - -
8. <i>Forte, fortasse, forsitan</i>	- - - - -
9. <i>Modo non, tantum non</i>	- - - - -
10. <i>Non ita, nem ugy, nem olly</i>	- - - - -
11. <i>Non item, nem pedig</i>	- - - - -
12. <i>Minus és parum, non helyett</i>	- - - - -
13. <i>Nunc, jelen időben</i>	- - - - -
14. <i>Dum</i> különböző értelme	- - - - a 133
15. <i>Vel</i> használata	- - - - -
16. <i>Nisi, mint adverbium</i>	- - - - -

F.) Praepositionok

G.) Conjunctiok

1. <i>Et nemo</i> , <i>et nullus</i> , etc.	-	-	-	-	-	-	-
2. Más kötszók' használata	-	-	-	-	-	-	-
3. <i>Siquis</i> , kötszó gyanánt	-	-	-	-	-	-	135
4. <i>Et</i> (que, atque)	-	-	-	-	-	-	-

Második cíkkely.

P L E O N A S M U S.

1. Több egyjelentésű szó	-	-	-	-	-	-	135
2. Tulságos halmozás	-	-	-	-	-	-	136
3. Pleonasmusnak más neme	-	-	-	-	-	-	—
4. A' substantivum , a' pronom. relativummal ismételtek	-	-	-	-	-	-	—
5. Is és ille névmásokkal a' quidem fölösleg használva	-	-	-	-	-	-	137
6. Ab , ad , dé etc. szükségtelenül használva	-	-	-	-	-	-	—
7. Sibi , fölösleges suus mellett	-	-	-	-	-	-	—
8. Potius és magis szükségtelen	-	-	-	-	-	-	—
9. Loci , locorum fölösleges	-	-	-	-	-	-	138
10. Sic , ita , id , hoc , illud szükségtelen	-	-	-	-	-	-	—
11. Több szükségtelen szó	-	-	-	-	-	-	—
12. Még más pleonasmusok	-	-	-	-	-	-	—
13. Videri , foltüntetőleg szükségtelen	-	-	-	-	-	-	139
14. Facere ut , est ut körülírások	-	-	-	-	-	-	—
15. Coepi infinitivussal	-	-	-	-	-	-	—
16. Két negatio , igenlés helyett	-	-	-	-	-	-	140
17. Non nemo , nemo non etc.	-	-	-	-	-	-	—
18. Et szükségtelen multi után	-	-	-	-	-	-	141
19. Több pleonasmus	-	-	-	-	-	-	—

Harmadik czikkely.

ECLIPSIS.

1. Pronomén person. kihagyatik - - - - - 141
2. Tulajdonnevek él *filius* és *filia* kihagyatik - - - - -

	Lap.
3. <i>Aedes</i> vagy <i>templum</i> kihagyatik	-
4. Némelly főnevek kihagyatnak	-
5. <i>Causa</i> gyakran kimarad	-
6. <i>Is</i> , <i>ea</i> , <i>id</i> , kihagyatik	-
7. Pronomen possess. kihagyatik	-
8. <i>Quid?</i> indulatszó használata	-
9. <i>Pertinere</i> , kihagyatik	-
10. <i>Nihil aliud quam</i> , etc.	-
11. <i>Ait</i> , <i>inquit</i> használata	-
12. Az esküvési, fogadástételei mód	-
13. Az igének néha kétszer kellene téteennie	-
14. <i>Zeugma</i> , vagy <i>syllepsis</i>	-
15. <i>Esse</i> az infinitivus mellől kihagyatik	-
16. <i>Ut</i> , az ut opinor, ut puto etc. mondásokbul kimarad	-
17. Praepositio a' kettős mondások' egyikéból kimarad	-
18. <i>Tantum abest ut</i> etc.	-
19. <i>Si</i> kötszó, a' kettős mondás' elején kimarad	-
20. <i>Vero</i> , autem kötszók az ellentétes mondásokban gyakran kimaradnak	-
21. Más esetekben a' kötszó kihagyatik	-
22. <i>Et</i> gyakran kimarad	-
23. Más eclipsis	-
24. <i>Predicatum</i> kimarad	-

Negyedik czikkely.

A' BESZÉDRÉSZEK' ELHELYHEZTÉSE.

A) A beszédrészek helyzete általában 147

1. Subjectum első helyen áll	-	-	-	-	-	-
2. A' czifraságok nem illenek	-	-	-	-	-	-
3. A' hangnyomatos szó elül áll	-	-	-	-	-	148
4. A' melly szó többhöz tartozik, elül vagy hátul állhat	-	-	-	-	-	-
5. Genitivus elül vagy hátul állhat	-	-	-	-	-	-
6. Az adjectivum vagy elül vagy hátul állhat	-	-	-	-	-	-
7. A' hivatalt, czímet jelentő nevek hátul állnak	-	-	-	-	-	149
8. <i>Alius, aliud</i> etc.	-	-	-	-	-	-
9. <i>Non</i> használata	-	-	-	-	-	-
10. Némelly kifejezések	-	-	-	-	-	-
11. <i>Inquit</i> , idézettel	-	-	-	-	-	150

B.) Mondások' összekötése és Periodusok

1. Erre a' kötőszók használtatnak	-	-	-	-	-	-
2. <i>Quod</i> és <i>quodsi</i> , <i>quodnisi</i> etc.	-	-	-	-	-	-
3. <i>Neque</i> és <i>nec</i> , et helyett	-	-	-	-	-	151
4. A' periodus	-	-	-	-	-	-
5. Mi a' periodus?	-	-	-	-	-	-
6. Periodus simplex	-	-	-	-	-	-

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
7. Periodus composita - - - - -	152
8. Sajátságok - - - - -	153
9. Figurák' használata - - - - -	—

Toldalék - rész.

P R O S O D I A.

Adalék.

Némelly szavak' hangmértéke - - - - -	161
--	-----

Függelék.

Különbözö jelentésű szók' hangmértéke - - - - -	162
Rokonsági nevezetek - - - - -	163
Verslábok és Versfajok - - - - -	—
Latin szójárások - - - - -	166
Római calendariom - - - - -	168
Bövidítések. - - - - -	171

MÁSODIK RÉSZ.

S Z Ó K Ö T É S.

(Syntaxis)

© 1967 by
G. K. Hall & Sons

S Z Ó K Ö T É S.

(Syntaxis.)

A' latin syntaxisnak két része van; az első szabályos: itt vannak a' nyelvalkotványnak alapjai fólállítva, ezt **Syntaxis Communis** néven nevezik; itt foglaltaatnak minden azon szabályok, mellyeket követnünk kell, ha latinul jól (emendate, grammaticē) akarunk írni; a' második szakasz a' latin nyelvnek sajátsgait, különös cífraságait foglalja magában, és ez: **Syntaxis ornata**-nak mondhatik.

ELSŐ SZAKASZ.

SYNTAXIS COMMUNIS.

A' mondásban, 's állithatni minden mondásban, e' kettő foglaltatik: *Subjectum* és *Praedicatum*. Eddig az első részben csak egyes szavakról szóltunk: de most már itt az egyes szavakat mondássá alakitjuk, hogy gondolatinkat általuk kijelenthesük; mert mit érne szavakat tudnunk, ha belőlük értelmes mondást nem tudnánk kihozni. Mire való volna minden nyelvtanulásunk, ha nem volnánk képesek gondolatinkat úgy közölni, hogy mások bennünket megérthessenek. Mind az, a' mit eddig az *Etymologiában* tanultunk, magában véve semmi, csak a' Syntaxis által vehetjük hasznát; és ez úgy van minden nyelvben. — Minthogy pedig a' mondás, és így a' beszéd mindenazon beszédrészeket magába fölveszi, mellyek valamelly nyelvben léteznek, tehát azokat egyenként előadjuk.

ELSŐ FEJEZET.

SUBJECTUM és PRAEDICATUM

ÖSSZEKÖTÉSE.

- 1) *Subjectum*-nak neveztetik a' mondásban az (szó, név, személy, dolog), a' miről valamit mondunk; *Praedicatum* ne-

vet visel az, mit a' subjectumról mondunk. — A' subjectum lehet: **főnév**, vagy helyette **melléknév**, **névmás**, vagy ha ezek közül egyik sem: akkor lehet valamelly **particula**, határozatlanúl vett **ige**, és olyankor e' részeket úgy kell tekinteni, mint **neutrum genusú** substantivumot.

Jegyzet. Midön a' latin nyelvben adjectivum pótolja a' substantivum' helyét, többnyire alatta kell érteni e' szót: *homo* (ha csakugyan a' subjectum személy), mert a' latinban nem igen mondatik: *probus neminem laedit*, hanem hozzáteszi: *homo probus*'stb. Azonban a' többes számban inkább kímaradhat, p. o. *pauperes*, *dives* 'stb. azaz, oly adjectivumok-nál, melyek némileg substantivum-má módosultak. Közönségesen tehát a' főnevet kiteszik, mint hogy nem helyeselhetni az illyeket: *multi docti*, sok tudós; hanem: *multi homines* (viri) *docti*. Különösen használják a' latinok e' szót: *res*, midön valami bizonytalanul van szó, például: *res facillimae saepe difficultimae sunt ad inveniendum*; és e' szót: *res*, *dolog*, magyarban is gyakran használjuk; egyébiránt az adjectivumok neutrumban sokszor vétetnek substantivumok helyett, mint: *multa*, *pulchra*. — Gyakran megtörténik a' latinban (mint nyelvünkben is), hogy egyes szám használtatik többes helyett, főkép midön egész osztályt akarnak jelenteni, p. o. *Curtius*, 3 könyv. Alexander ad condendum ex Peloponneso *militem*, Cleandrum cum pecunia mittit: Tac. Ann. 2, 31. Cingebatur interim *milite* domus. Igy mondjuk például a' magyarban: a' *jobbágynak* (azaz: jobbágynak) sorsa jávult; a' *kereskedő* vagyosabb mint a' *földmives*, (kereskedők — földmivesek helyett).

2) A' Praedicatum vagy *ige*, vagy pedig a' segédige: *esse* (van), valamelly névvel, de ezen: *van* a' magyarban rendesen elmarad. — Ha a' praedicatum *ige*, a' subjectummal számra nézve meg kell egyeznie, p. o. *arbor viret*, *arbores virent*; ha pedig a' praedicatum a' segédige: *esse*, valamelly melléknévvel, vagy névmással, vagy participiummal: a' *esse* számra nézve, a' többiek pedig *genus*-ra nézve is megegyeznek a' subjectummal, p. o. *ille puer est modestus*; *hi libri sunt mei*; *haec prata sunt viridissima*; *illae ancillae sunt diligentissimae* 'stb. Ha az *esse*-vel substantivum van mint Praedicatum, ez mind számra, mint *genus*ra nézve független a' subjectum-tól; p. o. *Captivi militum praeda fuerant*; *amicitia vinculum quoddam est hominum inter se*. Midön pedig a' főnév kettős végzetű, *genus* szerint, mint: *rex-regina*, *magister-magistra*, *inventor-invenatrix*, *indagator-indagatrix*, *corruptor-corruptrix* 'sa't. akkor a' *genus* megegyezhet a' Subjectummal, p. o. *licentia rerum corruptrix* est morum; *stilus optimus est dicendi effector ac magister*. — A' *masculinum* és *neutrum* inkább megegyeztethetnek, mint a-

kármellyik a' femininummal ; ha tehát példaúl neutrum a' subiectum , inkább fölvesz masculinum praedicatumot , mint femininum-ot ; így : *tempus vitae magister est* , nem pedig: *tempus . . . magistra*. Az úgynevezett *epicaenum* nevekben azon genus véte-tik , melly a' szokottabb végzettel egyez meg inkább , p. o. *aquila* (végzete szerint femininum , tehát) volucrum *regina*; ám-bár így is mondhatni : *aquila rex volucrum*. — Valamelly adverbium a' segéd *esse* igével csak kivételképen lehet praedicatum , midőn az *esse* kiváltképen: *találtatik*, vagy; *ott van* értelemben véte-tik , p. o. *aliquid probe est* , *aliquis procul est*. Vagy pedig midőn az adverbium *tropice* használtatik , p. o. Cic. Epist. 99. Praeterea *rectissime* sunt apud te omnia ; azonkívül nálad minden igen jól van. (Egyébként még csak *frustra* és *impune* véte-tik *esse*-vel praedicatum gyanánt Tacitus- és Sallust-nál , mint : *ea res frustra fuit* , *dicta impune erant*.)

1. Jegyzet. A' *collectivum* neveknél , mellyek fogalmuknál fogva már az egyes számban is többséget jelentenek , például: *multitudo* , *turba* , *exercitus* , *juventus* , *nobilitas* , *grex* , *gens* , *populus* , *plebs* , 's több illyenek , a' költök gyakran az igéttöbbes szám-ba teszik , mint: *Atria turba tenent* , *veniunt leve vulgus euntque* , Ovid. Metam. , Cicerouál illy mondásra nincs példa. Néhol Caesar és Sallustius-nál elvétele láthatni. Caes. Quum tanta multitudo lapides ac tela conjicerent. Liviusnál többször láthatni , példák: *Locros omnis multitudo abeunt*. Cetera omnis multitudo , velut signum aliquod secuta , in unum quum convenisset , frequenti agmine petunt Thessalam. Gyakran a' *collectivum* nevek soksa-ga a' következő mondásban alkalmaztak 's akkor az ige többesben áll , p. o. Cic. de Nat. deor. Ut hoc idem generi humano evenerit , quod in terra collocati sint (tudnillik homines); ugly szinte pr. Arch. 12. Qui est ex eo numero , qui semper apud omnes sancti sunt habiti. — Nem ritkán láthatni , hogy az ige: *uterque* és *quisque* , *pars-pars* (alii-alii helyett) , *alius-alius* , vagy *alter-alterum* — mellék névmásokkal többesbe téte-tik , holott ezek egyet-egyet jelentenek , például: Caes. de B. G. Eodem die *uterque* eorum ex castris stativis exercitum educunt. Liv. 2 , 15. missi honoratissimus quisque ex patribus. Cur. 3 , 6. Pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant. Tacit. Ann. 2 , 24. pars navium haustae sunt. Liv. 2 , 10. Dum alius alium , ut proelium incipient , circumspectant. Az illy szójárások' felvilágosi-tására szolgálhatnak olly mondások , mellykben előbb az általános többes , aztán részenként jönek elő , p. o. Sall. Jug. 58. At nostri , repentina metu perculti , sibi quisque pro moribus consulunt; alii fugere , alii arma capere , magna pars vulnerati aut occisi.

2. Jegyzet. Azon természetes szabály alól , hogy: az adjectivum azon genus-ba téte-tik , mellyben substantivuma van , ki-vételnek látszik , midőn néha az adjectivum neutrum genusban téte-tik más nemű főnevekhez: példák : *Triste lupus stabulis , varium et*

mutabile semper femina, mondja Virgilius. Sót maga Cíceró is : *Omnium rerum mors est extremum.*

Capita conjurationis ejus, quaestione ab Consulibus ex senatusconsulto habita, virgis caesi, ac securi percussi sunt. Livius.

E' szavak után: *mancipium, animal, furia, scelus, monstrum, prodigium* mindig *qui* vagy *quae* következik, a' mint *him* vagy *nō* értek alattuk; p. o. Cic. in Verr. 2, 32. *Quod unquam hujusmodi monstrum aut prodigium audivimus aut vidimus, qui cum res transigat, post cum accusatore decidat?* id. Epist. 1, 9. *Primum illa furia muliebrium religionum (Clodius), qui non pluris fecerat Bonam Deam quam tres sorores, impunitatem est assecutus.* — A' *milia* (ezer) névnél a' *praedicatum*' *genus-a* néha megegyez a' személy' *nem-ével*, mellyet jelent; p. o. Curtius: 4, 19. *Duo milia Tyriorum, crucibus affixi, per ingens litoris spatium pependerunt.* Liv. 40. 41. *Ad septem milia hominum in naves inpositos praeter oram Etrusci maris Neapolim transmisit.*

3. Jegyzet. Ha midőn a' *subjectum* más számban van mint a' *praedicatum*, az ige *esse* abba a' számba tetetik, mellyben a' *subjectum* van, p. o.

Quam quam captivi militum praeda fuerant. Liv. fölebb. *Quae (omnia) sine dubio vitae sunt eversio.* Cic. de Fin. 5, 10. *Octo legiones juxta Rhenum praecipuum robur erant.* Tacit. Ann. 4, 5.

Angustiae, unde procedit Peloponnesus, Isthmos appellantur. Plin. nat. hist. 4, 5.

De azért gyakran van az ige a' *praedicatum*-ot tevő fónévvél ugyanazon: számmal, 's talán még többször; példák:

Aude nunc, o furia, de tuo consulatu dicere, cuius fuit initium Iudi Compitalicii. Cic. in Pis. 4.

Possedere ea loca, quae proxima Carthaginem Numidia appellatur; Sallust. Jug. 21.

Magnae divitiae sunt lege naturae composita paupertas; Senec. epist. 4. *Contentum vero suis rebus esse maxima sunt certissimaeque divitiae.* Cic. paradox. extr.

Azonban általánosan megjegyezhetni, hogy ott, hol nem könyyen ismerhetni meg mellyik a' *praedicatum* vagy *subjectum*, az ige számra nézve a' legközelebbi substantivummal egyez meg; p. o. Cic. de. div. 2, 43. *Non omnis error stultitia est dicenda.* Terent. Phorm. 1, 2, 44. *Parpertas mihi onus visum est, miserum et grave.* — Ha például e' mondást megfordítjuk így: *non omnis error dicendus est stultitia;* mihi semper *visa est paupertas* grave et miserum onus, egyet tesznek.

3) Ha valamelly mondás' *subjectuma* és *praedicatuma* úgy egygyé olvadnak, hogy a' kettő egy fogalmat tesz, például: *homo est bonus, vagy: homo qui est bonus,* 's a' *relativum* és *esse* kimarad, így *homo bonus, vagy megfordítva: bonus homo,* akkor mind az *adjectivum*, mind a' *pronomen*, és *participium*

mindenben: genusban, számban és esetben, a' substantivumhoz alkalmazza magát; példák:

hic eruditus vir, haec modesta ancilla, hanc modestam virginem; huic modesto puerο; apis sedula, aetas aurea, fraus impia, illam pulchram feminam; horum aegrorum puerorum 'sa't.

Ha illyenképen egy fogalmat jelentő két főnév tételik közvetlenül egymás mellé, azon viszony a' grammatica-ban *apposito* nevet visel, mellyben az egyik név a' másik által magyarázatik 's meghatározatik, p. o. Taurus mons; Socrates vir sapientissimus; Urbs Roma, arbor laurus 'sa't. A' másikhoz magyarázatul függesztett név (tulajdonkép az appositum) azon esetbe tételik, mellyben az első van, p. o. Socratem sapientissimum virum Athenienses interfecerunt; számra és nemre nézve különbözhetnek, p. o. urbs Athenae, urbs Pestinum.— Virg. Ecl. 2, 1. Formosam pastor Corydon ardebat *Alexin, delicias* domini. De azon esetre, ha az *appositum* név két nemű 's végzésű, az választatik, melly a' magyarázandó névvel meggyez, 's a' *praedicatum* is ahoz (és nem az *appositumhoz*) alkalmaztatik, p. o. Cicero: Tulliola, deliciae nostrae, tuum munusculum *flagitat*; Quum duo fulmina nostri imperii subito in Hispania, Cn. et P. Scipiones, extineti occidissent (ugyan is: *duo fulmina*, ha bár elül áll is, mégis csak appositum). De ha helységeknek többes számban divatozó nevei: urbs, oppidum, civitas *appositum* által világosítatnak, a' *praedicatum* rendesen ezen ismértesebb nevekre vitetik, p. o. Plinius: Volsinii, oppidum Tuscorum opulentissimum, concrematum est fulmine. —

O vitae *philosophia* dux (magistra), virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! Cic. Tusc. 5, 2.

Pythagoras velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat. Just. 20, 4.

Jegyzet. Azonban vannak példák, hogy az appositumra vitetik a' *praedicatum*, mint: Sall. Hist. Qui videmini intenta mala, quasi *fulmen*, optare se quisque ne *attингat*. Gyakran megtörténik, hogy az ige, a' legközelebbi névvel egyeztetik meg, 's hogy az *adjectivum nemen* és 'számban az appositum névvel megegyez, p. o. Sall. Cat. 25. Sed ei cariora semper omnia, quam decus atque pudicitia fuit, Cic. *Quis igitur illum consulem, nisi latrones, putant?* id. p. lege Man. Corinthum patres vestri, totius Graeciae *lumen, extinctum esse voluerunt*. Nep. Them. 7. Illorum *urbem* ut propugnaculum *oppositum* esse barbaris.

4) Midőn valamelly *pronomon relativum* vagy *demonstrativum* az előtte levő mondás' substantivum-ára vonatkozik, ennek *nemében* és *számában* meg kell egyeznie; p. o. tam *modestus ille puer est, quem vidisti, de quo audivisti, cuius tutor es, ut omnes eum diligent.* Nep. Timol. 1: *Timoleon, id, quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam.*

Jegyzet. E' szabály alól kivétetnek olly kettős mondások, mellyeknek első része (mint *neutrūm* név tekinthető) ezen igék által: *dicere, vocare, appellare, nominare, habere, putare* s' a' t. magyarázatuk, a' *relativum* a' következő (és nem az előtte levővel) névvel egyez meg; p. o. Liv. 42, 44. *Thebae ipsae, quod Boeotiae caput est* (*nominátur, habetur, tartatik*), in magno tumultu erant. Caes. bell. civ. 3, 80. *Caesar Gamphos pervenit, quod est oppidum Thessaliae.* Cic. Brut. 33. Extat ejus peroratio, qui epilogus dicitur. id. de leg. 1, 7. *Animal plenum rationis, quem vocamus hominem;* id. p. Sext. 40. *Domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, moenibus sepserunt;* Phil. 5, 14. *Pompejo, quod imperii Rom. lumen fuit, extincto; in Pis. 39. P. Rutilio, quod specimen habuit haec civitas innocentiae.* — Néha pedig a' következő mondáshban levő névnek *genus-a* vetetik a' *neutrūm* helyett, p. o. Liv. 1, 45. *Romae sanum Diana populi Latini cum populo Rom. fecerunt: ea (id helyett) erat confessio, caput rerum Romam esse;* Cic. de Off. 3, 10. Si omnia facienda sunt, quac amici velint, non amicitiae *tales* sed *conjurato-nes putandae* sunt. Igy: *haec fuga est, non profectio;* *ea (id helyett) ipsa causa belli fuit.* — De meg kell jegyezni, hogy ha valamelly szót magyarázni akarunk, legjobb a' vonatkozó névmást azon nemben használni, mellyben van a' megmagyarázandó név, p. o. Caes. bell. Gall. 5, 11. *Flumen, quod appellatur Tamesis.* Nep. Paus. 3. *Genus est quoddam hominum, quod Ilotae vocatur.*

5) Ha valamelly mondásban több egyes számu név teszi a' *subjectumot*, akkor az ige többes számba tétezik, ha ama nevek vagy mind, vagy nagyobb részint személyt jelentenek: ha pedig személytelen nevek, az ige mind az egyes, mind a' többes számban szokott. Hogy ha pedig azon neveknek valamellyike pluralisan van, a' *praedicatum is abba* tétezik (ha csak, mint gyakran történni szokott, a' legközelebbi egyes számu névhöz nem' kapcsoltatik), példák:

Antonius et Octavianus *vicerunt Brutum et Cassium apud Philippos.*

Cum tempus necessitasque *postulat*, decertandum manu est, et mors servituti turpitudinique anteponenda. Cic. Off. 1, 23.

Beneficium et gratia homines inter se *conjungunt.*

Vita, mors, divitiae, paupertas omnes homines vehementissime permōrent. Cic. Off. 2, 10.

1. Jegyzet. Ha a' mondásban két egyes számu személytelen név van, az ige vagy egyesbe vagy többesbe tétehetik; a' mint vagy egy, vagy több fogalmat jelent a' két szó; ugy ha a' nevek személyt jelentenek is; például: Cic. Brut. 8. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata facta quodammodo oratio, tum etiam magistri dicendi multi subito extiterunt. Nam Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites in honore magno fuit; de div. hac ratione et Chrysippus et Diogenes et Antipater utitur; de Sat. 17. In qua sententia Democritus, Heraclitas, Empedocles, Aristoteles fuit, in Verr. 1, 30. Condemnatur enim per paucis sententiis Philodamus et ejus filius. — Azonban a' prosai íróknál általánosan a' többes szám a' szokottabb, de unus et alter min dig singularist kiván.

2. Jegyzet. A' disjunctivus kötszó aut majd singularral, majd plurallal használtatik, példák: Cic. Tusc. 5, 9. Si Socrates aut Antisthenes diceret; Liv. 5, 8. Ut quosque studium privatim aut gratia occupaverunt. Cic. de orat. Ne Sulpicius aut Cotta plus quam ego apud te valere videantur. Plin. Panegyr. 75. Erant enim (acclamations) quibus nec senatus gloriari, nec princeps possent.

3. Jegyzet. Ha a' mondás' subjectum-a singularis és még egy név cum praepositio-val kötötték hozzá (akár egyes szám akár többes) az ige vagy egyesbe vagy többesbe tétehetik, miként a' grammaticai constructio kívánja; például: Cic. ad Att. 7, 14. Tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites; ad A. fr. 3, 2. Domitius cum Messala certus esse videbatur. Liv. 21, 60. Ipse dux cum aliquot principibus capiuntur. Sallust. Catil. 43. Lentulus cum ceteris constituerant. Nep. Phoc. 2. Ejus consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de rep. mereri existimabantur, populis cito in exilium erant expulsi. — Főkép pedig akkor ajánlhatni az igét többesbe tétedni, miön sok közbefett nevek miatt a' fő Subjectum távol esik, 's a' személyeknek inkább csak többsége vétek tekintetbe.

6) Miön egy melléknév, részesülő, vagy névmás több főnévre vétethetik, melyiknek nem-ét veszi föl, erre nézve a' következőket szükséges megjegyezni:

a. Ha a' nevek *egy-ugyanazon* neműek, az adjectivum vagy participium és névmás is abba tétekit.

b. Ha a' nevek különböző neműek, elő lényeknél a' *masculinum* előbbvaló a' *femininum*nál, tehát az adjectivum, 'sa't. is azt veszi föl. Elettelen dolgok *neutrumba* tétekit az adjectivumot, ha pedig vegyesen vannak: elő és élettelen tárgyak, vagy az elők' nemét veszi föl, vagy neutrumba tétekit, p. o.

Jam pridem pater mihi et mater *mortui* sunt. Ter.

Labor voluptasque, dissimilia naturā, societate quadam inter se naturali *juncta* sunt. Liv. 5, 4.

Romani, si me scelus fratris, te senectus absumpserit,
regem regnumque Macedoniae sua *futura* sciunt. Liv. 40.

Vagy pedig, a' mi még legközönségesebb az *élő* és *élette-*
len tárgyak' neveinek vegyülesiében, a' *praedicatum* (azaz a'
puszta adjectivum, participium, pronomen) valamellyik név mel-
lé tétezik, a' többinek alatta értetik; példák:

*Thrasybulus contemptus est primo a tyrannis atque ejus
solitudo.* Nep. Thras. 2.

*L. Brutus exulem et regem ipsum, et liberos ejus, et
gentem Tarquiniorum esse jussit.* Cic. de rep.

Hominis utilitati agri omnes et maria parent. Cic.

Jegyzet. Lehet még olly eset, hogy élő lények közöl *femi-*
nimum és *neutrūm* jö öszsze, például ha a' *subjectum* ez volna: *so-*
rora tua et ejus mancipium, miként tétezik a' *praedicatum* vagy *ad-*
jективum? Példa nincs rá, de ha a' *mancipium* alatt *rabszolganő* ér-
tetik, téteknék például, *adventae* sunt, ha pedig a' *mancipium* alatt
férfi értetik, főlebbi szabály szerint: *adventi*. Hogy a' grammati-
ca-i szabályok szerint sok elsőséggel bir a' *masculinum* a' *femininum*
fölött, abbal is kitetszik, hogy például: *filii, fratres, socii,*
reges, és sok más ezekhoz hasonló nevek alatt, bár alakukra néz-
ve masc. mégis nō is értethetik; Livius. *Legati missi sunt ad Pto-*
lemaeum Cleopatramque reges. Sallustius: *Divitiae, deus, gloria*
in oculis tota sunt. Livius: *Formieis portam murumqne de coelo ta-*
cita esse. Merico urbs et ager in Sicilia *jussa* dari. Sallustius: *O-*
tium atque divitiae, quae prima mortales putant. Liv. *Postquam ira*
et avaritia imperio potentiora erant. Liv. de nat. deor. *Fortunam ne-*
mo ab inconstantia et temeritate sejunget, quae digna certe non
sunt deo.

7) Ha a' *subjectum*-ot e' személyes névmások teszik: *ego,*
tu, nos vos valamelly más névvel, a' *praedicatum*-ra nézve az
első személy előbbvaló a' másodiknál és harmadiknál, a' má-
sodik pedig a' harmadiknál, tehát a' *praedicatum* az előbbva-
lót követi; például: *Si tu et Tullia, lux nostra valetis, ego*
et suavissimus Cicero valemus. Cic. Epist. 14, 5.

Jegyzet. Igy Cicero in Verr. 1, 45. *Hoc jure et majores*
nostri et nos semper usi sumus; in Rull. 1, 7. *Errasti Rulle, vehe-*
menter et tu et nonnulli collegae tui. Azonban néha a' *praedicatum*
nem az előbbvalót követi, mint: Cic. *Vos ipsi et senatus frequens*
restituit; et ego et Cicero meus flagitabit.

MÁSODIK FEJEZET.

A' CASUS-OK HASZNÁLATA.

ELŐ CZIKKELY.

A' Nominativus-ról.

1) A' mondásnak subjectum a nominativusban áll, de a' praedicatum csak akkor, ha *esse* igével kötöttetik a' subjectumhoz; úgy szinte akkor is, ha *esse* helyett hasonértemű igék által kapcsoltatik hozzá, milyenek: *apparere*, föltetszik, — tünik, *existere*, létez, *fieri*, evadere, lesz, *videri*, látszik, *manere*, marad, vagy pedig ezen passivum igékkel: *dici*, *appellari*, *existimari*, *haberi*, *nominari*, *nuncupari*, *judicari*, s a' t. mint alább 4-dik czikkelyben elszámláltatnak; mint: *justus* videbatur, rex *appellatur*. A' személyes névmások: *ego*, *tu*, *ille*, *nos*, *vos*, *illi* rendszerint elhagyatnak (mint a' magyarban is), mivel az ige végzetében minden személyt értelmesen jelent; példák:

Praeceptor docet, discipuli discunt. Vita nostra est peregrinatio. Consuetudo est altera natura. Cie. Fin. 5, 74. Tempus est praetiosissimum. Agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur. Cic. Tusc. Appius adeo novum sibi ingenium induerat, ut plebicola repente omnisque aurae popularis captator eyaderet. Liv. 3. *Ego* reges ejeci, *vos* tyrannos introducitis: *ego* libertatem, quae non erat, peperi, *vos* partam servare non vultis. L. Brut. auct. ad Heren. 4, 53.

Jegyzet. Csak egyetlen egy esetben nincs a' subjectum nominativusban hanem accusativusban, midőn tudnillik az accusativus infinitivussal fordul elő, mint: *Legem breve esse oportet*, quo facilius ab imperitis teneatur. Sen. Epist. 94. — Megjegyezésre méltó hogy a' *videri* ige (melly magyarban inkább csak harmadik személyben használhatik ily: nekem ugy látszik, nekünk ugy látszik 'sa't) mind a' három személyben szokott végettani, még pedig nagy szerepet játszik, például: tu *vidaris vir bonus* (*esse*); illi *videtur hoc fecisse*; *vos videmini viri boni* (*esse*); amens mihi *fuisse videor*; *fortunatus sibi Damocles videbatur* (*esse*); si hoc tibi *intellexisse vidaris*; néha a' *videor* ige kétszer is előfordul egy mondásban, mint: *videor mihi videre imminentes reip. tempestates*; gyakran a' *dativus qui* is marad; mint Cic. de nat. deor. 2, 61. (Mihi) *satis docuisse videor*; ib. 1, 21. saepe de L. Crasso *videor audisse*.

2) A' latin nyelvben gyakran a' Nominativus elhagyatik, miként a' magyarban is, és akkor az ige többes számba tétekk, mi különösen a' harmadik személyről értehetik; például: *dicunt*, mondják; *tradunt* hunc regem esse justum, ezen

királyt jogasnak lenni mondják (emberek); *tradunt* (homines) eum esse divitem, gazdagnak *mondják*. — Néha szenvedőleg tétezik ki, például: *laudatur hic rex*, dicsértetik e' király; — látni innét, hogy a' *subjectum*, vagy a' mi minden-egy, a' nominativus: *homines*, vagy *aliqui*, *aliquis*, alattomban értek.

MÁSODIK CZIKKELY.

A' Genitivusról.

I. *Genitivus fónevekkel.*

1) Ha két substantivum jő elő ollyképen, hogy egyik *birtokost*, a' másik *birtokot* jelent (possessor — possessum); a' birtokos genitivus-ban áll, mit a' magyarban e' képzővel, vagy *nak nek* ragokkal teszünk ki. Ezen genitivus kétféleképen vételehetik, mint: *subjectum* vagy mint *objectum*, így: *hominem facta*, *liber pueri*, *subjectivus*: *amor virtutis*, *taedium laboris*, *remedium doloris*, *objectivus*.

Általában a' genitivus e' kérdésekre felel: *cujus?* *kie?* *kinek?* *mié?* *minek?* *mellyeké?* *mellyeknek?* *kiké?* *kikéi?* *kiknek?* *miknek?* De gyakran egészen más természetük a' genitivusok, úgy hogy különfélekép szükséges azt kitenni. példák :

Honor est praemium virtutis. Cic. Brut. 2, 81. *Sapientia est rerum divinarum et humanarum scientia.* Cic. Tusc. *Somnus est imago mortis.* Cic. Tusc. *Tempus est pars quae-dam aeternitatis.* Cic. Juv. 1, 39. *Omnium rerum principia parva sunt.* Cic. Fin. 5, 58.

1. Jegyzet. Néha a' genitivus helyett *praepositio* fordul elő, midőn tudnillik a' genitivus homályt okozhatna; p. o. *odium ad-versus aliquem*, amicitia *cum aliquo*, *amor meus erga te*, *metus ab hoste*. Ha így tennök e' mondások' valamellyikét, például: *odium alicujus*; homályos és értetlen volna. Ezt nyelvünkben is észre kell vennünk; gyülölség valaki iránt, nem pedig, valakinek gyülölsége. — De ellenben mégis mondhatni így is: *sine metu hostium esse*, *magnus incesserat timor sagittarum*. — Nem ritkán két genitivus is összejö, p. o. *Caesaris translatio pecuniarum*. Epist.

2. Jegyzet. A' substantivum a' személyes névmásokkal is összetéthetik, melyek különben substantivum-ot pótolnak; p. o. *vestri curam gero*: *misericordiam nostri habe*. Cic. *misit filium non solum sui deprecatorem*, sed etiam *accusatorem mei*; *nimia aestimatio sui*; *milites ad deditio-nem sui incitare*; *rationem et sui et aliorum habere*, 's a' t. ezek *objectivus genitivus*-nak mondhatnak, mert a' birtokos névmásokkal lesznek a' *subjectivus genitivusok*; például;

ugyan is nem mondhatni: *liber mei*, hanem *liber meus*. — Néha eze-
ket elcserélik, p. o. Curtius: Ad Cyrum nobilissimum regem *origi-
nem sui referens*; ipse suus fuit accusator (*sui h.*), invidia tua (*tui*);
amori nostro (*nostri*) plusculum largiare; noluit rationem haberi
suam (*sui*); non sua solum ratio habenda est, sed etiam aliorum,
Cic. de Off. Sajátságos; mea, tua causa, nostra causa, 's a' minek
itt éppen állania kellene, t.i. *mei*, *tui sui* 's a' t. nincsenek szokás-
ban.

3. Jegyzet. Gyakran genitivusba tétezik a' latin nyelvben
olly név is, melly más nyelvekben nominativus marad, 's mint ap-
positum tekintethetik, p. o. Cic. de Fin. Epicurus non intelligit,
quid sonet haec voluptatis, mi szó ez: *gyönyör*; ibidem, ex a-
more nomen amicitiae ductum est.— Olly forma sajátsága ez a'
latin-nyelvnek, mint nyelvünkben a: *nák nek tulajdonítás*; p. o.
hogy hinak: Jánosnak, Istvánnak, 'stb. holott ez a' latinban no-
minativus, p. o. quomodo vocaris: *Joannes*. Valamint a' substanti-
vum, úgy néha a' gerundium' genitivusa tétezik, például: Cic. Tusc.
Triste est nomen ipsum *carendi*, maga a' szó „nélkülezni“ is már
szomorú; de nat. deorum: Mala et impia consuetudo est contra
deos *disputandi*. Seneca ad Polyb. Est magna felicitas in ipsa feli-
citate moriendi.

2) A' két egy fogalomná lett substantivumnak egyikené-
ha a' tárgynak külső *minőségét*, vagy belső *tulajdonságát*
fejezi ki ez igék' segedelmével: *esse*, *fieri*, vagy *haberi*, 's
akkor az genitivusba tétezik; ezen tulajdonság némileg rokon
azzal, mellyet nyelvünkben ú, ü, néha: *nyi* végzetű mellékne-
vekkel jelentünk; 's valamint nyelvünkben az illy végzetű mel-
léknevek magok előtt még egy másikat kívának, ugy a' la-
tinban is; példák:

*Homo magni ingenii, nagy eszű ember; flos excellen-
tis coloris: kitűnő színű virág.* Puer trium annorum, három
évű (éves) gyermek, fiu. Hamilcar secum in Hispaniam duxit
filium Hannibalem annorum novem. Nep. Ham. 3. Spes unica
populi Romani, L. Quinctius, trans Tiberim *quatuor jugerum*
colebat agrum. Liv. 3, 26. Titus *facilitatis* tantae fuit et *li-
beralitatis*, ut nemini quidquam negaret. Eutr. 7, 21.

Jegyzet. *Genitivussal* tehát a' tárgynak mindenmű kiter-
jedése: sokasága, nehézsége, tartóssága, szélessége, 's a' t. kité-
tethetik, ha az közvetlenül a' subjectum után következik. Igy mond-
juk: *Colossus centum viginti pedum* (id est altus); *fossa quinde-
cim pedum* (tudnillik oda kell még mindig érteni: *longa* vagy *lata*)
tizenöt lábnyi hoszu árok; *corona parvi ponderis*; Aristides exilio
decem annorum multatus est; *Classis Persarum mille et ducentarum*
navium longarum fuit; 1200 hajóból állott. — Ezeket a' kezdöknek
különös figyelmükbe kell ajánlanom, ne hogy az *ablativussal* föl-
cséréljék, mellyet némelly igék és melléknevek szinte a' tulajdon-

ság' kifejezésére kívánnak, illyek: *praeditus*, *ornatus*, *instructus*: például: *puer eximia forma (praeditus.)* — — Végezetre még némi sajátságos kifejezést kell itt megemlítenem, mi szerint *genitiv* helyett az *accusativus* mint *adverbium használtatik*, például: *secus sexus (nem: helyett)*. Liv. *Liberorum capitum virile secus ad X milia capta; hasonló, genus, melly hoc, id, illud, quod névmásokkal és omne adjectivum-mal construáltatik*, például illyen helyett: *hujus generis, omnis generis*, mint: Cicero ad Att. *Orationes aut aliquid id genus scribere*; Varro de ling. Lat. lib. 10. extr. in verbis *id genus*, quae non declinantur; de re rust. 3, 5. Porticus avibus *omne genus oppletae*. — A' *pondō* ezen *accusativussal*: *libram* és *libras* szokott előjóni és angyit tesz „font-nehéz” például: *duas libras pondō*, két font nehéz; *unam libram pondō*, egy font (t.i. fontnyi) nehéz. Liv. *Dictator coronam auream libram pondō in Capitolio Jovi donum posuit*; a' többes számban: *id. 26, 47. Paterae aureae fuerunt CCLXXVI libras ferme omnes pondō*.

3) *Genitivus* tételek azon egésznek kifejezésére, mellyből valamelly elvétetik vagy kiemeltetik (*genitivus partitivus*, mellyet magyarban: *közöl*, vagy *között* névhatározóval szoktunk kijelenteni). Ez történik a' *comparativus*- és *superlativus-nál* is, mint: *doctior horum juvenum*, *doctissimum omnium*, *eloquentissimum Romanorum*; és így minden névnél, mellyek *számot*, mennyiséget fejeznek ki, akár valóságos *száminevek*, akár pedig *névmások* vagy *melléknevek* legyenek azok, millyenek: *quis*, *aliquis*, *quidam*, *uter*, *alter*, *neuter*, *alteruter*, *uterque*, *utervis*, *aliquot*, *totus*, *nullus*, (*nemo*) *nonnulli*, *multi*, *pauci*, úgy ezen *adverbium-ok*: *satis*, *parum*, *abunde*, *affatim*; nem különben olly substantivum-ok után, mellyek valami mértéket jelentenek, például: *modius*, *medimnum tritici*, *libra farris*, *magna vis auri*; ez esetben magyarul semmi névváltoztatás nem történik, például: egy mérő búza, két font hús, 's a't. A' *genitius*, melly a' *superlativusokkal* jár, megmarad az azokból származott *adverbiumokkal* is, p. o. *optimus omnium est*, *optime omnium vixit*, példák:

Populus Romanus legem dedit, ut consulum utique alter ex plebe crearetur. Liv. 6, 35. *Graecorum oratorum praestantissimi sunt ii, qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demosthenes.* Cic. de opt. gen. orat. 4. *Duo sunt aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest.* Cic. Epist. 15, 4. *Socrates est omnium sapientissimus oraculo Apollinis judicatus.* Cic. Sen. 78. *Alexander seniores militum in patriam remisit.* Curt. 10, 2, 8. *Uter nostrum popularis est? tune, an ego?* *Nemo mortalium omnibus horis sapit.* P. H. N. 7, 40. *Quis eorum*

non est egregius? Cio. de Orat. *Omnium rerum*, ex quibus aliquid acquiritur, *nihil* est agricultura melius. Cic. Off.

Jegyzet. A' költök gyakran nem csak *comparativus* és *superlativus*, hanem maga az *adjectivum* azaz *positivus* után is tesznek genitivust, de prosaisták igen ritkán. Livius: *delecti equitum, expediti militum*; Vellejus: *veteres Romanorum ducum*. Különösen figyeljenek a' kezdők a' *pauci, aliquot, uterque* 's illinyen szavakra, minthogy ezek az egésznek mindig csak egy részét jelentik, tehát valamelly egész osztály' jelentésére nem használtathatnak. — Néha a' genitivus helyett ablativus vétetik: *ex, de, ab, praepositiokkal*, vagy *inter* a' maga casusával; például: *multi Romanorum* vagy *ex Romanis*; *aliquis civium*, vel *ex civibus*, vel *inter cives* 's a't. — A' *neuter, uter, alter*, annyiban különböznek: *quis, alias, nullus* szavaktul, hogy azoknak egésze csak kettőbül áll. — A' *vestri, nostri* ugy különböznek a' *vestrum* és *nostrum-tul*, hogy ez utolsók a' partitivum-ok, azaz ezek jelentik az egészet, például: *unus vestrum*, egy közületek, *aliquis nostrum*, valaki közülünk; így: *ne-mo vestrum omnium ignorat*; *imperium summum Romae habebit*, qui *vestrum primus osculum matris tulerit*.

4) A' névmások' *neutruma* és némelly olly *adjectivumok'* *neutruma*, mellyek pronomen gyanánt szolgálnak, *genitivust* kivánnak, és pedig kettős okbul; először, mert értelmükre nézve substantivum-má lettek, másodszor mivel az egésznek egy részét fejezik ki, illy neutrumok: *hoc, id, illud, istud, idem, quid, quod, aliquid, aliquod, quidpiam, quidquam, quodcunque, aliud, tantum, aliquantum, multum, plus, plurimum, minus, minimum, paulum*, és *nimum* (összetétel általi származékaikkal és deminutivumaikkal), *tantulum, tantundem, quantulum, quantulumcunque*, ezekhöz járul: *nihil, satis, parum, abunde, affatim*, mellyek szinte substantivum-ként használtatnak. Megjegyzendő azonban, hogy minden neutrumok csak a' *nominativusban* és *accusativusban* használhatnak substantivumokul, mivel csak ezen esetekben különböztethetnek meg a' *masculinumtol* és *femininumtol*. Példák:

Quantum incrementi Nilus capit, tantum spei in annum est. Sen. Nat. Quaest. 4, 2. Pythagoras, *quum in Geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dieatur.* Cic. nat. deor. 3, 36. Undique ad inferos *tantundem viae* est. Cic. Tusc. *Dimidium facti*, qui, bene coepit, habet. H. Ep. 1, 2, 40. *Multum habet jucunditatis soli coelique mutatio.* P. Ep. 3, 19. *Plus in ipsa injuria detrimenti* est, quam in iis rebus *emolumenti*, quae pariuntur injuria. Cic. Fin. 1, 53. — An potest quidquam esse absurdius, quam, quo *minus viae* restat, eo *plus viatici quaerere?* Cic. Sen. 66. — *Quid ne-*

gotii est poetarum portenta convincere? Cic. Tusc. 1, 11. — Potest exercitatio et temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. Cic. Sen. 34. — Si quidpiam nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali, Deo gratias agimus. Cic. de nat. deor. 3, 88. — *Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum* in urbibus Siciliae fuit, id Verres abstulit. Cic. Caecil. 19. —

1. Jegyzet. Meg kell jegyeznünk, hogy az adjectivum (mint a' fölebbi szabály mondja) nem változik szorosan vett substantivummá, hanem csak az *um* végzetűek, melyek a' II. declinatiora tartoznak. — Az *aliquid* gyakran nominativussal is használtatik, például; Seneca; Vide ne ista lectio multorum auctorum habeat *aliquid vagum et instabile*. Cic. de orat. 1, 31. *Nihil expectatione vestra dignum* dico.

2. Jegyzet. Gyakran a' *tantum* és *id* névmások kímadnak 's 'a' kivánt genitivusok előre bocsátatnak, 's ugy következnek a' megfelelő névmások: *quantum, quod*, mint: *Medico mercedis, quantum poscer, promitti jubeto*. Cic. Fam. 16, 14. Verres mittit Antiocho *vini, olei, quod visum erat, etiam tritici, quod satis esset*. Cic. Verr. 4, 62. —

3. Jegyzet. Ezen kitétnél: *id aetatis, id temporis*, hozzá gondoljuk e' *praepositio-t, circa*; például: *circa id temporis spatium, circa id aetatis tempus*; egyébként ez az értelme: *eo tempore, ea aetate*; így: *quid aetatis, vel qua aetate*. — *Id aetatis (ea aetate) jam sumus, ut omnia fortiter ferre debeamus*. Cic. Fam. 6, 20. — *Quid ego tibi aetatis videor?* Plautus.

5) *Genitivust* kíván e' következő öt szó: *instar, nihil, causa, gratia, ergo*; ezek substantivum-oknak neveztetnek, bár e' kettőt: *causa, gratia* kivéve, nem látszanak substantivum-nak; a' három utolsó: *causu, gratia, ergo*, az általa kívánt genitivus után tételek; példák:

Persuadent mathematici terram ad universi coeli complexum quasi *puncti instar* obtineri. Cic. Tusc. 1, 40. — Id ago, ut mihi *instar totius vitae* sit dies. S. Epist. 61. — Quidam Romani habebant domos *instar urbium*. id. Epist. 90. — Deus bonis omnibus explevit mundum, *mali nihil* admisicit. Cic. Univ. 3. — *Justitia nihil expetit praemii*. Cic. Leg. 1, 48. — Potestne earum rerum, quae *nihil* habent *rationis*, quare futurae sint, ulla esse *praesensio*? Cic. Div. 2, 15. — Non solum natura, sed etiam legibus populorum constitutum est, ut non liceat, *sui commodi causa* nocere alteri. Cic. Off. 3, 23. — Sophistae appellantur ii, qui *ostentationis* aut *quaestus causa* philosophantur. Cic. Acad. 4. — Non mihi est *vita mea utilior*, quam animi talis affectio, neminem ut vio-

lem *commodi mei gratia*. Cic. Off. 3, 29. — Tantum abest ut fruges terrae *bestiarum causa* paratae sint, ut ipsas bestias *hominum gratia* generatas esse videamus. Cic. de nat. deor. 2, 158. — — Demosthenes corona aurea donabatur *virtutis ergo* benevolentiaeque erga populum Atheniensem. Cic. Opt. 19. —

J e g y z e t. Az *instar* előtt néha *ad praepositio* téteket, mint: *Est vallis, quae continua montibus velut muro quodam ad instar castrorum clauditur.* — A' személyes névmásokat ablativus-ban kívánja a: *causa*; mint: *mea, tua, sua, nostra, vestra causa*; *Quam multa, quae nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum.* Cic.

II. *Genitivus melléknevekkel.*

1) Kötők és későbbi prosaisták az adjectivum-ok' neutrum-ainak mind az egyes mind a' többes számban főnévi tulajdonságot adnak, mellyek aztán genitivussal kötöttetnek össze, például; Curtius: *relicuum noctis acquievit*, az éjnek egyéb részén aludt (nyugodott); Liv. *exiguum campi ante castra erat*. Cicero írásmódja szerint: *exiguus campus*; továbbá, *ultima Celtiberiae penetrare, summa tectorum obtinere*; de Közönségesebb így: *in ultimam Celtiberiam penetrare, summa tecta obtinere*.

J e g y z e t. Igy: *ultimum inopiae*, vagy, *ultima inopia*, *medium anni*, *extremum aestatis*, melly helyett: *media aetas*; *extrema agminis*; *saeva ventorum*, *opportuna locorum*; *avia iterum*, 's a' t. Néha *praepositio-va*: *in immensum altitudinis dejicit*; e' h. *in immensam altitudinem*; *ad ultimum vitae perseverare*, *in ultima Orientis relegare*; *cum pretiosissimis rerum fugere*; *ad multum dei*, *ad multum noctis*, vagy *in multam noctem* scribere. Ezen melléknevek' neutrum pluralis-ai gyakran igazi sajátsággal birnak, mint: *incerta belli*, *subita belli*, a' hadnak bizonytalan és véletlen eseményei; vagy *subitae occasiones belli*, *quassata muri*, *infrequentissima urbis* (leglakatlanabb része); *plana urbis Tiberis stagnaverat*.

2) Azon adjectivum-ok, mellyek: *részvétet*, *kivánságot* (vágyot, ohajtást), *bőséget* (teliséget), *tapasztalást*, *emlékezést* fejeznek ki, vagy pedig mellyek ezen fogalmaknak ellenkezőjét jelentik, *Genitivust* kivánnak, 's az vagy substantivum vagy pronomen; illyen adjectivumok jelesen a' következők:

particeps, affinis, socius, expers, inops, consors, ex-sors, cupidus, studiosus, avidus, avarus, plenus, inanis, capax, indigus, insatiabilis, fecundus, fertilis, ferax, sterilis;

peritus, imperitus, conscientius, inscius, nescius, praescius, gnarus, ignarus, rudis, insolens, insolitus, vagy insuetus, prudens, providus, compos, impos, potens, és impotens; memor, immemor, tenax, curiosus, incuriosus; aemulus, consultus, refertus, példák:

Pythagoras *sapientiae studiosos* appellavit philosophos. Cic. Tusc. 5, 3. *Venturae memores* jam nunc estote *senectae*. Ovid. Art. 3, 59. *Conscia* mens recti famae mendacia ridet. id. Fast. *Nescia* mens hominum fati sortisque futurae. Virg. Multi homines *contentionis* sunt *cupidiores*, quam *veritatis*. Cic. de Orat. 1, 47. — Alexandria *aemula* fuit *Carthaginis*. I. 21, 6. — Themistocles *peritissimos bellī navalis* fecit Athenienses. Nep. Them. 2. — Numa Pompilius vir *consultissimus* erat *omnis divini* atque *humani juris*. J. 1, 18. — Omnes *immemores beneficij* oderunt. Cic. Off. 2, 63. — Solus homo ex tot animantium generibus *rationis* est *particeps*. Cic. Leg. 1, 22. Cicero dolebat, quod Hortensium consortem gloriosi laboris, morte amiserat. C. Brut. Eloquentia pacis est comes, otiique socia. C. Brut. 45. — Roma *externae opis indiga* est. Tac. H. 2, 48. — Non adeo *virtutum sterile* saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. Tac. H. 1, 2. — *Referta* quondam Italia Pythagoreorum fuit. Cic. de Orat. 2, 154.

1. Jegyzet. A' költök és azon prosaisták, kik virágosan akarnak írni, hogy előadásukat élénkké tegyék, ezen szabályt igen is meszsze kiterjesztik, mert majd minden olly kifejezést, melly a' kedélyre vitethetik, genitivussal tesznek ki, mint: *ambiguus consilii, anxius futuri, benignus vini, certus sceleris, dubius viae, impiger militiae, incautus futuri, incertus sententiae, laetus laboris, pervicax irae, segnis occasionum, timidus lucis*, 's a' t. a' közönséges prosa-ban illyekben praepositiok: *in, de, ad*, használtatnak. Továbbá igen gyakran tesznek genitivust görögök' módjáról ablativus helyett, olly értelemben, midőn mi magyarul mondjuk „ra-re nézve“ például: *integer vitae, e' helyett: integer vitū; diversus morum, lassus viarum, vetus operis, peritus* helyett. — Különösen említésre méltó, hogy számos adjективum után a' későbbi íróknál ablativus helyett e' szó, *animi* genitivusan használtatik, ugyan is e' melléknevek: *aeger, anxious, atrox, aversus, coecus, captus, confidens, confusus, incertus, territus, exiguis, ingens, modicus, nimis* 's a'. így jönek elő: *aeger animi, anxious animi, atrox animi* cét.

2. Jegyzet. *Refertus* gyakran ablativussal találtatik; *plenius* a' régi prosabai ritkán, a' későbbiben gyakran; továbbá mondatik *jurisperitus, jurisconsultus, de* így is: *jureperitus, jure consultus*. *Expers* esak Plautus-nál és egyszer Sallust-nál találtatik abl. *Conscius*, dativust is fölvesz, Cic. p. Cael. huic facinori tanto mens tua *conscia esse* non debuit; *sibi conscius esse* alicujus rei.

— *Rudis ablativussal találtatik: Orator nulla in re rudis esse debet.* Cic. de Orat.

3) Genitivust kivánnak az igékből származott *ns* végzetű melléknevek, vagy a' mi mindegy: *praesens participi-umok*, és a' szinte igékből származott *ax* végzetű melléknevek; illyenek: *amans*, *appetens*, *colens*, *fugiens*, *intelli-gens*, *metuens*, *negligens*, *observans*, *retinens*, *tolerans*, *patiens*, *impatiens*, *temperans*, *intemperans*; példák:

Pharos insula magnae urbis haud capax est. Curt. 4, 8.
Claudius Caesar erat parcus vir et justi tenax. E. 9, 8.—
Natura tenacissimi sumus eorum, quae rudibus annis perce-pimus. Qu. 1, 5.—*Natura sumus studiosissimi, appeten-tissimique honestatis.* Cic. Tusc. 2, 58.—*Epaminondas adeo* fuit *veritatis diligens*, ut ne joco quidem mentiretur. Nep. 15, 3.—*Quidam philosophi virtutem ob eam rem laudarunt, quod efficiens esset voluptatis.* Cic. Off. 3, 116.—*Darius nullius* salubris consilii patiens erat. Curt. 5, 12, 8.—*Mare mor-tuum in Palaestina navigationis est impatiens.* J. 36, 3.—*Gens Gallorum haudquaquam religionis negligens est.* L. 5, 46.—*Amans patriae; fugiens laboris; imminentium (futuri) intelligens.* Miles patiens vagy *impatiens pulveris, tempestatum.* Veteres Romani semper *appetentes gloriae atque avidi laudis fuerunt.* Cic. Manil. 7.

Jegyzet. Midön ezen praesens participium-ok olly érte-lemben vétfetnek, mint mikor mi a; *ván vén*, *va ve* ragokat használjuk, akkor nominativussal is mondattnak, p. o. *miles patiens frigus*, egy katona a' hideget szenvedvén. — Némelly szennedő értelmü *mult részesülök* is a' fölebbi melléknevekhöz tartozni látszanak, mily-lyek: *completus*, *expertus*, *inexpertus*, *invictus*, *de* találtathatnak még más illyféle adjективum-ok is költőknél.

III. *Genitivus igékkel*, az igék genitivussal.

1) Az emlékezést, feledést és emlékeztetést, intést jelen-tő igékkel Genitivus szókott tétejni, tudnillik azon személy (vagy dolog) kire (mellyre) emlékezünk vagy emlékeztetünk, ge-nitivusba tétezik, a' dolog azonban gyakran accusativusba; illyen igék: *admoneo*, *commoneo*, *commonefacio* (*aliquem*), *memini*, *reminiscor*, *recordor*, *in mentem mihi venit*; *obliviscor*; példák:

Medicus, ut primum mentis compotem esse regem (Alex.) sensit, modo matris sororumque, modo tantae victoriae appro-

pinquantis admonere non destitit. Curt. 3, 16. — Hannibal milites adhortatus est, ut reminiscerentur *pristinae virtutis suae*, neve mulierum liberumque (liberorum helyett) *obliviscerentur*. — Tu C. Cæsar, *oblivisci nihil soles*, nisi *injurias*. Cic. p. Lig. 12. — Homo improbus aliquando cum dolore flagitiorum suorum recordabitur. Cic. Pis. 12. — Animus *meminit* praeteritorum, *praesentia cernit*, futura *praevidet*. Cic. Div. 1, 63. — Homines *res praeclarissimas* *obliviscuntur*. Cic. Mil. 63. — Res adversae admönen religionum. L. 5, 51. — Grammaticos officii sui commonemus. Qu. 1, 9. — *Veteris te amicitiae* commonefacio. ad Her. 4, 33. — *Venit mihi Platonis in mentem*. Cic. Fin. 5, 2. — Non dubito, quin in metu *tuum* tibi *scelerum* veniat in mentem.

Jegyzet. A' mi a' *dologi accusativust illeti e' fölebbi szabályokban*, arra nézve észre kell venni, hogy a' *pronomen-ek* és *adjectivum-ok* neutrumai *csak* ebben a' *casus-ban* lehetnek az említett igékkel; p. o. Cic. de Off. 2, 8. *Externa libentius in tali re, quam domestica recordor*. Az *admoneo* (emlékeztet) igével tehát ekkép két accusativus jő, egyik személyi, másik *dologi*, mint: *illud me prædare admoines, unum te admoneo*. Valóságos substantivumi accusativussal *csak*: *memini*, és *oblitiscor*, fordul elő; például: *memini mandata, oblitus sum beneficia*. A' személyi accusativus azonban ez igékkel igen ritka; de *memini*-vel rendesen mégis személyi accusativus használtatik, p. o. Cic. Phil. 5, 6. *quod neque reges fecerunt, neque ii, qui regibus exactis regnum occupare voluerunt: Cinnam memini*, vidi Sullam, modo Caesarem cet. Id. de or. 3, 50. Antipater ille Sidonius, *quem tu probe meministi*. A' *moneo* és *memini* (mindön emlit, mentionem facere, értelemben jő elő) de *praepositioval* is használtatik.

2) Olly igék, mellyek *vádolást*, *fölmentést*, *kárhoztást*, *élitélést* jelentenek, *genitivust* kivánnak, illyenek különösen a' következő igék: *accusare, incusare, arguere, interrogare, insimulare, increpare, infamare; convincere, coarguere; damnare, condemnare; absolvere, liberare, purgare, alligare, deferre, notare, accersere, adstringere, postulare, infamare, obligare, agere, reum facere, diem dicere*, mellyekhöz mindig oda kell érteni e' szót: *crimine*. Amma vétkek és hiányok, mellyekről többnyire vádoltathatni, 's mellyek tulajdonképen a' kivánt genitivusok, ezek:

peccati, maleficii, sceleris, caedis, veneficii, parricidii, furti, repetundarum, peculatus, fulsi, injuriarum, rei capitalis, prodictionis, majestatis; probri, stultitia, audaciae, avaritiae, vanitatis, levitatis, temeritatis, ignaviae, timoris, impietatis, és még több illyen félék; példák:

Miltiades (*crimine proditionis est accusatus*, quod cum Parum expugnare posset, a pugna discessisset. Nep. 1, 7. — Thrasybulus legem tulit, ne quis *anteactarum rerum accusaretur*. N. 8, 3. — Qui alterum *incusat probri*, ipsum se intueri oportet. Plaut. Fruc. 1, 2. — Fannius Verrem *insimulat avaritiae et audaciae*. Cic. Verr. L. 1, 128. — An non intelligis, quales viros *summi sceleris arguas?* C. C. Rob. 26. — Themistocles absens *proditionis est damnatus*. N. 2, 8. — Alcibiades postquam se *capitis damnatum* audivit, La cedaemönem demigravit. N. 7, 4. — Ne audacem quidem *timoris* prorsus absolvimus. S. Benef. 4, 27.

1. Jegyzet. Ezen igékhöz járulnak még némelly adjectivumok, melyek participium-ok helyett tételetnek, mint: *reus*, *contaminatus*, *noxius*, *innoxius*, *insons*, *manifestus*. A' vétket kifejező genitivus mellé gyakran kitétek: *crimine* vagy *nomine* (e' czim alatt, e' czimmel), azonban néha *de praep.* tételetik ablativussal; mint: *de vita condennatus est*; *nomen alicujus de parricidio deferre*.

2. Jegyzet. Fölebb mondattott, hogy az, miről ki vádolta tuk, genitivusba tételetik, ugyan is tulajdonképen arrol van szó, de gyakran genitivus helyett ablativus használtatik; mint: *capite*, *morte*, *multa*, *pecunia*; és különösen midőn a' büntetés bizonyos menyiségű pénzben áll, az szabályosan ablativussal tételetik ki, p. o. *decem*, *quindecim* milibus aeris. Továbbá *ad* és *in praep.* is használ tattak; *ad poenam*, *ad metalla*, *in metallum*, *in expensas*. Non *committam posthac*, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Cic. ad Att. 1, 6. — Lex vetat, eum, qui *de pecuniis repetundis* *damnatus sit*, in concione orationem habere. ad Her. 1, 20.

3) Az *esse* és *fieri* igék *Genitivust* kivánnak, midőn birtokot, vagy valakihez (valamihez) tartozást jelentenek, 's midőn e' substantivum-ok oda értetnek: *res*, *negotium*, *dolog*; *indicium*, *jel*; *opus*, *szükség*; *officium*, *munus*, *tiszt*, kötelesség; vagy máskép, midőn az *esse* ige a' *subjectum*nak: tulajdonsgát, alakját, iidejét, tartóságát, számát, nagyságát, 's értékét jelenti; ezen tulajdonságok genitivusban állnak, de rendszerint valamelly adjectivum előzi meg őket, példák:

Cujusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare. Cic. Phil. 12, 2. — *Sapientis judicis* (*officium*) *est*, semper non quid ipse velit, sed quid lex et religio cogat, cogitare. Cic. pro Cluent. 58. — *Bello Gallico praeter Capitolium omnia hostium erant.* Liv. 6, 40. — *Non est mearum virium. Asia Romanorum facta est.* Titus *facilitatis tantae fuit et liberalitatis*, ut nulli quidquam negaret. E.

7, 14. — *Vir bonus summae pietatis erga Deum est.* S. Ep. 76. — *Non contemnete sapiens, etiamsi fueris minimae statura.* S. Vit. beat. 22. — *Suadere principi, quod oporteat, multi laboris est.* Tacit. H. 15. — *Xerxis classis mille et ducentarum navium longarum fuisse traditur.* E. 4, 4. — *Imbecilli animi est superstitionis.* Cic. Div. 2, 125. — *Levis est animi, justam gloriam, quae fructus est verae virtutis, repudiare.* Cic. Pis. 57. *Petulantia magis est adolescentium, quam senum:* nec tamen *omnium adolescentium,* sed non *proborum.* Cic. Sen. 36. — *Boni pastoris est tondere pecus non deglubere.* Suet. Tib. 32. — *Philosophi non est testibus uti, sed argumentis eum et rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere.* Cic. Div. 2, 27. —

1. Jegyzet. A' pronomen personale' genitivusai helyett, mellyek: *mei, tui, sui, nostri, vestri,* a' pronomen possessivum használtathatik: *meum, tuum, suum, nostrum, vestrum;* példák :

Meum (officium) puto esse, quid sentiam ostendere. Cic. Fam. 1, 9. — *Tuum est M. Cato, qui nou mihi, non tibi, sed patriae natus es, videre quid agatur.* Cic. p. Mur. 38. — *Quis profitetur, esse suum, de omnibus quaestionibus dicere?* Cic. de Orat. 2, 66. — *Nostrum est, ferre modice populi voluntates.* Cic. Planc. 11. — *Vestrum est, principes, decernere, quod optimum vobis reique publicae sit.* L. 8, 13. —

2. Jegyzet. Néha ezen szavak: *officium, munus, proprium* (mellyeket különbén az *esse* igénél mindig oda kell érteni) kitétetnek; példák :

Peregrini et incolae officium est (tiszte vagy kötelessége) nihil praeter suum negotium agere. Cic. Off. 1, 125. — *Principum munus est, resistere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati.* Cic. Mil. Sapientis est proprium, nihil, quod poenitere possit, facere. Cic. Tusc. 5, 81. —

3. Jegyzet. Az *esse*-nek gyakran azaz értelme: *kell, megkívántatik; vagy oda, hozzá tartozik,* példák :

Ea, quae videntur acerba, ita ferre, ut nihil a dignitate sapientis discedas, robusti animi est (oda erős lélek kell), magnaeque constantiae. Cic. Off. 1, 67. — *Fortis animi et constantis est, non perturbari in rebus asperis.* ib. 80. —

4. Jegyzet. Ez ige *facere*, midön azt jelenti: *meghódítani, elfoglalni, genitivust kíván;* melly genitivus mindig: *ditionis;* példák :

Scipio omnem oram usque ad Iberum flumen Romanae ditionis fecit. L. 21, 60. — *Tyrus, urbs, mare vicinum ditionis suaec fecit.* Curt. 4, 19.

5. Jegyzet. Ezen igék mellől: *videri, arbitrari, az esse* el is hagyatik; példák:

Atticus non liberalis, sed levius arbitrabatur (esse), polliceri, quod praestare non posset. N. 25, 15. — *Duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fit injuria; fraus quasi vulpeculae; vis, leonis videatur; utrumque ab homine alienissimum est.* Cic. Off. 1, 41. — *Vix hominis videtur, periculum capitinis inferre multis.* Cic. Off. 2, 50.

6. Jegyzet. Valamint fölebb már megjegyeztetett, hogy azon nevek, melyek a' tulajdonságot, mineműséget genitivusban jelentik, ablativussal is kifejezik: azt itt ismételhetni, hogy *esse* igével a' tulajdonságot jelentő ablativus ha nem gyakoribb, de bizonyosan olly gyakori mint a' genitivus, példák:

Alcibiades erat ea sagacitate, ut decipi non posset. N. 7, 5. — *Cato in omnibus rebus singulari fuit prudentia et industria.* N. 24, 3. — *Hortensius memoria tanta fuit, ut, quae secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet.* Cic. Brut. 301. — *Herodotus tan ta est eloquentia, ut me quidem magna opere delectet.* Cic. de Orat. 2, 55. — *Hannibalis nomen erat magna apud omnes gloria.* Cic. de Or. 2, 75. — *Caesar fuisse traditur excelsa statura, colore candido, nigris oculis, valetudine prospera.* Suet. Caes. 45. — *Agesilaus natura fuit humili et corpore exiguo.* N. 17.

4) Genitivust kivánnak azon igék, melyek bcsülést (azaz mind az érték' meghatározása, mind pedig a' tisztelek értetik alatta) jelentenek, illyenek: *aestimo, facio, pendo, duco, puto, néha habeo*, ezek nem a' substantivumot, hanem az adjektivumot kívánják a' genitivusba tétetni, és pedig különösen a' következők azon adjektivum-ok: *magni*, nagyra; *pluris*, többre; *plurimi*, legtöbbre; *minoris*, kevésbre; *minimi*, legkevésbre, igen kevésre; *quanti*, meny nyire; *tantidem*, annyira; *nihili*, semmiré; *maximi*, igen nagyra; *parvi*, kevésre; *tanti*, annyira; *quanticunque*, akármeny nyire; *teruncii*, fillérnyire; *assis*, kis pénznyire; *flocci*, kevésre (pehelynyire); *pili*, szőrszálynira; *nauci*, dióhártyá nyira; *pensi*, csöpünyire, azaz kevésre; példák:

*Natura parvo esset contenta, nisi voluptatem *tanti aestimaretis.** Cic. Fin. 2, 91. — *Si prata et areas quasdam magni aestimamus: quanti est aestimanda virtus!* Cic. Parad. 6, 3. — *Hephaestionem Alexander plurimi fecit.* N. 18, 2. — *Voluptatem virtus *minimi* facit.* Cic. Fin. 2, 42. — *Multi sua parvi pendere, aliena cupere solent.* Sall. B. C. 12. — *Pluris putare, quod utile videatur, quam quod honestum, turpis simum est.* Cic. Off. Ego a meis me amari et *magni pendi* postulo. T. Adalp. 5, 4. — *Num finis amicitiae hic est, ut quia anti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis?* Cic. Amic.

59. — *Ego, quae tu loquere, flocci non facio.* Plaut. Rud. 3, 5. — *Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo.* Cic. ad Att. 12, 28. —

Jegyzet. Ide tartoznak még némelly szólásmódok genitivus-sal; mint: *hujus non facio*, nem tartom annyit érőnek; *aequi bonifacio*, *aequi bonique facio*, *aequi consulo*, vagy *boni consulo*, én jó-nak tartom; — *pro nihilo habere*, putare. *Quanti habitas*, mit fizetsz a' lakásért, mennyiért lakol?

5) Olly igék, mellyek vevést, eladást, bérlest, kibérlést fejeznek ki, Genitivust kivánnak, illékem: *vendo*, *vendo*, *veneo*, *conduco*, *loco*, és mint passivumok, *sto*; *consto*, *venio*, *liceo*; példák:

Mercatores non tantidem vendunt, quanti emerunt. C. Verr. 3, 192. *Vendo meum frumentum non pluris, quam ceteri; fortasse etiam minoris*, cum major est copia. Cic. Off. 3, 51. — *Emit homo cupidus et locuples tanti, quanti Pythius voluit.* ib. — *Nulla pestis humano generi pluris stetit, quam ira.* S. Ira. — *Nunc cum pretium praedii novi, licitatem potius apponam, quam illud minoris veneat.* Cic. Fam. 7, 2.

1. Jegyzet. Néha ez igék genitivus helyett ablativussal is állhatnak, mint: *magno emi*, frumentum suum quam plurimo vendere; *conduxit in Palatio*, non *magno*, domum; *parvo fames constat*, *magno fastidium*, az éhség (t. i. kielegítése) kevésbe, de a' dobzódás (vendégség) sokba kerül. *Nihilo constat* (ingyen kaptam) helyett Cicerónál így is van: *gratis constat*.

2. Jegyzet. Ugy látszik, sőt bizonyos, hogy minden genitivusoknál, vagy ha néha helyettük ablativus mondatik, mindeneknél: *res*, vagy *pretium*, hagyatott ki: mert például, *virtutem magni facere*, annyi, mint ha mondanám: *virtutem facere*, habere tamquam rem *magni pretii*; *aliquid parvi aestimarē*; e' h. *aestimare aliquid tamquam rem parvi pretii*; *magno*, *parvo*, *permagno emi*, annyittesz, mint: *magno pretio*, *parvo pretio emi*'s a' t.

6) *Poenitet, piget, pudet, taedet, miseret*, egy személyű igékkel a' subjectum, vagy személy accusativusban van, de a' tárgy vagy dolog genitivusba tétezik, némellyeknél a': *negotium* alattomban érhetők. Ide tartoznak: *misereor* és *miseresco* személyes igék is. Ezen utolsó két igével készült mondások egészen különböznek a' latintol; ugyan is a' magyarban: *on*, *en*, ragokkal mondjuk: könyörülj a' szegényen, könyörülj rajtunk, irgalmazz nekünk, 's a' t. Példák:

Malo, me fortunae poeniteat, quam victoriae pudeat. Curt. 4, 47. — *Eorum nos magis miseret, qui nostram mise-*

ricordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant. Cic. Mil. 34. — Nunquam *primi* consilii Deum poenitet. S. Benef. 6, 23. — Me non solum *piget stultiae meae*, sed etiam pudet. Cic. Dom. 29. — Postquam Alexander Clitum trucidaverat, *pigere* eum *facti* coepit. J. 12, 6. — Sunt homines, quos *libidinis infamiaeque suae* neque *pudeat*, neque *taedeat*. Cic. Verr. A. 1, 35. — Nunquam Atticum *suscepti negotii pertaesum est*. N. 25, 15. — *Tui me miseret, mei piget*. Cic. Div. 1, 66. — Eorum misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in miseriis sunt. Cic. Juv. 2, 109. — Heraclitus *miserebatur omnium*, qui sibi laeti occurrebant. S. Ira. 2, 10. — *Arcadii quaeso miserescite regis*. Virg. Aen. 8, 573. —

1. Jegyzet. Néha az indulat vagy érzés' tárgya nem név, hanem ige, melly vagy infinitivusba, vagy *quod* kötszóval tételik; példák: *Non me poenitet vixisse* (vagy, *quod vixerim*), quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem. Cic. Sen. 84. — *Non me pudet fateri*, nescire, *quod nesciam*. Cic. Tusc. 1, 60. — *Quem poenitet peccasse*, paene est innocens. Sen. Agam. 243.

2. Jegyzet. Az olly igék, mellyek bizonytalankodást és aggódást jelentenek, *animi* genitivussal, vagy *animo*, *animis* ablativussal használtatnak, példák:

Ego animi pendere soleo, cum semel quid orsus traducor alio. Cic. Leg. 1, 9. — *Exspectando et desiderando pendemus animis.* Cic. Tusc. 1, 96. — *Audio, te animo angi.* Cic. Fam. 16, 14.

3. Jegyzet. E' két ige: *miseror* és *miseresco* személyesek, 's így használtatnak: *miseremini* *sociorum*, *miseritus* *tanti viri*, *generis* *miseresco tui*; de mégis Terentius egyszemélyüleg is használja, mint: *miserescit me tui*; inopis nunc *te miserescat* *mei*. Ellenben az impersonale igét, de igen ritkán, Terentius személyesen is használja, mint: *non te haec pudent*. Megjegyzendő, mint teszi ki a latin: *te előtted* vagy *tetőled* szégyenlem magam: *et me tui pudet*.

7) *Interest*, érdekembenvan, Genitivust kíván, tudniillik, az a' kinek vagy minek valami érdekében van, vagy a' kit érdekel, az tételik genitivusba. Illy értelmű ez ige is: *refert*, következőleg úgy használtatik mint *interest*, de csak a' praesensben; azonban a' személyes névmás genitivusai helyett, a' possessivum-ok: *mea, tua, sua, nostra, vestra* használtatnak; példák:

Civitatum hoc multarum in Graecia interfuit, antiquum vocum servare modum. Cic. Leg. 2, 38. — Ostendam, quan-

tum *salutis communis intersit*, duos consules in republica esse. Cic. Mur. 4. — Theophrastus accusasse naturam dicitur, quod cervis et cornicibus vitam diuturnam, *quorum id nihil interesseret*; hominibus, *quorum maxime interfuisset*, tam exiguum vitam dedisset. Cic. Tusc. 3, 69. — Nihil *interest mea*, quantus circa mortem meam tumultus sit. S. N. Q. 6, 1. Non adscripti id, quod *tua nihil referebat*. Cic. Fam. 5, 20, — *Tua quod nihil refert*, percunctari desinas. T. Hecyr. 5, 3. — Epistolis certiores facimus absentes, si quid est, quod eos scire, aut *nostra*, aut ipsorum intersit. Cic. Fam. 2, 4. — *Vestra*, judices, hoc maxime interest, non ex levitate testimoniū causas hominum ponderari. Cic. Sull. 78.

1. Jegyzet. Ezen igék mellől a': *commoda* vagy *negotia* szó hagyatik el, mert: *interest reipublicae*, ezt teszi: est inter *commoda reipublicae*; *interest mea*, annyi mint: est inter *mea commoda vel negotia*. *Tua refert*; e' helyett: Se ad tua *commoda refert*.

2. Jegyzet. A' rendes genitivuson, vagy ha helyette birtokos névmás használtatik, ezeken kívül még adverbiumot, vagy pedig főlebb 4-dik pont alatt az *aestimare* 's a' t. igékkel járó adjektivumok' genitivusát is fölveszi az *interest* ige, példák:

Multum *tua interest*. Magni *interest mea*, cum amico una esse. Cic. ad Att. 13, 4. — *Quod permagni interest*, pro necessario saeppe habetur. Cic. Post. 84. — *Ipsi animi magni refert*, quali in corpore locati sint. Cic. Tusc. 1, 80. — *Intelligo, quanti reipublicae intersit*, omnes copias convenire. Cic. ad Att. 8, 6.

3. Jegyzet. Azon dolog, mellyre valakinek szüksége van, nem *substantivum*-ul, hanem vagy a' pronomen' *neutra* ma, vagy *infinitivus*, vagy *ut*, vagy valami kérdő particula, által tételek ki, példák:

Multum *mea interest te esse diligentem*, vagy: *ut sis diligens*, vagy: *utrum diligens sis*, nec ne. *Interest omnium recte facere*. Cic. Fin. *Quid nostra refert, victimum esse Antonium?* Cic. ad Brut. 17. — *Plurimum refert, colonos a primo mane opus aggrēdi*. Colum. 11, 1, 15. — *Quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Non tám interest, quo *animo* scribatur epistola, quam quo accipitur. Cic. Fam. 6, 7. Illud *mea magni interest, te ut videam*. Cic. ad Att. 11, 22. — *Vestra, commilitones interest, ne imperatorem pessimi faciant*. Tac. H.

IV. Genitivus adverbiumokkal.

1) Olly ige határozók, mellyek több vagy kevesebb menyiséget jelentenek, genitivust kívának, illyek: *sat*, *satis*, *abunde*, *affātim*, *parum*, *partim*; példák:

Sat habet fautorum, semper, qui recte facit. Plaut. — Cimon habebat *satis eloquentiae*. N. 5, 2. — Caesar dicebat, se *potentiae*, *gloriaeque abunde adeptum*. Suet. Caes. 86. — In hac enim *satis erat copiae*, in illa autem *leporis parum*. Cic. Brut. — Cyrus *vini affatim*, et ea, quae epulis erant necessaria, reliquit. J. 1, 8. — *Affatim est hominum*, quibus negotii nihil est. Plaut. Menaech. 3, 1.

2) Némelly adverbium-ok, melyek helyet jelentenek, mint: *ubi*, *ubique*, *ubinam*, *ubicunque*, *quo*, *aliquo*, *usquam*, *nusquam*, *unde*, ezen genitivusokat kívánják: *gentium*, *terrarum*, *loci*, *locorum*; példák:

Ubinam gentium sumus? Cic. Cat. 1, 9. — *Ubicunque terrarum et gentium jus civium violatum est*, id pertinet ad communem causam libertatis et dignitatis. Cic. Verr. 5, 145. — *Qui virtutem adeptus erit, ubicunque erit gentium*, a nobis diligitur. Cic. N. D. 1, 121. — Maximum honorem Lycurgus senum esse voluit, nec sâne *usquam terrarum locum honoratiorem senectus habet*, quam Lacedaemone. J. 3, 3. — Poeta quaerit, *quod nusquam est gentium*. Plaut. Pseud. 1, 4. — Non hercle, *quo hinc nunc gentium aufugiam*, scio. Plaut. Rud. 3, 5. —

3) *Hic*, *huc*, *eo* különféle genitivusokkal állnak, példák: Vidi quandam virginem *hic viciniae*. T. Phorm. 1, 2, 45. — Taefarinás *huc arrogantiae* venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, et bellum minitaretur. Tac. A. 3, 73. — Populus Romanus *eo magnitudinis* crevit, ut viribus suis conficeretur. Flor. 3, 12. — *Eo deliciarum pervenimus*, ut nisi gemmas calcare nolimus. S. E. 16.

4) *Tunc* és *tum* e' genitivust kívánja: *temporis*: példák: Persarum gens *tunc temporis* obscura erat. J. 1, 4. — Civitas Hannibálem, *tunc temporis* consulem, in foro exspectabat. J. 31, 2. —

5) A' városok' nevei e' kérdésre: *ubi?* ha az Iső és II. Idik declinatoria tartoznak 's egyes számban vannak, genitivusba tétetnek; példák: *Alia Tusculi*, alia *Romae* evénit saepe tempestas. Cic. Div. 2, 94. — Artemisia, Mausóli, Cariae regis uxor, nobile illud *Halicarnassi* fecit sepulcrum. Cic. Tusc. 3, 75.

Jegyzet. Lásd alább bővebben e' czikkely alatt: A' városok' neveiről.

HARMADIK CZEKKELY.

A' DATIVUS RÓL.

I. *Dativus közönségesen.*

1) **Dativus** tételek e' kérdésekre : *cui? kinek?* Azaz midőn a' cselekvés valakinek javára, hasznára, kényelmére, vagy ellenkezőleg, kárára, kényelmetlenségére történik, és ez az ugy nevezett : *Dativus commodi*, vel *incommodi*; példák :

Non sum *uni angulo* natus: patria mea totus hic est mundus. S. Ep. 28. — Non solum *nobis* divites esse volumus, sed *liberis, propinquis, amicis*, maximeque *republicae*. Cic. Off. 3, 63. — Multi, cum opes parant, *cui* parent, nesciunt, nec cuius causa laborent. Cic. Amic. 55. — Non *scholae*, sed *vitae* discimus. S. Ep. 106. — Nemo errat *uni sibi*, sed dementiam in proximos. S. Ep. 94. — Domus *dominis* aedifica-ta est, non *muribus*. Cic. de nat. deor. 3, 26. — Voluptatem peto, *cui? mihi*; ergo mei curam ago. S. Ep. 121.

Jegyzet. Ezen módon magyarázhatni némelly szójárászt; mint: Catulus dixit, esse quidem praeclarum virum Cnaeum Pompejum, sed nimium jam liberae reipublicae (már nagyon is hatalmas egy szabad statusra nézve). Vell. 2, 32. — Muscosi fontes et somno mollior herba, solstitium *pecori* defendite (a' barom' kedvéért hárítások el a' nap' hévsegét). Virg. Ecl. 7, 47.

2) **Dativus** tételek akkor is, midőn a' magyarban eze-
ket használhatni: számára, részére, iránt, néha el-
len, 's midőn rendesen birtokos *képzővel* és *raggal* élünk,
mint: eb ebnek barátja; egyik a' másiknak ellensege; példák :

Rhinoceros *hostis elephanto* est. P. H. N. 8, 20. — Ne-ro *bonis omnibus hostis* fuit. E. 7, 6. — Ex quibusdam stirpi-
bus et herbis *remedia morbis* et *vulneribus* eligimus. Cic. de
nat. deor. Viam qui nescit, qua deveniat ad mare, eum oportet
saepe *amicus* adversario et *inimicus* tibi est. Cic. de orat. 2,
72. — Pater *amicus* summus *nobis*. T. Andr. 5, 6.

3) minden átható i g e, *verbum transitivum*, az accu-sativuson kívül, melly akár kitétek akár alattomban értek, **Dativust** fölvehet, sőt fel kell vennie, mert minden cselek-

vés vagy hasznára vagy kárára van valakinek, vagy valamivel, például: mi tö *tibi librum*, scribo epistolam, *cui? patri?* Világos ebből, hogy minden oly mondásban, hol átható ige van, a' Dativus is foglaltatik, habár nem tétetik is mindenkor ki, példák:

Pisistratus *sibi*, non *patriae*, Megarenses vicit. Just. Pericles agros suos *dono reipublicae* dedit. J. 3, 7. — Augustus rem publicam *Tiberio* reliquit, qui privignus *ei* fuerat. E. 7, 5. — Facere *amicum tibi* me potes sempiternum. Plaut. Pers. 1, 1. Pausanias, quos ceperat regis propinquos, *ei numeri* misit. N. 4, 3.

4) Dativus tétetik oly közép igékhöz (verba intransitiva), melyek tulajdonképen semmi *casust* nem kívának, hanem önállólag léteznek, illyen a' magyarban számos van, mint: *gondolkodik*, *nevelkedik*, *jár*, *mozog*; illyenek a' latinban is vannak, mint: *vacare*, *ráér*, *nubere*, férhez megy, *supplicare*, könyörög, *suadere*, rábeszél 's a' t., ezek tehát cónstruálva dativussal használtatnak; példák:

Civitas Romana inter bellorum strepitum parum olim *vacabat liberalibus disciplinis*. Suet. de Gram. — Plures in Asia mulieres *singulis viris* solent nubere. C. Neque *Caesari* solum, sed etiam *amicis ejus omnibus pro te*, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Cic. ad Ligur. epist. 6, 14. — Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, vivere, quum exissent ex his, emori. Cic. de Sen. 22. —

Nubere, vel nuptam esse, néha *cum* praep. is használtatik, példa: *Cum regis Parthorum filio nupta erat regis Armeniorum soror*.

5) A' *sum* ige midőn azt jelenti: — szolgál — válik, mint: *dicséretére szolgál*, *berésületére válik*; tehát *ra*, *re* és néha, *aul eül* ragoknak megfelelőleg dativusba kivánja a' neveket, gyakran pedig két dativus is tétetik, egyik *személyi*, másik *dologi*; *fio* is így használtatik, de ritkábban; példák:

Pittaco Mitylenaei multa milia jugerum agri muneri dabunt. N. 8. 4. — Potestne bonum, *cuiquam malo esse?* Cic. Parad. 1, 2. Pergite, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incubite, ut et *vobis honori*, et *amicis utilitati*, et *reipublicae emolumento esse possitis*. Cic. de Or. 1, 34. — *Virtutes hominibus decori gloriaeque sunt*. S. Clem. 1, 3. —

Magno malo est hominibus avaritia. ad Her. 2, 37. — Non est prudentis, errantes odisse, alioquin ipse *sibi odio erit*. S. Ira. 1, 14. — Deus non solet *esse auxilio iis*, qui se inconsulto in periculum mittunt, ad Her. 3, 8. — Ampla domus *dedecori domino* saepe *fit*, si est in ea solitudo. Cic. Off. 1, 139.

II. *Dativus adjectivumokkal.*

Számos olly melléknév van, melyeknek értelme: *hasznos*, *ártalmas*, *kellemes*, *kellemetlen*, *hajlandó*, *idegen* v. *nem hajlandó*, *könnyű*, v. *nehéz*, *alkalmás*, *alkalmatlan*, *egyenlő*, *egyenletlen*, *hasonló*, *hasonlatlan* v. *különböző*, *terhes*; és az igékből *bilis* végzettel származott adjektivumok, és *dus* végzetű participium-ok; illy adjektivumok főkép a' következők: *utilis*, *inutilis*, *noxius*, *perniciosus*, *salutaris*, *pestiferus*, *similis*, *dissimilis*, *aequalis*, *inaequalis*, *par*, *dispar*, *aptus*, *ineptus*, *idoneus*, *accomodatus*, *consentaneus*, *habilis*, *inhabilis*, *gratus*, *ingratus*, *jucundus*, *acceptus*, *carus*, *aequus*, *iniquus*, *benevolus*, *blandus*, *propitius*, *conterminus*, *proprius*, *turpis*, *amicus*, *inimicus*, *molestus*, *acerbus*, *vicinus*, *contiguus*, *familiaris*, *communis*, *foedus*, *necessarius*, *infestus*, *facilis*, *dificilis*, *propinquus*, *finitimus*, *confinis*, *cognatus*, *proximus*, *affinis*, *honestus*, *obnoxius*, *superstes*, *flebilis*, példák :

a) *hasznosak*; *ártalmásak*: *Lacedaemonii id potius intuebantur*, quod ipsorum dominationi, quam quod *universae Graeciae utile esset*. N. 2, 7. — Athenienses urbem muris sepserunt, neque eo, quod *inutile esset Graeciae*, fecerunt. ib. — *Ratio pestifera multis*, admodum *paucis salutaris* est. Cic. de nat. deor. 3, 69.

b) melyek *hasonlatosságot*, *egyenlőséget* v. ellenkezőt jelentenek: *Canis nonne similis lupo est*. C. N. D. Livius *Ennio aequalis fuit*. S. ep. 5. — *Noxae poena par esto*. Cic. Leg. 3, 11. *Honorum gradus summis hominibus et infirmis sunt pares*: *gloriae dispares*. Cic. Planc. 60.

Jegyzet. Ha *similis*, *dissimilis*, *assimilis*, *consimilis*, *par*, *dispar*, nem külső hanem belső hasonlatosságot jelentenek, nem mindig ugyan, de többnyire genitivust kívánnak; p. o.

Par est primum ipsum esse virum bonum, tum alterum *similem sui* quaerere. Cic. Amic. Numa in civitate bellicosa plures Romuli,

quam *Rumas*, *similes* reges putabat fore. L. I, 20. Metellum, *cujus paucos pares* haec civitas tulit. Cic. in Pis. 4.

c) mellyeknek jelentése: *alkalmas*, *illő*, *megegyező*; Példák: *Quod* decet, id *aptum* est *tempori et personae*. Cic. Orat. 74. — Terra, quae *vitibus apta* est, etiam arboribus est utilis. Colum. 5, 10. — Nihil est naturae hominis accommodatus beneficētia ac liberalitate. Cic. Off. 1, 42 — *Decorum* id est, quod *consentaneum* est hominis *excellentiae*. ib. 96.

Jegyzet. *Aptus, accomodatus, idoneus*, gyakran *ad praepositionis használtatik*, mint: Pallium *aptum* est *ad omne anni tempus*. Cic. Amic. 17. — Corporis motus *ad naturam accomodati* sunt. Cic. Off. Non essem *ad ullam causam idoneus*, si hoc, quod in ipsa natura positum est, non viderem. Cic. Cluent. 17.

d) mellyek' értelme: *kedves, kellemes, terhes 'sa't.* példák :

Veritas etiamsi *jucunda* non est, *mihi tamen grata* est. Cic. Att. 3, 24. — Scientiae suavitate nihil est hominibus *jucundius*. Cic. de Orat. 3, 56. — Antoninus Pius *nulli acerbus*, cunctis benignus fuit. E. 8, 4.

e) mellyeknek jelentése: *kedvező, nem kedvező, becses, drága, unalmas, barátságos, gyülöletes 'sa't.* példák :

Atticus non *fortunae*, sed *hominibus* solebat esse *amicus*. N. 25. Miltiades *amicior* omnium *libertati*, quam suae fuit *dominationi*. N. 1, 3. — Saepe nihil *inimicus homini*, quam *sibi* ipse. Cic. Att. 10, 12. — Dii (ut Epicurus dixit) neque *propitii* cuiquam esse solent, neque *irati*. Cic. Pis. 59. — Patriae solum *omnibus* carum est. Cic. Cat. 4, 16. — Omnis *volutas honestati* est *contraria*. Cic. Off.

f) mellyek' fogalma: *könnyű, nehéz, közel, határos 'sa't.* És e' következő melléknevek: *proprius, communis, affinis, honestus, turpis, foedus, obnoxius, necessarius, superstes,* példák :

Verba innocentia reperire *facile* est; modum verborum misero tenere difficile. Curt. 6, 10. — *Senioribus gravis* est inveterati moris mutatio. ibidem. — Id *Deo* est proximum, quod est optimum. Cicero Leg. 2, 40. — Plurimi dicunt, sua *sibi propiora* pericula esse, quam aliena. Cic. Sext. 40. — Falsa *veris finitima* sunt. Cic. Acad. 4, 68. — *Proximus* est *senatoriae dignitati* ordo equester. Cic. Dom. 74. — Nihilne est *proprium cuiquam?* T. Andr. 4, 3. — Quid est tam *commune*, quam spiratus *vivis, terra mor-*

tuis? Cio. Orat. 107. Non eadem omnibus sunt *honestata* atque *turpia*. N. Praef. — Non minus *principi turpia* sunt multa supplicia, quam *medico* multa funera. S. Clem. 1, 24. *Iis*, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, justitia necessaria est. Cie. Off. 2, 40.

1. Jegyzet. *Propior* és *proximus* accusativussal is használtatik; *proprius*, *communis* és *affinis* pedig néha genitivussal találhatók, példák: Crassus cum legione septima *proximus* mare Oceanum hie- mebat. Caes. B. G. 3, 7. — Jugurtha *propior* montem cum omni equitatú suos collocat. Sall. B. 1, 49. — *Viri propria* maxime est fortitudo. Cie. Tusc. 2, 43. — *Amicorum* omnia sunt *communia*. Cic. Off. 1, 13. — Accusatores contendunt, *affinem* esse alicujus cul- pae eum, qui accusatur. Cic. Inv. 2, 129.

2. Jegyzet. E' fölebb elszámlált melléknevek közöl némely- lyek substantivum gyanánt használtatnak, 's olyankor majd geniti- vust kívának, majd meg birtoknevet vesznek magok mellé, mint: *amicus patris mei*; *amicus meus*; és a' főnév és melléknév közti ro- konságbul superlativus is használtatik főnévkint: például: *amicis- simus*, *familiarissimus*, *inimicissimus*, *iniquissimus meus*. Cicero így genitivussal használja: in Verr. 1, 26. *amicissimus nostrorum ho- minum*. — *Hostis* főnév, de a' fölebbiek' hasonlatosságára adjektivum- kent vétezik 's *dativust* kíván: *dis* (diis) hominibusque hostis.

3. Jegyzet. *Contrarius*, *peculiaris*, *aequalis*, *superstes*, egyenlőleg használtatnak genitivussal és dativussal; midön pedig a' *proprius* neutrum-ban vétezik, akkor majd mindig genitivussal jár. *Aequalis* pedig legfőkép akkor kíván genitivust, ha midön: *e gy k o- ru*, *e gy i de jü*, értelme van; például: *Aliae nationes servitu- tem pati possunt, populi Rom. est propria libertas*. *Proprium est or- ratoris ornare dicere*. Utinam te non solum vitae, sed etiam *digni- tatis superstitem reliquissem*. Cic. ad Qu. fr. 1, 3.

III. *Dativus igékkel, vagy melly igék ki- vának különösen dativust.*

A.) Azon igék, melyek az imént elszámlált melléknevekkel rokon értelműek, és éppen olly fogalmat fejeznek ki, hasonlóan dativust kívának; mint a' magyarban is vannak illyek, hogy az ige és melléknév ugyanazon ragot kívánják, mint: *hasznos neki*, *használ neki*, *ártalmas neki*, *árt neki*. — Dativust kívának tehát minden igék a' latinban, melyekben e' fogalmak vannak: *használ*, *árt*, *hajlik*, *nem hajlik* (hozzá), *tetszik*, *nem tetszik*, *rábeszél*, *pa- rancsol*, *szolgál*, *bizik* (ban), *nem bizik*, *köze-*

lit, feneget, haragszik (ra, re). Főképen pedig a' következők szokottabbak :

Prosum, auxilior, adminiculor, opitulor, patrocinor, subvenio, succurro, medeor, noceo, obsum, desum, officio, incommodo, insulto, insidior; faveo, gratificor, indulgeo, ignosco, studeo, parco, adūlor, blandior, lenocinor, palpor, assentior, attendor, respondeo (megfelel valaminek), adversor, refragor, obsto, renitor, repugno, resisto, invideo, aemulor, obtrecto, convincior, maledico; arrideo, displiceo, dominor, impero, pareo, cedo, ausculto, obedio, obsequor, obtempero, servio, inservio, ministru, famulor, ancillor, praestolor, credo, concredo, fido, confido; immineo, propinquuo, approxinquuo, impendeo, occurro, miror, comminor, irascor, stomachor, succenseo. Ide tartoznak az egyszemélyük közöl : convenit, conductit, expedit; példák :

Probus invīdet *nemini*. Cic. Timaeo. 3.— Antiochus se nec *impensae*, nec *labori*, nec *periculo* parsurum *pollicebatur*, donec liberam vere Graeciam atque in ea principes Aetolos fecisset. Liv. 35, 44.— Demosthenes ejus ipsius artis, cui studebat, primam litteram non poterat dicere. Cic. de orat. 61. — Desine dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos *uniparcere*, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coērcere. Cic. Verr. Efficit hoc philosophia : *medetur animis*, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Cic. Tusc. 2, 4. — Num quid potentior sum Philippo ? illi tamen impune *maledictum* est. S. Ira. 3, 24.— *Irasci iis* nefas, quos amare debemus. N. 25.

Jegyzet. *Medeor* (gyógyít) és *medicor* accusativust is fölvesznek; *medicare* más értelemben meggy át: készít valamit gyógyszerekbül, 's accusativust kíván. Valamint *maledico*, úgy *benedico*, jót mond valakiról, dativussal fordul elő, de ezen értelemben ritkán található, hanem *benedico*-nak szokott értelme egyházi dolgokban, 's akkor: áld, meg áld, accusativussal. — *Invideo*, intransitivum, 's néha a' személyi dativussal dologi accusativus is tételek, például: Cic. Tusc. 3, 2. Invidet nobis optimam magistram (naturam), Hor. Serm. 1, 6, 50. Honorem mihi invidet. — *Praestolor*, valakit vár, és *ausculto*, hallgat, egyenlőleg majd dat. majd meg acc. vehetnek föl. — *Cedo* (átenged) a' személyi dativuson kívül, dologi ablativussal vagy accusativussal fordul elő; mint: cedo tibi locum, vel cedo tibi hortorum possessione; így, *concedo tibi locum*, *praemia*, *libertatem*, vagy: *concedo tibi loco*, *de victoria*. — *Convenit* aliquid mihi (hozzám illik).

B.) A' következő praepositiokkal:

ad, ante, con, in, inter és ob

post, prae, pro, re, sub, super, de, és e,

összetett igék dativust kivánnak, miként e' példák mutatják:

- ad) Pelopidas omnibus periculis adfuit.* N. 16, 4. — Quod munus reipublicae affere majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem? Cic. Div. 2, 4. — Poeta peccat, cum probam orationem *affingit improbo*, stultove sapientis. Cic. Orat. 74. — Siciliam ferunt quondam *Italiae* adhaesisse. J. 4, 1. —
- ante) Quis potest ignotas notis, impios religiosis anteferre?* Cic. Frut. 22. — Virtutes animi *bonis* corporis *anteponimus*. Cic. Fin. 4, 16. — Multi levissimam declaracionem *gravissimae utilitati* anteponunt. Cic. de Orat. 2, 21. Omnes participes sumus rationis, praestantiaeque ejus, qua *antecellimus* bestiis. Cic. Off. 1, 107.
- con) Quid indignius, quam comparare veneranda contemtis.* Sen. Epist. 92. — *Pietati conjuncta*, iustitia est, reliquaque virtutes. Cic. de nat. deor. 2, 153. — Non *convénit moribus meis*, aliud palam, aliud agere secreto. Plin. Ep. 5, 1. — Fac ut *principiis consentiant* exitus. Cic. Fam. 11, 5.
- de) Aliis consilium, aliis occasio deest.* Cic. Phil. 2, 29. — Satius est: prodesse etiam malis propter bonos, quam *bonis deesse* propter malos. Sen. Benef. 4, 28. — Is denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita *claris viris defertur* et datur. Cic. Fam. 10, 10. — Liberalis est, qui, quod alteri donat, *sibi detrahit*. Sen. Clem. 1.
- e) Caesar Dejotaro tetrarchiam eripuit.* Cic. Div. 2, 79. — Mors sola innocentem *fortunae eripit*. S. Trag. Oedip. 9, 34.
- in) Thebanorum genti plus inest virium, quam ingenii.* N. 15, 5. — Poetae ferunt, gigantes bellum *diis intulisse*. Cic. Harusp. 20. — Stirpes *terrae inhaerent*. Cic. de nat. 2, 83. — Altius praecepta descendunt, quae *teneris imprimuntur aetatibus*. S. Helv. 16. — Folia virere per se non possunt; ramum desiderant, *cui inhaereant*. S. Epist. 95.

- inter) Nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interjectus esse videatur. Cic. N. D. 2, 143.* — Deus interest animis nostris et cogitationibus mediis intervénit. S. Ep. 83. — Aristides interfuit pugnae navalí apud Salamina. N. 3, 2.
- ob) Omni virtuti vitium opponitur. Cic. Fin. 3, 40. Consiliis interdum obstat fortuna. N. 10, 9.* — Vitia nobis sub virtutum nomine obrépunt. S. Ep. 45. Alexander dum obequitabat moenibus, sagitta ictus est. Curt. 8, 10. — Multorum odiis nullae opes possunt obsistere. Cic. Off. 2, 23.
- post) Manlius posthabuit filii caritatem publicae utilitati. L. 8, 34.* — Hannibal Alexandro magno non est postponendus. J. 30, 4. — Valerius Horatiique consules libertati plebis suas opes postferebant. L. 3, 64.
- prae) Deus animum praefecit corpori. Cic. Univ. 7.* — Pecuniam preferre amicitiae sordidum est. Cic. Amic. 65. — Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus. Cic. Leg. 3, 2.
- pro) Fortuna origini Romanae prospexit. Cic.* — Consulte vobis, prospicite patriae. Cic. Cat. — A Deo vitae hominum provideri, manifestum. Cic. de nat. deor.
- re) Optatis meis fortuna respondit. Cic. Fam. 2, 1.* — Charibdis an respondeat fabulis, scire desidero. S. 79. — Pausanias regis propinquos clam Xerxi remisit. N. 4, 2.
- sub) Judicis est innocentiae subvenire. Cic. Cluent. 4.* — Est boni consulis, opem ferre patriae, succurrere salutifortunisque communibus. C. C. Rab. Succumbere doloribus, eosque humili animo imbecillique ferre, miserum est. Cic. Fin. 1, 49. — Anatum ova gallinis saepe supponimus. Cic. N. D.
- super) Neque deesse, neque superesse Reipublicae volo. Cic. Fam. 10, 33.* — Leonidas, rex Spartanorum, securis Persis supervenit. J. 2, 11.

J e g y z e t. Ezen igék közöl némellyek dativus helyett azon casust kívánják, mellyet ama praepositiok kívánnak, mellyekkel összse vannak téve, főkép pedig: *ad, con, de, e, in*, mit a' classicusok' olvasásakor kiki észrevehet, itt csak néhány példa szolgáljon tanúságul :

Quidam *ad eas laudes*, quas a patribus acceperunt, addunt aliquam suam. Cic. Off. 1, 116. — *Ad Claudi senectu-*

tem accedebat etiam, ut coecus esset. Cic. Sen. 16. — Hominem *cum homine*, et tempus *cum tempore*, et rem *cum re compare*. Cic. Dom. 130. — *Confer nostram longissimam aetatem cum aeternitate*. Cic. Tusc. 1, 94. — *In oratore perfecto inest philosophorum omnis scientia*. Cic. de Orat. — Multae res sunt, in quibus *de suis* commodis viri boni multa detrahunt. Cic. Annic. 57. — *In omnium animis Deinotionem impressit ipsa natura*. Cie. N. D. 1, 43.

2. Jegyzet. Néha dativus tétezik accusativus vagy ablativus helyett csupán szírásából, mint: *It clamor coelo*, e' helyett: *ad coelum*; Aen. 5. *Bello animos accedit*, e' h. *ad bellum*. Aen. 7. Neque cernitur *ulli*, e' h. *ab ullo*. Solus tibi certet Amyntas, e' h. *tecum*. Virg.

C.) Némelly igék értelemváltozás nélkül, majd *dativust* majd meg *accusativust* kívánnak, illyenek főkép a' következők:

adulor (hizelkedik). Atticus *potenti Antonio non est adulatus*. Nep. 25, 8. — Cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec *adulari nos sinamus*. Cic. Off. 1, 91.

antecedo (megelőz). Semper in promtu habere debemus quantum natura hominis pecudibus reliquisque belluis antecedat. Cic. Off. 1, 105. — Ex Macedonum genere duo multo *ceteros antecesserunt* rerum gestarum gloria, Philippus, Amyntae filius, et Alexander Magnus. Nep. 21, 2.

antereo (felülmúl). Animi praestantiam *omnibus bonis corporis anteire* dicimus. Cic. Fin. 5, 93. — Satis docuisse videor, hominis natura quanto *omnes anteiret animantes*. Cic. N. D. 2, 153.

antesto (megelőz). In his cognitum fuit, quanto *antestaret eloquentia innocentiae*. Nep. in Arist. — Insula, quae alias magnitudine et foecunditate antestat. Pomp. Mela. L. 3, 6.

antevenio (megelőz). *Huic hodie anteveni*. Plant. — Novi homines, qui antea per virtutem soliti erant *nobilitatem antevenire*. Sall. B. Jug. 4.

anteverto (kikerül, megelőz). Miror, ubi ego *huic anteverti* *terim*. Ter. in Eun. — Clodius Quirinalis *damnationem veneno antevertit*. Tac. in Amic.

attendo (vigyáz, ügyel). *Homo sapiens sermonibus malignis non attendit.* P. Ep. Saepe non *attendimus nosmet ipsos.* Cic. Orat. 189.

curo (gondoskodik—ról). *Tuo vestimento et cibo alienis rebus curas.* Plaut. Trin. *Qui se, suam-que aetatem bene currant,* edunt, bibunt. Plaut. — A' dativus ritkábban fordul elő.

deficio (kifogy—ból ból). *Nisi vinum nobis defecisset.* Val. Max. *Deficit me tempus.* Cic. *Deficiunt me solatia.* Gyakrabban accusativus.

despero (kétségeesik). *Bonos viros lugere malo meas fortunas, quam suis desperare.* Cic. p. Red. Simulatque candidatus accusationem meditatur, *honorem desperasse* videtur. Cic. Mur. 43.

illudo (csúfol). Saepe *illudit nobis* fama. Sen. Ep. 13. *Miseros illudi* nolunt sapientes, nisi si se forte jactant. Cic. de Or. 2, 237.

iucceso (megszál, elfog). *Gravior cura patribus incessit, cum prodi causam ab suis cernerent.* L. 4, 57. — *Stupor omnes et admiratio incessit, unde Carthaginensibus tam subitum bellum oriretur.* J. 22, 6. — *Metus incessit.*

insulto (csufol, gúnyol). In calamitate alicui insultare. Cic. *Multos a pueritia bonos* insultaverat. Sallust.

moderor (mérsékél, igazgat). *Moderari animo et orationi, cum sis iratus, non mediocris ingenii est.* Cic. *Venti et tempestates res rusticas moderantur.* Cic.

occumbo (meghal, elesik). Aut versare dolos, aut certae occumbere morti. Virg. — *Occubere pro Patria mortem.* Cic. *Ablativussal is használtatik: occubere morte.*

praecedo (megelőz, felülmul). *Vestrae fortunae meis praecedunt.* Plaut. — *Helvetii reliquos Gallos virtute praecedunt.* Caes.

praecurro (megelőz, felülhalad). *Mihi paene studio praecurritis.* Cic. *Ut homo iners hominem diligentem praecurrat, fieri non potest.* Cic. Petit. 7.

praeo (felülmul). *Praeire alicui voce.* *Praeire alicui jusjurandum.* Plin. Paneg.

praesto (felülmul). *Homo ceteris animantibus plurimum praestat.* Cic. Fin. 2, 110. Hannibal tanto praestitit *ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes.* N. 23, 1.

praestolor (várakozik). *Spei meae volui praestolarī* in Epiro.

Cic. ad Att. 3, 20. Curionis adventum Caesar *praestolabatur*. Caes. B. G. 2, 23.

praeverto (elhárit, kikerül). Caesar *huic rei* praevertendum existimavit. Caes. *Praevertere cursu ventos*. Virg.

studeo (tanul, azonvan, igyekszik). Qui Atheniensium *rebus studuisserent*. Nep. *Literas studere* incipit. Cic. Az acc. ritkábban, de a' pronomen neutrumával gyakran; mint: Qui si nihil *aliud studet*, nisi *id*, quod agit.

tempero (magán uralkodik, magát megtartoztatja). Neque *mihi temperare* possum, quominus exemplum antiquitatis referam. Plin. *Temperare* (igazgat, kormányoz) *rempublicam* institutis et legibus. Cic.

D.) Olly igék, mellyek majd ugyanazon értelemben, különféle casust, tudnillik: dativust, accusativust, vagy ablativust praepositioval vagy a' nélkül vesznek föl.

abdico (lemond, letesz-hivatalt). *Abdicare Magistratum*. Sallust. *Abdicant se Magistratu*. Liv.

adscribo (beir, fölir). Si qui *foederatis Civitatibus* essent *adscripti*. Cic. Archias *adscribi se in eam civitatem voluit*. id.

adspingo (beföcskendez, behint). Vatinius *Miloni, clarissimo viro, nonnullam laudatione sua labeculam adsperrigit*. Cic. Vatin. 41. — Pythagoras Apollini hostiam immolare noluit, ne *aram sanguine adaspergeret*. Cic. N. D. 3, 88.

circumdo (körülvesz). Semirāmis Babyloniam condidit, *murumque urbi circumdedit*. J. 1, 2. Deus *animum circumdedit corpore*. Cic. Univ. 6.

confido (bizik-ban-ben). Nemo qui *suae confidit*, alterius virtuti invidet. Cic. Phil. 10, 1. Quis potest aut corporis *firmitate*, aut fortunae stabilitate confidere. Cic. Tusc. 5, 40.

defendo (védelmez). Qui non *defendit injuriam*, neque propulsat a suis, cum potest, injuste facit. Cic. Provincia non modo *a calamitate*, sed etiam *a metu* calamitatis est defendenda. Cic.

dominor (uralkodik). *Victis dominabitur argis*. Virg. *Toti dominabere mundo*. Claudian. Quasi *in mancipia dominaris*. Curt. Casus et fortuna *in nobis dominatur*. Sulpic.

dono (ajándékoz), *alicui rem*, és *aliquem re*. *Ciceroni* populus Romanus immortalitatem donavit. Cic. Pis. 7. — *Captivos libertate, atque immunitate donavit*. Curt.

duco (szolgál, tulajdonít, lesz). Laudi ducitur adolescentulus. Nep.

excello (felülmul, kitünik). *Zeuxis longe ceteris excellere pictoribus existimabatur*. Cic. Juv. 2, 1. — Admirabile est, quantum *inter omnes oratores unus Demosthenes excellat*. Cic. Orat. 6.

exuo (kivetkeztet, levetköztet), *alicui rem*, és *aliquem re*. *Exuere alicui vestem*. Sen. Non ante abscessum est, quam *hostem exuerunt castris*. Liv.

impertio (részeltet, közöl), *alicui rem*, és *aliquem re*. *Ignis naturis omnibus salutarem impertit calorem*. C. N. D. 2, 27. — *Puerilem aetatem doctrinis impertire debemus*.

incido (bemetsz). *Leges in aes incidere*. Cic. *Incidere marmori*. Sueton. *Incidere in sepulcro*. Cic.

interdico (megtilt), *alicui rem*, és *alicui re*. *Parthi feminis non convivia tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt*. J. 41, 3. Ariovistus *omni Gallia Romanis interdixit*. Caes. B. G. 1, 46.

intercludo (elzár, akadályoz), *alicui rem* és *aliquem re*. Pontis atque itinerum angustiae multitudini fugam intercluserunt. Caes. B. G. 7, 11. Ariovistus castra fecit, eo consilio, ut *frumento commeatuque Caesarem intercluderet*. ib. 1, 48.

mitto (küld), *alicui* és *ad aliquem*. *Alcibiadi nuntius a magistratu in Siciliam missus est*. N. 7, 4. *Ad Eumenem Olympias, mater Alexandri, nuntios misit*. N. 18, 6.

verto (tulajdonít). *Quis erit, vitio qui id vertat tibi*. Plaut. *Vertere in (ra, re) voluptatem gulae*. Plin.

E.) Némellyigék, különféle értelmük szerint, majd *dat*, majd *acc.* majd meg *abl.* kivánnak többnyire praepositio-val; illyenek e' következők :

accedo (megegyez, oda megy). *Accedam in plerisque Ciceroni*. Quint. *Ad haec mala hoc mihi accedit etiam*. Ter. *Polystratus siti maceratus fontem accessit*. Curt. *Eumes ad adolescentulus ad amicitiam accessit*. Philip. Nep.

aemulor (irigyel; követ). Cum corporis facibus inflammari soleamus ad omnes fere cupiditates, eoque magis incendi, quod *iis aemulemur*, qui ea habent quae nos habere cupiamus. Cic. *Studium Philosophiae, et placita Stoicorum aemulatur*. Tac.

animadverto (észrevesz; bűntet). Quid est Catilina? ecquid attendis? ecquid *animadvertis* horum *silentium?* Cic. Cato in *conplures nobiles animadvertis*. Nep.

caveo (gondoskodik-rol röl; ovakodik, őrizkedik-tól töl). Cicero unice *cavit concordiae publicae*. Vell. 2, 48. Admonui te, ut considerares, quibus crederes, *quos caveres*. ib. — Parmenio, ignarus infirmitatis Alexandri, scripserat, a *Philippo medico caveret*. J. 11, 8.

consulo (gondoskodik; tanácsot kér; viseltek — iránt), *alicui, aliquem, in aliquem*. Deus *consulit rebus humanis*, nec solum *universis*, verum etiam singulis. Cic. Div. 1, 117. Athenienses *consulebant Apollinem Pythium*, quas potissimum religiones tenerent. Cic. Leg. 2, 40. In secundis rebus nihil *in quemquam superbe ac violenter consulere* decet. L. 45, 6.

cupio (vonzódik—hoz hez; kiván), *alicui, aliquid*. Tibi, *cui maxime cupio*, satisfaciam. Cic. Non semper bonum est, *quod cupimus ardenter*. Cic. Tusc.

do (ad, átad, ir). Multi erant, *quibus recte litteras dare possis*. Cic. Cum *dedissem* (scripsisse) *ad te litteras tristes*, et metuo ne *veras*. Cic.

horreo (aggódik — miatt; fél, megijed — tól töl). Nemo jam pārens, *filio horret*. Plin. Pan. Omnes gentes Alexandri *nomen horrebant*. J. 28, 2.

impono (rátesz, betesz, beleszálít, rárák; megcsal), *alicui aliquid, alicui, aliquem in aliquid, vel in aliquare*. Antonius leges civitati per vim *imposuit*. Cic. Phil. 7, 15. Catoni egregie *imposuit* Milo. C. Q. Fr. *Imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies et noctes timeremus*. C. N. D.

incumbo (ráfekszik, — nehezkedik, neki fekszik, hozzáját), *rei, ad rem, in rem*. Alexander hortari nauticos coepit, *incumberent remis*. Curt. 9. *Incumbe toto pectore ad laudem*. Cic. Fam. 10, 10. *Incunbe in eam curam et cogitationem*, quae tibi summam dignitatem et gloriam adferat. Cic. Fam.

maneo (marad, vár—ra-re, senyeget), *mihi, me.* Quod viro fortis adimi non potest, id *mihi manet* et permanebit. C. ad Quir. 19. *Omnes una manet nox*, et calcanda semel via leti. H. Od. 1. 28. — *Nocentem innocentemque idem exitus manet.* Tac. H. 1, 21. Poena te manet. Liv.

peto (kér, megy). Tiberius *Germanico Caesari* proconsulare imperium *petivit*. Tac. A. 1, 14. Paulus per Thessalam *Delphos petit*, inclitum oraculum. L. 45, 27. *Inimicos sagitta eminus, hasta minus petimus* (hajít, szúr). Curt. 7, 8, 18. Orithya, Amazonum regina, auxilium a rege Scythiae *petit*. J. 2, 4.

prospicio (gondoskodik-ról ről, előrelát), *alicui, aliquid.* Consulte vobis, *prospicite patriae.* Cic. Cat. 4, 3. In eo fallimur, quod *mortem prospicimus.* Sen.

provideo (gondoskodik, ellát, beszerez, előrelát), *rei, rem.* A Deo vitae hominum *provideri*, manifestum est. C. N. D. 1, 4. — Vir prudens futura ex praeteritis *providet.* P. Ep. 1, 5.

recipio (igér; valahová megy; viszszakap), *alicui, se, aliquid.* Si omnia mihi integra fortuna servarit: *recipio vobis*, celeriter me negotium ex sententia conjecturum. Cic. Fam. 10. Eumenes *se*, simul ac potuit, ad Antipátrum *recepit.* N. 18, 4. — Alexander, ut securum medicum conspexit, laetior factus est, *sanitatemque quarta die recepit.* J. 11, 8.

renuncio (lemond; kinevez). *Civilibus officiis renunciare.* Quint. *Renunciare Consulem.* Cic.

vaco (gondot, fáradságot fordít- ra re; neki fekszik, hozzájár; dolog nélkül, üresen van). Omnia impedimenta dimitte, et *vaca bonae menti.* S. Ep. 53. *Vacare culpa*, magnum est solatium. Cic. Fam. Nihil a Deo vacat.

F.) *Sum*, midőn azt jelenti: *habere*, 's a' belőle összetétel által származott, interest igék' használatárol, 's még nemelly különösségek.

1) Midőn a' *sum*, mely itt egyébiránt csak a' harmadik személyben jön elő, azt jelenti, *habere*, (ne k em van), a' személy, vagy nem személy, általában kinek vagy minnek valamije van; a' dativusba tétezik, a' dolog nominativusban marad. példák:

Hominī cum Deo similitudo est. Cic. Leg. 1, 25. Ubi libido dominatur, *innocentiae* leve praesidium est. Cicero Orat. 2, 19. *Omnibus* inter se *virtutibus* amicitia est. S. Ep. Dives est, cui tanta possessio est, ut nihil optet amplius. Cic. Parad. Tantumne a re tua otii est tibi, aliena ut cures? T. Heaut. Non semper idem *floribus* est color. H. Od. 2, 11. An nescis, longas *regibus esse* manus? O. Her. 17, 166. *Crocodilis* superior pars corporis dura et impenetrabilis est, at inferior mollis ac tenera. S. N. Q. 4, 2.

- 2). Ezen szólásmódban: *est mihi* nomen, az én névem, a' név többnyire nominativusban marad, ritkábban dativusba tétezik, igen ritkán genitivusba; példák:

Syracusis est fons aquae dulcis, cui nomen *Arethusa est.* Cic. Verr. 4, 118. Terra circumfusa undique est hac spirabili natura, cui nomen est aér. Cic. de Nat. deor. Cum est concupita pecunia, nec ratio sanat eam cupiditatem, exsistit morbus animi, eique morbo nomen est *avaritia.* Cic. Tusc. Numitoris filia duos pueros enixa est. Nomina pueris, alteri *Remo*, alteri *Romulo fuere.* J. 43. 2. Inter primores juvenum C. Marcius erat, cui cognomen postea *Coriolano fuit.* L. 2, 33. — Romani leges, quibus *tabulis duodecim est* nomen, in aes inciderunt. L. 3, 58. — Flumini a celeritate, qua defluit, *Tigri* nomen est inditum, quia Persica lingua Tigrit sagittam appellant. Curt. 4, 9, 16. — Metello cognomen *Numidici* inditum fuit. Vell. 2, 4. Nomen *Mercurii* est mihi. Plaut. Amph. Prol.

- 3). Az *interest*, mely az *intersum*-nak harmadik személye's többféle értelme van, következőleg használtatik: a) *interest* (közbetétetik, közben van). *Quem, qui murus interest, non timeo.* Cic. Ni *interfuerint* decem amici. Cic. b) *interest* (különbség van valamik közt). *Inter hominem, et belluam* hoc maxime *interest.* Cic. c) *interest* (érdekel). *Utriusque nostrum magni interest.* Cic. Et *mea et tua* maxime *interest* te valere. Cic. Equidem *ad nostram laudem* non multum video *interesse*, sed *ad prooperationem meam* quiddam *interest.* Cic. d) *interesse* alicui rei, vel *in aliqua re* (jelen van). Quibus in rebus ipsi *interesse* non possumus. Cic. *Interfuit pugnae, praelio.* Caes.

- 4). **Dativus** használtatik gyakran a' görögök' írásmódja szerint valamelly praepositio helyett; példák:
- a) Különösen a' gerundium és participium futuri pass. *dativusa ab vel a* helyett.

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli. O. Trist. 5, 10. *Rerum natura nihil dicitur perdere, quia, quidquid illi a-vellitur, ad illam redit.* S. Benef. 5, 8. *Uxor Darii semel tan-tum Alexandro visa est.* J. 11, 12. *Quidquid mihi susceptum est, id omne me reipublicae causa suscepisse confirmo.* Cic. Manil. 71. *Nemo tam imperitus est, ut nesciat, si-bi quandoque moriendum.* S. Ep. 77.

- b) *ad* praep. helyett; példák :

Nuntius regi venit, Romanos Dyrrachium venisse. L. 29, 12. — *Mihi credite: major hereditas venit unicuique* vestrum in iisdem bonis a jure et a legibus, quam ab iis, a quibus illa ipsa bona relictam sunt. Cic. Caecin.

- c) *apnd* helyett; példák :

Barbaris ex fortuna pendet fides, L. 28, 17. — *Persis* quoque in trecentos sexaginta quinque dies descriptus est annus. Curt. 3, 3. Arsáces non minus memorabilis *Par-this* fuit, quam *Persis* Cyrus, *Macedonibus* Alexander, *Romanis* Romulus. J. 41, 5. *Me tibi* (apud te) *excuso* in eo ipso, in quo te accuso. Cic. Q. Fr. 2, 2. — *Si hu-maniter mecum questus essem, libenter tibi* (apud te) *me et facile purgassem.* Cic. Fam. 7, 27.

- d) *cum*, helyett főkép *jungo*, *misceo* igékkal, példák:

Africa Aegypto juncta est. Curt. 4, 8. — *Cecropem anti-quitas fabulosa biformem tradidit, quia primus marem feminae matrimonio junxit.* J. 2, 6. *Oratorem, ego dico, sapientiam junctam habere eloquentiae.* Cic. de Orat. 3, 142. *Rhenus septemtrionali oceano miscetur.* Tac. G. 1. *Omnibus rebus, omnibusque sermonibus* aliquid salutare *miscendum est.* S. N. Q. 2, 59.

Jegyzet. A' költök illyfélre igéket is: *pugnare, certare, congregredi* 's a' t. *cum* helyett dativussal használnak. — A' fölebb előszámlált esetekben használt **dativusok** helyett azonban sokkal szokottabbak a' praepositiok, kivevén *excusare* és *purgare* igéket, példák:

Praeclarissimum factum non pari modo probatur ab omnibus. N. 20, 1. — *Aristoteles prudentiam cum eloquentia pingebat.* Cic. Tusc. Non potest amor cum timore misceri. S. Epist. 47.

5) A' *licet* ige, melly itt annyit tesz mint: *posse*, gyakran a' *subjectum'* dativusán kívül még a' *praedicatum*-ot is dativus-ban veszi föl, minthogy vagy *esse* vagy *fieri* igék' valamellyikével szokott járni; példák:

Licuit esse otioso Themistocli, licuit *Epaminondae*. Cic. Tusc. *Multis otiosis ne in communi quidem otio licet esse*. Cic. Coel. 1. *Patricio Romano tribuno plebis fieri non licebat*. Cic. Harusc. 44. — *Mihi negligenti esse non licet*. Cic. ad Att. 1, 17. *Quieto tibi licet esse*. Plaut.

Jegyzet. Azonban nem éppen szükséges hogy a' *praedicatum* dativusan legyen, accusativusan is lehet. — Nem csak *esse* és *fieri* igékkel van a' *licet* két dativus' társulatában, hanem más infinitivussal is; úgy szinte a': *necessere est* mondással is, példák:

Civi Romano licet esse Gaditanum. C. Corn.— Indorum philosophi neminem admovere leti diem credunt, *cui expectare interrito liceat*. Curt. Hannibal nihil magis precatur deos, quam ut *incolumi cedere atque abire ex hostium terra liceat*. L. 26, 41. Lentulus postulavit, ut *triumphantи sibi invehi liceret in urbem*. L. 31, 20. — *Vobis necessere est fortibus viris esse*. L. 21, 44.

IV. Dativus particula-kkal.

- Az adverbium-ok közöl azok, melyek dativust kívánó igék-ből származnak, *convenienter*, *congruenter*, *obviam*, 's a' t. továbbá: *prope*, *propius*, *proxime*, dativust kívának, jóllehet ez utolsók accusativussal is tétetnek, példák:

Antiochus, si parere voluisset Hannibali, propius Tibéri quam *Thermopylis*, de summa imperii dimicasset. N. 23, 8. *Summum bonum a Stoicis dicitur, convenienter naturae vivere*. Cic. Off. 3, 13. — *Inter praetores Atheniensium, magna fuit contentio, utrum moenibus se defendent, an obviam irent hostibus?* N. 1, 4. Brutus operam dat, ut cum suis copiis quam *proxime Italianum* sit. Cic. Phil. 10, 26. *Proxime Hispaniam Mauri sunt*. Sall. B. J.

- Némelly interjectio, mint: *hei*, *vae*, *ecce*, dativussal találtatik, példák: *Hei misero mihi!* T. Adelph. 2, 1, 19. — *Vae miserae mihi!* T. Andr. 4, 5. *Ecce tibi*, qui rex populi Romani esse concupierit, idque perfecerit. Cic. Off. 3, 83.

NEGYEDIK CZEKKELY.

AZ ACCUSATIVUSRÓL.

I. *Accusativus Cselekvő, vagy átható igékkel* (verba transitiva).

- 1) minden átható vagy cselekvő ige accusativust kíván, tudnillik azon tárgy, mellyre a' cselekvés vitetik, az accusativus; példák:

Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant. Cic. *Amat bonus otia Daphnis.* Virg. *Discite iustitiam moniti et non temnere divos.* Virg. *Nemo mortem effugere potest.* Cic. Phil. 8, 10. — *Fortes fortuna adjuvat.* Ter. Phorm. 1. 4, 26.

- 2) Accusativusba tétetnek olly nevek, mellyek e' kérdésekre millý hoszszu? millý magos? millý széles? millý vastag? mennyire? meddig? 'sa't. mellék- vagy számnevekkel felelnek; példák:

Antiochus fossam sex cubita altam, duodecim latam, duxit. L. 37. — *Milites aggerem latum pedes trecenos, altum pedes octoginta, exstruxerunt.* Caes. B. G. 7, 24. — *Arabes gladios habebant tenues, longos quaterna cubita.* L. 37, 40. *Saguntum civitas longe opulentissima fuit, sita passus mille ferme a mari.* L. 21, 7. *Persis ab altero latere perpetuis montium jugis clauditur, quod in longitudinem mille et sexcenta stadia, in latitudinem centum et septuaginta procurrit.* Curt. 5, 45. — *Augustus non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat.* Suet. Aug. 78. *Quaedam bestiolae unum diem vivunt.* Cic. Tusc. 1, 94. — *Totas noctes somniamus.* Cic. Div. 2, 121. *Socrates triginta dies in carcere et in expectatione mortis exegit.* S. Ep. 70. *Ager, cum multos annos quievit, ubiores efferre fruges solet.* C. Brut. 16. — *Decem quondam annos urbs oppugnata est ob unam mulierem ab universa Graecia.* L. 5, 4.

Jegyzet. Ezen kérdésre, mennyire? azaz millyen meszsze, vagy millyen távolságra? legközönségesebben accusativus tétetik, de igen gyakran, abl. is, főkép midön a' távolság *spatium* szóval tétetik ki, például: *Aesculapii templum quin-*

que millibus passuum ab Epidauro abest. L. 45, 28. Legionem Caesar *passibus ducentis* ab eo tumulo constituit. Caes. B. G. A Chalide Aulis trium millium spatio distat. L. 45, 27.

2. Jegyzet. Midőn mi *val vel raggal* tesziink ki némi távolságot vagy tért, akkor a' latinban ablativus használtatik; mint: *Pausanias paucis ante gradibus* (lépés-sel), *quam qui sequebantur, in aedium Minervae confugit*, N. 4, 5.

3. Jegyzet. Az idő' millyen hosszuságának jelentésére hihetőleg azért használtatik accusativus, minthogy *per praep.* alatta értekit, de gyakran ki is tétekit, például: *Dies festus Dianaë Syracusis per triduum agitur.* L. 25, 23. Hannibal Italiam *per annos sedecim variis cladibus fatigavit.* J. 44, 5.

4. Jegyzet. E' kérdésre *quandiu?* gyakran ablativus tétekit acc. helyett, mint: *Imperium Assyrii mille trecentis annis tenuere.* J. 1, 2. *Tredecim annis Alexander regnavit.* L. 45, 9. Mithridates regnavit annis sexaginta, *vixit septuaginta duobus, contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.* E. 6, 10.

5. Jegyzet. A' rendszámokkal is használtatik az accusativus, ritkábban ablativus e' kérdésre *meddig?* *mennyi ideig?* mint: *Nestor tertiam aetatem* (e' helyett *tres aetates*) hominum vivebat. C. Sen. 31. Mithridates, qui uno die tot cives Romanos trucidavit, ab illo tempore *annum jam tertium et vicesimum regnat.* C. Manil. — Athenienses in Peloponnesios sexto et vicesimo anno (26. esztendeig) bellum gesserunt. N. 6, 1.

6. Jegyzet. Ezen fogalom: idő alatt, például, két héta alatt, 'sa't, vagy *intra praepositional*, vagy nélküle ablativusban tétekit ki, mint: *Omnia commemorabo, quae intra decem annos facta sunt.* Cic. Verr. Germani intra annos quatuordecim tecum non subierunt. Caes. B. G. 1, 36. — *Nemo est, qui possit biduo aut triduo septingenta millia passuum ambulare.* C. Quint. Agamemnon cum universa Graecia vix decem annis unam urbem cepit. N. 15.

7. Jegyzet. Mennyi és melly időre, in praep. és accusativussal felel a' latin, például: *Solis defectiones itemque lunae praedicantur in multos annos.* Cic. Div. 2, 17. *Lacedaemonii in annos triginta pepigerunt pacem.* J. 3, 7. *Auctio constituta erat in mense Januarium.* Cic. in Agr. 1, 4. *Optamus tibi in proximum annum consulatum.* P. Ep. 4, 15.

8. Jegyzet. Ezen kérdésekre: *mennyivel előbb?* *mennyivel utóbb* vagy *későben?* ablativus tétekit, 'sa' vele járó *ante* és *post* itt adverbiumok, haacsak más név vagy pronomen nincs accusativusban, mint: *Numa Pompilius annis permultis ante fuit, quam Pythagoras.* Cic. de Orat. 2, 154. Homerus *annis multis fuit ante Romulum.* C. Brut. 40. Themistocles fecit idem, *quod viginti annis ante fecerat Coriolanus.* C. Amic. Condita est Carthago *octoginta duobus annis ante, quam Roma.* J. 18, 6. Corpus

Alexandri Memphim et inde paucis post annis Alexandriam translatum est. Curt. 10, 10, 20. Servi iis etiam judicibus, qui multis post seculis de te judicabunt. C. Marc. 29.

9. Jegyzet. Mielőtt, és miután, vagy nak nek előtte, szójárások a' latinban különféleképen tétetnek ki, mint e' példákbul kitetszik :

Dion obiit diem supremum, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat. N. 10, 10. Aristides decessit fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus. N. 3, 3. — Testamentum Augusti ante annum et quatuor menses, quam decesserat, factum est. Suet. Aug. 101. — Hamilcar nono anno, postquam in Hispaniam venerat, in praelio adversus Vettōnes occisus est. N. 22, 4. Aristides sexto fere anno, postquam erat expulsus, in patriam restitutus est. N. 3, 1. — Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est, E. 4, 5. Octavo mense, quam coeptum oppugnari, captum est Saguntum. L. 21, 15. Caesar pri-die, quam occideretur, in sermone, nato super coenam, quisnam esset finis vitae commodissimus, repentinum inopinatumque praetulit. Suet. Caes. 87.

10. Jegyzet. Ab hinc (mostantól fogva, ezelőtt) minden időre vitetik viszsa, 's gyakran accusativussal (minthogy ante érteket alatta) ritkábban ablativussal használtatik, mint : Carthago dirūta est, cum stetisset annis sexcentis sexaginta septem, ab hinc annos centum septuaginta septem. Vell. 1, 12. — Roscius litem decedit abhinc annis quatuor. C. Q. Rosc. 37.

11. Jegyzet. Mennyi idős? kérdésre accusativus tétetik, hol ante kihagyatik, de natus minden oda adatik, azonban gyakran genitivussal is jár, a' midőn homo, vir, feminā 'sa't. kimarad, példák :

Cato annos quinque et octoginta natus excessit e vita. C. Brut. 80. Romulus decem et octo annos natus, urbem exiguum in Palatino monte constituit. E. 1, 1. Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum. N. 7, 10. — Cato primum stipendium meruit annorum decem septemque. N. 24, 1. Decessit Philip-pus quadraginta septem annorum. J. 9, 8.

12. Jegyzet. Midőn pedig a' kort vagy időt jelentő névhez minor vagy maior comparativus tétetik, akkor accusativus helyett vagy genitivus vagy abl. használtatik, példák :

Edicto Augusti magistratum capere poterant ii, qui non minores duorum et viginti annorum essent. P. Ep. 84. Cautum est Pompeja lege, ne quis capiat magistratum minor annorum triginta. P. Ep. 10, 83. — Julius Caesar sanxit, ne quis civis maior annis vi-ginti, minorve quadraginta, plus triennio continuo Italia abesset. Suet. Caes. Hadrianus obiit in Campania, major sexagenario. E. 8, 3.

II. Accusativus t kivánnak azon középigék is (verba *intransitiva seu neutra*), melyek: *ad*, *circum*, *in*, *inter*, *ob*, *praeter*, *sub*, *subter*, *trans* praepositiokkal összetétetnek.

- ad)* Alexander *adire Jovis Hammonis oraculum* statuit. Curt. Pythagoras et Aegyptum lustravit, et Persarum *magos adiit*. C. Fin. 5, 87. Hannibal cum quinque navibus *Africam accessit*. N. 23, 8.
- circum)* Adrianus *orbem Romanorum circumivit*. E. 8, 3. Triginta tyranni *Socratem circumsteterunt*, nec potuerunt animum ejus infringere. S. Ep. 28. *Spartam Eurotas amnis circumfluit*. S. Suasor. 2. *Veneti sinum circumcölunt maris*. L. 5, 33.
- in)* Atticus mori decreverat, et die quinto, postquam *id consilium inierat*, decessit. N. 25, 22. — Xerxes cum tantis *Europam copiis invasit*, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. N. 2, 2.
- inter)* Tanais *Europam et Asiam medius interfluit*. Curt. 6, 2, 13.
- ob)* Pythagoras *multas regiones barbarorum pedibus obiit*. C. Fin. 5, 87. — Quaeritur, sitne honestum, gloriae causa *mortem obire*? C. de Orat. 3, 116.
- praeter)* Taurus mons *Ciliciam praeterit*, Armeniaeque montibus jungitur. Curt. 7, 3, 20. — Sententiae saepe acutae non acutorum hominum *sensus praetervolant*. C. de Or. 3, 223.
- sub)* Corporis nostri infirmitas *multos subit casus per se*. C. Harusp. 39. Miserior est, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius *facinus subire cogitur*. C. Phil. 11, 9.
- subter)* Ulissem insimulant tragediae, simulatione insaniae *militem subterfugere voluisse*. C. Off. 3, 97.
- trans)* Peccare est, tanquam *transilire lineas*. C. Parad. *Alpes nemo unquam cum exercitu ante Hannibalem transierat*. N. 23, 3. — Navigiis *amnes et maria transimus*. S. Ep. 90. Ex his notis terris, num tuum nomen vel *Caucasum transcendere* potuit, vel *Gangem transnatare*? C. Somn. 6.

1. Jegyzet. A' *trans* praep. val öszszetett *activum* igék gyakran két accusativust vesznek föl, egyiket az ige, másikat a' praep. kivánja, mint: *Caesar exercitum Ligerim transducit*. Caes. B. G. 7, 11. *Agesilaus Hellespontum copias trajecit*. N. 17, 4. — Hannibal *nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberim traduxit*. Liv. 21, 23.

2. Jegyzet. Némelly *neutrum* vagy *intransitivum* igék, habár nem tételek is praepositiokkal öszsze, mégis kivánnak accusativust, azaz olly accusativust, mely az igéből származott vagy legalább vele rokon, példák:

Servio servitutem. Plaut. *Furit furorem*. Virg. *Bello bellum*. Liv. *Ingenui sunt, quorum majorum nemo servitutem servivit*. C. Top. 29. — *Modice et modeste melius est vitam vivere*. Plaut. Pers. 3, 1. — *Mirum somniavi somnium*. ib. Rud. *Olet vinum, olet unguenta de meo*. Ter. *Vox non sonat hominem*. Virg. *Meliora unguentata sunt, quae terram, quam quae crocum, sapiunt*. Plin.

3. Jegyzet. A' fölebbi öszszetett neutrum igék közül némellyek az öszszetélen kívül még egyszer fölveszik a' praepositiot, főkép e' hármat: *ad, in, trans*; példák: *Qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt*. C. Fam. 11, 16. — *Nunquam iratus qui accedit ad poenam, mediocritatem illam tenebit, quae est inter nimium et parum*. C. Off. *Improbi sunt, in fortunas aliorum invadunt*. C. S. Rosc. 13. — *Caesar ab Ario visto postulabat, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam transduceret*. Caes. B. G. 1, 35.

III. Accusativus t kivánnak olly deponens igék is, mellyeknek *activum* értelmük van, és illyen a' legnagyobb része ez igéknek; példák:

Faciatis, e quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi. Cic. *Nulla ars imitari solertiam naturae potest*. Cic. *Conqueri fortunam adversam, non lamentari deceat*. Cic. *Stella Veneris Lucifer dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem Hesperus*. C. N. D. 2, 53. Alexander *nihil nisi divina ope adgredi videbatur*. Curt. 3, 6. Hannibal cum copiis Pyrenaéum transgreditur. L 21, 24.

Jegyzet. Ezen deponens igék inár csak azért is accusativust kivánnak, mivel azon praepositiok, mellyekkel öszszetételek, azt kiyánnak. De vannak *passivum* igék is, mellyek: *praeter, circum, ad* praepositiokkal öszszetéve accusativust ohajtanak, illyek például: *Hephaestion Phoenicis oram classe praetervehi jussus est*. Curt. 4, 5, 10. — *Scopulos praetervecta videtur oratio mea*. C. Coel. 51. — *Darius equo suos est circumvectus*. J. 11, 9. — *Domitius Laodiceam, urbem Syiae, appulsus est*. Tac. A. 2, 79.

IV. Két Accusativust kíván, vagy legalább fölvehet, a' transitivum igéknek nem csekély része.

Midőn például a' magyarban mondjuk: valakit valamire tanít: a' valakit accusativus; *aliquem*; a' valamire szót pedig a' latinban csak accusativussal tehetni ki, néha praeposícióval; tehát az *aliquid* másik accusativus. Ide taroznak jelesen:

- 1) *Facio, efficio, reddo* igék; magyarban megfelel nekik: vá, vé; példák:

Cum deficere Alexandrum amici viderent, quaerunt, *quem* imperii *faciat heredem* (örökösé-vé)? respondit, dignissimum. J. 12, 15. — Julius Caesar *dictatorem* (dictator-rá, vá) *se fecit*. E. 6, 16. Hoc age, ut *te quotidie meliorem facias*. S.-Ep. 5. Necessitudo *timidos fortes facit*. Sall. B. C. 58. — Non solum ipsa fortuna coeca est, sed *eos* etiam plerumque efficit *coecos*, quos complexa est. C. Amic. 54. — Et *secundas res splendidiores facit* amicitia, et *adversas leviores*. C. Amic. 22.

- 2) A' nevező és cimző igék, mint: *voco, appello, nomino, cognomino, nuncupo, dico, inscribo*; a' magyarban egy szénvedő, és tulajdonító eset tétetik illyenkor, azaz a' második accusativusnak: neknak rag felel meg; példák:

Romulus *urbem* ex nomine suo *Romam* (Romának) vocavit. E. 1, 2. *Summum consilium* majores nostri *appellarunt senatum*. Cic. Sen. 19. — *Omnes perturbationes animi morbos philosophi appellant*. Cic. Tusc. 3, 9. — *Reges suos Romani Caesares Augustosque cognomina vere*. J. 41, 5. — *Iram* bene Ennius *initium dixit* insaniae. Cic. Tusc. 4, 52. Nonnulli de oratoris arte paucis praecipiunt libellis, eosque *rhetoricos inscribunt*. Cic. de Orat. 3, 122.

- 3) Azon igék, melyek kinevezést, választást jelentenek, mint: *creo, renuncio, designo, deligo, eligo, declaro*; a' magyarban vá vével teszszük ki, példák:

Romani *Aemiliūm Paulum consulem* (consul-lá) creant. J. 33, 1. — Exercitus *Diocletianum imperatorem creavit*. E. 9, 13. — Aristoteles quodam loco *mundum designavit Deum*. C. N. D. 1, 33. — Bellum *Judaicum Fla-*

vius Vespasianus (*ducem eum Nero delegerat*) adminis-trabat. Tac. H. 1, 10. Thebani *Philippum*, Macedoniae regem, *ducem eligunt*. J. 8, 2. — Ciceronem univer-sus populus *consulem declaravit*. C. Agr. 2, 4.

- 4) *habeo*, midőn az az értelme: tart, tekint, valaminek tartja, úgy tekinti mint — de néha közönséges értelmében (*van*) is két accusativust kíván, példák:

Natura insculpsit in mentibus, ut *Deum aeternum et be-atum haberemus*. C. N. D. 1, 45. — Agesilaus *templa Deorum sancta habebat*. N. 17, 4. — Epaminondas phi-losophiae *praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum*. N. 15, 2. Cato *Valerium Flaccum in consulatu habuit collegam*. N. 24, 1. *Bibulum habeo ami-cum*. C. Fam. 1, 4. — *Me certe tuarum actionum, re-rumque omnium socium comitemque habebis*. ib. 9.

- 5) E' következők: *praebeo me, praesto me, exhibeo me*, példák:

Bene de me meritis *gratum me praebeo* (mutatom, bizo-nyitom). C. Planc. 91. — Sapientia certissimam *se nobis ducem praebet ad voluptatem*. Cic. Fin. 1, 43. — Mo-neo, ut *te erroribus tuorum placabilem praestes*. C. Ep. 9, 24. — Trajanus Romae et per provincias *aequalem se omnibus exhibebat*. E. 8, 2.

- 6) *Doceo, dedoceo, edoceo*, (magyarban: *ra, re, minket mindenre tanít*). példák:

Philosophia *nos cum ceteras res omnes*, tum, quod est difficillimum, *docuit*, ut nosmet ipsos nosceremus. Cic. Leg. 1, 58. — Ridiculi sunt, qui, quod ipsi ex-perti non sunt, *id docent ceteros*. C. de Or. 2, 76. — Pythagoras *pueros modestiam et literarum studium do-cebat*. J. 20, 4. — Ciceronem Minerva *omnes artes edocuit*. Sall. in Cic. 7.

Jegyzet. Az egyik accusativus helyett néha infinitivus áll-hat, és ha a' *doceo* annyit tesz, mint *tudositani*, a' dolog *de praep. ablativusban van*, például: Dionysius, ne tonsori collum com-mitteret, *tondere filias suas docuit*. Cic. Tusc. 5, 58. — Equidem soleo dare operam, ut *de sua quisque re me ipse doceat*. C. de Orat. 2, 102. — Quid est tam arrogans, quam *de religione, de rebus di-vinis pontificum collegium docere conari?* C. Dom. 33.

- 7) E' kérő, 's kérdő igék: *rogo, oro, flagito, posco, re-posco, rogo, interrogo*; aztán: *celo* (rejt); magyarul: *ra re*, vagy megfordítva az szenvédő helyett *tol töl*, mint: csak azt kérem tőle, vagy *arra* kérem öt; példák:

Illud te ad extremum oro, ut in negotio tuo diligentissimus sis. C. Q. Fr. 1, 1, 16. *Me frumentum flagitabant;* quasi vero ego rei frumentariae praefuisse. C. Dom. 14. — *Verres parentes pretium pro sepultura liberum poscebat.* C. Verr. 1, 7. — *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.* V. Aen. 11, 362. — *Legati Ennenses a suis civibus haec habuere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent.* C. Verr. 4, 113. *O virum simplicem, qui nos nihil celat.* Cic. Or. 230.

Jegyzet. An *oro* igével egy értelmű *peto*, de mégis evvel soha sincs a' személy accusativusban, hanem a praep. val ablativusban, ugy más igék is, melyek kérést, és követelést jelentenek. A' *rogare* és *interrogare* igéknél a' dolog többnyire de praepositionoval ablativusban van, mint: *Athenienses auxilium a Lacedaemoniis petiverunt.* N. 1, 4. — *Quid studia, quid artes a te flagitent, tu videbis.* C. Fam. 4, 13. *Visne, ut te eisdem de rebus latine interrogem?* C. Part. 2.

- 8) A' következő igék: *puto, existimo, arbitror, duco, judico, numero*, kettős accusativust kivánnak ugyan, de az egyik inkább az infinitivus *accus.* hol az *esse* kima-radat; példák:

Natura homini praescripsit, ut nihil pulchrius, quam hominem putaret. C. N. D. Socrates totius mundi se *in-colam* et *civem arbitrabatur.* Cic. Tusc. 5, 108. *Carthaginenses bona Hannibal is publicarunt, domum a fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicarunt.* N. 23, 7. — *Quidam singulas stellas numerant deos.* C. N. D. 3, 40.

- 9) Vannak még több igék, melyek kettős accusativust vesznek föl, az egyik mint appositum tekintetik; a' magyarban vá vé ragokkal fejezzük ki, illyék: *do, addo, ad-jungo, accio, peto, sumo*, példák: *

Lacedaemonii regibus suis augurem assessorem dederunt. Cic. Div. 1, 95. — *Argus oculatus totus fuit, quem quoniam Ioni Juno custodem addidit.* Plaut. Aulul. 3, 6. *Homerus principibus herorum certos deos, periculorum co-*

mites adjungit. C. N. D. 2, 166. — *Philippus rex Aristotelem Alexandro filio doctorem accivit.* Cic. de Or. 3, 141. — *Artaxerxes Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem.* N. 11, 2. — *Tibi optionem sumito Leónidam.* Plaut. Ascit. 1, 1.

1. Jegyzet. Az 1—6 és 8, 9. pontok alatt említett igének passivumban kettős nominativusok van; ellenben a' 6, 7. pont alattiak szenyedőleg is accusativusban kívánják a' dolgot. De más passivum igékkel is, főkép költőknél, láthatni accusativust, melylyet: *ad*, vagy *quod attinet* (-ra-re nézve) által magyarázhatni, példák:

Hipponiates sub Hannibale magistro omnes belli artes edoctus est. L. 25, 40. — *Latinae legiones longa societate militiam Romanam sunt edoctae.* L. 6, 32. — *Porcius Cato rogatus est sententiam.* Sall. B. C. 52. — *Non tantum segetes alimentaque debita dives poscebatur — humus.* O. Met. 1, 137. — *Augustus Dalmatico bello vulnera exceptit.* Una acie *dextrum genu lapide ictus*; altera autem, et *crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus.* Suet. Aug. 20.

2. Jegyzet. *Celo* (elrejt, eltitkol) néha dativussal is találhatik, főkép a' passivumban, mint: *Si hoc celetur patri, in metu sum.* Plaut. *Ubi ubi est, diu celari non potest.* Terent; itt minden eset nélkül áll.

3. Jegyzet. Ámbár ezen igék is a' *doceo*-val egyértelműek: *erudio, instituo, instruo, imbuo, informo*, azért még sem kívánnak két accus. hanem egyik helyett abl. például:

Lentulum nostrum cum ceteris artibus, tum in primis imitatione tui fac erudias. Cic. *Quibus ille studiis ab ineunte aetate se imbuerae.* Cic. Söt mondatik praepositioval is: *aliquem in arte poetica erudire; instituere aliquem ad omnem modestiam et humanitatem.* — *In iure civili, vel ad cultum divinum erudiro.* Cic. *Rudem ad dicendum instituere.* id. *Docere aliquem fidibus, mondja Cieero.* Mulier literaris Graecis et Latinis docta. Sall.

4. Jegyzet. Midön *jubeo* azt jelenti: *decerno* (végez, alkot) *statuo, creo*, csak egy accusativust kíván, vagy dologit vagy személyit, dativust soha sem; mint: *populus Romanus legem jussit de civitate tribuenda.* Cic. *Cum populus regem jussisset* (választ), id est: *creasset.* Midön pedig azt jelenti, *imperare*, (parancsol, rendel) infinitivussal tételik az accusativus, de néha dativus is találhatik, *ne* vagy *ut* particula-val, mint: *Lycurgus convivari omnes publice jussit.* Just. *Lycurgus virgines sine dote nubere jussit, ut uxores eligerentur, non pecuniae.* Id. *Alexander sepulcrum Cyri jussi aperiri.* Curt. *Jubeo te bene sperare.* Cic. Néha csak dologi accusativussal tételik, mint: *Lex jubet ed, quae facienda sunt, prohibetque contraria.* Cic. — *Militibus suis jussit, ne qui eorum violarentur.* Caes. *Populus jussit, ut statnae Verris demolirentur.* Cic. *Verr. 2, 161. Hercules sacrorum custodibus jussit, ne mulierem interesse permetterent.* Macrob. L. 1. Sat.

V. Az egyszemélyű igék (verba impersonalia) a' személyt accusativusba kivánják; *poenitet*, *pudet*, *taedet*, *miseret* fölebb érintve vannak, hol a' genitivusrol vala szó, ide csak ezek tartoznak: *debet*, *dederet*, *oportet*.

- 1) *Decet*, illik; a' személy accusativusban van; ha a' dolog a' mi illik, ige, ez infinitivusba tétezik, ha pedig név, az nominativusban marad, példák:

Judicem decet, non solum manus, sed etiam oculos abstinentes *habere*. Cic. Off. 1, 144. — *Omnia prius experiri* verbis, quam armis, *sapientem decet*. T. Eun. 4, 7. — *Oratorem irasci* minime decet: *simulare* non *dederet*. Cic. Tusc. 4, 55. — *Omnes homines summa operi niti decet*, ne vitam silentio transeant, veluti pecora. Sall. B. C. 1. — *Oratio sollicita philosophum non decet*. S. Ep. 100. *Candida pax homines, trux decet ira feras*. O. Art. 3, 502. — *Miseros convicia non decent*. J. 14, 4. — *Parvum parva decent*. H. Ep. 1, 7.

- 2) *Oportet*, szükséges, kell; ut és *conjunctionibus*-sal kellene téteznie, de *ut* rendesen elhagyatik, 's a' *conjunctionibus* helyett accusativus tétezik infinitivussal. Az accusativust tehát tulajdonkép nem az *oportet* veszi föl, hanem az infinitivussal jár; példák:

Me justum esse gratis oportet. S. Ep. 113. — *Legem brevem esse oportet*, quo facilius ab imperitis teneatur. S. Ep. 94. — *Virum bonum nec prece, nec pretio, nec gratia, nec periculo a via recta deduci oportet*. ad Her. 3, 4. *Narrationem oportet* tres *habere* res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit. Cic. Juv. 1, 28. — *Praemia virtutis sancta esse oportet*. C. Juv. 2, 114. — A nulla re honesta, periculi aut laboris magnitudine *deduci oportet*. Nullo dolore *cogi oportet*, ut ab officio recedatur. ad Her. 3, 5. — *Omnes leges ad commodum reipublicae referre oportet*, et eas ex utilitate communi *interpretari*. Cic. Juv. 1, 68.

1. Jegyzet. Azonban az *oportet* nem mindig accusativus-sal tétezik, hanem ezt kihagyva conjunctionivussal, mint: *Me ipsum ames oportet*, non *mea*, si veri amici futuri sumus. Cic. Fin. 2, 85. — *Animus oportet tuus te judicet divitem*, non *hominum sermo*, neque *possessiones tuae*. Cic. Parad. 6, 1. *Philosophiae servias oportet*.

tet, ut tibi contingat vera libertas. S. Ep. 8. — *Semper is, qui defendit, non solum resistat oportet, sed etiam rationem subjiciat recusationis suae.* C. Part. 102.

2. Jegyzet. Ha az *oportet* ige mindig accusativussal használtnak, gyakran kéttertelműség támadna, de ha néha nominativust teszünk conjunctivussal, a' kétség megszünik; például: *me ames oportet*, értelmes, de ha így tenném: *me amare te oportet*, két-séges volna, 's annyit is tenne; nekem kell téged szeretnem, 's annyit is, neked kell engem szeretned. Illy két értelműség eltávoztatására tehát nominativus használtatik conjunctivussal.

3) E' következő igék is használtatnak néha egy személyüleg: *fugit, juvat, praeterit*; így: *me non fugit, me non praeterit*, jól tudom; *juvat me*, örülök rajta, kedvemre van, példák:

Non te fugit, qui plurimis benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. C. Fam. 13, 67. *Non me praeterit*, Gallos fama belli praestare. L. 38, 17. — *Te hilari animo esse, valde me juvat.* C. Q. Fr. 2, 13. — *Non me fugit*, quam sit acerbum, parentum scelera filiorum poenitentia lui. Cic. ad Brut. 12. — *Juvat me*, quod vigent studia. P. Ep. 1, 13. — *Juvat nos* beneficia conscientia. S. Benef. 4, 11.

Jegyzet. mindenről szabályt adni valamint egyéb nyelvekben úgy a' latinban is teljes lehetlenség, 'hanem a' jobb írókat szorgalmasan olvasva kiki észrevétlénél jut még olly dolgok' megértésére is, mellyek szabályok alá alig vonathatnak. Úgy e' két ige is, bár inkább neutrum-ok mint activumok, accusativust kíván, mint: *deficio, effugio*, példák: *Bonos numquam honestus sermo deficiet.* Qu. 12, 1. — *Quam multa te deficiant*, vides. C. Caecil. 52. *Dei notitiam nulla res effugit.* S. Benef. 5, 25. — *Mortem effugere nemo potest* C. Phil. 8, 29.

VI. Accusativust kivánnak némelly *interjectiok*, mint: o! oh! heu! ecce! a' magyarban nevező esettel téteknél, többnyire pedig minden eset nélkül, mint: o én szerencsétlen! példák:

O me miserum! o me afflictum! Cic. Fam. 14, 4. — *O vim maximam erroris!* C. Div. 2, 99. — *O fallacem hominum spem! fragilemque fortunam, et inanes nostras contentiones!* C. de Or. 3, 7. — *O te dementem*, si tunc mortem times, cum tonat. S. N. Q. 2, 59. — *O praeclarum diem*, cum ad illud divinum animorum concilium coetumque proficiscar. C. Sen. 85. — *Heu me miserum!* eur se-

natum cogor , quem laudavi semper , reprehendere ? C. Phil. 7 , 14. — *Ecce miserum hominem ! si dolor sum-
mum malum est.* C. Fin. 2 , 96.

1. Jegyzet. Néha a' személyes névmás előtt maga az interjectio kihagyatik , 's csak az accusativus téteket , például : *Me miserum* , quod tu non voluisti. C. Att. 9 , 6. — *Me miserum* , te in tantas aerumnas propter me incidisse ! C. Fam. 14 , 1.

2. Jegyzet. Gyakran ez interjectiokkal nominativus vagy vocativus használhatók , p. o. *O dii boni ! quid est in hominis vita diu ?* C. Sen. 68. *O fortuna mors* , quae cet. C. Phil. 14 , 31.

VII. A' városok' és helységek nevei accusati- vusban.

- 1) Hogy minden cselekvő (transitivum) ige accusativust kíván , ide is szól , tehát a' városok , helységek' nevei activum igékkel accusativusban vannak , például: láttam Bécset , vidi Viennam , leírta Rómát , descripsit Romam. Midőn tehát a' városok' neveiről van szó , neutrum igéket kell értenünk.
- 2) A' városok' nevei háromfélé casusba tétehetnek : accusativus , genitivus , vagy ablativusba , a' kérdések szerint. Jöllehet e' ezikkelyben csak az accusativusról van szó , de könnyebbesség és nagyobb világosság' okáért itt minden együtt elmondani , mit a' városok' neveiről tudnunk kell , legcélszerűbbnek látszék.
- a) E' kérdésre: *quo?* hová? a' városok' nevei accusativusba téteket , *in* vagy *ad* praepositiok nélkül , mellyek azonban az országok' neveinél szükségkép megkívántatnak. Példák :

*Juvenes Romani Athenas studiorum causa proficiunt sole-
bant. Aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia Hiero-
solytam exportari solebat.* C. Flacc. 67. — *Dionysius
cum fanum Proserpīnae Locris expilavisset , navigabat Sy-
racusas.* C. N. D. 3 , 83. *Multae nationes quondam Del-
phos ad Apollinis oraculum profectae sunt.* C. Faut. 20.
— *Legati Athenas missi sunt , jussique inclitas leges Soloni-
onis describere.* L. 3 , 31.

- b) *ubi?* hol? kérdésre az I. és II. declinatiora tartozó nevek ha singularisban vannak , genitivusba téteket ; ha pedig többes számu a' név , vagy III-dik declinatiora tar-

tozik, akkor ablativusban szokott használtatni; a' genitivusnál hozzá érhetni: *in urbe*, *in oppido* (tehát ablativus), az ablativusnál *in praepositio*; példák:

Ut *Romae* (in urbe Romae, Roma' városában) consules, sic *Carthagine* quotannis annui bini reges creabantur. N. 23, 7. — Talis *Romae* Fabricius, qualis Aristides Athenis fuit. C. Off. 3, 87. — Cur jam oracula *Delphis* non eduntur? C. Div. 2, 117. — *Babylone* Alexander est mortuus. C. Div. 1, 47. — Constantinus Augustus Nicomediae obiit. E. 10. 4.

Jegyzet. A' városok' neveinél néha láthatni *ad praepositio*, melly azonban itt nem annyit tesz: *hoz hez*, hanem *nál nél*: Hannibal in Italia erat victor *ad Cannas*. L. 34. 6. — Caesar pontem, qui erat *ad Genavam*, jubet rescindi. Caes. B. G. 1, 7.

c) *unde?* honnét? e' kérdésre minden városok' nevei ablativusba tétetnek, melly ablativus az *a* vagy *ab* *praepositio* kihagyásábul megmagyarázható; példák:

Demaratus, Tarquinii regis pater, fugit Tarquinios *Corintho*, et ibi suas fortunas constituit. C. Tusc. 5, 109. — Caesar *Tarracone* discedit, pedibusque Narbonem, atque inde Massiliam pervenit. Caes. B. G. 2, 21. Lacedaemonii de rebus majoribus *Delphis* oraculum petebant. C. Div. 1, 95. — Timoleon Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio *Syracusae* erant conditae. N. 20. 3.

1. Jegyzet. A' kérdésre *unde?* nem ritkán *a* *praepositio*-val tétetnek a' városok' nevei; mint:

Fabius Pictor legatus *a Delphis* Romam rediit. L. 23, 4. — *Ab Athenis* proficisci in animo habebam. C. Fam. 4, 12.

2. Jegyzet. Ha a' kérdés ez volna: mellyik városon keresztül? a' felelet *per praepositio*-val tétetik; például:

Alexander equo *per Babylonem* vectus est. Curt. 3, 3. — Proconsul provinciam *per Ticinum* est petiturus. P. Ep. 7, 16.

3. Jegyzet. Ha a' városok' tulajdonneveihez valamelly nomen appellativum, például *oppidum* vagy *urbs* tétetik, ez a' kérdésre *ubi?* ablativusban áll, habár a' tulajdonnév genitivusban van is, mint:

Archias poëta *Antiochiae* natus est, celebri quondam *urbe* et *copiosa*. C. Arch. 4. — Pompejus hiemare *Dyrrhachii*, *Apolloniae*, *omnibusque oppidis maritimis* constituerat. Caes. B. G. 3, 5.

Ha *urbs* vagy *oppidum* elül áll, a' következő városnév vagy ablativusba, vagy genitivusba tételik:

Cimon in *oppido Citio* est mortuus. N. 5, 3. Cassius est in *oppido Antiochiae* cum omni exercitu. C. Att. 5, 18. — Accedit, ut una nocte omnes Hermae, qui in *oppido* erant *Athenis*, dejicerentur. N. 7, 3.

4. Jegyzet. Némelly szigetek' nevei is akkép használtatnak mint a' városokéi, hol azonban mindig ez érteik alatta: *in insula*.

Conon plurimum *Cypri* vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus *Lesbi*. N. 12, 3. Aeschines cessit Athenis, et se *Rhodum* contulit. C. de Or. 3, 213. — Aristidis arbitrio quadringenta et sexaginta talenta quotannis *Delum* sunt collata. N. 3, 3. — Lycurgus *Cretam* profectus est, ibique perpetuum exilium egit. J. 33.

5. Jegyzet. *Domus* és *rus* úgy használtatnak mint városnevük. E' kérdésre *quo?* domum (ha több, *domos*) *rus*; *ubi?* *domi*, *ruri* (néha *rure*); *unde?* *domo*, *rure*. — *Domi* ezen genitivuskat is fölveszi: *meae*, *tuae*, *suae*, *nostrae*, *vestrae*, *alienae*. — Ha pedig valamelly adjectivum járul hozzá, *in praepositio-val ablativus* tételik; mint: *domi suae*, *in illa domo*, *in domo pudica*. De ha a' ház' tulajdonosának genitivusa használtatik, majd *domi*, majd meg *in domo* mondhatik; Caesaris ipsius *domi*, vel Caesaris ipsius *in domo*. Általában névmással vagy melléknévvel ugy használtatik mint más név. *Domum meam venit*, *nihil domum suam intulit*; *in domum veterem remigrare*, *e nova*. *In domum* Maelii tela inferuntur. Liv. *e domo* Caesaris multa ad te delata sunt. Cic.

Coniunct Aegyptii mortuos, et eos *domi* servant. C. Tuse. 1, 108. — Marius, septimum consul, *domi suae* sénex est mortuus. C. N. D. 3, 81. Romaene et *domi tuae*, an Mitylaenis aut Rhodi malles vivere? C. Fam. 4, 7. Socrates eundem vultum *domum* referebat, quem *domo* extulerat. S. Ira. 2, 6.

Manlius *rure* juventam egit. L. 7, 5. — Quintus *ruri* agere vitam constituit. L. 7, 39. Laelius et Scipio *rus* ex urbe, tamquam e vineulis, evolabant. Cic. de Or. 2, 22. Cum Tullius *rure* redierit, mittam eum ad te. C. Fam. 5, 10.

6. Jegyzet. *Humus*, *bellum*, *militia* részint ugy használtatnak mint a' fölebbiek, a' kérdésre *ubi?* genitivusba tételeknek, de a' másik két esetben *quo?* és *unde?* ném mondhatik: *humum* és *humo*, hanem *praepositio-val* fejeztetnek ki; továbbá *belli* és *militiae* magánosan nem, hanem *domi-val* együtt, vagy vele ellentében használtatnak, mint: *belli*, *domique*, *domi bellique*; *domi militiaeque*; nec *ducem bellii*, *aec principem domi*; *nihil domi*, *nihil militiae gestum*; *de bello* is használtatik. Terentius: *hic vicinia*, *huc vicinia*. Plautus: *proximae vicinia* habitat. Livius, quae ab Romanis *domi* *militiaeque* gesta sunt, exposuit. L. 6, 1. A Romanis *nihil sine auspi*ciosis nec *domi*, nec *militiae* gerebatur. C. Div. 1, 3.

VIII. Accusativus tétekit a' következõ praepositiokkal :

ad, apud, ante, adversus és aduersum, cis és citra, circa és circum, circiter, contra, erga, extra, infra, inter, intra, juxta, ob, penes, per, pone, post, praepter, prope, propter, secundum, supra, trans, versus (ez a' casus után tétekit), ultra; továbbá a' kérdésre *quo? hová?* ezek is: *in, sub*; aztán: *super*, és *superter*, Példák :

Pauci veniunt *ad* senectutem. C. Sen. 67. — Thebani accusantur *apud* Amphictyönas, idest *apud commune Graeciae concilium*. C. Juv. 2, 69. — Propone *ante oculos Deum*. C. N. D. 1, 114. — Caesar *adversum Pompejum* dimicavit. E. 6, 16. — Patrium habet Déus *adversus bonos viros animum*. S. Prov. 2. — Graeci incoluere terras prius *cis Apenninum*, postea trans Apenninum. L. 5, 33. — Sonus non est a postrema syllaba *citra tertiam*. C. Or. 58. — Terra se *circum axem* convertit et torquet. C. Acad. 4, 123. — Communis utilitatis derelictio *contra naturam* est. C. Off. 3, 31. — Religio est justitia *erga Deum*. C. Part. 78. — Latrocinia apud Germanos nullam habent infamiam, atque *extra fines* eujusque civitatis fiunt. Caes. B. G. 6, 23. — *Inter ignem et terram, aquam* Deus animamque posuit. C. Univ. 5. — Optima beneficia sunt ea, quae *intra tacitam duorum conscientiam* latent. S. Benef. 3, 10. — *Infra Saturnum Jovis stella* fertur. C. N. D. 2, 52. Virgulae fiunt *juxta solem* in nube. S. N. Q. 1, 9. — Rari cometae, et *ob hoc* mirabiles sunt. S. N. Q. 7, 14. — Eloquentia non modo eos ornat, *penes quos* est, sed etiam universam rem publicam. C. Or. 242. — Longum iter est *per praecepta, breve et efficax per exempla*. S. Ep. 6: — Janus bis *post Numae regnum clausus* fuit. L. 1, 10. — Condita Massilia est *prope ostia Rhodani amnis*. J. 43, 3. — Legi divinae et humanae omnes parebunt, qui *sechundum naturam* volent vivere. C. Off. 3, 23.

ÖTÖDIK CZIKKELY.

A' VOCATIVUSRÓL.

A' vocativus sem nevekkel sem igékkel szoros viszonyban nem áll, hanem függetlenül használtatik, ha a' megszólított tárgynak különösen ki kell tételetne, nagyobb világosság okáért.

Jegyzet. A' vocativusról még csak azt kell megemlítenünk, hogy rendszerint a' mondás' tagjainak utána tételetik, elül igen ritkán található, 's hogy az o csak nagyobb indulatok' jelentésére használtatik. A' kölök igen gyakran nominativust használnak vocativus helyett, p. o. Terentius: *O vir fortis atque amicus*; Horatius de art. poet. 292. *Vos o Pompilrus sanguis*. Egyes helyeken prosaisták is, mint Livius 1., 24. *audi tu populus Romanus*; és 8, 9. agendum pontifex publicus populi Rom., *praei verba, quibus me pro legionibus devoveam*. — Plinius hist. nat. 7., 31. hol Cicerohoz szól: *salve primus omnium parens patriae appellate*, *primus in toga triumphum linguaeque lauream merite!* Itt *appellate* és *merite* vocativusok, de *primus*, nem *vocatus*, nem megszólítás hanem közbetétel, 's értelme: „mint a' legelső.”

HATODIK CZIKKELY.

AZ ABLATIVUSRÓL.

Az ablativus, főkép praepositio nélkül, különös sajátsága a' latin nyelvnek, melly a' főnévnek igen sokféle viszonyait fejezi ki, mellyeket nyelvünkben arra határozott ragok jelentenek, jelesen *val vel, ban ben, tol töl, bol ból, 'sa't*; mint hogyan pedig az illy világos megkülönböztetések a' latinban nincsenek, tehát az ablativusnak kell minden azon viszonyokat kijelenteniök, minél fogva különös figyelmet érdemel.

A) Ablativus szenvedő igékkel.

Minden szenvedő igével ablativus tételetik, néha praepositioval *a, ab*, néha pedig a' nélkül; ezen ablativust, melly a' szenvedő igékkel jár, magyarban: *töl, től* raggal teszszük ki; *sol mundum illustrat*; szenvedőleg: *sole mundus illustratur*, a' *naplol 'sa't*. *Dei providentiā mundus administratur*. Cic. *Laudatur ab his, culpatur ab illis*. *Ego quoque a meis me amari postulo.* Terent.

Jegyzet. Ha azon subjectum, honnét a' hatás jő, személy, rendesen a' praepositio a vagy ab használtatik, filius amatur a patre. Azonban kivétetnek e' következő participium-ok: *natus, genitus, editus, ortus, satus*, melyeknél a' praepositio nem tétezik ki; ugyanis nem mondhatik: *natus a patre, genitus a patre*, hanem praep. nélkül, *natus patre*. Egyébiránt a' születési szavaknál *mater* előtt *ex*, vagy *de* használtatik, de nélkülök is mondathatók.

B) Ablativus tétezik az úgy nevezett közép-szenvedő igékkel, (neutro-passiva) melyek szenvedést jelentenek, de alakjukra nézve activumok, példák:

Ita testis in reum rogatur, an ab eo fustibus *vapulas-set*. Quint. L. 9, 2. — Fabricius respondit, a cive se spoliari malle, quam ab hoste venire. id. L. 12.

2. Ide tartozik *suo*, például: nunc primum audio, quid illo sit factum. Terent.

Néha de praepositióval használják: Quid de P. Clodio fiat, rescribe. Cic.

Jegyzet. E' participium: *futurus*, azon értelemben véve ablativust kíván, p.o. Quid mē *futurum* censes? Terentius. Ut sciam, quid de nobis *futurum* sit. Cic.

C) Ablativus főnevekkel és melléknevekkel.

I. Az olly nevek, melyeket magyarul így fejezünk ki: ra — re nézve, mint: eszére nézve, nagyságára nézve, ablativusan használtatnak. Például: Nemo Romanorum Ciceroni par fuit eloquentiā. — Ide tartoznak e' szólásmódok: meā sententiā, meā opinione, meo judicio; *natione syrus; generē facile primus*. Hamilcar *cognomine Barcas*; más példák a' szabályra nézve;

Agesilaus claudus fuit altero pede. Nep.

Sunt quidam homines; non *re*, sed *nomine*. Cic.

I. Jegyzet. Ezen ablativus helyett némellyek a' görögök' módjára accusativust használnak, leginkább költők a' participium pass. perfectum-oknál, illyenek: vite *caput tegitur; membra sub arbuto stratus; redimitus tempora lauro; miles fractus membra labore*; — *edocitus artes; interrogatus sententiam; illy különösségek; tremit artus*; Virg. *Georg. os humerosque deo similis*. Virg. *Aen. I, 589. feminae Germanorum nudae brachia et lacertos*. Tac. *Germ. 17.*

2. Jegyzet. Az öltözik és vetközik: *induor, amicior, cingor, accingor; exuor, discingor*, igék — minthogy kétfélekép mondhatnak: *induo me veste*, és *induo mihi vestem*, tehát a' passivum e' kettöt öszszekeverik, 's e' helyett *induor veste*, mondják: *induor vestem*; illinyen példák: *protinus induitur faciem cultumque Diana*e; Virg. Aen. *nutile ferrum cingitur*.

3. Jegyzet. De nem csak görögösen és költőknél találhatni accusativust ablativus helyett, hanem maguknál a' legjelesebb prosaistánál is; így e' helyett: magna parte, nagy részint; maxima parte, legnagyobb részint. Cic. Or. 56. magnam partem ex jambis nostra constat oratio: de Off. 1, 7: maximam partem ad injuriam faciendam aggreduntur, ut adipiscantur ea, quae concupiverunt. Továbbá találtatik adjectivumoknál *cetera* és *reliqua, ceteris* helyett; például: Proximum regnum, *cetera* egregium, ab una parte haud satis prosperum fuit; *cetera* similis, *cetera* laetus, *cetera* bonus; aztán id temporis, vagy id aetatis, e' helyett: eo tempore, ea aetate; p. o. Liv. 1, 50. purgavit se, quod id temporis venisset. Cic. p. Clu. 51. non potuit honeste scribere in balneis se cum id aetatis filio fuisse.

III. E' következő adjectivum-ok:

dignus, indignus, fretus, fessus, aeger,
alienus, praeditus, contentus és saucius.

ablativust vesznek föl, miként e' példák mutatják:

Si vere aestimare Macedones, qui tunc fuerunt, volumus, fatebimur, et regem *talibus ministris*, et hos tanto rege fuisse dignissimos. Curt. lib. 4. extr.

Quam multi *luce indigni* sunt, et tamen dies oritur! S.

Mens est *praedita motu sempiterno*. Cic. Tusc. 1, 27.

Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus. Cic. de Sen. 19.

Jegyzet. *Alienus* gyakran ab praepositióval található; például: animum *alienum* habere ab aliquo; homo *alienus a litteris*. Cic. mondja: *fraus quasi vulpeculae, vis leonis videtur, utrumque homine alienissimum est, és: non alienum putant dignitate, maiestate sua, institutis suis*. Egyébiránt szintolly gyakran mondja öpraepositióval: *a dignitate, 's a't*.

D) Ablativus igékkel.

IV. Ablativus téteket e' következő igékkel: *intereo, cresco, gaudeo, delector, exilio, doleo, exulto, lacrimo, de-*

sipio, labore, laetor; itt többnyire bizonyos *ok* értezik, honnét *abl. causae* nevet visel. Paene desipio *gaudio*. Nulla re tam *laetari* soleo, quam meorum officiorum conscientia. C. Fam. 5, 7. — Iratus *alieno malo* gaudet. C. Tusc. 3, 19. — *Delicto* dolere, *correctione* gaudere oportet. C. Amic. 90. — Diversis duobus vitiis, avaritia et luxuria, civitas Romana *laborabat*. Liv. 34, 4. — Concordia res parvae crescunt, discordia maxima dilabuntur. Sall. Jug. 10. Interiit *fame*; consumptus est *fame*.

1. Jegyzet. Ide tartozik némileg az ugy nevezett *ablativus virtute*, ezen hiányos adjektivummal: *macte* és *macti*, rajta, csak bátran, szóval biztatásul használtatik. Macte nova virtute puer, sic itur ad astra. Sajátos, hogy *accusativus vicem* genitivussal tétetik *ablativus* helyett, Phaedr. 5, 1, 6. Tacite gementes tristem *fortunae vicem*; Liv. 2, 31. apparuit causa plebi, suam *vicem* indignantem magistratu abisse. Cicero: *Tuam vicem* saepe *doleo*, quod nullam partem per aetatem sanae et saluae reip. gustare potuisti. Livius: *suam vicem* magis *ansios*, quam ejus, cui auxilium ob se petebamur; Curtius: *moestus non suam vicem*, sed propter ipsum periclitantium fratrum. Horatius: *Venena magnum fas nefasque non valent convertere humanam vicem*.

2. Jegyzet. Transitivum igéknél az ok ritkán fejeztetik ki csupa *ablativussal*, hanem *praepositionaval*, de mégis néha megtörténik például: Cic. p. Rosc. ut omnes intelligent me non *studio accusare*, sed *officio defendere*. De Tin. 2, 26. Si *fructibus* et *emolumenis* et *utilitatibus amicitias colemus*. Cic. div. in Caes. 3. *judiciorum desiderio* tribunicia potestas efflagitata est, *judiciorum levitate* ordo alias postulatur, etc. — Közönségesen tehát *praepositio* használtatik, *propter*, vagy pedig néha körülírni szokták 's *causa* tétetvén ki, p. o. hoc onus suscepi *tuū causā*, *honoris tui causā*, *propter amicitiam nostram*. Vagy végre *participium passivummal* így: *cupiditate ductus*, *incitatus*, *motus*, *captus*, 's a't.

II. Ablativusba tétetnek az eszközök, mellyekkel a' cselekvés végbe megy; magyarban *val vel* raggal fejezzük ki, ezt *ablativus instrumenti*-nek nevezik, de gyakran által névhatározo felel meg neki, példák:

Benevolentiam civium *blanditiis* colligere turpe est. Cic. Naturam expellas *furca*, tamen usque recurret. Hor. Epis. 1, 10, 24. Male quaeritur *herbis*, *moribus* et *forma* conciliandus amor. Ovid. *Dente lupus*, *cornu taurus* petit. Hor. Sat. 2, 1.

Jegyzet. Ha emberek érteknek az eszközök által, ritkán használtatik a' csupa *ablativus*, hanem rendszerint *per praepositio*

casusával, vagy pedig körülírás, mint *operū alicujus*. Ezen szójárás igen szokott, jelesen pedig birtok: névmással: *meīl, tuīl, suāl operū*, melly éppen annyit tesz mint *per me, per te*, Cicero de sen. 4. mea opera Tarentum recepisti. Nep. Lys. I. Lysander sic tibi indulsit, ut ejus opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii per veneriat, i. e. ejus culpa. Szorosabb és jobb értelemben e' helyett vétek, *beneficio*, például: *beneficio tuo salvus, incolmis sum*, azaz *per te*. Ezen *per praepositioval* gyakran maga az eszköz, inkább az eszközöknek öszvege, a' mód értek; például: *per vim ei bona eripuit* (erőszakkal), *vi oppidum cepit*, (a' várost erővel berte). Az anyagi eszköz, szerszám sohasem tétek *cum praepositioval*; mint: *confidere cervum sagittis, gladio aliquem vulnerare*.

III. Olly igék; mellyek vevést, eladást, becsülést, bérlest jelentenek (*verba emendi, vendendi, conducendi, locandi*) ablativust kivánnak; tudnillik a' dolgoknak értéke, bőcse, ára tétek ablativusba, hol ha a' substantivum kihagyatik, ezek szokottak: *magno, permagno, plurimo, parvo, minimo*. — Illy igék különösen a' következők: *emo, coëmo, redimo, mereor, comparo, vendo, veneo, sto, consto, valeo, liceo, liceor, loco, conduco, aestimo* 'sa't. példák:

Spem pretio non emo. Terent. *Lycurgus omnia emi non pecunia, sed compensatione mercium jussit.* Just. *Multo sanguine Poenis victoria stetit.* Liv. *Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.* Plin. nat. his. 7, 31. — *Denis in diem assibus anima et corpus (militum) aestimantur.* Tac. Ann. 1, 17. — *Quod non opus est, asse carum est.* S. Ep. 94. *Vendori expedit, rem venire quam plurimo.* Cic. *Num nimio emtae tibi videntur aedes istae?* Plaut. *Non potest parvo, res magna constare.* Sen. *Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambition.* Idem. (De mint fölebb a' genitivusnál láttuk, *parvi, magni* 'sa't. genit. szokottabbak).

1. Jegyzet. Az *emo* és *vendo* igék' fogalmához még több ige hasonlítván tartozik e' szabály alá, t. i. mellyek valaminek elvezetett jelentik, p. o. *lavor quadrante, habitu triginta millibus; Vehor decem florenis.* 'sa't. *Mutare, commutare, permutare, vendo* hasonlatosságára construáltatnak, értelmük: *elcserél.* például: *fidem suam et religionem pecunia, studium belli gerendi agricultura, bellum tegmina vestibus, montes ac silvas urbis mutare.* Virgil. Georg. 1, 8. *Chaoniam glandem pingui mutavit arista, a' makal élést, kalászzal, azaz kenyérrel cserélte föl.* — Azonban ezen ablativus helyett accusativus tétek gyakran. Sulpicius Cicerohoz (Epistola 4, 5) Hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare.

2. Jegyzet. Sok illy különösség van a' latin nyelvben az ablativus használatára nézve , mellyeket csak huzamos olvasás és tanulás által ismerhetni meg ; világosításul legyenek még e' példák: *teneri legibus*, *poena*, *soedere*, *jusjurando*; *florere divitiis*, *existimatione*, *dignitate*, *laudibus* 's a't. Cur mihi non in optatis sit, complecti hominem *florentem aetate*, *honoribus*, *ingenio* 's a't. *Ponderare metiri* aliquid aliqua re , p. o. *Consilia eventis ponderare*, Cic. *Delectus verborum aurium quodam judicio ponderandus*. Cic. de Orat. *Magnos homines virtute metimur non fortuna*. Nep.

IV. Ablativust kivánnak azon igék , mellyek *bővelkedést* , vagy *szűkölködést* jelentenek (copiam aut inopiam), és ezekkel nemileg rokon értelmű , sőt egyéb igék is, ilyenek különösen : *egeo*, *indigeo*, *careo*, *vaco*, *victito*, *vescor*, *vivo*, *supersedeo*, *potior*, *abundo*, *mano*, *reundo*, *fluo*, *scateo*, *fruor*, *glorior*, *oblector*, *nitor*, *consto*, *valeo*, *possum*, *sto*, *fungor*, *utor*; példák:

Quid adferre consilii potest, qui ipse eget consilio. Cic. *Atticus familiares suos, quibus rebus indigerunt, adjuvit.* Nep. *Miserum est, carere consuetudine amicorum.* Cic. *Vacare culpa magnum est solatum.* Cic. *Vescimur bestiis, et terrenis et aquatilibus, et volatilibus.* Cic. *Abundarunt semper auro Regna Asiae.* Liv. *Antiochia quondam eruditissimis hominibus, liberalissimisque studiis affuebat.* Cic. *Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota fere Hispania scatet.* Plin. *Munus animi est, ratione bene uti.* Cic. *Commoda quibus utimur, luceamusque, qua fruimur — a Deo nobis dari atque impertiri videntur.* Cic. *Multi intemperanter abutuntur otio, et litteris.* Cic.

1. Jegyzet. Ide tartozik *periclitator*, midőn *veszélyt* jelent ; mint: *periclitatur capite* Sosades noster. Cic. így mondattík : *periclitari fama*, *siti*, *morbo*. — *Periclitari* in exemplis. Cic. Off. *periclitari ex canis rabiosi morsu.* Plin. — De midőn azt jelenti: *tapaszatal*, *experior*, accusativust kíván.

2. Jegyzet. *Egeo* és *indigeo* genitivussal is tételenek, mint: *Gravitas morbi facit, ut medicinae egeamus.* Cic. *Res maxime necessariae non tam artis indigent, quam laboris.* Cic. — Néha: *careo*, *abundo* és *scateo*, bár ritkán , genitivussal használva találhatnak , p. o. *Omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves, praeterquam tui carendum quod erat.* Terent. *Quarum et abundemus rerum.* Lucil. *Irratum scatebat.* Gell. L. 1, 1.

3. Jegyzet. *Potior*, kivált ha az az értelme : fő uralkodást elnyerni , genitivussal található ; p. o. *Atheniensium potiti*

Sportiatae. ad Heren. Prudentissima Civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. Cic. Dion totius ejus partis Siciliæ potitus est, quae sub Dionysii potestate fuerat. Nep.

4. Jegyzet. *Utor, abutor, fruor, fungor, potior, vescor,* és *pluo* néha accusativussal téteknék, p. o. Cetera, *quae volumus uti*, Graeca mercamur fide. Plaut. Neque boni, neque liberalis *functus est officium viri*. Ter. *Ova vesci*. Plin. *Sacras innoxia lauros vescar*. Tibull. *Sangvinem per biduum pluisse*. Liv. *Pluit lapides*. Val. Max.

5. Jegyzet. *Consto* és *laboro* (ezén ige fölebb volt említve) gyakran *e* vagy *ex* praep. vesznek föl az ablativussal. *Quum constemus ex animo et corpore*. Cic. *Actio constat e voce atque motu*. Cic. *Laborat e dolore*. Terent. *Laborare ex desiderio, ex renibus, ex intestinis, ex pedibus, ex invidia*. Cic.

6. Jegyzet. *Nitor* és *glorior* in praepositoval találtatnak, mint: *In hujus vita nititur salus civitatis*. Cic. *In virtute recte gloriamur*. *Glorior de praepositio-val is* találtatik, p. o. *Quaero, quis aut de misera vita possit gloriari, aut non de beata*. Cic. *De tuis virtutibus intolerantissime gloriaris*. Idem.

7. Jegyzet. *Vaco* gyakran *a* vagy *ab* praep. téteknék; p. o. *vacare a metu, a periculis*. Liv. *Sapiens ab omni concitatione animi semper vacat*. Cic.

8. Jegyzet. *Vivo, victito* praepositio nélkül szokott ugyan, de néha *ex* és *de* praep. val láthatni. *Vivitur ex rapto non hospes ab hospite tutus*. Ovid. *De vestro vivito*. Plaut. *Vivere de lucro*. Cic. Igy is mondta: *Vivimus in diem*. Cic. *Vivere in litteris; vivere cum aliquo*.

V. Ablativust kivánnak az illy fogalmú igék: *megtölt, betölt, terhel, (megterhel), szabadít, (ment, fölment), foszt* (megfoszt, kirabol), tudnillik verba: *implendi, onerandi, liberandi, vestiendi, privandi*; ugy az ezeknek ellenkezőjük is, de ez ugy értetik, hogy az accusativuson kívül kivánnak ablativust, ugyanis ez esetbe azon név téteknék, melyről kérdezhetni: *mitől? mivel?* mitől fosztotta meg? *mivel* töltötte be? Illyen igék jelesen a' következők: *imleo, compleo, expleo, repleo, satio, saturo, farcio, refarcio, ingurgito, cumulo, augeo, obruo, locupletio, dito, beo, dono, exhaustio, viduo, spolio, nudo, orbo, emungo, privo, fraudo, evertio, onero, premo, opprimo, levo, exonero, libero, solvo, exsolvo, expedio, abdico, alligo, obligo, adstringo, impedio, implico, irretio, illaqueo; adjicio, munieror, dignor, prosequor* 's a' t. példák:

Implevitque mero pateram. Virg. *Cumulare aliquem beneficiis.* Obruere aliquem lapidibus. Augere aliquem honoribus, divitiis; spoliare aliquem *veste*; privari rebus suis; orbari parentibus. *Afficere aliquem laetitia, cura, dolore.* *Prosequi aliquem odio, amore, benevolentia.* *Liberare aliquem culpa, periculo.* (Ciceronál találtatik libera-re aliquem *ab omni erratione, a scelere, ex incommodis*). *Solvere rates littore; vagy a littore.* Solvere aliquem *legibus; exsolvere a suspicione.* Terent. Populum religione Liv. Aliquem aere alieno. Id. Expedire se cura, *aerumnis, criminis.* Terent. Se ab omni occupatione, se ex laqueis expedire. Cic. *Levare aliquem onore.*

Jegyzet. *Impleo, compleo, saturo, obsaturo, genitivussal* is tétetnek, p. o. Ollam *denariorum* implere non potest. Cic. Adolescentes suae temeritatis implevit. Liv. Parasitus me complevit *flagitiis et formidinis.* Plaut. néha pedig az abl. *de praepositioval*, p. o. *De quibus volumina impleta sunt.* Cic. Hos nisi *de flava loculos implere moneta non decet.* Mart. Hae res vitae me saturant. Plaut. Ne tu propedium istius *obsaturabere.* Terent. — *Induo*, akár active akár passive vétekké, inkább accusativust kíván: Itaque revocatus vestem fratris, *eam ipsam*, quae in sella posita fuerat, induitur. Curt. Lib. 10. Quare *talaria induamus.* Cic. Nonne omnem *humanitatem exuis-ses!* Vir *indutus muliebri vestitu.* Cic. Mens exuta vitiis. Idem.

VI. Olly igék, mellyeknek értelme: *kér, elvész, távo-lit, megkap, megtartoztat* (magát—tól, töl), *távol áll—van, azaz verba: petendi, auferendi, remo-vendi, abstinenti, accipiendi, distandi, az accusativu-son kívül a vagy ab praep. val ablativust ohajtanak. Illyek:*

- petendi* (kérést jelentők) *peto, posco, reposco, contendeo, efflagito* 'sa't. p. o. Flagitat *abs te filium.* Cic. Quid acta, quid studia tua *a te exigant* vide. Id.
- auferendi* (elvevést j.) *aufero, abduco, abstraho, abri-pio, eripio, furor* 'sa't, p. o. Si ego tuum ante legis-sem, *furatum me abs te esse* dices. Cic.
- abstinenti* (megtartoztatást j.) *abstineo, contineo, abhor-reo, cohiceo, temporo*, etc. p. o. Mare rubrum colore non abhorret *a ceteris.* Curt.
- accipiendi* (kap, van), *accipio, audio, habeo, haurio* 'sa't. p. o. *Abs quovis homine, quum est opus, beneficium ac-cipere gaudeas.* Terent.

e) *distanti* (távollevést j.), *absum*, *differo*, *discrepo*, *dissono*, *discordo*, *disto* 'sa't, p. o. *Hominum vita multum distat a victu et cultu bestiarum.*

Jegyzet. Ezen elszámlált 's még elnem számlált, de ide tartozó igék közöl némellyek praepositio nélkül, majd meg mások *ex*, vagy *de* praepositióval használtatnak, példák:

Abstinere cibo, vel *a caho*; *vel se a cibo*. *Ea certissima putabo*, quae *ex te cognovero*. Cic. *Saepe ex socero meo audivi*. Id. *Quae-
ro illud etiam ex te*. Liv. *Poma ex arboribus*, si cruda sunt, vi *a-
velluntur*, si matura et cocta, decidunt. Id. *Aqua e puteo hausta*. Id. *Audivi hoc de parente meo puer*. Cic. *Quaesivi de Zenone*. Cic.

VII. Ablativus t kivánnak azon igék, melyek: *a* (ab, abs) *de*, *ex* (e), *super* praepositiókkal összetéteznek, 's néha e' praepositió-k még ismételtetnek is, példák:

Augures poterant decernere, ut Magistratu se abdicarent Consules. Cic. *Teneros animos aliena opprobria saepe absterrent vitiis*. Hor. Sat. 1. *Fustuarium meretur miles*, qui signa relinquit, aut *praesidio decedit*. Liv. *Vivit animus*. *Quod multo magis faciet post mortem*, cum omnino *corpore excesserit*. Cic. *Miserum est, exturbari fortunis omnibus*. Cic. *Caesar praelio supersedere statuit*. Caes. *Est non modo liberale, paulum nonnunquam de suo jure decedere*, sed interdum etiam fructuosum. Cic.

Jegyzet. Midön ezen igéknek: *egredi*, *excedere*, *exire*, éppen az az értelme: átlépni, áthágyni, többnyire accusati-vust kivánnak; hová némellyek állítása szerint az *extra* praep. oda kell érteni, minthogy néha ki is tétezik; például: *Historia non debet egredi veritatem*. Plin.

Navigia, quae modum excedunt, regi nequeunt. Curt. *Certos mihi fines, terminosque constituam, extra quos egredi non possim*, si maxime velim. Cic. *Hannibal tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum*, ut *egredi extra vallum nemo sit ausus*. Nep.

E. Ablativus praepositiókkal.

E' következő praepositiók: *a*, *ab*, *abs*, *absque*, *coram*, *cum*, *de*, *e*, *ex*, *prae*, *pro*, *sine*, *tenus* (melly minden a' neveknek utána tétezik), *in* (alatt), *sub* (alatt), *super* (fölött) *subter* (alatt); példák:

Prima adolescentis commendatio proficiscitur *a modestia*. C. Off. 2, 46. Sidera *ab ortu* ad occasum commeant. C. N. D. 2, 49. — *Absque notitia Dei* quae potest esse solida felicitas? Minut. F. Oct. 36. — Cantabit vacuus *coram latrone* viator. Juv. Sat. 10, 24. — Pariter *cum vita* sensus amittitur. C. Tusc. 1, 24. — Pasillus est animus, qui *de ordine mundi* male existimat. S. Ep. 107. — Usitatae res facile *e memoria* elabuntur, insignes et novae manent diutius. ad Hor. 3, 36. — Vapores a sole *ex aquis* excitantur. C. N. D. 2, 118. — *Ex vita* discedo, tanquam *ex hospitio*, non tanquam *ex domo*. C. Sen. 84. — *Prae iracundia* non sum apud me. T. Heaut. 5, 1. Impudens est, qui *pro beneficio* non gratiam, verum mercudem postulat. C. Juv. 2, 115. Etiam *sine magistro* virtus discuntur. S. N. Q. 3, 30. — Alexander omnia *Oceano tenus* vicit. S. N. Q. 6, 23.

1. Jegyzet. A' *cum praepositio e'* személyes névmásokkal: *me, te, se, nobis, vobis*, hátul öszszeragaszatik, néha a' *qui névmással* is; példák:

Omnia mea porto mecum, inquit Bias. C. Parad. 1, 2. — *Prope est a te Deus, tecum est*. S. Ep. 41. — *Saepe animus a se ipse dissidet, secumque discordat*. C. Fin. 4, 58. — *Difficulter reciduntur virtus, quae nobiscum creverunt*. S. Ira. 2, 18. — *Decorum movet approbationem eorum, quibuscum vivitur*. C. Off. 1, 98.

2. Jegyzet. Már fölebb láttuk, hogy e' *praepositiok*: *in*, *sub*, *super*, *subter*, accusativust kivánnak, itt tehát csak annyiban lehet róluk szó, ha e' kérdésre felelnek: *ubi?* *hol?* és akkor ablativussal tételek; példák: *Deus intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore*. C. Univ. 3. — *In fuga foeda mors est, in victoria gloria*. C. Phil. 14, 32. — *Saepe est etiam sub palliolo sordido sapientia*. C. Tusc. 3, 56. — *Etiam sub marmore atque auro servitus habitat*. S. Ep. 90. — *Babyloniae super arce vulgatum Graecorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt*. Curt. 5, 1. — *Ferre libet subter densa testudine casus*. V. Aen. 9, 514. — *Virtus omnia, quae cadere in hominem possunt, subter se habet*. C. Tusc. 5, 4.

3. Jegyzet. Az *in praepositorul* még meg kell jegyeznünk, hogy midőn erre a' kérdésre felelünk: *mire?* accusativussal, erre: *miben?* ablativussal tétek; például: *Dividitur natura hominis in animum et corpus*. C. Fin. 4, 16. — *Virtutis laus omnis in actione consistit*. C. Off. 1, 99. — *Pono* és *colloco* igékkel *in praepositio* ablativust kíván; mint: *Herculem hominum fama in concilio coelestium collocavit*. C. Off. 3, 25. — *Plato animi principatum, id est, rationem, in capite, sicut in arce, posuit*. C. Tusc. 1, 20.

F. Ablativus comparativussal.

Ha midőn a' comparatio *quam* (mint) nélkül történik, azaz midőn a' magyarban mondjuk: *nál*, *nél*, például *x gazdagabb y-nál*, ideje nagyobb eszénél; akkor a' latinban ablativus téteket; ez egyszerű szabályról többet mondani fölösleges; példák:

Nihil est *amabilius virtute* (*quam virtus*). C. Amic. 28.
Nihil est *mente et ratione melius*. C. N. D. 2, 38. —
Quid est melius, aut *quid praestantius bonitate et beneficentia*. Idem. — Nullum est animal *altero doctius*. S. Ep. 121. Deus major est ac potentior *cunctis*. S. Ep. 58.
— *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum*. H. Ep. 1, 1, 52. Lux *sonitu* *velocior*. P. H.

Jegyzet. Ha a' comparativust valamelly beszédrész előzi meg, tudnillik melléknév vagy fönév, vagy mind kettő együtt, melytől fejezi ki, mennyivel nagyobb vagy kisebb egyik tárgy a' másiknál, az is ablativusba téteket; példának okáért: Sol *multis partibus* major atque amplior est, quam terra universa. C. N. D. 2, 92. — Hibernia est *dimidio minor quam* Británnia. Caes. B. G. 5, 13. — *Turres in muris Babylonicas denis pedibus*, quam murus, altiores sunt. Curt. 5, 1, 26.

HARMADIK FEJEZET.

AZ IGE' IDŐINEK 'S MÓDJAINAK HASZNÁLATÁRÓL.

Az idők' használatáról általánosan a' következőket jegyezzük meg:

1) A' latin nyelvben annyi idő használtatik mint magyar nyelvünkben is, tudnillik hat:

1. *praesens*, *scribo*, jelen idő: irok
2. *imperfectum*, *scribebam*, félmult: irék
3. *perfectum*, *seripsi*, mult: irtam
4. *plusquamper.* *seripseram*, régen mult: irtam volt
5. *futurum*, *scribam*, jövő: irandok
6. *fut. exactum*, *scripsero*, jövendett: irandottam,

J e g y z e t. Némelly grammaticus-ök az időket így különböz-
tetik meg :

(*scribo*, jelen idő de még folytatott cselekvés
scripsi, jelen de már bevégzett cselekvés.

(*scribebam*, mult idő de még folytatott cselekvés
scripseram, mult de már bevégzett cselekvés

(*scribam*, jövő de még folytatott cselek.
scripsero, jövő de már bevégzett cselekvés.

- 2) A' passivumban éppen annyi, 's ugyanazon idők vannak, csakhogy nem cselekvést, hanem állapotot, vagy szenvendést jelentenek.

J e g y z e t. E' kitéTEL szenvedő annyira megszokott, hogy megváltoztatni alig lehet most már: de hogy nem mindig szenvedést jelent, sőt igen ritkán, kiki tudja, mert például: *amor*, szerette tem, csak ugyan nem szenvedés, sőt a' legboldogítóbb állapot: te-hát inkább állapotnak nevezhetni.

- 3) A' conjunctivusban nincsen futurum, hanem máskép segít magán az író vagy beszélő; tudnillik ha már a' főmondásban valamikép a' jövő idő fogalma találtatik, mert az indicativus a' főmondás, tehát a' conjunctivusnak hiányzó futuruma helyett ugyanazon mód egyéb meglevő idei használtatnak, tudnillik az I. futurum helyett: Conj. praesens és imperfectum, a' II. fut. helyett Conj. perfectum és plusquamperfectum. Hogy mellyiket kell e' négy conjunctivusi időbül választani, arrol szabályt alig adhatni. Arra kell azonban ügyelni, hogy micsoda időben van a' fő i g e, 's hogy a' cselekvés végbe ment-é, vagy még folytatottatik; például: *Affirmo tibi, si hoc beneficium mihi tribuas, me magnopere gavisurum*, és: *affirmabam tibi me magnopere gavisurum, si illud beneficium mihi tribueres*; itt a' praesens *tribuas* és imperfectum *tribueres* a' Conj. hiányzó I. futurumát pótolják; ugyanis indicativusban így van a' futurum: *si mihi tribues — gaudabo*. Ugyan ez történik a' passivumban is. -- Ha pedig az indicativusban nincs előrebocsátva futurum, de a' Conjunctivusban megkívántatnék, a' partic. futuri act. téteket az *esse*-nek valamellyik alkalmas idejével, p. o. non dubito quin redditurus sit, non dubitabam quin redditurus esset. Egyébiránt ha már igéhöz viszonytalanul akarjuk a' conjunctivus futurumát kitenni, körülírás által történik, p. o. *nescio num futurum sit*, ut

cras hoc ipso tempore jam redierit; és: nesciebam num futurum esset, ut postridie eo ipso tempore jam rediisset. És ezen körülirás különösen szükséges a' passivummal; például: non dubito, quin futurum sit, ut laudetur, vagy multi non dubitant, quin futurum esset, ut Caesar a Pompejo vinceretur.

- 4) Ha activum ige participium futurum-ával az *esse* hajtoggattatik, az *conjugatio periphrastica*-nak mondattik, melly semmi cselekvést nem, hanem csak cselekedni akarást fejez ki, p. o. *scripturus sum*, irni akarok, vagy irandok; *scripturus eram*, irni akarék, 's a't. Cicero de orat. 1, 52. (orator) eorum, apud quos aliquid ager aut *erit acturus*, mentes degustet oportet; id. 2, 24. hoc ei primum praecipiemus, quascunque causas *erit acturus*, ut eas diligenter cognoscat. — Azonban *scripturus* igen gyakran a' rendes futurum *scribam* helyett használtatik, p. o. Cic. de Sen. 22. sin una est *interiturus* animus cum corpore, vos tamen memoriam nostri servabitis. — A' többi periphr. idők *scripturus fui*, *scripturus fueram*, találtnak ugyan, de igen ritkán. Cic. p. Lig. 8. quaero, quid *facturi fuistis?* kérdem mit teendők valátok, vagy mit akartatok ott csinálni? Justinus: Alexander excursurus *fuerat* ad Athenas delendas. — Egyébiránt *scripturus fui* leginkább plusquamper. Conj. helyett fordul elő föltételes mondásokban, hol valami lehetett volna, p. o. Liv. 2, 1. Quid enim futurum fuit (accidisset) si illa plebs agitari coepita esset tribuniciis procellis? Curt. 4, 38. Maraeus, si transeuntibus flumen supervenisset, haud dubie *oppressurus fuit* (oppressisset) incompositos. Állíthatni tehát általánosan, hogy *scripturus fuerim*, a' Conj. plusquamperfectum helyett tétezik, p. o. Quis enim dubitat, *quin*, si Saguntinis tulissemus opem, totum in Hispaniam *aversuri bellum fuerimus?* Liv. 4, 38. Nec dubium erat, *quin*, si tam pauci simul obire omnia possent, terga daturi hostes *fuerint*.
- 5) Az *ndus*-ra végződő participium futuri passivi az *esse* igének ideivel tulajdon, vagy önállásu *conjugatio*-t képez, mellynek értelme az, hogy szükséges, meg kell lenni, például: *epistola scribenda est*, nem futurumot tesz: a' levél megíratik, hanem ezt teszi: a' levélnek meg kell íratnia, vagy a' levelet meg kell irni, *epistola scribi debet*. A' többi idők ugyanazok, mellyek a' segéd *sum*, *es*,

est idei; 's rendesen hajtoggattatnak. Itt is észre kell azonban venni, hogy az indicativusi mult idő a' conjunctivus plusquamperf. helyett tétethetik, p. o. Cicero Epist. 4, 5. Quae si hoc tempore non suum diem obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit (fuisset).

ELSŐ CZEKKELY.

INDICATIVUS-RÓL.

1) Ha indicativus mindenütt, minden mondásban használhatik, mellynek tartalma mint valóságos, föltétlen tény mondhatik ki, mint: nos scribimus; ille jam finivit. — Ismét habár e' föltételes kötszók: *si*, *nisi* 's a' t. előzik is meg a' mondást, mégis indicativus tétethetik, ha az eset, vagy valamelly tény valóságosnak mondathatik; példák:

Mors aut plane negligenda est, *si omnino extinguit* animum, aut etiam optanda, *si aliquo eum deducit*, ubi sit futurus aeternus. Liv. de sen. 19. Ista veritas, *etiam si* jucunda non *est*, mihi tamen grata est. Cic. ad Att. 7, 10. — Si te amicus tuus moriens *rogaverit*, ut haereditatem reddas suae filiae, nec usquam id *scripserit*, nec cuiquam dixerit: quid facies? Cic. de Fin. 2, 18. — Ad hue certe, *nisi ego insanio*, stulte omnia et incaute fiunt. Cic. ad Att. 7, 10.

1. Jegyzet. Az indicativus még akkor is gyakran megmarad, ha midön másik föltételes mondáshoz ragasztatik, p. o.

Consul esse qui *potui* (potuisse), *nisi eum vitae cursum tenuissem*. Cic. de rep. 1, 6. Etenim *debuisti* (debuisses), Vatini, *etiam si* falso *venisses* in suspicionem P. Sextio, tamen mihi ignoscere. Id. in Vat. 1. — Quem hominem, *si* qui pudor in te, atque adeo *si* metus *fuisset*, sine suppicio dimittere *non debuisti* (debuisses), hunc abs te sine praemio discedere voluisti. in Verr. 3, 61. *Quod si ita putasset*, certe optabilius Miloni *fuit* (fuisset) dare jugulum. p. Mil. 11.

2. Jegyzet. A' conjunctivus imperfectum-a után is indicativus tétethetik, például: Cic. p. leg. Man. 17. *Quod si Cn. Pompeius privatus esset* hoc tempore, tamen *erat mittendus* (debuisset mitti); de rep. lib. 3. *Res publica poterat* (potuisse) esse perpetua, *si patriis viveretur institutis et moribus*. — Sót a' historicus-ok még ott is indicativust használnak, hol a' föltételes mondás következetésében conjunctivust kellene tenniök, és ez ollyanképen történik, mint mikor a' magyarban a' gyakori *volna* helyett jelentő módot haszná-

lunk, p. o. Tac. Ann. 1, 35. Germanicus ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat (detulisset) in pectus, ni proximi presam dextram vi attinuissent, mellébe szúrja vala (szurta volna) a' vasat, ha a' közelállók kezét viszsa nem tartották volna. E' szólásmodot ott látszottak használni a' romaiak, hol a' következetetés már részint teljesülésbe ment, mire nézve ugy vették mint már egészen megtörténtet, p. o. Liv. 4, 52. Jam fames, quae pestilentia tristior erat (fuisset), ni annonae foret subventum. Tac. Hist. 3, 46. Jamque castra legionem excindere parabant (paravissent), ni Mutianus sextam legionem opposuisse. — Tac. Ann. 3, 14. Effigies Pis sonis traxerant in Gemonias, ac divellebant (még csak összeszuszak volna), ni jussu principis protectae forent. Sueton. Caes. 52. Et eadem nave paene Aethiopia tenuis Aegyptum penetravit (penetravisset), nisi exercitus sequi recusasset. Flor. 4, 1. Et peractum erat (fuisset) bellum sine sanguine, si Pompeium opprimere Brundusii (Caesar) potuisset. — De Cicero ezen módot ritkán használja így: Ep. 12, 10. Praeclare viceramus (vicissimus), nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Idem in Verr. 5, 49. Si per Metellum licitum esset, matres illorum miserorum sororesque veniebant (venirent, vagy venissent). Actum erat (fuisset) de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio (Catilinae) in Ciceronem Consulem incidisset. Flor. 4, 1.

3. Jegyzet. Indicativus téteket akkor is, midön mi a' prancsoló mód helyett gyöngédségbül az ohajtó módot használjuk így: szorgalmassabbnak kellene lenned; debes esse diligentior, vagy diligentiores te esse oportet. Igy használtatik gyakran a' possum conj. possem helyett. Cic. in Verr. 1, 47. Possum sexcenta decreta proferre. — Midön mi a' volna szócskával élünk, péld. nehéz volna, 's a' t. akkor a' latin indicativust használ: difficile est, longum est, infinitum est p. o. narrare; és nem mondja. difficile esset, longum esset.

2) Indicativus-sal élnek a' latinok olly esetekben, hol a' vonatkozó névmások és adverbium-ok megkettőztetve vagy cunque által megtoldva fordulnak elő; illyenek: quisquis, quotquot, quicunque, quantuscunque, quantuluscunque, utut, utcunque, 's a' többiek, példák:

Utcunque sese res *habet*, tua culpa est. *Quidquid id est*, timeo Danaos et dona ferentes. Virg. Aen. 2, 49. *Quem sors dierum cunque dabit*, lucro appone. Hor. Carm. 1, 9, 14. — Sed quoquo modo sese illud *habet*, haec quae relá vestra, Tubero, quid valet? Cic. p. Sig. 7. *Quocunque adspexisti*, ut furiae, sic tuae tibi occurrunt injuriae. Id. Parad. 2. Tamen haec novi judicii nova forma terret oculos, qui *quocunque inciderunt*, veterem consuetudinem fori requirunt. id. p. Mil. init.

J e g y z e t. Azonban néha illy esetekben Cicero *conjunctionem* tesz; de Orat. 3, 50. Versus debilitatur, in quacunque sit parte titubatum. Quod sententiarum conformatio permanet, quibuscumque verbis uti velis. ibidem, 52.

- 3) Hasonlólag *indicativus* téteket, midőn ezen formula *sive—sive* használtatik, hacsak más ok nem kívánja a' *conjunctionem*, p. o. *sive tacebis*, *sive loqueris*, mihi perinde est, akár hallgatsz, akár beszélsz, nekem mindegy. *Sive verum est*, *sive falsum*, mihi quidem ita renuntiatum est. — Nam illo loco libentissime uti soleo, *sive* quid mecum ipse *cogito*, *sive* quid aut *scribo* aut *lego*. Cic. Azt tudni, mikor téteket *indicativus* és mikor *conjunctionem*, még nem elég, hanem kiválékép szükséges arra figyelmezni, miként következik a' beszéd folytában egyik idő a' másik után, vagy miként soroztatnak különféle idők a' beszédben: tehát azokról egyenként szólunk.

Általában csak három idő van: *Praesens*, *Perfectum*, ez háromféle: *imperfectum*, *perfectum* és *plusquamperfectum*, *Futurum*, ez kétféle: *futurum absolutum*, és *futurum exactum*.

A. Tempus Praesens.

A' *praesens* használtatik midőn a' cselekvés éppen történik; akár *activum* — akár *passivumban*, mind az *indicativus*-ban, mind pedig *conjunctionibus*ban, noha igazán véve a' *conjunctionibus*ban nincs *praesens*, mert a' mit *praesensnek* nevezünk, nem *praesens* hanem valami jövő: ha mondam: *scribo*, ez *praesens*, éppen jelen időben irok; ha pedig mondomb: *scribam* némileg, habár csak kevéssé, ezután történik, írjak. De szokásbul eztis *praesensnek* veszszük, példák:

Quis non timeat omnia providentem et animadvententem deum? C. D. N. D. 1, 54. — *Quis non admiretur splendorem pulchritudinemque virtutis?* C. Off. 2, 37. — *Mali* equidem indisertam optare prudentiam, quam stultiam loquacem. ib. 3, 142. — *Utinam liceat aliquando bono reipublicae statu nos frui!* ib. 6, 21. — *Virtus et semper et sola libera est*, quae etiamsi corpora capta sint,

armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus, atque omnium rerum libertatem tenere debet. C. de Or. 1, 226.

J e g y z e t. A' praesens történeti elbeszélésekben gyakran imperfectum és perfectum helyett használtatik, példák :

Triginta rectores reipublicae Atheniensis *constituuntur* (constituebantur, vagy constituti sunt helyett), qui sunt tyranni. J. 5, 8. — Pisidas resistentes Datames *invadit*, primo impetu *pellit*, fuentes *persequitur*, multos *interficit*, castra hostium *capit*. N. 14, 6. — Ugy Cic. in Verr. 4, 18. Quod ubi Verres audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret (pocula). Ille, qui illa non invitus haberet, respondet se Lilybaei non habere: Melitae apud quendam propinguum suum reliquisse. Tum iste (Verres) continuo mitit homines certos Melitam: *scribit* ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant: rogit Diodorum, ut ad illum suum propinguum det litteras; nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinguum suum *scribit*, ut iis qui a Verre venissent responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum.

B. Tempus Imperfectum.

1) Az Imperfectum tágos értelemben vétek, miként nyelvünkben is, midőn alig vagyis csak éppen most elmuladt időbeli cselekvést vagy állapotot akarunk jelenteni, mint: *scriberebam, irék.* — De szoros értelemben olly cselekvés v. állapot' jelentésére használtatik, melly még tart, végbe nem ment mikor más cselekvés közbe jöt, például: *scriberebam dum advenisti; tudnillik félbeszakasztott az írási cselekvés.* — Azonban használtatik elbeszélésekben, például:

Principio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat. J. 1, 1. Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, omnium suorum civium potentiam extimescebant. N. 1, 8.

2) Leginkább pedig akkor használtatik az imperfectum, midőn valamelly időközben némelly mellékes cselekedetek gyakran ismételtetnek, és erkölcsi szokások iratnak le, melly közbeszött kisebb mondások minden a' föbb mondásra vonatkoznak, melly perfectumban van; példák :

Socrates dicere *solebat*, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes. Cic. de or. 1, 14. Anseres Romae publice *alebantur* in Capitolio. — Phaebidas Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum *duceret*, iterque per Thebas *faceret*, arcem oppidi, quae Cadmēa nominatur, *occupavit*. N. 16, 1. — Antigonus, cum adversus Seleucum Lysimachumque *dicimaret*, in proelio *occisus est*. N. 21, 2. Tarentini Pyrrhum, Epīri regem, contra Romanos auxilio *poposcerunt*, qui ex genere Achillis originem *trahebat*. E. 2, 6.

1. Jegyzet. E' fölebbi példákból világos, hogy a' közbegett mondások, mellyek a' fő mondást mintegy magyarázzák, imperfectumba tétetnek.

2. Jegyzet. Levélírásban a' latin *praesens* helyett *imperfectumot* ír: azon okbul, hogy bár a' dolgok, mellyeket emlit, jelen vannak, történnék mikor ír, de midőn a' levél kézhöz kerül, már akkor elmulandottak; tudnillik ugy ír, mintha a' levél helyett maga menendett volna, a' midőn természetesen már akkorra mint multrol kelle beszélenie. És így a' plusquamperfectumot kell használnia, ha valami megtörténtet idéz; példák:

Septimam jam diem Corcyrae *tenetamur*. C. Fam. 16, 7. — Habes totum reipublicae statum, qui quidem tum *erat*, cum has litteras *dabam*. Cic. ad Brut. 10. Summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cic. Fam. 16, 13. — Nostrae res meliore loco *videbantur*. Cic. ad Brut. 3. — Ita *erant omnia*, quae istinc *adferabantur*, incerta, ut, quid ad te *scriberem*, non *occurreret*. Cic. Fam. 10, 20. — Rem te valde bene gessisse rumor *erat*. Exspectabantur litterae tuae. Ib. 1, 8. — Nihil habebam, quod scriberem. Neque enim novi quidquam *audieram*, et ad tuas omnes *rescripseram* pridie. Cic. Att. 9, 10. — Scribam ad te plura alias. Paucis enim diebus *eram missurus* (küldeni akarok) domesticos tabellariorum. C. Fam. 2, 7. — *Postridie ejus diei*, qui *erat tum futurus*, cum haec *scribebam*, divinatio erat futura inter Memnium et Neronem. C. Q. Fr. 3, 2. Novi nihil nunc *erat* apud nos, siquidem certa tibi affери vis. Quae ad eam diem, quum haec *scribebam*, *audiveramus*, inanis rumor *videbatur*. Dicebant tamen etc.

3. Jegyzet. Olly dolgoknál azonban, mellyek nem változhatnak, vagy a' mellyeknek nem kell változniuk, a' latin levelekben is *praesens* használtatik, példák:

Est omnino patriae caritas, meo quidem judicio, maxima: sed amor voluntatisque conjunctio plus certe *habet suavitatis*. Cic. Fam. 10, 5. — Tryphonem sibi ita *commendo*, ut homines grati et memoris bene meritos de se commendare debent. Ib. 13, 60. — *Cupio* e-*quidem*, et jam pridem *cupio* Alexandriam, reliquamque Aegyptum *visere*. C. Att. 2, 5.

C. Tempus Perfectum.

- 1) A' perfectum a' cselekvésnek egészen végbe mentét jelenti, tehát nem folytatást jelent, mint az imperfectum, hanem a' dolog' megtörténtét fejezi ki; — ez historicumnak is mondatik, minthogy ott különösen használtatik. Gyakran plusquamperfectum Conj. helyett is tételek, példák :

Hannibal, quotiescumque cum Romanis *congressus est* in Italia, semper *discessit* superior. N. 23, 1. Si homines rationem, bono consilio a Deo immortalis datam, in fraudem malitiamque convertunt; non dari illam, quam dari, humano generi melius *fuit* (fuisset). C. N. D. 3, 78. — Pons Sublicius iter paene hostibus *dedit*, (dedisset), n̄i unus vir fuisset, Horatius Cocles. L. 2, 10. — Volumnia *debuit* in te officiosior esse, quam fuit. Cic. Fam. 14, 16. — Quae conditio non accipienda *fuit* (fuisset) potius, quam relinquenda patria? C. Att. 8, 3.

- 2) A' perfectum használtatik olyan régen elmult dolgoknak elszámlálására a' történetekben, hol a' görögök az ilyen nevezett *Aorist* időt veszik, nem tekintve hogy az említendő dolgok egymás iránti viszonyban végbe mentek-e vagy nem, azokat egymás mellé mint megtörténteket sorozza; p. o. Itaque Caesar armis rem gerere *constituit*, exercitum finibus Italiae *admovit*, Rubiconem *transiit*, Romam et aerarium *occupavit*, Pompeium cedentem *persecutus est*, eumque in campis Pharsalicis *devicit*.

Jegyzet. Hogy a' perfectum és imperfectum közti különbség még inkább kitünék, a' fölebbi példát fölveszszük : Caesar armis rem gerere *constituit*, (ez itt perfectum, a' közbetett ineisumok imperfectumban állnak) *videbat enim inimicorum in dies maiorem fieri exercitum, suorum animos debilitari, reputabatque appropinquare hiemem* (ismét a' főmondásra térvén mondja perfectumban) : itaque exercitum *admovit* 's a' t.

- 3) Miként fölebb mondattott, hogy imperfectumot használnak praesens helyett levelekben, ilyen használják a' perfectumot is, éppen azon nézethű mint az imperfectumnál, hogy midőn a' levél kézhöz jő, már a' dolog megtörténendett ; példák :

Marionem ad te eo *misi*, ut tecum ad me quamprimum veniret. Cic. Fam. 16, 1. — Tertiam ad te hanc epistolam *scripsi* eodem die. Ib. 6. — Haec *scripsi* subito, cum Bruti pueri me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, praeterquam ad te, *dedi* literas. Ib. 3, 7.

- 4) A' perfectum Conj. gyakran ugyan e' Conj. praesense és imperativus helyett áll, miként e' példák mutatják:

Quod dubitas, ne feceris. P. Ep. 1, 18. — *Nihil gratiae causa feceris* (*facias*). C. Mur. 65. — *Alte spectare si voles, atque aeternam domum contueri: neque te sermonibus vulgi dederis, nec in praemiis humanis spem posueris* rerum tuarum. C. Somn. 7. — *Forsitan quispiam dixerit: nonne sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit* cibum alteri, homini ad nullam rem utili? minime vero. C. Off. 3, 29. — *Quis nostrum dixerit*, melius esse, turpiter aliquid facere cum voluptate, quam honeste cum dolore? C. Fin. 5, 93. — *Nullam virtutem Alexandri magis, quam celeritatem, laudaverim.* Curt. 5, 5, 3. — *Excellentibus ingenii citius defuerit* ars, qua civem rogan, quam qua hostem superent. L. 2, 43.

Jegyzet. Nem hagyhatni említés nélkül, hogy a' historiában elbeszélésben leginkább megöröködött a' perfectum indicativi után conj. imperfectumot tenni, mint: *Mulier tam vehementer lapidem de tecto dejecit, ut regis (Pyrrhi) caput et galeam perfringeret.* És ha találtatik is conj. perfectum indicativus perfectum után, azok kivétel gyanánt tekintendők; így Cicero in Verr. 4, 26. Nulla dominus in Sicilia locuples fuit, ubi ille non textrinum *instituerit*. Ne pos midön Hannibal életét irja: *Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam, quam id, deposuerit* — Antiochum tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma *conatus sit* inferre Italiae.

- 5) Indicativus perfectum tétekit e' kötszók után: *postquam, ubi, ubiprimum ut, utprimum, quum primum, simul ut, simulac,* vagy *simulatque*; például:

Ubi illud audivit, nuntium ad regem misit; ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit; simulatque provincia ei obvenit, statim quaerere coepit 'sa't. Unus ex captivis domum abiit, quod fallaci reditu in castra jurando se exsoluisset. Quod ubi innotuit relatumque ad senatum est, omnes censuerunt, comprehendendum et

custodibus publice datis deducendum ad Hannibalem esse.
Liv. 22., 61.

Jegyzet. A' *simulac* és *postquam* után azonban néha plusquamperfectum is találtatik, de csak kivételül tekintendő: például; Nep. Alcib. 1. Idem *simulac se remiserat* neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus reperiebatur. — Cic. in Verr. 4, 24. *Posteaquam* tantam multitudinem *collegerat* emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia. — Nevezetes Ciceronál p. leg. Man. 4. hogy a' *conjunctivus imperfect.* és plusquamperfectumot használja *posteaquam* után. Qui *posteaquam* maximas *aedificasset ornassetque classes* — *legatos ac litteras misit.* — A' mi magyar honi diákságunkban mennyire emlékezhetem ugy tanultuk, hogy a' *postquam* után mindig plusquamperfectum conjunctivi téteket.

D. Tempus Plusquamperfectum.

1) A' plusquamperfectum régebben elmult időbeli cselekvést vagy állapotot fejez ki, mint a' mult idő, 's ez nemcsak a' latinban, de nyelvünkben sőt akármellyen nyelvben is, p. o. mikor hozzám *jöt*, már akkor *megirtam volt*, tehát a' *megirtam volt, előbb, régebben* volt mint a' *jöt*. 'S így valahányszor azt akarjuk jelenteni, hogy egyik vagy másik dolog már akkor megtörtént, mikor a' másik de szinte már elmult végbe ment, amannak jelentésére plusquamperfectumot teszünk, mit azonban sem nyelvünkben sem a' latinban nem vesznek olly szorosan, hanem majd egyik majd másik mult idő használtatik egymás helyett. Egyébiránt ezen módon többnyire a' *conjunctionus plusquamperfectum* többször használtatik, példák:

Themistocles cum *judicasset*, sine summa industria non posse contumeliam exstingui, totum se dedit reipublicae. N. 2, 1.— Pyrrhus cum in templum Dodonaei Jovis ad consulendum *venisset*, ibi Larassam, neptem Heraulis, rapuit. J. 17, 3.

Jegyzet. Az indicativus sokkal ritkábban találtatik mint akármellyik idő, ellenben gyakran Conj. plusquamperfectuma gyanánt téteket; példák:

Romani Papirium Cursorem parem *destinarunt* animis Magno Alexandro ducem, si arma, Asia perdomita, in Europam *vertisset*. L. 9, 16. — Optimum *fuerat* (fuisset), eam patribus nostris mentem

datam esse, ut et vos Italiae et nos Africæ imperio contenti essemus. L. 30, 30. — *Perierat* (perivisset) imperium, si Fabius tantum ausus esset, quantum ira suadebat. S. Ira. 1, 11.

2) Plusquamperfectum a' historicus-oknál néha a' rendes elbeszélő perfectum helyett használtatik; például: Curtius 10, 17. Nec muris urbis luctus continebatur, sed proximam regionem ab ea, deinde magnam partem Asiae cis Euphraten tanti mali fama pervaserat.

E. Tempus Futurum.

a.) *Futurum absolutum, v. I.*

Az I. futurum vagy absolutum és a' II. vagy exactum el ne cseréltessék egymással. Az elsőt simplex-nek is nevezik ellentételében a' periphrasticum-nak, mellyet compositum-nak mondanak; mint tudjuk a' rendes vagy első futurum: *amabo, docebo*, 's azt fejezi ki hogy a' cselekvés még csak ezután, azaz jövőben kezdődik; e' helyett sokszor használtatik az öszszerű vagy periphrasticum: *amaturus sum, docturus sum*. Némelly grammaticus-ok nagy hibának tartják ezt ama helyett használni, minthogy (állításuk szerint) ez csak akarást jelent, holott amaz valósággal cselekszik jövendőben, de azonban ha jól megfontoljuk, egyre megy ki a' dolog, mert mindenikben csak akarás van még jelen.

1) A' futurum tehát használtatik valahányszor a' cselekvés még csak ezután történik; példák:

Naturam si *sequemur* ducem, nunquam *aberrabimus*. Cic. de Off. 1, 28. Cum examen opum *exiturum est*, solent praetire signa. Cum jam *evolaturaे sunt*, consonant vehementer. Varr. 3, 16. — Adolescentes quum relaxare animos et dare se jucunditati *volent*, caveant intemperantiam, meminerint verecundiae. Cic. de Off. 1, 34. — Multi non vivunt, sed *victuri sunt*, omnia differunt. S. Ep. 45. — De Carthagine vereri non ante *desinam*, quam illam excisam esse *cognovero*. Cic. de Sen. 6. — Malevolentiae hominum in me, *si poteris*, occurses, *si non potueris*, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis detergere possunt. Cic. Ep. 11, 11.

2) *Futurum* használtatik gyakran ott is, hol mi a' magyarban jelen idővel élünk, főkép a' *volo* igében, mint: a' millennek akarod hogy legyek, olyan leszek: efféle mondások futurummal tétetnek. példák:

Ut voles esse me, ita ero. Plaut. Pseud. 1, 3. — *Qui adipisci veram gloriam volet, justitiae fungatur officiis.* C. Off. 2, 43. — *Videndum est, ne, quos ob benefacta diligi volemus,* eorum laudem atque gloriam, cui maxime invideri solet, nimis efferre videamur. C. de Or. 2, 203.

- 3) **Futurum tétetik gyakran udvariasságbul imperativum helyett, néha pedig különös bizodalombul;** példák:

Facies perpetuo, quod fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, integritatemque laudent. C. Q. Fr. 1, 1. 16. — *Valebis, meaque negotia videbis, neque Deo juvante ante bramat exspectabis.* C. Fam. 7, 20. — *Tu et ad omnia rescribes, et quando te exspectem, facies me certiorem.* Ib. 23. — *Tu nihil invita dices, faciesve Minerva.* H. Art. P. 385.

b.) **Futurum exactum vagy II.**

- 1) **Futurum exactum** jövendő időbeli cselekvést jelent ugyan, de ollyat mégis, melly bár még csak ezután kezdődik, de mindazáltal be is végeztetett, ezt tökéletesen kifejezi jövendött időnk, például: *irandottam*, ezen igének eleje: *irand* jelenti hogy még az írás ezután történik, az *ottam* pedig azt fejezi ki, hogy az bevégezve van, példák:

Romam cum venero, quae perspexero, scribam ad te. C. Q. Fr. 3, 7. — *Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis?* C. Tusc. 1, 17. — *Mihi dolebit non tibi, si quid ego stulte fecero.* Plaut. Menaech. 2, 3. — *Hoc tantum scribo, et tibi et mihi maxima voluptati fore, si te firmum quamprimum video.* C. Fam. 16, 2. — *Ut semet- tum feceris, ita metes.* C. de Or. 2, 261. — *Morati melius erimus, cum didicerimus, quae natura desideret.* C. Fin. 1, 63.

- 2) A' **futurum exactum** használtatik, midőn azt akarjuk kifejezni, hogy: ha ez vagy az megtörténik, azzal együtt más valami is megtörténik, azaz midőn egy cselekvés a' másikat vonja maga után; példák:

Magnam jacturam causae fecero, si ullam esse convenientiam naturae cum extis concessero. Cic. Div. 2, 34. — *Haud, ut opinor, erravero, si a Zenone disputationis principium duxero.* C. N. D. 2, 57. — *Qui Antonium oppresserit, is bellum teterrimum confecerit.* C. Fam. 10,

19. — Si quid ab homine tuae utilitatis causa *detraxeris*, inhumane *feceris* contraque naturae legem. C. Off. 3, 30.

— Si scieris, aspidem occule latere uspiam, et velle aliquem imprudentem super eam assidere, cujus mors tibi emolumento futura sit: improbe *feceris*, nisi *monueris*, ne assideat. C. Fin. 2, 59.

1. Jegyzet. Néha ezen futurum exactum ugy tekintetik mint a' conjunctivus futuruma, de akármiként vétekék értelme mindenig csak ugyan az; egyébiránt néha plusquamperfectum Conj. használtatik helyette, vagy pedig *rus* végzetű participium *fuerim*-mel, a' *passivumban* és *deponensben* participium *perfecti* forem mel; példák:

Hannibal promisit Gallis non se stricturum ante gladium, quam in Italiā *venisset* (az egyszerű beszédben ez így állna: non strin gam — antequam *venero*). L. 21, 24. — Incolae affirmabant, editam esse oraculo sortem, Asiae potitum, qui (Gordii) inexplicabile vinculum *solvisset*. Curt. 3, 1. — Si primo praelio Catilina superior aut aequa manu discessisset: profecto magna clades atque calamitas rempublicam *oppressisset*, neque illis, qui victoriam *adepti* forent, ea uti licuisset. Sall. B. C. 39.

2. Jegyzet. Ha ez exactum futurum-ot infinitibusban kell kitenni, *participium futurum* és *fuisse* használtatik; például:

An tu censes, ullam anum tam deliram *futuram fuisse*, ut somniis crederet, nisi ista casu nonnunquam occurserent. C. Div. 2, 141. — Plaudebat in re ficta; quid arbitramur in vera *fuisse facturos*. C. Amic. 24. — Pollio Asinius, Caesarem existimat, suos *rescripturum* et *correcturum* commentarios *fuisse*. Suet. Caes. 56.

3. Jegyzet. A' *passivum infinitivusban* háromfélekép tétezik ki a' futurum, a) tétezik: *fore*, *ut*, és *imperfectum conj.* következik, b) *participium perfectum* és *fore*, c) *supinum* és *iri*, például:

Vejentes praedicebant *fore*, *ut* brevi a Gallis Roma caperetur. Cic. Div. 1, 100. — Otho speraverat *fore*, *ut* adopteretur a Galba. Suet. Otho. 5. — Aristoteles ait se videre, brevi tempore philosophiam plane *absolutam fore*. C. Tusc. 3, 69. — Si me audierat, non datum *iri* filio uxorem suo. T. Andr. 1, 2, 6.

F. A' periphrastica conjugatio active.

Indicativus. An post mortem miseri *futuri sumus*? C. Tusc. 1, 13. — Num una est interitus animus cum corpore? C. Sen. 81. — Nunc jam, quod *crediturus* tibi *fui*, omne credidi. Pla. Mort. 2, 2. — Romani Poenos, qui Saguntum oppugnarunt, deditos, ultimis cruciatibus *adfecturi fuerunt*. L. 21, 44.

Conjunctivus. Quotusquisque tam patiens, ut velit disce re, quod in usu non sit *habiturus*. P. Ep. 8, 14. 3. — Neces-

se fuit, cum Demosthenes *dicturus esset*, ut concursus, audiendi causa, ex tota Graecia fierent. C. Brut. 289. — Quae vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis *esset habiturus?* C. Div. 2, 22. — Solon tam praeclaras, tamque utiles Atheniensibus leges tulit, ut, si his perfectuo uti voluissent, sempiternum *habituri fuerint imperium.* Val. Max. 5, 3.

Infinitivus. Sulpicius pronuntiavit, nocte proxima ab hora secunda usque ad quartam horam noctis, lunam *defecturam esse.* L. 44, 37. — Num censes, commenticiis rebus Thalen aut Anaxagoram *crediturum fuisse?* C. Div. 2, 58. — An censes me tantos labores *suscepturum fuisse*, si iisdem finibus gloriam mean, quibus vitam, essem terminaturus? Cic. Sen. 82.

Jegyzet. E' példák csak arravalók, hogy lássa a' tanuló mlként használtatik a' periphrastica conjugatio.

G. Eszrevételek az időknek egymásra következéséről.

Olly mondásokban, mellyek egymással vagy particulák: *ut*, *ne*, *quo*, *quin*, *quominus*, *cum*, *quasi* 'a' t. vagy relativum-ok: *qui*, *quae*, *quod* által öszszekötnék, a' latinok bizonyos rendet tartanak abban, mellyik idő következzék a' másik után: általános szabály: a' *praesens*- és *futurum*-ra ismét *praesens* következik: az *imperfectum*- *perfectum*- és *plusquamperfectum* pedig *imperfectum*.

a) A' *praesensre* megint *praesens* következik, ha jelenlévő dobgrol van szó; példák:

Non sum tanto ingenio, quanto Themistocles fuit, *ut* oblivionis artem, quam memoriae *malim.* C. de Or. 2, 351. — Nemo tam sine oculis, tam sine mente *vivit*, *ut* quid sit sementis ac messis omnino *nesciat.* C. de Or. 1, 249. — Non est dubium, quin beneficium *sit* etiam invito prodesse. S. Benef. 5, 19. — Nulla est civitas, quae non et improbos cives aliquando, et imperitam multitudinem semper *habeat.* L. 45, 23. — Quae tam firma civitas *est*, quae non odii atque dissidiis funditus *possit everti?* Cic. Amic. 23. — Quis *est*, qui non beneficus *videri velit?* S. Benef. 4, 17. — Si quis Deus te *interroget*, sanis modo et integris sensibus, num amplius quid *desideres?* quid *respondeas?* Cic. Acad. 4, 80.

Jegyzet. De ha az első mondás után, mellyben praesens van, olyan következik, mellyben elmult dolog említetik, akkor perfectumot kell tenni, példák:

Neminem esse oratorem paulo illustriorem *arbitror*, quem non et saepe et diligenter *audierim*. C. de Or. 2, 122. — Non est provincia, excepta duntaxat Africa et Sardinia, quam non *adierit Augustus*. Suet. Aug. 47. — Ha pedig jövendő dolog, vagy cselekvés említetik, futurum-ot szokás tenni, mint: *Ii, qui solis et lunae reliquorumque siderum ortus, obitus motusque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum sit*, multo ante *praedicunt*.

b) Az imperfectum-ra ismét imperfectum következik; mint: *Si ita natura paratum esset*, ut ea dormientes agerent, quae somniarent: alligandi omnes essent, qui cubitum irent. C. Div. 2, 122. — Apelles pictores eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. C. Or. 73. — Anseribus Romae cibaria publice locabantur, et canes alebantur in Capitolio, ut significarent, si fures venerint. C. S. Rosc. 56. — Avari plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui, quod haberet, esset satis. C. Parad. 6, 3.

Jegyzet. Néha plusquamperfectumnak kell következnie, ha régebbi dologrol van szó, mint az előbbi mondás imperfectumában, például: *Unum illud extimescebam*, ne quid turpiter facerem, vel jam effecissem. C. Att. 9, 7. — Quaete ratio in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? C. Off. 2, 53.

c) A' perfectum-ra is imperfectum következik; példák: Philosophi quidam sunt reperti, qui Deum habere rerum humanarum curam negarent. Qu. 5, 6. — Conon, cum patriam obsideri audisset, non quiescivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. N. 9, 1. — Diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis, an virtute animires militaris magis procederet. Sall. B. C. 1.

1. **Jegyzet.** Nepos gyakran nem tartja meg e' szabályt, 's a' perfectum után ismét perfectumot tesz, mint: *Xerxes adeo angusto mari conflixit*, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. N. 2, 4.

2. **Jegyzet.** Akkor praesens követi a' perfectum-ot, midön a' jelenre irányoztatik a' hatás; például: *Trajanus rem publicam ita administravit*, ut omnibus principibus merito praefreratur. E. 8, 2. — *Ego meis rebus gestis hoc sum adsecutus*, ut bonum nomen existimer. C. Fam. 5, 6.

3. **Jegyzet.** Néha perfectum is tétekit a' perfectum után, ha a' cselekvés csakugyan mult időbeli; például: *Nulla unquam fuit*,

liberis amissis, tam imbécillo mulier animo, quae non aliquando luggendi finem fecerit. C. Fam. 5, 16.

- d) A' *plusquamperferendum*-ot mindenkor imperfectum követi; példák: *Aurum, argentum, aes, ferrum* frumenta natura genuisset, nisi eadem *docuisisset*, quemadmodum ad eorum venas *pervenire* posset. C. Div. 1, 116. — Athenienses tantam gloriam apud omnes gentes *erant consecuti*, ut *intelligerent* La- cedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore. N. 2, 6.
- e) A' *futurum*-ra praesens következik; például: *Nemo erit*, qui *censeat*, a virtute esse recedendum. ad Her. 3, 6. — *Nihil invenies* tam manifestae utilitatis, quod non in contrarium *transfērat* culpa. S. N. Q. 5, 18. — *Reperiam* multos, quibus, quidquid velim, facile *persvadeam*. Cic. Fin. 2, 28. — *Dum hominum genus erit*, qui *accuset* eos, non *deerit*.

MÁSODIK CZIKKELY.

CONJUNCTIVUS-RÓL.

A' conjunctivus több tekintetben használtatik; a) föltételesen, b) függetlenül más beszédrészektől, c) kötszók után, d) közbetétetve, e) kérdező mondásokban, f) relativum-ok után.

A. Föltételesen.

Conjunctivus használtatik, minden a' mondás nem fejez ki valamellyen tényt, hanem a' cselekvés még csak ohajtásban van, valamitől függ; ez értelemben különösen használtatik az imperfectum és plusquamperfectum, mely idők magyar nyelvünkben az ohajtó mód' ideivel haszon értelműek; a' föltételi particulák: *si*, *nisi*, *etsi*, *etiamsi*, *tametsi*. Itt a' *praesens* és *perfectum* csekély szerepet játszanak, minthogy az indicativustól kevésben különböznek; példák:

Si Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non *esset* orbatus. Cic. de Off. 1, 10.

Aequabilitatem vitae servare non possis, si aliorum virtutem imitans omittas tuam. C. de Off. 1, 31. —

Si universa provincia loqui posset, hac voce *uteretur*. Cic. in Q. Caec. 5.

Dies deficiat, si velim numerare, quibus bonis male evenerit, nec minus si commemorem, quibus improbis optime. C. de nat. deor. 3, 32.

Hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisse. Cic. Brut. 67.

Mortuis tam religiosa jura (majores nostri) tribuerunt, quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur. C. in Verr. 5, 51.

Nam si quam Rubrius injuriam suo nomine ac non impulsa tuo et tua cupiditate fecisset: de tui comitis injuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent (venissent h.) C. in Verr. 1, 31.

Jegyzet. *Nisi, nisi forte, nisi vero-val* indicativus is használtatik, midőn általuk az előbbi mondásban levő állítás javitatik meg, például: *Nemo saltat sobrius, nisi forte* insanit. Cic. p. Mur. 6. *Nescio, nisi hoc video.* Id. p. Rose. Am. 35. Erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem, *nisi forte* hoc ad te putas pertinere.

B. Függetlenül.

1) Midőn az mondatik hogy függetlenül használtatik a' *Conjunctivus*, azt teszi, hogy sem kötszó, sem más beszédrész nem okozza, nem kívánja, hanem minden viszony nélkül a' nyelv' genuisa hozza magával. Egyébiránt mikor tétezik e' független *Conjunctivus*, nehéz volna meghatározni; de annyit tudhatni csak, hogy akkor alkalmaztatik, midőn nem egyenesen állítunk, hanem csak mint magyarban mondani szokás, gondolom formán; például: én ugy gondolnám, azt gondolnám, azt hinném 'sa't; így: forsitan *quaeratis*; *nemo istud tibi concedat*; *quis dubitet? velim*, (nolim, malim), *sic existimes*; forsitan temere *fecerim*. Példák:

*Ubi socordiae te atque ignaviae tradideris, nequicquam deos implores: irati infestique sunt. Sall. C. 52. Hoc si ne ulla dubitatione *confirmaverim*, eloquentiam rem esse omnium difficillimam. Cic. Brut. 6.— At non historia *cesserim* Graecis, nec opponere Thucydidi Sallustium *verear*. Quint. 10, 1.*

Jegyzet. A' *conjunctivus* idei néha a' *futurum exactum-raváltoznak*, legalább a' *perfectum conj.* mert különben többnyire a' személyek hasonlitanak is egymáshoz, vagy éppen ugyanazok, p. o.

amaveris, szerettél legyen, amaveris, szeretendettél; amaz mult idő, ez jóvendett idő; így mondja Liv. 22, 59. med. Ne illi quidem se nobis merito *praetulerint gloriatiique sint.* — Az imperfetum ritkán használtatik a' föltételi kötszök nélkül, de, *vellem*, *nolle*, és *mallem* a' nélkül is igen szokottak. — De gyakran használtatik az imperf. főkép ezen igékkel: *dicere*, *putare*, *credere*, például Liv. 2, 35. Quidquid erat Patrum, reos *diceres*. Cic. in Verr. 4, 13. Quo postquam venerunt, mirandum in modum (*canes venatus dices*) ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenerint. Curt. 6, 6. Discurrunt milites et itineri sarcinas aptant: *signum datum crederes*, ut vasa colligerent. Sall. Cat. 25. Pecuniae an famae minus parceret, haud facile *discerneret*. Cic. in Verr. 4, 23. Qui *videret*, equum Trojanum introductum, urbem captam *diceret*.

- 2) A' Conjunctivus függetlenül használtatik az akarat' kijelentésére, a' midőn az imperativus' helyét pótolja, sokszor az első személyben is, midőn kényszerítés v. felhívás fejeztetik ki; mint: *moriar*, *inteream*, *peream* (veszszek el ha 'sa't). Igy: *eamus*, *dicat* (ám hadd mondja), *dixerit* (mit bánom én hamondta is). A' tagadás illy esetekben nem *non*, hanem inkább *ne* tiltás; például: *ne vivam*, *ne desperes*, *ne dicas*, *ne fuerit*. — *Meminerimus*, etiam adversus infimos justitiam esse servandam. Cic. de Off. 1, 13. Nihil incommodo valetudinis tuae *feceris*. C. ad Att. 7, 8. Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Sen.

Jegyzet. Ezen független Conjunctivust imperativus helyett főkép a' harmadik személyben 's midőn a' parancsolás szelíd módon intézetik, használják. Erről Cic. de Off. 1, 37, így szól: *Sit igitur sermo lenis minimeque pertinax; insit in eo lepos; nec vero, tamquam in possessionem venerit, excludat alios, sed quum in reliquis rebus, tum in sermone communi, vicissitudinem non iniquam putet, ac videat imprimit, quibus de rebus loquatur, si seriis, se veritatem adhibeat, si jocosis, leporem; imprimit praevideat 'sa't.* — Néha imperfectum és plusquamperfectum is tétekit imperativ. helyett. Ter. Heant. 1, 2, 28. Pater ejus fortasse aliquanto iniquior erat: *patetur*. C. p. Sext. 20. Forsitan non nemo vir fortis dixerit, *restibisses*, mortem pugnans *appetisses*. — Azonban a' fölebbi szabály ellen a' *non* tiltólagi s gyakran találtatik: Horatius. Epist. 1, 18, 72, és Quintilian. 7, 1, 66. Non desperemus, 1, 1, 5. Non assuescat vitiose loqui. 2, 16, 6. Non fabricetur militi gladius.

- 3) Függetlenül van a' Conjunctivus kétkedő kérdésekben, melyeknek mintegy tagadó vagy inkább nemleges értelmük van. Illy kérdésre nem következik felelet; mint: *quo eam? quo irem? tu hoc feceris?* (te tettek volna ezt ne-

kem?) *Quo ibo?* quem te appellabo? ezek valóságos kérdések, ellenben conjunctivussal: *quo eam?* quem te appellem? kétkedést vagy határozatlanságot fejeznek ki, mellyekre nem jó felelet; példák:

Cum tempestate *pugnem* periculose potius, quam illi *obtemperem* et *paream?* Cic. de orat. 3, 23.

Apud exercitum mihi *fueris*, inquit, tot annos? forum non *attigeris?* *abfueris* tamen diu? et quum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarint, de dignitate *contendas?* Cie. p. Mur. 9.

Quid, si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriae, *reddasne* depositum? Non, credo. Cic. de Off. 3, 25.

Jegyzet. Ide tartoznak az illy kérdések: *quis dubitet? quis non dubitet? hoc non noceat?* (ez nem ártana?) Az imperf. használásáról lásd Caes. bell. civ. 1, 72. Caesar in eam spem *venerat*, se sine pugna et sine vulnere suorum rem *confidere posse*, *quod re frumentaria adversarios intercludisset*: *cur etiam secundo paelio aliquos ex suis amitteret* (de miért is vesztene el)? *cur vulnerari pataretur* optime de se meritos milites? *cur denique fortunam periclitaretur?*

C. Kötszók után.

A' latin nyelvben számos olly kötszó van, mellyek szükségtükép az utánok következő igét conjunctivus módba kivánják; — ama kötszók, melyek Conjunctivust kivánnak, leginkább ezek: *ut*, *ne*, *quo*, *quin*, *quominus*; továbbá: *quasi*, *tamquam*, *acsi*, *velut si*, *velut* (néha *sicut*, és költészettel *ceu*) *quum*, *quod* 'sa't.

a) *Ut* vagy *uti* (hogy) magánosan, és más particula-val; midőn nem adverbium (mert néha azon értelemben fordul elő) hanem kötszó, mindig conjunctivus követi, például:

Esse oportet *ut vivas*, non vivere *ut edas*. Auctor ad Her. 4, 28.

Pylades Orestem se esse dixit, *ut pro illo necaretur*. Cic. de Amic. 7.

Nemo tam malus est, *ut videri velit*. Quint. 3, 8, 44.

Sol efficit, *ut omnia florent*. Cic. de nat. deor. 2, 15.

Qui aliis nocent, *ut* in alios liberales sint, in eadem sunt injustitia, *ut si* in suam rem aliena *convertant*. C. Off. 1, 42.

Fieri potest, *ut id ipsum*, quod interest, *non sit* magnum. Cic. Fin. 4, 30.

Magnificum illud est , Romanisque hominibus gloriosum ,
ut Graecis de philosophia libris non egeant. Cic. Divin. 2, 5.

b) *Ne*, tiltó értelme van ; magyarban is így mondjuk : vigyázz, hogy egészszéget meg *ne* rontsd ; különösen használtatnak illy esetekben ezen igék: *metuo* (félek), *vereor* (félek) *timeo* (—); mint: *cura*, *ne denuo in morbum incidas.* *Ut ne* helyett mondhatik: *ut non*; mint: *tum forte aegrotabam, ut ad nuptias tuas venire non possem* ; példák :

Nemo prudens punit, ut ait (itt az *ut* nem kötszó, hanem ige határzó : mint) Plato, quia peccatum est, sed *ne peccetur.* Sen. de Ira. 1, 16, 21.

Nihil agitis, inquit Arria, potestis enim efficere , *ut male moriar* ; *ne moriar* , non potestis. Pl. Ep. 3, 16.

Vereor , *ne dum minuere velim laborem, augeam.* Cic.

— *Adulatores, si quem laudant, vereri se dicunt, ut illius facta verbis consequi possint.* Auct. ad Her. 3, 6.— Multi dolorem saepe perpetiuntur, *ne* , si id non faciant, *incident* in majorem. Cic. Fin. 1, 18.— *Videndum est, ne major sit benignitas, quam facultas.* C. Off. 1, 42.

Jegyzet. A' *timeo* és hasonértelmü igékhöz tartoznak olly főnevek is, mellyek szinte félelmet jeleutenek, mint: *felelem, veszedelem, gond, 'sa't*, ugy ez igék: *terrere, conterrere, detererrere*, aztán *cavere* közönséges értelmében, t. i. o v a k o d i k. p. o. Cic. de Off. 1, 26. *Cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, non adulari nos sinamus.* — Továbbá megemlíteni, hogy *videre*, és *observare* igék is így használtatnak: *vide, ut ne; videndum est, ne;* *vide ne hoc tibi obsit*, lásd hogy károdra *ne* legyen. — Az *ut ne* helyett gyakran *neve* használtatik, mellyek különben egy értelmük: *aut ne, et ne, neque, nec, ne non* , példák :

Mandatum , *ut in omnes naves legatos separati custodiendos dividaret, dareque operam, ne quod iis colloquium inter se, neve quae communicatio consilii esset.* Liv. 23, 34. — Legem tulit, *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve multaretur.* Nep. Thras. 3. Caesar milites non longiore oratione cohortatus , quam uti suea pristinae virtutis memoriam retinerent, *neu perturbarentur animo.* Caes. B. G. 2, 21. — *Ut ea praetermittam, neque eos appellem.* Cic. in Verr. 3, 48. extr. — Persuadent *ut paterentur, nec ultima experi-ri vellent.* Liv. 24, 3. Timeo *ne non impetrem* (kivánom, de félek, hogy el nem nyerem). Unum *vereor, ne senatus Pompeium nolit di-mittere.*

c) *Quo* , ez tulajdonképen a' relativum pronomen ablativusa , értelme *ut eo* (hogy) rendesen comparativussal jár (hogy minél—) *Non quo* , (nem mintha), vagy helyette, *non quod* ;

's más tagadó particulával: *non quin*; következő mondásban: *sed quod*, vagy *sed quia*; példák:

Ager non semel aratur, sed novatur, et iteratur, *quo meliores fetus possit* et grandiores edere. Cic. Or. 2, 30.—Legem brevem esse oportet, *quo facilius* (hogy minél) ab imperitis *teneatur*. Sen. Epist. 94. — Ad te litteras dedi, *non quo* (nem mintha) *haberem magnopere*, *quod scriberem*, *sed ut loquerer* tecum absens. C. Att. 7, 15.

Jegyzet. A' fölebb említett *non quo*, helyett legbiztosab- és legszokottabban tétezik: *non quod*, vagy *non eo quod*, *non ideo quod*; későbbi írók: *non quia*, 's hasonlókép mind conjunctivussal, mellyekre számos példa van. A' *non quia* Ciceronál is e' helyett: *non quod*, vel *non quo* fordul elő. ad Att. 7, 26. Ego me ducem in civili bello negavi esse, *non quin* (nem hogy, nem mintha) rectum es- set, *sed quia*, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. *Non quin* confiderem diligentiae tuae (nem mintha nem birnám), *non quin* breviter responsum reddi potuerit, 's a' t. E' helyett például ezeket használhatni: *non quod non*, *non quo non*, *non quia non*, de a' két tagadót elválasztva. Cic. Tusc. 1, 1. *Non quia philosophia Graecis et litteris et doctoribus percipi non posset*; és p. Mil. 22. Majores nostri in dominum de servo quaeri noluerunt, *non quia non posset* verum inveniri, *sed quia videbatur* indignum esse.

d) *Quin*, tagadólagos mondások után szokott állni, 1) *qui non*, *quae non*, *quod non* helyett, 2) *ut non* (hogy ne, ne hogy) helyett. Az első eset leginkább következő névmások után törtenik: *nemo*, *nullus*, *nihil*, *vix*; aztán *aegre—est*, *reperiatur*, *invenitur* igékkel. A' másik esetet, tudnillik midőn *ut non* helyett tétezik, nehezebb meghatározni, azonban figyelmezni szükséges illy szólásmódokra: *facere non possum*, *quin*; *possint fieri non potest quin*; így: *nulla causa est*, *nihil cau- sae est*, *quin hoc faciam*, semmi ok nem hátráltat ezt tehetni; ide tartoznak e' határozatlan kérdések is: *quis* és *quid*, mellyek a' *nemo* és *nihil*-lel szokott állító mondásoktul keveset különböznek; p. o. *Quis est quin cernat*, quanta vis sit in sensibus? Cic.—*Nihil tam difficile est*, *quin quaerendo investigari possit*. Terent. Heaut. 4, 2, 8.—*Facere non potui*, *quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam*. Cic. Epist. 6, 13. — *Nulla est tanta vis*, *quae non debilitari frangi possit*. C. Marc. 8.—*Nemo est*, *qui non liberos suos incolumes et beatos esse cupiat*. C. Inv. 1, 48. — *Non possumus*, *quin alii a nobis dissentiant*, recusare. C. Acad. 4, 7. — *Fama non temere nasci solet*, *quin subsit aliquid*. ad Her. 2, 12.—*Timoleontem mater*, post fratris necem, nunquam adspexit, *quin eum fratricidam impiumque compellaret*. N. 20, 1.

1. Jegyzet. Mindent elmondani, miként használtatik egyik másik beszédrész, 's ugy kötszó, 's vele a' conjunctivus, miként? hol? milly értelemben 'sa't. téteket, egyik a' másik helyett, szinte lehetetlen, vagy ha megengedjük hogy lehetség, végeften meszsze vinne; sokszor egyes szavak sajátságos tulajdonsággal fordulnak elő, mellyekről szabály nem létezhet: tehát hoszszas magyarázat helyett néha talán czélszerűbb a' sajátságokat pusztán példában leírni. Illyek gyakran fordulnak elő: Terent. Nunquam accedo, quin abs te abeam doctor. Ruere illa non possunt, ut haec non eodem labefacta motu concidant. Cic. p. leg. Man. 7. — Augustus nunquam filios suos populo commendavit, ut non adjiceret (a' nélkül hogy oda tenné) si merebuntur. Suetor. Octav. 56.

2. Jegyzet. A' quin más értelemben is használhatik, kivált-kép: non dubito, non est dubium, non ambigo (nem kételkedem), és sok más kitétel után, mellyek távolságot, hátráltatást, vagy abbanhagyást jelentenek: hasonlókép tagadást fejeznek ki: non abest, nihil, paulum, non procul, haud multum abest; non, vix, aegre, abstineo, non impedio, non recuso, 's hasonlók; például: non dubito quin domi sit (nem kételkedem hogy otthon lesz); non multum abest, quin miserrimus sim (kevésben mult, hogy a' legszerencsétlenebb ember nem lettem). Nulla mora fuit, quin decernerent bellum (nem késték a' hadat elhatározni). — Néha a' non dubito quin után még egy tagadó non adatik, melly ollyankor esik, midön az egész három szó: non dubito quin, azt teszi: hiszem, vagy ugy hiszem, mint: In quibus non dubito quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim (ugy hiszem a' restéggel vádolástól ment nem lehetek), példák:

Dubitandum non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Cic. Off. 3, 3. — Dux ille Graeciae nusquam optat, ut Ajacis similes habeat decem, sed ut Nestoris; quod si acciderit, non dubitat quin brevi Troja sit peritura. Cic. de Sen. 10. — Quis igitur dubitet quin in virtute divitiae sint? Cic. — Ego nihil prae-termisi, quantum facere potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione avocarem. C. Ph.

3. Jegyzet. Non dubitare után azon értelemben: „nem kételkedem hogy” gyakran quin helyett accusativus infinitivussal tallítatik, kivált Curtiusnál és Liviusnál, legfőkép pedig Neposnál; de ha Cicero-t veszszük a' latin beszéde nagy mesterének, az accusativust infinitivussal követni nem tanácsos. — Azonban midön, dubito és non dubito — azt jelentik: kételkedem, tétozákok, rendszerint accusativus következik infinitivussal: non dubito respondere, Cicero non dubitavit conjuratores supplicio afficere; noha Ciceronál ez értelemben quin is fordul elő: in Verr. 2, 13. Nemo dubitabat, quin voluntatem spectaret ejus, quem statim de capite suo putaret judicaturum.

4. Jegyzet. Quin ismét egészen más értelemben vétek indicativussal, tudnillik: miért nem? Liv. Quin condescendimus equos? miért nem ülünk lóra: Cic. p. Rab. 6. Quin continetis vocem indicem stultitiae vestrae? Curtius: Quin igitur ulciscimur Graeciam, et urbi faces subdimus? — Minthogy illy kérdések nem mászt jelen-

tenek mint fölítvást, tehát a' *quin* egyenesen Imperativussal is összszeköttetik; p. o. *quin dic statim* (mondd meg tehát); *quin sic attende judices* (ugyan vigyázzatok csak rá birák); vagy a' *Conj.* többes számu első személyével: *quin experiamur*, miért nem kísértjük meg? néha ige nélkül is tétekit: *quin etiam*, *quin potius*, *quin imo* (mind azt jelenti — söt, söt inkább). Cicero: *credibile non est, quantum scribam die quin etiam* (hát még) noctibus.

e) *Quom̄nus* (ut eo minus helyett, nehogy, hogy — ne) olly igék után szokott tétejni, mellyek akadályt, hátrálatast, gátolást fejeznek ki, hol hasonlag *ne*, 's ha tagadó mondás bocsátatik elő, *quin* is állhat. Ilyen igék különösen a' következők: *defendere*, *deterrire*, *impedire*, *intercedere*, *obsistere*, *obstare*, *officere*, *prohibere*, *recusare*, *repugnare*; de yannak még más illy értelmü kitételek is, mint: *stat per me*, *fit per me* (tőlem függ), *non pugno*, *nihil moror* 's a' t. példák:

Cimon nunquam in hortis custodem imp̄cosuit, ne quis impediretur, *quominus* ejus rebus, quibus quisque vellet, *frueretur*. Nep. Cic. 4.— Parmenio, quum audisset, venenum a Philippo medico regi parari, *deterrire* eum voluit epistola scripta, *quominus* medicamentum biberet, quod medicus dare constitueret. Curt. 6, 40. — Senectus non *impedit*, *quom̄nus* litterarum studia *teneamus* usque ad ultimum tempus senectutis. Cic. Sen. 60.— Rebus terrenis multa externa, *quom̄nus perficiantur*, possunt *obsistere*. C. N. D. 2, 35.— Non deterret sapientem mors, *quom̄nus* in omne tempus reipublicae suisque *consulat*. C. Tusc. 1, 91.

Jegyez! Ezen igékkel azonban: *impedire*, *deterrire*, *prohibere*, *recusare*, ollykor infinitivus is állhat, mint Caesarnál és Cicerónál is láthatni: *Neque adhuc repertus est quisquam*, qui *mori* recusat. Caes. B. G. 3, 22. *Quid est igitur*, quod mé *impediat*, ea, quae mihi probabilia videantur, *sequi*? Cic. de Off. 2, 2. extr. Id. in Verr. 5, 45. Prohibentur parentes *adire* ad filios, prohibentur liberis suis cibum vestitumque *ferre*.

f) *Utinam* (bár csak) ohajtást fejez ki, helyette ritkábban *ut*, költőleg *o si*, conjunctivust kivánnak, mivel a' dolog még csak képzeletben van; azon különbséggel tétekit még is a' conjunctivus az időkre nézve, hogy a' *praesens* és *perfectum* olly dolgoknál vétetik, mellyek beteljesedhetnek, de az *imperfectum* és *plusquamperf.* olly ohajtásoknál alkalmaztatik, mellyek' valahai teljesedését maga az író sem reméli vagy nem ohajtja. Midőn pedig azt ohajtjuk hogy valami bárcsak ne teljesednék, *non* vagy *ne* tétekit utána; példák: Epist. 5, 17.

Illud utinam ne vere scriberem! Cic. Epist. 5, 17. — *Haec ad te die natali meo scripsi, quo utinam susceptus non essem; aut ne quid ex eadem matre postea natum esset!* Plura scribere fletu prohibeor. Cic. ad Att. 11, 9. extr. (Néha a' particula kihagyatik) *Tecum ludere sicut ipsa possem!* Catull. 2, 9. — *Utinam tam facile vera invenire possim, quam falsa convincere!* C. N. D. 1, 91. — *Utinam reliquis mortalibus, ut Scythis, similis moderatio et abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur.* J. 2, 2.

g) *Quasi*, (mintha) mindig conjunctivust kíván, példák: *Quidam idecirco Deum esse non putant, quia non appetet, nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem videre possimus.* C. Mil. 84. — *Faba Pythagorei utique abstinuere: quasi vero eo cibo mens, non venter infletur.* Cic. Div. 2, 119. — *Stultum est, in luctu capillum sibi evellere, quasi calvatio moeror levetur.* C. Tusc. 3, 62.

Jegyzet. *Quasi* ezen szavakbul olvadt özsze, *quam si*, a' minthogy most is mondatik azon értelemben: *tamquam si* (mintha).

h) *Tamquam* (mintha, mint ha), *ac si, velut si, velut si, velut*, (ritkábban *sicut*) *ceu*, mindnyája egyet jelent; példák: *Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat, et videt: sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.* S. Ep. 10. — *Sic cogitandum est, tamquam aliquis in pectus intimum inspicere possit; et potest.* S. Ep. 83. — *Quae per difficilia sunt, perinde habenda saepe sunt, ac si effici non possint.* C. Part. 84.

i) *Quamvis* (ámbár, de ha úgy—is) mindig conjunctivus következik utána; egyébként ugyanazon értelmük: *quamlibet, quantumvis;* de ide számitható *licet* is; a' *quamvis* elválasztva is téteket (mert e' két szóból van, *quam volo, vis*) mint: *quam volent in conviviis faceti sint* (legyenek a' vendégségen olly tréfások, vigak a' mint akarnak); *quam volent im pudenter mentiantur* (bár olly szemtelenül hazudjanak a' hogy nekik tetszik — akarnak); példák:

Si quid effici non potest, deliberatio tollitur, quamvis utille sit. C. Part. — *Quamvis se ipso contentus sit sapiens, amicis illi opus est.* S. Ep. 9. — *Vita brevis est, licet supra mille annos exeat.* S. Brev. 6. — *Licet irrideat* (nevessen en-

gem bárki), si quis vult: plus apud me tamen vera ratio valebit, quam vulgi opinio. Cic. Parad. 1, 2.

k) *Dum, donec, quoad*, egyet jelentenek: *meddig, mig, addig*, majd indicativus, majd meg conjunctivus tétekit; midőn az az értelmük: *mig*, és ha valami célezás van a' mondásban, vagy ha a' doleg még nem megtörtént tény, hanem csak megvalósulhat, akkor conjunctivus tétekit, egyéb esetekben indicativus; példák:

Iratis subtrahendi sunt ii, in quos impetum conantur facere, *dum* se ipsi *colligant*; aut rogandi orandique sunt, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant, *dum defervescat* ira. C. Tusc. 4. 78. — Herba cum crescere desit, et aestu arescit, subsecari falcibus debet, et *quoad perarescat*, furcillis versari. Varr. 1, 49. — Augustus rectorem solitus est opponere (regibus) aetate parvis ac mente lapsis, *donec adolescerent* aut *resipiscerent*. Suet. Aug. 48. — Ezen particula-k sokkal gyakrabban használtatnak indicativussal. Példák: *Donec eris felix*, multos numerabis amicos: tempora si fuerint nubila, solus eris. Ov. Trist. 1, 8. — Cato, *quoad vixit*, virtutum laude crevit. N. 24, 2. — Lacedaemoniorum gens fortis fuit, *dum* Lycurgi leges *vigeabant*. C. Tusc. 1, 101.

l) *Quod* (hogy, mivel) midőn egy másiknak véleménye, vagy képzete fejeztetik ki, conjunctivus tétekit utána, különben pedig indicativus, példák:

Aristides nonne ob eam causam expulsus est patria, *quod* praeter modum justus *esset*? C. Tusc. 5, 105. — Socrates accusatus est, *quod corrumperet* juventutem, et novas superstitiones induceret. Qu. 4, 4. — Plato escam malorum, voluptatem appellat, *quod* ea videlicet homines *capiantur*, ut hamo pisces. C. Sen. 44. — Valerius laudabat fortunam Bruti, *quod* liberata patria in summo honore pro republica dimicans mortem *occubuisse*. L. 2, 7. — Accusat Timoeratēm, fratrem suum, Metrodōrus, *quod dubitet*, omnia, quae ad beatam vitam pertineant, ventre metiri. C. N. D. 1, 113. — (Indicativus). Quid laetaris, *quod* ab hominibus iis *laudaris*, quos non potes ipse laudare? S. Ep. 52. — Manlius Torquatus bello Gallico filium suum, *quod* is contra imperium in hostem *pugnaverat*, necari jussit. Sall. B. G. 52.

m) *Dummodo* (ha csak, csak hogy) minthogy még csak jövendőben megtörténendő dolgot fejez ki, 's néha *ne* tagadó részecskevel kötöttvén összze, conjunctivust kíván; gyakran el is választatik: *dum* és *modo*, *dum modo ne*, *dum ne*, *modo*

ne, példák: (*Multi*) *omnia recta et honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur.* Lic. de Off. 3, 21. — *Quare sit summa in jure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis.* Id. ad Qu. fr. 1, 1.

n) Nedum (ne hogy, hogy ne mondjam), jelentését az egyszerű *ne*-től kölesönözte, mely magánosan is használtatik ez értelemben; példák :

Igitur hi milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui viciis fecere. Quippe secundae res sapientium animos fatigant; ne illi corruptis moribus victoriae temperarent. Sall. Cat. 11. — *Novam eam potestatem (tribunorum plebis) eripuerer patribus nostris, ne nunc dulcedine semel capti ferant desiderium.* Liv. 3, 52. — *Aegre inermis tanta multitudo, nedum armata, sustinere potest.* Liv. 6, 7.

o) Antequam és *priusquam* (mielőtt) közönségesen inkább conjunctivussal mint indicativussal tetetnek; és pedig praesens, midőn a' doleg még csak képzeletben van, vagy jövendőben megtörténendő; az elbeszélésekben imperfectum és plusquamperfectum, midőn az előrebocsátott és következő cselekvések kötetnek összse; de ha bizonyos meghatározatt időt kell jeleníteni, indicativus tétezik, példák :

Tempestas minatur, antequam surgat. — *Antequam de rep. dicam, exponam vobis breviter cet.* Cic. — *Haec omnia ante facta sunt, quam Verres Italiam attigit.* Cic. in Verr. 2, 66. — *Dabo operam, ut istuc veniam, antequam plane ex animo tuo effluo.* Cic. Epist. 7, 14.

p) Quum kétféle van, *quum temporale* (midőn, a' midőn) melly indicativussal; *quum causale* (minthogy, mivel) conjunctivussal használtatik. Midőn egyik mondásnak okát, másiknak következését fejezi ki, vagy pedig két mondást szorosan összeköt, conjunctivusba kívánja az igét; példák :

Homines, quum multis rebus infirmiores sint, hac re maxime bestiis praestant, quod loqui possunt. Cic. — *Caesar, quum Pompeium apud Pharsalum vicisset, in Asiam trajecit.* — Általában mondhatni, hogy a' *quum* ide legkevésbé tartozik, minthogy majd mindenütt csak indicativus követi; mint: *Qui non defendit injuriam, neque propulsat a suis, quum potest, injuste facit.* Cic. de Off. 3, 18. — *Credo, tum, quum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula.* Cic. in Verr. 4, 21.

Jegyzet. Vannak még más particulak is, mellyekkel conjunctivus tétezik, de az auctorok olvasása közben kiki észreveendi.

D. Közbetétetve.

Midőn a' főmondás közé valamelly más közbetétetik relativumok és kötszök után, midőn másnak gondolata mondatik ki, ezek Conjunctivusban állnak. Es pedig

a) Olly mondás között, mellyben accusativus infinitivus-sal van, példák:

Socrates dicere solebat, omnes in eo, *quod scirent*, satis esse eloquentes. Cic. de Or. 1, 14. — Quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, quum coelum suspeximus, coelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, *quo haec regantur*. Cic. de nat. deor. 2, 2.

Jegyzet. Némelly magyarázás végett közbetett mondások azonban indicativusban vannak, például: Itaque ille Marius item eximie L. Plotum dilexit, eujus ingenio putabat *ea*, *quae gesserat*, posse celebrari. Cic. p. Arch. 9. — Nam sic habetote, magistratus *iisque qui præsunt* rempublicam contineri. Cic. de legg. 3, 5. — Per exploratores certior factus est, ex ea parte vici, *quam Gallici concesserat*. Caes. B. G. 3, 2.

b) Conjunctivusba tétekit olly közbetett mondás, melly bizonjos célt, kérést, utasítást vagy parancsot fejez ki, példák:

Rex imperavit, ut, *quae bello opus essent*, pararentur. — Eo simus animo, ut nihil in malis ducamus, *quod sit* vel a deo immortali, vel a natura *constitutum*. Cic. Tusc. 1. — Azonban nem minden ily közbetétel van Conjunctivusban, mert midőn a' főmondás első része: *ita*, *tam*, *talis*, 'sa't. partculákkal tulajdonságot fejez ki, a' közbetétel indicativusban marad; mint: Asia vero tam opima est et fertilis, ut — multitudine earum rerum, *quae exportantur*, facile omnibus terris antecellat. Cic. p. leg. Man. 6. — Videre igitur oportet, quae sint convenientia cum ipso negotio, hoc est, quae abre separari non possunt. Cic. de Juv. 2, 12.

c) Conjunctivusban vannak olly mellék- vagy közbetett mondások, melyek kötszó- vagy relativum-tol fügvén, annak értelme szerint, kiról a' beszéd ván, valamit kifejeznek; példák:

Noctu ambulabat in publico Themistocles, *quod somnum capere non posset* (tudnillik hogy nem alhatott, nem az író mondja, hanem Them. tulajdon állítása). Cic. Tusc. 4, 19.—

Bene majores nostri accubitionem epularem amicorum, *quia* vitae conjunctionem *haberet*, convivium nominarunt. Cic. de Sen. 13.

E. Kérdőmondásokban.

Azon kérdések, melyek nem egyenesen intéztetnek, hanem mint más mondásoknak függelékei, 's mondhatni, midőn ezt érthetjük alattuk „*valljon*“ Conjunctionusba tétetnek; a' particulák e' következők: *qui*, *quae*, *quid*, *quod*; *quot*, *quals*, *quantus*, *quam*, *ubi*, *unde*, *quare*, *cur*, *uter*, *quo* (hová?) *quomodo*, *utrum*, *an*, *ne* (másikhoz ragasztva, *num*. Példák :

Saepe ne utile quidem est scire, *quid futurum sit*. Cic. *Qualis sit animus*, ipse animus nescit. Cic. Tusc. 1, 22. Incertum est, *quo te loco mors expectet*. Sen. Ep. 26. *Quid quaeque nox aut dies ferat*, incertum est. L. 3, 27. Pecunia, honores, forma, valetudo, *quamdiu affutura sint*, certum sciri nullo modo potest. Cic. Leg. 1, 52. — Non video, *quomodo sedare possint* mala praesentia praeteritae voluptatis. C. Tusc. 5, 74. — Omnes tendunt ad gaudium, sed *unde* stabile magnumque *consequantur*, ignorant. S. Epis. 59. — Cicogniae quoniam e loco *veniant*, aut quo se *conferant*, incompertrum adhuc est. P. H. N. 10, 23. — Cogita tecum, *an* quibus cunque debuisti gratiam *retuleris*? S. Benef. 7, 28. — Dubito, num idem tibi suadere, *quod mihi, debeam*? P. Ep. 6, 27. — Quaesieras ex me, *nonne putarem*, tot saeculis inveniri verum potuisse? C. Acad. 4, 76. — Quid refert, *utrum non incipias, an desinas*? S. Ep. 54. — Quaeritur, unusne mundus *sit, an plures*. C. Div. 2, 11. — Dubitant nonnulli de mundo, casune ipse *sit effectus, an ratione ac mente divina*. C. N. D. 2, 88. — Virtus tuane propter dignitatem, *an* propter fructus aliquos expetitur?

1. Jegyzet. Ha e' kérdő particulának: *nonne*, többször kell tétetnie, csak először tétetik egészen, a' többieknel *ne* elmarad. — *Quid bestiae?* *nonne frigus, non famem, non montivagos atque silvestres cursus illustrationesque patiuntur?* Cic. Tusc. 5, 79.

2. Jegyzet. A' *nonne* mindig állítást vagy igenlést jelent, azaz, ugy adja a' dolgot mint van; ha tagadást kell jelentenie, csak *non* tétetik. — A' *num* helyett néha *numquid*, vagy gyakran *ecquid* használtatik. — *Num quid duas habetis patrias?* C. Off. 2, 5. — Ecquid in Italiam venturi *sitis*, fac sciām. C. Fam. 7, 16.

3. Jegyzet. Ha a' második vagy függelékes mondásban „*vagy nem*“ fordul elő, ezt *nec ne-vel* teszi ki a' latin, p.o. Sapi-

entia sola per se beatos efficiat, nec ne, quaestio est. C. Top. 59. — In judiciis queritur aliquid factum, nec ne sit. C. Caecin. 71. — Dii utrum sint, nec ne, queritur. C. N. D. 3., 17.

4. Jegyzet. Illy kérdésekknél arra kell ügyelni, hogy a' „vagy“ ellenkező állítási kérdésre vonatkozik e, a' midön an tétekk, ha pedig ugyan azon kérdéshöz tartozik, aut használtatik. — p. o. Voluptas melioremne efficit aut laudabiliorem virum? C. Parad. 1., 4.

5. Jegyzet. Fölkiáltásoknál éppen ugy van mint kérdések-nél; ha a' felkiáltási particulákat valamelly név nem előzi meg, indicativus tétek, ha pedig valami előre van bocsátva, conjunctivus; példák: *Quam magnum est*, personam in republica tueri principis. C. Phil. 8, 19. — *Quam difficilis est virtutis diurna simulatio*. C. ad Att. 7, 1. — *Vita quam sit brevis, cogita*. Plaut. Mostell. 3, 2. — Non intelligunt homines, *quam magnum vectigal sit parsimonia*. C. Parad. 6, 3. — *Quam diu in Italia fuit Hannibal*, nemo ei in acie restitit. Ex quo intelligi potest, *quantus ille fuerit*. N. 23, 5.

6. Jegyzet. Itt helyén lenni látszik azt érinteni, miként felel a' latin kérdésekre ige n legesen vagy nemlegesen; első esetben ezek a' felelő particulák: *ita*, *ita est*, *sane*, *etiam*, *vero*; vagy ismételtetik az ige, pronomen, adjectivum; nemlegesen: *non*, *minime*, *nihil minus*, *absit*; vagy ismételtetnek: ige, adjectivum tagadó particula-val, példák:

Quid istic tibi negotii est? mihi ne? *ita*. T. Andr. 5, 2. — *Visne, sermoni reliquo demus operam sedentes?* *sane quidem*. Cic. Leg. 2, 1. — *Numquid vis?* *etiam*. Plaut. Amph. 1, 3. — *Tu orationes nobis veteres explicabis?* *vero*, *inquam*. C. Brut. 300. *Fuisti saepe, credo, cum Athenis esses, in scholis philosophorum?* *vero*, *ac lubenter quidem*. C. Tusc. 2, 26. — *Dasne, deorum immortalium numine naturam omnem regi?* *do sane*. Cic. Leg. 1, 21. — *Mene vis?* *te*. T. Phorm. 2, 4.

Cognitorem adscribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem aut propinquum? *non*. C. Verr. 2, 106. Non pudet vanitatis? *minime*. T. Phorm. 3, 2, 40. — Est ne frater intus? *non est*. T. Adeph. 4, 2, 30. — *Dio, quae so, tun' es Myconius?* *Non sum*. T. Hecyr. 5, 3, 6. — *Curre ad Pamphilum. Dic me orare, ut veniat*. P. ad te? B. *imo ad Philumenam*. T. Hecyr. 5, 3. 11. — *Causa igitur non bona est?* *imo optima*. Cic. ad Att. 9, 7. — *Siccine hunc decipis?* D. *Imo enim vero Antiphō me decipit*. T. Phorm. 3, 2, 43.

F. Relativumokkal.

A' relativumok: *qui*, *quae*, *quod*, ezen igék után: *sum*, *re-perio*, *invenio*, *habeo*, conjunctivust kivánnak.

1.) *Est* és *sunt*, *fuit* és *fuerunt* után, ha ezek praedicatum gyanánt használtatnak, minden conjunctivus tétek; azon-

ban itt mindenig: *homo* vagy *aliquis*, a többesben: *homines* vagy *quidam* kihagyatnak; példák:

Sunt, qui censeant, una animum et corpus occidere, animumque in corpore exstingui. C. Tusc. 1, 18. — *Multi sunt, qui dicant*: scio, hoc illi non profuturum. S. Benef. 2, 14. — *Est, qui plus ei debere se judicet*, per quem tutior est, quam ei, per quem honestior. S. Benef. 3, 12. — *Profecto fuit* quaedam vis, *quae generi consuleret* humano. C. Tusc. 1, 118. — *Nonne dicitis, esse e regione nobis, e contraria parte terrae, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quas Antipodas vocatis.* C. Acad. 4, 123.

1. Jegyzet. Ha bár leginkább conjunctivus használtatik is illy esetekben, de azért indicativus is található, például: *Sunt bestiae quaedam, in quibus inest aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis.* C. Fin. 5, 38. — *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum collegisse juvat.* Hor. Od. 1, 1. 3.

2. Jegyzet. Különösen némelly szójárások igen szokottak *qui* relativum után conjunctivusban, miként e' példák mutatják:

Quis est, qui non oderit libidinosam, protervam adolescentiam? C. Fin. 5, 92. — *Quae vetustas est, quae vim divinam confidere possit.* C. Div. 2, 117. — *Quae latebra est, in quam non intret metus mortis?* S. Ep. 82. — *Quotusquisque est, qui voluptatem neget esse bonum?* C. Div. 2, 81: — *Nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit.* C. Opt. 6. *Nulla est laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit aut conetur corrumpere.* C. Verr. 1, 46.

2.) Midőn *sum* helyett: *reperior* és *invenior*, vagy *active: reperio* és *invenio* igék állanak, mert *reperitur aliquis*, vagy *invenitur quis* annyit tesz mint: *est aliquis.* példák:

In omnibus seculis pauciores viri *reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent.* C. Fam. 15, 4. — *Inventi sunt multi, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundere pro patria parati essent.* C. Off. 1, 84. — *Quotusquisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet? qui obtemperet ipse sibi, et decretis suis pareat?* Cic. Tusc. 2, 11.

3.) *Habeo* után (tudnillik midőn egy értelmű *est*-tel), hol többnyire *aliquis*, vagy *homines* kihagyatik; példák:

Non ex alitis involatū tibi augūror: *habeo* alia signa, *quae* observem. C. Fam. 6, 6. — Quis esset tantus fructus' in prosperis rebus, nisi *haberes*, *qui* illis aequē actu ipse, *gauderet*? Cic. Amic. 22. — Omnis ratio vitae adjumentum hominū desiderat: in primis, ut *habeas*, *quibus*-cum possis familiares conferre sermones. Cic. Off. 2, 39.

- 4.) Ha a' neutrum relativum *quod*, ezek után találtatik: *est*, *non est*, *nihil*, *quid est*, mindig conjunctivust kíván, példák:

Sic animum vicisti, potius quam animus te, *est quod gaudeas*. Plaut. Trin. 2, 2. *Non est*, *quod invideus* istis, quos magnos felicesque populus vocat. S. Ep. 94. — *Non est*, *quod te pudeat*, sapienti assentiri. C. Fin. 2, 7. — *Quid est*, *quod tu cum fortuna queri possis?* C. Fam. 4, 5. — *Nihil est*, *quod festīnes*: nec quidquam cures, nisi ut valeas. Ib. 16, 6.

Jegyzet. *Quod* helyett néha *cur*; *non est*, *nihil est* helyett pedig gyakran: *non habeo*, *nihil habeo* tétezik, példák:

Non est, *cur* eorum, qui se studio eloquentiae dediderunt, spes *infringatur*, aut *languescat* industria. Cic. Orat. 6. — *Quid est*, *cur* virtus ipsa per se non efficiat beatos? Cic. Tusc. 5, 17. — *Non habeo*, *quod te accusem*. Cic. Fam. 2, 8. — *Nihil habeo*, *quod incusem* senectutem. C. Sen. 13. — Dolores nunquam vim tantam habent, ut non plus *habeat* sapiens, *quod gaudeat*, quam *quod angatur*. C. Fin. 1, 62.

- 5.) A' relativum akkor is conjunctivust kíván, ha „olly, oly-lyan“, értelmű szók után tétezik, például *talis*, vagy néha helyette: *is*, *ea*, *id*, de a' *talis* gyakran csak alatta értetik, példák:

Innocentia est affectio talis animi, quae noceat nemini. C. Tusc. 3, 16. Qui (quomodo) potest temperantiam laudare *is* (*talis*), *qui ponat* summum bonum in voluptate? C. Off. 3, 117. — Videndum est, ut *ea* liberalitate utamur, *quae* prosit amicis, *noceat* nemini. Ib. 43. — *Eano* lui scribere, *quae* nec indocti intelligere *possent*, nec docti legere *curarent*. C. Acad. 1, 4.

- 6.) A' relativum conjunctivust kíván, midőn ezek helyett tétezik: *ut ego*, *ut tu*, *ut ille*, *ut nos*, *ut vos*, *ut illi*; ha a' relativum genitivusban van: *cujus*: *ut meus*, *ut tuus* 'sa't. hasonlókép: *quorum* ut noster 'sa't helyett, je-

lesen pedig ez adjectivumok után is: *dignus*, *indignus*, *idoneus*, példák:

Qui modeste paret, videtur, qui (ut ille) aliquando *imperet*, *dignus esse*. C. Leg. 3, 5. — *Si vales, et te dignum putas, qui* (ut tu) aliquando *fias tuus, gaudeo*. S. Ep. 20. *Forsitan non indigni sumus, qui nobismet ipsi multum irrogemus*. L. 30, 30. — *Philosophi docebant, non esse judicium veritatis in sensibus. Mentem volebant rerum esse judicem: solam censebant idoneam, cui* (ut ei) *crederetur*. C. Acad. 1, 30. — *Voluptas non est digna, ad quam* (ut ad eam) *sapiens respiciat*. S. Ep. 92. — *Plerique definitiones evidentium rerum non improbant; et rem idoneam, de qua* (ut de ea) *quaeratur, et homines dignos, quibuscum disseratur, putant*. C. Acad. 4, 18.

- 7.) Ugyszinte ezek után: *tam*, *tantus*, *talis*, *ejusmodi*; példák:

Quis est omnium tam ignarus rerum, qui (ut) *non intelligat, reipublicae salute contineri suam?* Cic. Marc. 22. — *Nulla gens tam fera, nemo omnium tam immanis est, cuius* (ut ejus) *mentem non imbuerit Dei opinio*. Cic. Tusc. 1, 30. *Quis tantus est, quem* (ut eum) *non fortuna indigere etiam infimis cogat?* S. Benef. 3, 22. — *Nulla acies humani ingenii tanta est, quae penetrare in coelum, terram intrare possit*. C. Acad. 4, 122. — *Talem te esse oportet, qui* (ut tu) *te ab impiorum civium societate sejungas*. C. Fam. 10, 6. — *De futuris rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cuius* (ut ejus) *exitus provideri possit*. Ib. 4.

- 8.) *Conjunctivust* kíván a' relativum, comparativus után, példák:

Major sum, quam cui (ut mihi) *possit fortuna nocere*. O. Met. 6, 195. — *Famae ac fidei damna majora sunt, quam quae* (ut ea) *aestimari possint*. L. 3, 72. — *Graeci et maiores, et magis ramosas arbores caedebant, quam quas ferre cum armis miles posset*. L. 33, 5. — *Majus gaudium fuit, quam quod universum homines caperent*. L. 33, 32.

- 9.) Hasonlókép *conjunctivus* áll, ha a' relativum olly igék-re következik, mellyek valamelly személynek rendeltetését, czélját fejezik ki, példák:

Pyrrhus ad Romanos legatum misit, qui (ut) *pacem aequis conditionibus peteret*. E. 2, 7. — *Romanus populus*

sibi tribunós plebis creavit, *per quos* (ut per eos) contra senatum et consules tutus esse *possit* (mi czélra? mi volt rendeltetésük? hogy védjék). E. 1, 13. — Verba reperta sunt, non *quae* (ut) *impedirent*, sed *quae indicarent* voluntatem. C. Caecin. 53.

- 10.) Nem különben *conjunctivus* használtatik relativummal, ha ez: *is sum* (itt az *is*, talis helyett téteketik) ige után fordul elő; ezt máskép illyképen magyarázhatná, minden a' magyarban „olly, vagy olyan hogy” értek; példák:

Ego *is sum* (ollyan), *qui* nihil unquam mea potius, quam meorum civium causa *fecerim*. C. Fam. 5, 21. — Non *is sum* (nem az vagyok a' ki) *qui*, quidquid videtur, tale *dicam esse*, quale videatur. C. Acad. 4, 19. — Non *sumus ii*, *quorum* (ut noster) *vagetur* animus errore, nec *habeat* unquam, quid sequatur. C. Off. 2, 7. — Non *sumus ii*, *quibus* (ut nobis) nihil verum esse videatur: sed *ii*, *qui* omnibus veris falsa quaedam adjuncta esse *dicamus*. C. N. D. 1, 12. — Non *ii sumus*, *quos* vituperare ne inimici quidem *possint*. P. Ep. 3, 12.

Jegyzet. Hogy ezen *qui* helyett majd mindenütt *ut* tétehetik, megint oly példákból láthatni, hol *ut* használtatik; például: Non *is sum*, *ut* mea *me* maxime delectent. Cic. ad Brut. 15. — Non *is es*, Catilina, *ut te* aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore *revocarit*. C. Cat. 1, 22. Ea caritas patriae *est*, *ut eam morte nostra*, si opus sit, *seruemus*. L. 9, 4. — Ha *qui is sum* után nem azt teszi: *ut*, hanem saját jelentésében van, akkor indicativussal jár, például: Docilis est *is*, *qui* attente *vult* audire. ad Her.

- 11.) *Conjunctivus* használtatik relativum után, ha ez *cum* helyett fordul elő, itt is a' személyes névmás, ego, tu, 's a' t. odatétek, 's értelme: minthogy én, minthogy te 's a' t. példák:

Quis putet celeritatem ingenii Bruto defuisse, *qui* (cum *is*) de matre sua vianda ex oraenlo Apollinis tam acute arguteque *conjecerit?* C. Brut. 53 — Caninius fuit mirifica vigilantia, *qui* suo toto consulatu somnum non *viderit*. C. Fam. 7, 30. — Alexander, cum Achillis tumulum adstitisset: o fortunate, inquit, adolescens, *qui* (cum *tu*) tuae virtutis Homerum praeconem *inveneris*. C. Arch. 21. — Nunquam satis laudari digneque poterit philosophia, *cui* (cum *qui ei*) qui pareat, omne tempus aefatis sine molestia *possit* degere. C. Sen. 2. — O magna vis veritatis,

quae (cum ea) contra hominum ingenia facile se per ipsa defendat. Cic. Coel. 63.

- 12.) *Conjunctivus* használtatik még több esetben is; például: ha a' *relativum*: *quia*, *quamquam* és *quod* helyett áll; — ha már előrebocsátva van egy *conjunctivus*, ugy a' rávonatkozó második is conj. téteket; — jelesen pedig *conjunctivus praesens* kívántatik, midőn a' mondás kérőleg, tanácsolag, megengedőleg, intőleg 'sa't. fejezetet ki. — Igy lehetne még igen sok esetet némi szabályul kijelenteni, de alig mondhatni czélirányosnak, üdvösebb magokat a' *classicusokat* kevesebb szabály mellett szorgalmasan, mint sok szabály után soha sem olvasni; legyenek itt még végre különféle példák :

Gustatus, qui (quia is) *sentire*, *eorum*, *quibus vescimur*, *genera deberet*, *habitat in ea parte oris*, *qua esculentis et potulentis iter natura patefecit.* C. N. D. 2, 141. *Eo simus animo*, *ut nihil in malis ducamus*, *quod sit vel a Deo immortali*, *vel a natura*, *parente omnium*, *constitutum.* C. Tusc. 1, 118. — *Omnis virtus nos ad se allicit*, *facitque*, *ut eos diligamus*, *in quibus ipsa inesse videatur.* C. Off. 1, 56. — *Sic cum inferiore vivas*, *quemadmodum tecum superiorem velis vivere.* S. Ep. 47. — *Non vis esse iracundus?* *ne sis curiosus.* S. Ira. 3, 11. — *Quam quisque norit artem*, *in hac se exerceat.* C. Tusc. 1, 41. — *Qui dicit*, *videat* *in primis*, *quibus de rebus loquatur*: *si seriis*, *severitatem adhibeat*; *si jocosis*, *leپorem.* C. Off. 1, 134. — *Meminerimus*, *etiam adversus infimos justitiam esse servandam.* C. Off. 1, 41. — *Ego ne ut prolis meae fundam* *cruorem?* S. Trag. Med. 917. *Tibi ego ut adverser?* T. Andr. 3, 5. *Quem docilem velis* *facere*, *simil attentum facias oportet.* C. Juv. 1, 23.

J e g y z e t. Előadattak a' nevezetesebb esetek, hol *conjunctivus* téteket, de egészen kimeriteni vagy éppen nem lehet, vagy ha lehetséges, arról magáról kellene könyvet irni, főkép ha részletesen elszámláltatnának, hogy ugyanazon kötszó-particulák hol kíván nak indicativust is, például a': *si*, *etsi* 'sa't; példák :

Si amitti vita beata potest, *beata esse non potest.* C. Fin. 2, 86. — *Sapiens non dubitat*, *si ita melius sit*, *migrare de vita.* C. Fin. 1, 16. — *Scytharum legati ad Alexandrum*: *Si Deus es*, *inquiunt*, *tribuere mortalibus beneficium debes*, *non sua eripere*: *sin autem homo*, *id quod es*, *semper esse te cogita.* Curt. 7, 8. 26. — *Omnis cura mea solet in hoc versari semper*, *si possim*, *ut boni aliquid efficiam*: *sin id minus*, *ut certe ne quid mali.* C. de Or. 3, 306.

HARMADIK CZEKKELY.

IMPERATIVUS-RÓL.

Valamint a' magyarban is a' *parancsoló* és *kapcsoló* mód igen közel rokonok: ugy a' latinban is; a' *conunctivus* szeli-debb 's némileg kérőleg hangzó imperativus. Például: *vive felix* — már itt csak nem parancsol, hanem kíván, és mégis csak ugy hangzik, végzete is ugyanaz mi a' valóságos imperativusé, például: *lege*. — Azonban a' latinoknál kétféle imperativus volt szokásban: *praesens* és *futurum*. A' *praesens* azt fejezte ki, hogy valami tüstént megtörténjék; a' *futurum* pedig azt, hogy majd későbben, midőn ez vagy az kívántatik, 's a'. De mind erre sokat nem ügyeltek, hanem egyiket a' mássikkal vegyesen használták. De annyi igaznak látszik mégis, hogy a' *futur.* imperativust majd kizárolag minden szerződésben, végrendeletben, törvényekben használták, szóval olly esetekben, hol a' cselekvésnek még csak azután kellendett megtörténni. Példák mind a' két imperativusra:

Quod quum hujus vobis adolescentiam proposueritis, constituitote vobis ante oculos etiam hujus miseri senectutem. Cic. p. Cael. extr. — *Quum valetudini tuae consulueris, tum consulito navigationi.* Cic. Epist. 16. 4. — *Regio imperio duo sunt, iique Consules appellantor, militiae summum jus habento, nemini parento, illis salus populi suprema lex esto.* Cic. de Legg. 3, 3.

Non satis est pulchra esse poēmata, dulcia sunt,

Et quocunque volent, animum auditoris agunto. Hor. de ort. poët.

Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. Syr. Sent. 143.

Némileg a' tiltás is a' parancsoláshoz tartozik, 's akkor éppen azon particula vagy részecske használtatik, mi a' magyarban: *ne bántsd*; *ne lopj*, 's a'. Példa:

Hominem mortuum (inquit lex in duodecim tabulis) in urbe *ne sepelito*, *neve urito*. Cic. de Legg.

Mind a' két imperativus helyett gyakran az indicativus futuruma, majd meg a' *conunctivus praesens* használtatik, mint: *facies*, vagy *non facies* hoc; ezt megeszed, vagy ezt nem teszed meg; használjuk így magyarban is. Igy szól Liv. Ubi sententiam meam vobis peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti *transibitis*, *transito* helyett. Cic. ep.

mondja : Sed *valebis*, meaque negotia *videbis*, meque diis juvantibus ante brumam *expectabis*; ezek helyett: vale, vide, expecta. — Si sciens fallo, tum me Jupiter Opt. Max. pessimo leto *afficias*, afficio helyett. — A' második személyét a' conj. praesensnek ritkán használták a' *classicus* római írók; tiszem nem mondta: ne *clames*, hanem: ne *clama*. Ellenben a' conjunctivusnak másik személye a' perfectumban gyakran használtatik, de többnyire tiltólag *ne particula-val*, mint: Cic. Tu vero ista ne *asciveris* ne *fueris* commenticiis rebus assensus.

Gyakran az imperativust *cura ut*, *fac ut* particulákkal teszik ki; tiltólag pedig: *cave ne*, *cave*, *noli* szavakat használtak, mint: *cave ne dixeris*; *cura ut quam primum venias*; *fac animo forti magnoque sis*; *noli existimare*. Classicusok' példáiból :

Tu nihil invita *dices faciesve* Minerva. Hor. — Quid dubitas, *ne feceris*. Plin. epist. — Nihil *ignoveris*, nihil gratiae causa *dixeris*, misericordia commotus *ne sis*. Cato. — *Magnum fac animum habeas et spem bonam*. Cic.

NEGYEDIK CZIKKELY.

AZ INFINITIVUS - RÓL.

Nyelvünkben ismeretlen, hogy az infinitivusnak két ideje volna, mert mind időre, mind személyre határozatlanul van téve a' cselekvés, de a' latin két infinitivust használ, *praesens* st *scribere*, és *scripsisse*. És ezen két infinitivus a' passivumban is megvan. Sót futurumban levő infinitivusa is van; ezt egyébiránt magyar nyelvünkben is kitehetni így: *irandani*, tanulandani; henyélendeni káros. Példák mindegyik infinitivusra: *Noli mentiri*. Memini Pamphylum mihi narrare (ámbár itt jobban illett volna: *narravisse*) — Cic. *Meministis me ita distribuisse initio causam*. *Pudet me hoc fecisse*. — Ovid. *Oscula praecipue nulla dedisse velis*. — *Scio urbem ob sessam tene ri*. — *Sopitum fuisse regem* — *subitu ictu*. — Cic. in Ver.: *Certiorem te faciunt, simulacrum Dianaे apud Segestanos P. Africani nomine positum ac dedicatum fuisse*, fölállítatott és beszenteltetett. *Laudaturum esse*; *dicsérni fogni*; *laudatum iri dicsértetendni*, vagy *dicsértetni fogni*. — Quint: *Reus videbatur damnatum iri*. — Cic. in Verr.: *Sciebat sibi criminis datum iri pecuniam accepisse*.

Az infinitivust még *futurem esse*, vagy *fore ut* — és conjunctivussal is szokták kitenni; például: *credo fore ut epi-*

stolam scribas; vagy: credebam fore ut epistolam scribeberes.

— Példák:

Video te velle in coelum migrare, et spero *fore ut* contingat id nobis. Cic. Tusc. — Non eram nescius, *fore ut* hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. Cic. de Fin. init.

Mind ezeken kívül az infinitivus következő módon fordul elő.

1.) Activum participum futurummal, így: *futurum fuisse ut*; például: Rex ignorabat, *futurum fuisse ut* oppidum ipsi dederetur, si unum diem expectasset (nem tudta hogy át fognák neki adni). Cic. de bell. Civ. Nisi eo ipso tempore nuncii de Caesaris victoria essent allati, existimabant plerique *futurum fuisse ut* oppidum amitteretur. — Cic. Tusc. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quod cervis et cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset, hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguum vitam dedisset: quorum si aetas potuisset esse longinquier, *futurum fuisse ut* omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur (mivel-tetendett volna).

2.) Az infinitivus neutrius genusu igenév gyanánt is vétek, de csak két esetben, tudnillik nominativus és accusativusban, mint: *invidere* (invidia) non cadit in sapientem; *ignoscere* amico humanum est. Ezt így magyarban is használjuk, például: *dolgozni* jó, vagy a' munkálkodás jó. Példák :

Majus dedecus est parta *mittere*, quam omnino non *paravisse*. Sall. Jug. — Quod crimen dicis praeter *amasse* meum? Ovid.

3.) Igen közönséges, 's némileg szépségnek is tartják az accusativusnak infinitivussal használatát. Példák:

Victorem victis *parcere* aequum est. — Constat profecto ad salutem civium *inventas esse leges*. Cic. — *Legem brevem esse* oportet, quo facilius ab inperitis teneatur. Sen. Epist.

4.) Infinitivust kívánnak különösen a' következő igék: *audio*, *video*, *sentio*, *animadverto*, *cognosco*, *intelligo*, *percipio*, *disco*, *scio*, *duco*, *statuo*, *memini*, *recordor*, *obliviscor*, — *dico*, *trado*, *prodo*, *scribo*, *refero*, *nuntio*, *confirmo*, *nego*, *ostendo*, *demonstro*, *perhibeo*, *pro-*

mitto, polliceor, spondeo, és még több olly ige, melyeknek értelme: *tud*, *érez*, *gondolkodik*, *mond*. Ezen és több illy értelmű igék főkép infinitivussal használtatnak, de a' subjectum azonban accusativusba téteket. Példák :

Sentit animus se sua vi, non aliena, moveri. Cic.—*Ego ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam.* Cic. de div. — *Pompejos, celebrem Campaniae urbem, desedisse terrae motu audivimus.* Sen. Nat. Quaest. — *Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompejus affirmat non esse periculum, adjurat, addit etiam se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri.*

- 5.) Midőn a' következő 's több hason értelmű igék: *dico, credo, monstrō, nego, trado, fero, nuntio* 'sa't. accusativussal infinitivusban használtatnak, mint: dicunt (mondják hogy) *eum virum probum esse*, — gyakran szenvédő mondássá változtatják így: dicitur vir probus esse; dicens vir probus esse; dicuntur viri probi esse; 's így minden időben és személyben. Példák :

Xanthippe, Socratis philosophi uxor, morosa admodum fuisse fertur et jurgiosa. Gell. — *Regnante Tarquinio Superbo Sybarim et Crotonē Pythagoras venisse reperitur.* Cic. de rep. — *Athenis actor movere affectus vatabatur.* Quint.

- 6.) Midőn ezen kétkedő értelelem van a' mondásban: valjon — ē, például: estne credibile? verumne est? de a' mi többnyire kihagyatik, akkor accusativus jön elő infinitivussal.

Mene incepto desistere victimam?
Nec posse Italiā Teucrorum avertere regem? Virg.

Adeone esse hominem infelicem quemquam, ut ego sum! Terent. — *Tene, quum ceteri socii tuī fugerent ac se occultarent, tibi potissimum istas partes depoposcisse.* Cic.

- 7.) Ez igék: *soleo, audeo, debeo, possum*; egyszerűen infinitivust kivánnak acc. nélkül; mint: *solet tristis videiri; aude sapiens esse; debes diligens esse; potest liber esse.* De ezek: *volo, nolo, malo; cupio, opto, studeo*, accusativussal kívánják az infinitivust; így: *volo te eruditum fieri; discipulum me haberi volo, non doctorem; principem se esse maluit, quam videri.* Azonban nomina-

tivus is lehet acc. helyett, így: *princeps esse maluit quam videri*. Példák:

Volo is esse, quem tu me esse voluisti. Cic. Epist. — *Cupio me esse dementem, cupio in tantis reip. periculis me non dissolutum videri.* Cic. in Catil. — *Omnes homines, qui sese student praestare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant.* Sallust.

- 8.) Számos ige van, melyek majd accusativussal infinitivusba tétetnek, majd accusativus nélkül, majd *ut* kötszóval conjunctivusba sat, melyekről szabályt föllállitani teljes lehetetlenség, a' helyett inkább legyen itt annál több példa:

Phaéthon optavit ut in currum patris tolleretur (tolli v. se tolli helyett). Cic. de Off. — *Augustus dominum se appellari* ne a liberis quidem aut nepotibus suis *pussus est*. Sueton. — *Balbus minor ajebat, nihil malle Caesarem, quam ut Pompejum assequeretur.* Balbus quidem major ad me scribit, nihil *malle* Caesarem, quam principe Pompejo sine metu *vivere*. — *Non homines solum, sed etiam deos despicit, qui postulat deus credi.* Curt. — *Qui sapientes appellari volunt, inducant animum divitias, honores, opes contemnere, eaque, quae his contraria sunt, pro nihilo ducere.* Cic. Tusc. — *Omne animal se ipsum diligit, ac simul ut ortum est, id agit, ut se conservet.* Cic. — *Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quae proposit amicis, noceat nemini.* Cic. de Off. — *Illud te et oro et hortor, ut in extrema parte muneris tui diligenter sis.* Cic. — *Tibi persuade, praeter culpam ac peccatum homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum.* Cic. Epist. — *Cum vita sine amicis insidiarum et metus plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare.* Cic. de Fin. — *Hic tibi in mentem non venit jubere, ut haec quoque referret?* Cic. in Verr. — *Tu quidquid indagaris de republica, facito ut sciam (me scire).* Cic. ad Att.

- 9.) Gyakori eset, főkép elbeszélésben, hogy egyik mondás *ut*, vagy *ne* particulával 's conjunctivússal tétetik 's ezt követi az infinit. accusativussal. Majd meg infinitivus helyett conjunctivus *ut* particulával; kivált pedig e' szavak után: *fit, accidit, incidit, contingit, evenit, usu venit, futurum, extremum, prope, sequitur, restat, superstes, 's a't.* Példák:

Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, et id, quod sentit, polite eloqui non possit. Cic. Tusc. — Persaepe evenit, ut utilitas cum honestate certet. Cic. — Amicis quoniam satisfeci, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Nep. Att.

ÖTÖDIK CZIKKELY.

A' PARTICIPIUMOK' HASZNÁLATA.

- 1.) A' participium a' cselekvést, vagy az igének állapotját adjectivek képen fejezi ki, 's éppen azon casust vagy esetet kivánja, mit az ige kívánt, melybül a' participium származott. A' participium, miként fölebb a' conjugationál látható, háromféle; praesens, mint: *scribens*; perfectum: *scriptus*, a, um; és futurum: *scripturus* (activ), *scribendus* (passiv). Az act. futurum a' subjectumnak csak szándékát fejezi ki, hogy valamit akar tenni; *scripturus*, irandó, ki majd irni akar; a' participium pass. azon szükséget fejezi ki, hogy valaminek meg *kell* történnie; *scribenda epistola*, hogy a' levélnek meg kell iratnia. — A' participium perfectum passivumnak megfelel a' mi mult részesülőnk, mint: *epistola scripta*, irott levél, vagy a' levél meg van irva.

J e g y z e t. Ámbár a' deponens igék perf. participiumának activ. értelme van, azért nemelly irók passiv. értelmet adtak neki, illyek különösen: *adeptus*, *comitatus*, *complexus*, *confessus*, *contestatus*, *detestatus*, *populatus*, *depopulatus*, *dimensus*, *emensus*, *effatus*, *emeritus*, *expertus*, *inexpertus*, *interpretatus*, *meditatus*, *pactus*, *partitus*, *perfunctus*, *periclitatus*, *stipulatus*, *testatus*. — Azon felül vannak activum igék, melyeknek passiva végzetű 's nemileg értelmű participiumok van, mint: *potus*, *ausus*, *gavisus*, *solutus*, *fisis*, *confusus*, *exosus*, *perosus*, *pertaesus* 's a' t. Sueton.: *Quasi pertaesus ignaviam suam*. — A' *habeo* igével szinte használtatnak olly igék perf. participiumai, melyek *tudás*, *határozás* értelmét fejezik ki, illyek: *cognitum*, *perspectum*, *perceptum*, *comprehensum*, *exploratum*, *statutum*, *constitutum*, *deliberatum*, *persuasum* mihi *habeo*; ezek helyett: *cognovi*, *percepi* 's a' t. *hoc cognitum habeo*, *comprehensumque animo*. — Bellum habet indictum diis. Cic. in Verr.

- 2.) A' latinok sokkal gyakrabban használták a' participiumokat, mint mi magyarok. Midőn mi e' szavakat: *ámbár*, *ha*, *mivel*, *midőn*, a' ki, a' melly használjuk, ökezen esetekben majdnem széltében participiumnal élnek. Pé* dák:

Est enim lex nihil aliud, nisi recta et a numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. Cic.
— Curio ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnitibus quum attulissent, repudiati ob eo sunt. Cie. — *Dionysius tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat.* Cic. Tusc. — *Dionysius, cultros metuens torsorios, candenti carbone sibi adurebat capillum.* Cic. de Off.

Jegyzet. Igen gyakran azonban nem elégedtek meg a' csupa participiummal, hanem mellette még a' főnevet is kitették, néha bizonyos particulákat; sokszor pedig az infinitivus helyett alkalmazták, így: *regem forte ambularem homo adiit; domum reversus litteras tuas inveni.* Caesarem milites *quamvis recusantem ultro in Africam sunt secuti.* Sueton. Audivi te canentem (canere).

3.) Valamint magyar nyelvünkben gyakran történik, hogy részesülőket használunk (szükségből) főnevek helyett, mint: ásó, arató, szántó 's a't.: úgy a' latinok is főkép olly neveket, mellyek cselekvést jelentenek, következőleg i-gékből származnak, kénytelenek participiumokkal kitenni, 's természetesen a' szerént, mint a' cselekvés már valósággal végbelement, vagy pedig még azután vala meg-történendő, 's pedig nem csak minden casusban, hanem használva az illető praepositiokat is, tehát egészen főnevek gyanánt tekintethetnek, így: *Tarentum captum* (bevétele); ob *receptum Hannibalem* (fölvétele): sibi quisque *caesi regis expetebat decus* (azon dicsőséget hogy a' királyt ölte meg). *Thebae et ante Epamimondam natum* (születése) et post ejus *interitum* (halála) *perpetuo alieno paruerunt imperio.* Nep. Ep. Post Christum *natum* (születése), ab urbe *condita* (fölépítése).

Jegyzet. Livius a' participium perf. passivumot is név nélküli vagy inkább név helyett használta, így: *Tentatum* (merénylet) domi per dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnū perduxit. — Midőn mi magyarul a' nélküli, vagy „a' nélküli hogy“ szókat használjuk, a' latin participiumot non és nisi particulával használ, így: *Athenienses non expectato auxilio* (a' nélküli hogy bevárták volna) adversus ingentem Persarum exercitum in praelium egrediuntur. Virgilii Aeneidem noli legere, nisi (a' nélküli hogy, vagy mielőtt) *lectis Homeri carminibus.*

4.) A' participium futur. activum használtatik akkor is, mikor valami szándék végrehajtását kívánja kifejezni, t. i. midőn mi a' magyarban a' „hogy“ kölcsöt, végett névhatározóval használjuk, mint: azért ment *hogy*, vagy, a'

végett ment *hogy*, például: Hannibal in Etruriam dicit (t. i. exercitum), eam quoque gentem aut vi aut voluntate adjuncturus. Liv.

- 5.) Mikor a' magyarban valamelly időhoszat „alatt“, v. „azalatt hogy“, vagy „azalatt mi“ fejezünk ki, például: Mátyás uralkodása alatt, az illyet latinban participiummal szokás kitenni, melly azonban itt nem magánosan hanem ablativusban tételeteti szokott fónével fordul elő, így: Pythagoras, quum Tarquinio Superbo regnante in Italiā venisset, magnam illam Graeciam quum honore disciplinae, tum etiam auctoritate tenuit. Cic. Tusc. L. Valerii virtute, regibus exterminatis, libertas in re publica constituta est. Cic.

Jegyzet. Ezt a' rómaiak *ablativus absolutus*-nak neveztek, 's olly gyakran használták, hogy a' ki e' helyett valami particulaval, például *dum*, *quum*, *cum*, vagy *relativum qui, quae, quod*—ot írt vala, nem is tartották volna jó római irónak, lássunk több példát: *Reluctante natura*, *irritus labor est*. Sen. de tranq.—*Eclipses non ubique cernuntur*, aliquando propter nubila, saepius *globo terrae obstante*. Plin. — Haud scio, an *pietate adversus deos sublata*, *fides etiam et societas generis humani et una excellentissima virtus, justitia tollatur*. Cic. de natura deor. — De participium activ. és passiv. futurum ritkábban használtatik így ablativussal; azonban vannak erre is példák; Plin. nat. hist.: *Rex apum nisi migraturo agmine foras non procedit*. Tacit. hist.—Quoniam (Vitelliani) deserere Rheni ripam, *irrupturis tam infestis nationibus*, non audeant. Liv.: *Antiochus securus admodum de bello Romano erat, tamquam non transituris in Asiam Romanis*. — Cic. de Off.: *Quis est enim, qui nullis officiis praeceptis tradendis, philosophum se audeat dicere*.

- 6.) Participium helyett néha olly nevek fordulnak elő, melyek igéból származtak, 's ennek cselekvését jelentik ki, mint: *dux*, *comes*, *adjutor*, *adjutrix*, *auctor*, *testis*, *judex*, *interpres*, *praeceptor*, *magister* 's a't. így: *natura duce*, (*ducente* helyt); *comite fortuna* (*comitante*); *judice Polybio*; úgy a' méltóságok' nevei is; *rex*, *consul*, *praetor*, *imperator*; mint: Cicerone *consule*, (az öö *consulságában*). — És mivel a' *sum* igének nincs participiuma, holott arra annyiszor szükség volna, *adjectivumot* irnak az *esse-t* kihagyván; így: *deo propitio* (ha Isten kegyelmez), *invita Minerva*, *sereno coelo*, *aspera hieme*. Példák:

Magis auctoribus (a' mágusok' tanácsából) Xerxes inflammasse templa Graeciae dicitur. Cic. de Leg. — O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi, Ro-

manis militibus, aut, *me Rege*, Romanis. Flor. — Romani *Hannibale vivo*, nunquam se sine insidiis futuros arbitrabantur. Nep. Hann. — Obvius fit Miloni Clodius expeditus, nullā rhedā, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus. Cic. p. M.

- 7.) Néha a' perf. pass. participium egész mondás helyett szolgál; azonban inkább csak e' néhány: *audito*, *cognito*, *comperto*, *explorato*, *desperato*, *nuntiato*, *edicto*; így: Hannibal *cognito* (minekutána megtudta) insidias sibi parari, fuga salutem quaeſivit; e' helyett: cognitis insidiis sibi paratis. Az illy participium helyett néha adjectivum is áll, mint: multi adnantes navibus, *incerto* prae tenebris quid peterent aut vitarent, foede interierunt. Liv. e' helyett: *quum incertum esset*. Példák:

Alexander, *audito Darium appropinquare* cum exercitu, obviam ire constituit. Curt. — *Excepto* quod non simul es-
ses, cetera laetus. Horat. Epist. — Quum, *nondum palam facta*, vivi mortuique promiscue complorarentur. Liv.
— In cuius amnis transgressu multum *certato*, pervicit Bardanes. Tacit.

- 8.) A' pass. futur. participium nominativusban (és accusativusban is infinitivussal) igen ritkán jelenti a' lehetőséget, hanem mindig szükséget fejez ki, tudnillik azt, minek meg *kell* történni; így: *laudandus*, nem azt teszi, kit megdicsérhetni, hanem, a' kit meg *kell* dicsérni; a' személy azonban, kiből a' cselekvésnek kifolyni kell, nem ablativusba a praepositióval, hanem dativusba téteket; Példák:

Volumus sane, nisi molestum est, Cato, tamquam longam aliquam viam confeceris, quam *nobis* quoque *ingrediendum* sit. Cic. — *Obliviscendum vobis* putatis matrum in liberos, virorum in uxores *scelera?* Cic. p. Scauro. — Diligentia in omnibus rebus plurimum valet: haec *principue colenda* est *nobis*, haec semper *adhibenda*. Cic. de Orat. — Quum suo *cuique* judicio sit *utendum*, difficile factu est, me id sentire semper, quod tu velis. Cic. de nat. deor.

Jegyzet. E' participium jelentése a' többi casusokban is ugyanaz, hogy *kell*, de gyakrabban a' passivumban hiányzó particip. praesent, 's a' szenvédés' vagyis állapot' folytonosságát fejezi ki; így: *occupatus sum in litteris scribendis*. — Ezen és értelembre nézve hozzájok hasonló igékben: *dare*, *tradere*, *mittere*, *concedere*, *permittere*, *accipere*, *suscipere*, *locare*, *conducere*, a' czél, hová ez

igék irányozvák, futur. participiummal tétetik ki, így: *Rex Harpago Cyrum infantem occidendum tradidit; Clodius uberrimas provincias vexandas, diripiendasque consulibus permisit; quatuor columnas locavit dealbandas, ceteras aedificandas.* Activ értelemben *ad praepositioval használtatik*, így: *Scaevola nemini se ad docendum dabat.*

HATODIK CZIKKELY.

A' GERUNDIUMOK' HASZNÁLATA.

- 1.) A' gerundium alakjára nézve nem egyéb mint a' particip. futur. passivumnak négy casusban: genitivus, dativus, accusativus és ablativus, használata; a' szerént tudnillik, miként az ige, mellybül a' gerundium van, vagy egyik vagy másik casust, azaz, vagy genitivust vagy ablativust 'sa't. kíván; így: *illud ediscendo scribendoque commune est.* Quint. — *Discrepat a timendo confidere; amicitia dicta est ab amando.* Cic. De mivel a' gerundiumnak activ értelme van, mint: *consilium scribendi epistolam;* az értelel'megzavarása nélkül, passivumra is változtathatik ollyképen, hogy a' név epistola genitivusba, a' gerundium pedig participiummá változik 's a' névvel genusban, számban és casusban megegyez, ekkép: *consilium scribendae epistolae.* És ez mindenütt megtörténhetik, hol a' genus világos és homály nem támadhat; így: *studium illud efficiendi, cupido plura cognoscendi; nem jó volna: studium illius efficiendi, plurium cognoscendorum;* mivel nem lehetne tudni, illius és plurium mascul. vagy neutrum-é.
- 2.) Az egyes esetek, miként fordulnak a' gerundiumok és particip. futur. pass. elõ, a' következők: jelesen e' nevek: *ars, causa, consilium, consuetudo, cupiditas, facultas, occasio, potestas, spes, studium, voluntas, gratia, genitivus természetű, azaz, di végzetű gerundiumot kívának.* Példák:
Beate vivendi cupiditate incensi omnes sumus. Cic. — *Parsimonia est scientia vitandi sumptus supervacuos, aut ars re familiari moderate utendi.* Sen. de Ben. — Postremo *Catilina disimulandi causa aut sui expurgandi, si- cuti jurgio lacesitus foret, in senatum venit.* Sall. Cat. — *Epaminandos studiosus erat audiendi.*

Ha az ige accusativust kíván, rendszerent a' participiumot használják 's a' mondás passiva lesz:

Quis ignorat Gallos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? Cic. — Timothéus rei militaris (*belli gerendi*) fuit *peritus*, neque minus civitatis *regendae*. Nep. Timoth. — Initia sunt *consilia urbis delendae, civium trucidandorum, nominis Romani extinguendi*. Cic. p. Mur.

Jegyzet. Valamint nyelvünkben és más nemzetekében vannak kivételek, sajátságok, mellyekről szabályok nem létezhetnek: ugy vannak a' római nyelvben is, miként azonnal a' gerundiuara nézve is látandjuk, a' *sui* névmásban: doleo tantam Stoicos vestros Epicureis *irridendi* *sui* facultatem dedisse. Cic. — Neque *sui colligendi* hostibus facultatem relinquunt. Caes. de bell. — Non vereor ne quis hoc me *vestri adhortandi* causa magnifice loqui existimet. Liv. — Earum autem rerum nullum sibi iste neque *inficiandi* rationem, neque *defendendi* facultatem reliquit. Cic. in Verr.

3.) A' dativus *do* végzetű gerundium olly adjectivumok után áll, mellyek ezt az esetet kívánják, illyenek kiváltkép: *utilis, inutilis, noxius, par, adoptus, idoneus*; és olly igék után, mellyek valami célezást, szándékot fejeznek ki; illyesfélék: *studere, intentum esse, tempus impendere, tempus consumere, operam dare, sufficere, satis esse*; Cicero inkább *ut* és *ad* particulákkal az accusativusi gerundiumot használta; Példák:

Aqua nitrosa utilis est bibendo. Plin. — Brutus quum *studere* revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, secūri eos percussit. Flor. — Oppidani pro se quisque, quae *diutinae obsidionis tolerandae erant*, ex agris convexerunt. Liv. — Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit. Tac.

Jegyzet. Ezen gerundium *esse*-vel igen gyakran fordul elő, a' midön némellyek az illy mondást *idoneus* szóval kivánták kiegészíteni, de Cicero az *idoneussal* illy helyen nem élt. *Auxilio alicui esse; non solvendo esse* (nem képes fizetni.) Liv.: *Qui oneri ferendo essent.* A' hivatal és tisztség neveinél: *triumvir agro dando; senatus legendo; comitia regi creando.*

4.) Az accusativus-féle gerundium, t. i. *dum* végzetű, többnyire praepositiokkal használjatik; egyébiránt ezen gerundium tulajdonkép participium futur. passivum. Példák: *Mores puerorum se inter ludendum simplicius detegunt.* Quint. Just. — *Musicen natura ipsa nobis videtur ad tolerandos facilius labores velut muneri dedisse.* Quint.

- 5.) Az ablativust képező gerundium használtatik mint *ablativus instrumenti praepositio* nélkül, majd meg e' *praepositionktuli* függésben: *ab*, *de*, *ex*, *in*. Ha azonban a' mondásban *accusativus* van a' gerundionon kívül, rendszerint *pass. particip. perfectumra* változik; Példák:

Hominis mens discendo alitur et *cogitando*. Cie. Off. — *Caesar dando, sublevando, ignoscendo*, Cato nihil lar- giundo gloriam adeptus est. Sall. Cat. — *Superstitione tollenda* non tollitur religio. Cic. Div. — *Fortitudo in laboribus periculisque subeundis cernitur*, *temperantia in praetermittendis voluptatibus*, *prudentia in delectu bonorum et malorum, justitia in suo cuique tribuendo*. Cic. de Fin.

HETEDIK CZIKKELY.

A' SUPINUM' HASZNÁLATA.

- 1.) Mind a' két supinum nem egyéb mint igéből származott 's a' 4-dik declinatiora tartozó névnek *accusativusa* (*um*), és *ablativusa* (*u*). An *um* végzetű supinum azon esetet vagy casust kivánja, mit az ige, mellynek származéka, de az *u* végzetű semmi casust nem kiván.
- 2.) Az első supinum, tudnillik *um* végzetű, olly igék mellett szokott használtatni, mellyek valahová menést, indulást, mozdulást, küldést, sejeznek ki; illyenek: *ire*, *profici- ci*, *contendere*, *pergere*, *festinare*, *venire*, *mittere*, *trajicere*; így: *cubitum-ire*; *exploratum profectus est*; *oratum venit*; *alicui nuptum dare* (férhez adni); *mittit rogatum ea vasa*, Cic.; *legati venerunt questum injurias et res repetitum*, Liv.; *non ego Grajis servitum matribus ibo*. Azonban használják illy esetekben a' Gerundiumot is *ad*, vagy genitivust *causa* szó segedelmével, vagy a' participium futurumot. Philippus Aegis a Pausania, quum *spectatum ludos iret*, *juxta theatrum occisus est*. Nepde regg. — Ne dum paucis sceleratis parcunt bonos omnes *perditum eant*. Sall. — Meleagri temeritatem armis *ultum ire decreverat* (ulcisci h.).
- 3.) A' második, ázaz *u* végzetű supinum e' szavak után: *fas*, *nefas*, *opus*, tétevik, azon kívül olly melléknévekkel, mellyeknek értelme: *rosz* vagy *jó*; *kellemes* vagy *kellemetlen*; *méltó*, *méltatlann*, *könnyű*, *nehéz*,

's midőn ezt kérdezhetni: ex quo respectu? micsoda te-kintetből? főkép pedig a' következő adjectivumokkal for-dul elő: honestus, turpis, jucundus, facilis, incredibilis, memorabilis, utilis, dignus, indignus. Legszokottabb supinumok ezek: dictu, auditu cognitu, factu, inventu, memoratu. De későbbi írók gyakrabbról supinumot használ-tak. Példák:

Pleraque *dictu* quam re sunt faciliora. Liv. — Quid est tam jucundum *cognitu* atque *auditu*, quam sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio? Cic. de Orat.

Jegyzet. Facilis, difficilis és jucundus mellékneveknél majd mégis inkább használják a' gerundiumot *ad praepositionem*; így: *res facilis ad intelligendum*; facile est invenire. Aqua potui jucunda, Plin. — Arbutus fructum fert difficilem *concoctioni*, ugyanaz.

MÁSODIK SZAKASZ.

SYNTAXIS ORNATA.

A' *Syntaxis ornata*, igazán véve nem teszi a' nyelvtan-nak részét, mert ez nem egyéb mint a' grammaticai szabályo-kon kívül eső nyelvbeli sajátságok, különösségek. Ki ezen rész-nek első szakaszát, tudnillik a' *Syntaxis communis*-t tudja, az igen jól grammaticailag beszélhet latinul, a' nélkül hogy az *ornatára* szüksége volna. A' latin *Syntaxis ornata* tehát az, mi magyar nyelvünkben a' szójárások gyűjteménye, csak azzal a' különbséggel mégis, hogy a' mi szójárásaink eredetiebbek, számosabbak, természetesebbek, 's ugyanazt, mit a' szójárá-soknak nagyobb részével jelentünk, más szavakkal nem igen adhatjuk, vagy ha igen, nem magyaros a' kifejezés: ellenben a' latin nyelv éppen akkor mondatik tisztának, jónak, midőn szorosan a' grammatica és syntaxis communis szabályait kö-vetjük. *) Mind az, mi az ornatát teszi, négy cíkkelybe fog-laltathatik: 1) sajátságok a' beszédrések' használatában, 2) pleonasmus, 3) ellipsis, 4) a' beszédrések' elhelyheztetése.

*) Állításom igazolására utasítom az olvasót „Magyar nyelvtan“ magyar és német nyelven (nagyobbak' számára 3-dik kiadás 1844) című munkám' végén toldalékkal adott szójárási gyűjt-e-ményre, hasonlitsa azt a' latin ornátával össze. Azon szójárások és a' latin ornata között éppen azon különbséget látjuk, mi a' két nyelvnek egészére között van.

ELSŐ CZIKKELY.

A' BESZÉDRÉSZEK' HASZNÁLATÁNÁL
ELŐFORDULÓ SAJÁTSÁGOK.A) **Főnév**, (nomen substantivum.)

- 1.) Főnév tételek melléknév helyett. Cic.: *Quum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret* (*nobilibus discipulis. h.*)
- 2.) Az életkor' kitételénél: *in pueritia, in adolescentia, in juvenute, in senectute* 's a't. helyett tételek: *puer, adolescentis, juvenis, senex*. Az évek' számának jelentésére: *triginta annorum, sexaginta annorum* 's a't. helyett adjektivumot használtak, így: *tricenarius, sexagenarius, octogenarius, nonagenarius* 's a't.
- 3.) A' hivatali idő' jelentésére az ablativus absolutus tételeket így: *Cicerone consule, vagy post Ciceronem consulem, te praetore, ezek helyett: in consulatu Ciceronis, in praetura tua.*
- 4.) Néha elvont (abstractus) nevek a' sajátságos nevek helyett, így: *nobilitas, juvenus, vicinia, servitium, levis armatura, matrimonium, ministerium, advocatio* 's a't. ezek helyett: *nobiles, juvenes, vicini, servi, leviter armati, uxores, ministri*. Hasonlokép *nihil* és *quidquam* neutrum genusú nevek a' mascul. *nemo* és *quisquam* helyett, így: *hoc victore nihil* (*nemo*) moderatius est; *non potest insipiente fortunato quidquam* (*quisquam*) fieri intolerabilius (*intolerabilior*).
- 5.) Ezen főnév: *nemo* (senki) néha *nullus* adjektivum helyett tételek. *Saepe enim soleo audire Roscium, quum ita dicat, sé adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem* (*nullum*). Cic.—*Adhuc neminem cognovi poëtam*, qui sibi non optimus videretur.
- 6.) *Nihil* mint substantivum, *non* adverbum helyett nyomadékosabb tagadóul fordul elő; így: *nihil me fallis* (ne félj, hogy megcsalj); *nihil te impedio*; *Graeciae nihil cedimus*; *nihil consulto senatu*. *Non nihil* (*némileg*) me consulatur dum recordor.

- 7.) Némelly főnevek igen gyakran körülírásra használtatnak, tudniliuk: *res*, *genus*, *ratio*, *animus* és *corpus*. A' *res* a' névmások és melléknévek' neutrumai helyett szokott használtajni. Humanarum rerum *pleraque* fortuna regit. Sall. — Ne quis ullam *rem* magistratibus romanis conferret praeterquam *quod* senatus censisset. Liv. — *Genus* éppen úgy tétezik mint a' magyarban mikor mondjuk: abban a' *nemben*, a' maga nemében; így: in hoc *genere*, in omni *genere* te quotidie desidero. — *Ratio* értelmez: tekintet, ok, — abbul a' tekintetbül, abbul az okbul; így: Propter *rationem* belli gallici (francia háboru tekintetéból) Cicero — Multa propter ratiorem brevitas ac temporis (az idő rövidsége miatt, okaért) praetermittenda existimo. — *Animus* (kedély) néha maga a' személy helyett tétezik, így: *animus* (*meus*) abhorret (ego abhorreo); cogitare aliquid cum animo suo, statuere apud animum suum. — A' *corpus* némelly szólásmódban személyes névmás helyett fordul elő; így: imponere *corpus lecto*; levare *corpus* (könyökölni).
- 8.) E' főnevek: *gratia*, *causa* — jelentésük: „miatt, okbul“'s így használtatnak: Tantumque abest ut haec *bestiarum causa* parata sint, ut ipsas bestias *hominum gratia* generatas esse videamus. L. fölebb 63. lap. — *Opera* személyes névmással ekkép használtatik: *opera mea*, *opera tua*, *opera vestra*, idest: per me, per te, per vos.
- 9.) A' nemzetek' nevei, igen gyakran országok' nevei helyett tételek, így olvashatni Neposnál: In Persas proficisci, ex Medis (Media) ad adversariorum hibernacula pervenit; in Sabinis natus.
- 10.) Némelly fónév, mely igébül származik, ugyanazon casasrol, mellyet az ige kíván, fordul elő, így: *Justitia est obtemperatio scriptis legibus institutisque populorum*. Cic. — *Traditio alteri*. — *Quum tam multos et bonos viros ejus honori viderem esse fautores*. id.

B.) Melléknév (nomen adjectivum.)

- 1.) A' melléknév gyakran igehatárzó helyett iratik; így: *Socrates venenum laetus* (laete h.) hausit; *invitus dedi pecuniam*; *nemo saltat sobrius* (sobrie); *intrepidus (intrepide) ad me venit*.
- 2.) Azon helynevek helyett, honnét valaki oda szakadt, származott, ugyanazon helynévbül melléknév képeztetik, így:

Thrasybulus Atheniensis; Gorgias Leontinus, Protagoras Abderites. Néha iratott *ab* praepositióval a' fónév, mint: *Turmus Herdonius ab Arcia.* Liv. — Gyakrabban fordul elő a' csupa ablativus, így: Cn. Magius Cremona. Cic.

- 3.) Egyéb esetekben is igen szokott, hogy főnevekbül származtatott melléknevekkel élnek főnevek helyett; így: Ciceroniana simplicitas; herilis filius, (az urnak fia); fulgor avitus (őseinek fénye); Hercules Xenophonteus, (Xenophon irataiban előforduló Hercules); bellum servile, bellum Mithridaticum 's a' t.
- 4.) Melléknevek használtatnak olly igehatárzók helyett, melyek némi helyeket jelentenek, így: in *summa* (tetején) arbore; in *media* (középen) urbe; Terentius: quis est hic senex, quem video in *ultima platea* (utcza végén)? Caesar: prima luce summus mons (a' hegys csucsá) a Labieno tenebatur. Ezt kell érteni az időrül is; így: prima nocte, extremo anno (az év végén); Cicero: Maximum bellum Cn. Pompejus *extrema* hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit.
- 5.) A' rendszámbul lett adverbiumok helyett, millyenek: prius, primum (először) primo; posterius, postremum, szinte szám-melléknév tételetik, így: Curtius: Tyriorum gens litteras *prima* (először) aut docuit, aut didicit; Livius: Hispania *postrema* (legutoljára) omnium provinciarum, ductu Augusti Caesaris perdomita est. — Cicero: Omnia exterarum nationum *princeps* (legelőször) Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Rom. applicuit.
- 6.) Ezen módon használtatik melléknév a' következő adverbiumok helyett: modo, solum, tantum. Terentius: Quantum opus est tibi argenti? Solae (csak, tantum) triginta minae. Cicero: In tuis summis laudibus excipiunt unam (solam) iracundiam. Unum illud cogitent; unum hoc dico.
- 7.) Nullus tételetik non helyett. Cicero: Haec bona in tabulas publicas nulla (non) redierunt. Ad Att.: Sextus ab armis nullus discedit. Terentius: Memini, tametsi nullus moeas. Cicero: Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem certiorem fecit me, quid egerit.
- 8.) A' quam igehatárzó helyett quantus melléknév iratik a' superlativussal egyenlő esethen; Cicero: Statue aliquem

confectum tantis animi corporisque doloribus, *quanti* in hominem *maximi* cadere possunt; és ugyan ő másutt; de amic. 20: Tanta est inter eos, *quanta maxima* esse potest, morum studiorumque distantia.

- 9.) Midőn vagy két adjectivum vagy két adverbium egymással hasonlitatik öszsze, mindenik comparativusban áll, p. o. longior quam latior, calidior quam cauтор pericula adiit, fortius quam felicius bellum gesserunt, acrius quam constantius praelium inierunt. Cicero p. Mil.: non timeo ne *libentius* haec in illum evomere videar quam *verius*.
- 10.) Ezen számnév *unus* nagyobb nyomadékul a' superlativusokhoz tétezik. Cicero: quo mortuo me ad pontificem Scaevolam contuli, quem *unum* nostrae civitatis et ingenio et justitia *praestantissimum* audeo dicere; pro Planc. id.: urbem *unam* mihi *amicissimam* declinavi. Ugyan Cicero: Eloquentiam rem *unam* esse *omnium* difficillimam.
- 11.) A' *sexcenti* számnév közéletben azt jelentette, mit nálunk mikor valami sokat akarván kifejezni *ezeret* mondunk, például; ha ezerszer jöszsz sem bánom, ezer forintért sem adnám. Ter. Phorm. sexcentas proinde scribito mihi dicas, nihil do (ezer pört indits ellenem még sem adók). Cic. p. Mil.: villam ut perspiceret? *millies* in ea fuerat. Tehát a' *mille* szót is használták.

C). *Névmás*, (pronomina.)

- 1.) A' személyes névmás mint nominativus nagyobb hatás végett kitétezik; mert rendszerint történni nem szokott, mivel az igének végzete mindenik személyt világosan jeleníti, miként magyar nyelvünkben is. Auct. ad Her. Tu in forum prodire, tu lucem conspicere, tu in horum conspectum venire conaris? Cic. in Verr.: tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti! tu pretio remiges dimisisti! tu, navis quam esset ab legato et quaestore capta prædonum, archipiratam ab omnium oculis removisti!
- 2.) A' személyes névmás többes száma első személyben *nos* az egyes *ego* helyett használhatik; ugy szinte a' *noster* e' helyett *meus*; ennek következtében az ige is egyes helyett többesbe tétezik; Cic. de div.: sex libros de re publica tunc *scripsimus*, quum gubernacula reip. *tenebamus*. Ez nyelvünkben is történik.

3.) ***Ipse.*** E' névmás kétfélekép használtatik: a) *éppen, már, csupán* értelemben, mint: **Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die;** Cic. — **Brundusium veni, ibi mihi Tulliola mea fuit praesto, natali suo ipso die;** ugyanaz. — **Triginta dies erant ipsi, quum has dabam litteras.** Cic. — Et quisquam dubitabit, quam facile imperio atque exercitu socios et vetigalia conservaturus sit, qui *ipso* nomine ac rumore defenderit (már csak neve által is). b) személyes névmással, a' midőn vele casusban is néha megegyez, példák: **Non potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet,** Cic. p. leg. Man. — **Cn. Pompejum omnibus, Lentulum mihi ipsi antepono.** Cic. Epist. — **Maximus consularis maximum consulem, te ipse vicisti.** Cic. de Off. — **Duobus iis personis, quas supra dixi, tertia adiungitur, quam casus aliquis aut tempus impedit, quarta etiam, quam nobismet ipsi judicio nostro accomodamus.** Cic. de Off. — **Deforme est de se ipsum praedicare;** ugyanaz — ott.

4.) ***Idem.*** E' névmás különösen használtatik, midőn egy subjectumnak két praedicatum tulajdonitatik, 's ha azon praed. egyneműek: *etiam*, ha pedig külön neműek: *tamen* helyett. Példák:

Ex quo efficitur, ut, quidquid honestum sit, idem sit utille. Cic. de Off. — **Beneficentia, quam eandem (-nak is) benignitatem appellari licet;** Libera, quam *eandem* Proserpinam vocant; viros fortes *eosdem* (és) bonos esse volumus. p. Mun: Asiam istam refertam et *eandem* delicatam sic obiit, ut in ea neque avaritiae neque luxuriae vestigium reliquerit. — **De nat. deor.: Quum (noha) enim optimam et praestantissimam naturam dei dicat esse, negat idem (tamen) esse in deo gratiam.**

5.) ***Et ipse.*** Akkor használtatik, midőn egy második subjectumnak ugyanazon praedicatum tulajdonitatik; példák:

Antonius Commodus nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse (és is) pugnavit, Eutrop. — **Quia L. Manlius et ipse cum haud invalido praesidio in Galliam mittebatur,** Liv. — **Virtutes et ipsae (még az erények is) taedium pariunt, nisi gratia varietatis adjuvae.** Quint.

6.) ***Is.*** Valamelly előre hocsátottra vonatkozólag tétezik. Ha már valami adalékkal ismételtetnie kell: *et is, atque is, et is quidem*; tagadólag, *nec is* használtatik; példák:

Vincula vero, *et ea* (és pedig, még pedig) sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. Cic. in Catil. — At vero Epicurus una in domo, *et ea quidem* (és pedig) angusta, quam magnos quantaque amoris conspiratione consentientes tenuit amicorum greges. Cic. de Fin. — Erant in Romana juventute adolescentes aliquot, *nec ii* (és pedig nem) tenui loco orti, quorum in regno libido solutior fuerat. (Ez nálunk is éppen úgy van, és mégis mindig a' népnevelésről beszélnek, holott felül kell előbb a' nevelést kezdeni). Liv. — At contra oratorem celeriter complexi sumus, *nec eum* primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem eruditum. Cicero Tusc.

- 7.) *Hic — ille.* Éppen ugy használtatik miként nyelvünkben is, két előre bocsátott tárgyra vonatkozólag; *hic* ez, a' közelebbi, *ille* amaz, a' távolabbil illeti, példák:

Cave *Catoni* anteponas ne istum quidem ipsum (még — sem), quem Apollo sapientissimum judicavit, *Socratem: hujus enim facta, illius dicta laudantur.* Cic. — Erras, L. Paulle, si tibi minus certaminis cum C. *Terentio* quam cum *Hannibale* futurum censes: nescio an infestior *hic* adversarius quam *ille* hostis maneat; cum *illo* in acie tantum, cum *hoc* omnibus locis ac temporibus certaturus es. Liv. — Scitum est illud Catonis, nt multa: melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur; *illos* saepe verum dicere, *hos* nunquam. Cic. de amic.

- 8.) *Ille.* minden ellentétes mondás nélkül is gyakran használtatik olly tárgyban, mi időre és helyre nézve ugyan távol, de szellemkép vagy emlékezetben jelen van; példák:

Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea *illa* quandam profugisse dicitur. Cic. — Bene ergo Pittacus *ille*, qui septem sapientum numero est habitus, quum ei Mytilenei multa milia jugerum agri muneri darent: Nolite, oro vos, inquit, id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Nep. Thras. — *Illud* Hesiodium laudatur a doctis, quod eadem mensura reddere jubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. Cic. Brut. — *Quem illum* (kicsoda az, ki) tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? Tac. Ann.

- 9.) **Ies**, *idem*, **talis**, **tantus**, **tot**, **totidem**. A' mondások' összszéköttetésein ezeknek: *qui*, *qualis*, *quantus*, *quot* felel meg. Igy mondatik latinul: *qualem te jam antea populo Rom. praebuisti*, *talem te nobis hoc tempore imperti*. — Videre mihi videor, *tantam dimicationem*, *quanta nunquam fuit*. Cic. *Eodem modo me decepit quo te*; *eadem facilitate Graecos scriptores intelligere*, *qua Latinos*. — A' relativumok helyett: *ac*, *atque*, *ut* is használtatik. p.o. Honos talis paucis est delatus *ac* mihi. Cic. — Eisdem fere verbis exponimus, *ut* actum disputatumque est. Tusc. — Mondatik: *idem cum*-mal *is*, mint: *Eodem mecum patre genitus* (quo ego). Tacit. Ann. *Invitum qui servat idem facit occidenti* (loco: *quod occidens*). Horat. ort. poét. — *Vir tuus est epulas nobis aditurus easdem*. Ovid.
- 10.) **Qui**. Közbenső mondásokban *pro* helyett iratik — *esse* igével; mint: *Tu*, *quae tua est prudentia*, vagy *qua tu es prudentia*, *quid optimum factu sit*, videbis, e' helyett: *tu pro tua prudentia*, *quid optimum factu sit*, videbis.
- 11.) **Quisquis**, *quicunque*. Ámbár ez összetett vagy kettőzött relativumok minden valamellyel igével jönnek elő, mint: *quemcunque librum legeris*, *quidcumque audiveris*, *quiscunque dixerit* 's a't.: mégis néha ige nélkül használtatik; így: *quacunque ratione*, *quoquomodo* (tudnillik: *omni ratione*, *omnímodo*), de oda kell az igét érteni: *fieri*, mi kihagyatott, így: *quacunque ratione fieri potest*. *Quocunque gladiatorio munere prolapsos jugulari jubebat*. Sueton.
- 12.) **Quidam**. Tulajdon jelentése ez: *valaki*, nyelvünkben többes számi értelme nincs, a' latinban igen, de akkor rendszerént: *homines*, vagy más valami főnév járul hozzá; így használják ezt is: *certi homines*. Azonban itt arról van szó, hogy e' *quidam* névmást némi erősebb kifejezések' mérsékletére használják; tudnillik olly esetekben, midőn magyarul így fejezzük ki magunkat: „hogy úgy mondjam“ sőt a' későbbi latinok is helyette azt szokják mondani; *ut ita dicam*. Példák: *Ex suis litteris cognovi praeposteram quandam festinationem tuam*. Cicero Epist. — Fuit enim illud *quoddam caecum tempus servitutis*, ugyanaz, — ott. — Ut apud Graecos fertur *incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles*. Cic. de Orat. — Sae-

pe enim audiyi, poëtam bonum neminem sine inflammatione animorum existere posse, et sine *quodam* afflato quasi furoris. Cic. ugyanott. — Neque enim te fugit, artium omnium laudatarum *procreatricem quandam* et quasi parentem philosophiam ab hominibus doctissimis judicari, de Orat. — Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent *quoddam commune vinculum* et quasi cognatione quadam inter se continentur. p. Arch.

- 13.) *Quis, qui, és aliquis.* E' kettő közt az a' különbség van, hogy *amaz* csak kötszók' társaságában szokott használtatni, milyenek: *si, nisi, ne, num; emez* pedig magánosan, vagyis önállóan; azonban különösségből egyiket a' másik helyett váltogatva írják, 's annál fogva mint szokatlanabb, vagy, a' mi mindegy, szépség az ornatába tartozik. Ugyan idevaló-*quisquam* is, mellyel a' *quis, qui* módjára élnek. Példák:

Illis promissis standum non est, quae coactus *quis* metu promiserit. Cic. de Off. — Ubi enim *quid* esset, quod disci posset, eo veniendum judicaverunt. Cic. Tusc. — Mulieres in India, quum est *cujus* earum vir mortuus. Tusc. — Credo Scaptium iniquius *quidde* me scripsisse. Cic. ad Att. — Morbus aut egestas aut *quid* ejusmodi. Cic. de Off. — Timebat Pompejus omnia ne *aliquid* vos timeretis. Cic. p. Mil. — *Si aliquid* de summa gravitate Pompejus, multum de cupiditate Caesar remisisset. Id. Epist. — Create consulem T. Otacilium, non dico si omnia haec, sed *si aliquid* eorum praestitit. Liv. — Sensus moriendi, *si aliquis* esse potest, is ad exiguum tempus durat; ib. *si aliquid* dandum est voluptati, senectus modicis conviviis potest delectari. Cic. de Sen. — Pecuniam *si cuipiam* fortuna ademit. Cic.

- 14.) *Quisquam és ullus.* A *maz* fónévként, e m e z pedig melék név gyanánt használtatik, egyébként értelmük ez: senki. A' mi használatukat illeti, olly mondásokban fordulnak elő, mélyek tagadó jelentésük, vagy efféle igékkel: *nego, nescio, veto, ignoro*, mint: *nego fore quemquam*, vagy *nego fore ullum hominem; szóval; quisquam nemo-nak*, *ullus* pedig *nullus*-nak felel meg. Tetríor hic tyrannus Syracusanus fuit quam *quisquam* superiorum. Cic. in Verr. — Azonban *quisquam* és *ullus* nem csak tagadólag használtatnak, hanem *si kötszó* után *aliquis* helyett a' bizonytalanságnak hathatóabb kieme-

lesére, tudnillik midőn mi e' szora „ha valaki - tehát“ nyomadékot teszünk. Például:

Aut enim nemo, quod quidem magis credo, aut *si quisquam*, ille sapiens fuit. Cic. — Omnino, *si quidquam* est deorum, nihil est profecto magis, aequabilitas universae vitae; de Off. — Filio meo, *si erit ulla* res publica, satis amplum patrimonium in memoria nominis mei: sin autem nulla erit etc. Epist. — Camillo manente, *si quidquam humanorum certi est*, capi Roma non potuerat. Liv. — De *si* nélkül is használtatik *aliquis* helyett; mint Cicero in Catil. irja: Quamdiu *quisquam* erit, qui te defendere audeat, vives.

- 15.) *Quisque*, kiki, azaz bizonyos osztályonként minden: *unusquisque*, *quibus*, és *qui libet* pedig mindenkit osztályi különbség és kivétel nélkül jelent. Például: natura *unumquemque* trahit ad discendum; ez általános; virtus praceptoris haberí solet, quo *quemque* natura maxime ferat, scire; itt bizonyos osztályok értetnek, mindenik a' maga módja szerént. A' *quisque* sajátlag névmások és igehatárzók után szokott tétetni. Majd meg számnévvvel, ismét superlativussal is gyakran fordul elő. Példák:

Vallum sumpsero, *unde cuique* proximum fuit. Liv. — Scipio pollicetur sibi magnae curae fore, ut omnia civitatibus, *quae cujusque* fuissent, restituerentur. Cic. in Verr. — Ut praedici posset, *quid cuique* eventurum et *quo quisque* fato natus esset. Ugyanaz de div. — *Quoto cuique* eadem honestatis cura secreto, *quae palam*? — Plin. Epist. — *Decimus quisque* sorte lectus; quinto quoque anno ludi celebrabantur, — Omnes, velut diis auctoribus in spem *suam quisque* acceptis praelium poscunt. Liv. Quid? ex ceteris philosophis nonne *optimus quisque* et *gravissimus* confitetur, multa se ignorare? Cic. Tusc. Quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud *optimi cujusque* animus maxime ad immortalitatem gloriae niteretur. Quid quod *sapientissimus quisque* aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? Cic. de Sen.

- 16.) *Quid?* Ezen kérdő névmás gyakran *quare?* helyett használtatik; mint: *Quid me ostentem?* A. Fimbria quaerebatur, *quid* tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem *quisquam* satis commode pos-

set. Cic. p. Rosc. — Quaeris a me, *quid* ego Catilinam metuam. Nihil, et curavi ne quis metueret.

- 17.) *Alius*, maga magát ismételve, különféle casusokban használtatik, vagy pedig belőle származott adverbiumokkal, így: aliud aliis videtur optimum; Cicero. — Alius alio modo interpretatur; alia alio in loco intuebantur; alter cum aliis quitur. Midőn csak kettörül van a' szó, *alter* mondatik, így: alter in alterum causam conferunt.

D.) **Ige**, (verbum.)

- 1.) Azon értelmet, mit nyelvünkben a' *tat tet* képzőkkel adunk, a' latinban *curare* és *jubere* igékkel kell kitenni, máskép nem lehet, így: irat, *curat* scribere; az az némettelylekor az activum igék ez értelemben vétetnek; Példák: Piso annulum sibi fecit (nem csinált, hanem csináltatott) Cic. in Verr. — Tovább: Verres ad palum *alligavit* piratas. Id. ibidem. Securi *percussit* (azaz fejet leütette) archipiratam. Cimon complures pauperes mortuos suo sumptu *extulit* (eltemettetett). Nep.
- 2.) Főnevek helyett ige használtatik, és pedig gyakran a' relativum *qui quae quod-dal*; így: ii, qui adsunt, qui audiunt; ii, qui sibi has litteras reddunt; is, qui potestatem habet; ea, quae visenda sunt. — Neque opere tectorio exornari sepultra, nec Hermas hos, *quos vocant*, imponi (Athenis) licebat. Cic. — Ad Spelaeum, *quod vocant*, biduo moratus. Liv. — Vestra, *quae dicitur*, vita mors est. Cic. de rep. — Cum venissent ad Vada Volaterrana, *quae nominantur*, vident L. Publicum.
- 3.) Illy egyes sajátságok igen gyakoriak: non dubito quin hoc ita sit, quin hoc ita se habeat, quin hoc verum sit; multa me impediverunt, quominus hoc facerem; ide tartozik némileg az Ablativus absolutus: *quo facto*, quo audito, 'sa't.
- 4.) A' kérdésben, vagy inkább a' feleletben ismételtetik a' kérdésben levő ige. Példák: Nempe *negas* ad beate vivendum satis posse virtutem? Prorsus *nego*. Cic. Tusc. — Tarquinius Naevium rogavit, fierine posset, quod ipsa mente conceperat: ille *posse* respondit. Flor. — Haecce igitur cadere in sapientem *putas*? Prorsus *existimo* (puto). Cic. Tusc. Igy tagadólag is: *Estne* frater tuus intus?

Non est. — Gyakran az igenlő mondásokban *vero* adverbiummal élnek, így: *Dasne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire?* *Do vero.* Cic. Tusc. — At non debuit ratum esse, quod erat actum per vim, (feleletű folytatja): quasi *vero* forti viro vis possit adhiberi. Cic. de Off. — *Quod scribis, te, si velim, ad me venturam: ego vero, quum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo.* Ep. 14, 3. — *Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisse.* Cic. — *Quaero, si hoc emptoribus venditor non dixerit — num id injuste aut improbe fecerit?* *Ille vero, inquit Antipater.* Cic. de Off. 3, 13. — *Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quae me mordeant: ego vero in optimam.* — Igy a' *vero* módjára mondatik: *sane, ita, etiam.*

- 5.) Ha midőn valamelly előrebocsátott igéhöz némi körülmény járul, az ige ismételtetni szokott; például: *Pompejus summos in rep. honores assecutus est, et assecutus est maturius quam quisquam ante eum.* — *Emit (hortos) tanti, quanti Pythius voluit, et emit instructos.* Cic. de Off. 3, 14.
- 6.) Illyenkép ismételtetik az előre bocsátott ige akkor is, midőn valamelly megtörtént dolog jelentetik, tudnillik mikor mi magyarul így szoktuk magunkat kifejezni: 's *aztán*, de akkor *perfect. pass. part. tétekit*: például; *mandavit mihi ut epistolam scriberem, scriptam sibi darem;* — *edicunt ut producantur: productos palam in praetorio interficiunt.* Caes. bell. civ. *Exercitum fundit fugatque, fusum persequitur.* — Liv.
- 7.) Némelly igék, vagy inkább participiumai, mint: *ductus, motus, commotus, adductus, captus, incensus, impulsus* 's hasonlók abativussal így használtatnak; Példák: *Lacedaemonii pertinuerunt, ne caritate patriae ductus (hazaszerelembül) aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret.* Nep. Alex. *Jam illis promissis standum non esse, quis non videt, quae coactus quis metu promisit.* Cic. de Off. — *Dubia spe impulsus certum in periculum se commisit.* Id. de Juv. *Quum hoc suscepisset non solum justitia, sed etiam misericordia adductus.* Id. Epist.
- 8.) *Soleo* aliquid facere, igen gyakorta mondatott e' helyett: *saepe hoc facio; főkép pedig az infinitivusban;* mint:

narrabat patrem suum solitum fuisse dicere; (hogy ezt szokta mondani).

- 9.) *Nescio an, haud scio an* (ez utolsót Cicero igen gyakran használta) értelme körülbelül ez: *fortasse* (talán). Példák:

Tanti tibi honores habitū sunt, quanti *haud scio an* nemini. Cic. ad. Q. fr.— Eloquentiā quidem (C. Grachus, si diutius vixisset) *nescio an habuisset* parem neminem, (talán hozzá hasonló nem lett volna). Brut. 33. — Peripateticorum princeps fuit Aristoteles, quem excepto Platone *haud scio an recte dixerim principem philosophorum*. Id. de Fin.

E' szólásmódhoz néha még *nullus* és *nunquam* is tételek, így: mea quidem sententia (az én nézetem, vélekedésem szerént) *haud scio an nulla* (talán senki sem) beator esse possit. Cic. de sen. 16. — Hoc dijudicari *nescio an nunquam*, sed hoc sermone certe non poterit. Id. de legg. 1, 21.

E. *Igehatárzo*, (adverbium.)

- 1.) A' latinban ritkán fejezik ki a' mi *val vel* ragunkat, hanem az adverbium maga pótolja ezt, így: vere hoc dicere possum (ezt bizonyossággal (val) mondhatom, állíthatom). Vagy pedig csupán abl. casus használtatik, így: Epaminandas a judicio capititis *maximū* discessit *gloriū*. Nep. Epam. 8. — Azonban vannak példák rá, de az elegantia- vagy ornatához csak akkor számítják, ha midőn a' *cum* adjectivum és substantivum közé tételik. — Sulla *maximo cum labore* Athenas expugnavit. — *Cum* dignitate potius cadere, quam *cum ignominia* servire. Verres Sam-psacum venit cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Cic. in Verr. — Rendszerint mégis *cum* nélküli csupán ablativus tételik, így: *silentio praeterire*; voluntate facere, *modo et ratione* fit. 's a't.
- 2.) Az *adverbium* rendesein az ige mellett használtatik, miként neve is mutatja; így van nyelvünkben is: igehatárzo, az ige által jelentett cselekvést határozza. Minthogy pedig a' *participium* is része az igének, vagy némileg ige, mivel szinte cselekvést fejez ki, tehát az *adverbium* a' *participium* mellé is tételik, 's pedig még akkor is, ha a' *participium* némileg substantivumként használtatik is. Igy:

bene facta, recte facta; res fortiter gestae; noha ollykor adjectivum is tétetik, így: *illustria*, vagy *gloriosa facta*.

- 3.) Az adverbiumok néha megkettőztetnek, néha egymással fölcserélteknek. A' kettőztetés vagy ismétlés két mondat összeköttetésére szolgál, mint nyelvünkben is ezek: majd — majd; vagy részént — részént. Illyenek: modo — nunc, nunc — nunc; partim — partim; tum — tum; quum — tum. Példák:

Nunc singulos provocat, nunc omnes increpat. Liv. — *In quo quum multa sint indigna, tum nihil minus est fermentum.* Cic. p. Sext. Jam totam legem intelligitis, *quum ad paucorum dominationem scripta sit*, tum ad Sullanae assignationis rationes esse accomodatum. Cic. in Rull. — *Quum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis delector.* Cicero Epist. — Fortuna *quum in reliquis rebus, tum praecipue in bello plurimum potest.*

- 4.) *Non modo — sed etiam.* A' modo helyett tétetik: *solum vel tantum*, a' sed helyett: *verum* (nem csak hanem még). Tullus Hostilius *non solum proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit.* Liv. — Itt a' fokozat fölfelé, azaz kisebbről nagyobbra megy; ellenben ha nagyobbról kisebbre szál, *sed* magánosan etiam nélkül használtatik, így: *Quae civitas est in Asia, quae non modo imperatoris aut legati, sed unius tribuni militum animos ac spiritus capere possit.* Cic. p. leg. Man. — Jecisssem me ipse potius in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos *non modo* ad certam mortem, *sed* in magnum vitae discrimen adducerem. Cic. p. Sext.

Non dico — sed, is mondatik a' fölebbi kitétel helyett, így: *Nihil tam inhumanum est, quam committere ut beneficio non dicam indignus, sed victus esse videare.*

Ha a' mondások tagadók, a' non modo után még egy *non* tétetik, így: *non modo non, sed ne quidem;* de mégis a' második *non* ritkán fordul elő, mivel a' mondás második részének tagadó particulája elégsges. — Példák: *Ego non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum.* Cic. p. Sall. — *Talis vir non modo facere, sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non honestum sit.* Cic. de Off. — Ve-

rum haec genera virtutum *non solum* in moribus nostris, *sed vix* jam in libris reperiuntur, Cie. p. Coel. — Horum ego imperatorum *non modo* res gestas *non* antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam. Cic. ad Att. — Enunquam fando auditum esse, Numam Pompilium, *non modo non* patricium, *sed ne civem quidem* Romanum Romae regnasse. Liv. 4, 3.—Quum *non modo* granum *nullum*, sed ne paleae quidem ex omni fructu relinquerentur. Cic. in Verr.

- 5.) *Non minus — quam, non magis — quam*, közönségesen annyit tesz mint: *aeque ac* (épen úgy mint); például: conficiar enim moerore, mea Terentia, nec meae me miseriae *magis* excruciant *quam* tuae vestraeque. Cic. Epist. Moverat eos regis *non virtus magis, quam clementia* in devictos Scythas. De ily is mondatik: *plus quam*, vagy *non plus quam* az adverbium *magis* helyett. Catonem non tu amas *plus quam* ego. Cic. ad Att.
- 6.) *Ita*; magyarul: *ugy vagy igy*; azonban más értelemben is előfordul, így: Vestri imperatores *ita* triumpharunt, (ámbár meggyőzték, vagy *csak ugy* győzelmeskedtek) ut ille (Mithridates) pulsus superatusque regnaret (mégis kormányoz). Néha a' *tamen* hozzájárul; így: Verum haec *ita* praetereamus, ut *tamen* intuentes ac respectantes relinquamus. Cic. p. Sext. 5. — *Ita* multum agitata, *ita* diu jactata ista res est, ut hodierno die primum causa illa defensa sit. Cic. p. Clu. — Néha pedig azon értelemben használtatik, millen nyelvünkben: *olly, ollyan*, így: Itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt, sed *ita multi*, ut ii, quos innocentissimos meminimus aut audivimus, non fecerint. Cic. in Verr. — Majd meg *tantus* vagy *tantum* téteket helyette, például Caes. bell. Gall.: Praesidi *tantum* est, ut ne murus quidem cingi possit (t. i. csak annyi).
- 7.) Ezen adverbium-ok helyett: *primum*, vagy *primo*, *secundo*, *tertium*, *quartum*, midón nem kívántatik szigoruan a' számrend, inkább szeretik ezeket használni: *primum, deinde, tum, denique*; néha a' *deinde* helyett kétszer *tum* iratik; majd meg: *accedit, huc adde* szavakkal toldják e' rendsort; sőt ollykor a' *denique* után még ezt teszik: *postremo*. Néhol pedig mind ezeket kihagyva csak legvégről teszik a' *denique-t*, mi a' többi adverbium elszámlása helyett van, így: *Templa deorum immortalium (primum), tecta urbis (deinde), vitam omnium civium*

(tum), Italiam denique totam ad exitium ac vastitatem vocas. Cic. in Cat. 1, 5.

- 8.) *Forte, fortasse* és *forsitan* igen egy jelentésük, azonban némileg egyiket a' másiktol úgy különböztetik meg, hogy az elsőnek értelme: *esetleg, történetesen; emekeké pedig: talán* 's rendesen conjunctivussal járnak, így: *forsitan aliquis dixerit*. A' *forte* gyakran más kötszök, jelenen pedig: *si, nisi, ne, num* után tételetik indicativussal, például: *si quis forte miratur* (ha talán valaki).
- 9.) *Modo non*, és *tantum non* értelmük ez: *majd csak nem, szinte, majd hogy—nem*. Ter. Phorm.: Is senem per epistolam pellexit *modo non* montes auri pollicens, (paene, prope helyett). — Hostes *tantum non* (majd nem) accessiverunt. Liv. 4, 2.—Nuntii afferebant *tantum non* jam captam Lacedaemonem esse. Id. 34, 40. *Tantum quod hominem non nominat* (tudnillik világosan kijegyezte, csak hogy nevén nem nevezte). Cic. in Verr.
- 10.) *Non ita, nem ugy, nem olyy;* de ehhöz rendesen még valaminek járulni kell, legalább régebben ugy használták, tudnillik: *non ita longe aberat, vagy, non ita antiqua, 'sa' t. most azonban így szokott*. Cic. in Verr.: *Simulacra praeclara, sed non ita antiqua*. Id. de nat. deor. quibus homines *non ita valde* noventur.
- 11.) *Non item, nem pedig,* ellentétü mondásokban használtatik. Hoc Herculi potuit fortasse contingere, nobis *non item* (nekünk pedig nem, vagy, de velünk nem). Cic. Off.—O spectaculum uni Crasso jucundum, ceteris *non item!* Cic. ad Att.—Nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat, radices stirpesque *non item*. Orat.
- 12.) *Minus* és *parum* gyakran *non* helyett használtatnak, például: *minus recte respondisti; parum accurate rem exposuisti*; ez tulajdonkép csak bizonyos kimélései kifejezés, midőn nem akarja valaki egyenesen a' *non* tagadó particula-t használni; azonban látni való, hogy itt valami kimaradt, mit kiki oda érthet, mint: *quam poteras, quam debebas*. *Sin minus* (ha pedig nem) egy előrebocsátott *si* után szokott előfordulni ige nélkül; de a' *si non* után az ige ismételtetik.
- 13.) *Nunc*, csupán a' jelen időben használtatik, 's midőn a' mult elbeszélés közben jelen gyanánt adatik is elő, nunc

nem tétetik, hanem *tunc* vagy *tum*; például: *nunc* primum somnia me eludunt; ha ezt valaki más elbeszéli, így fejezi ki magát: somnia *tunc* *primum* se dicebat elusisse.

- 14.) *Dum*, értelme: még, azalatt, 's akkor kötszó, de ezen értelme tagadó particulák után megváltozik, adverbium vétetik ez értelemben: még, tehát tagadókkal: *még nem*, *nem még*; ezek *nondum*, vel *haudum*, *nequedum*, vagy *necdum*; ritkábban: *nullusdum*, (még senki) *nihilum* (még semmi sem). Quid agat frater meus si scis, *nequedum* Roma es profectus, scribas ad me velim. Cic. ad Att. 14, 10. — Caesar quum Gades venisset, animadversa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit quasi pertaesus ignaviam suam, quod *nihilum* a se memorabile actum esset in aetate, qua jam Alexander orbem terrae subegisset. Suet. Caes. 7. — *Vixdum* (alig) epistolam tuam legeram, quum ad me Curtius venit. Cic. ad Att.
- 15.) *Vel* (vagy) kötszó eredetileg valamelly kifejezésnek megigazítására szolgált; de ha egyik másik mondásbul valamelly fogalom kihagyatott, a' *vel* adverbium értelművé lesz (már csak, éppen). Cicero: Hac re *vel maxime* praestat. Quam sint morosi qui amant, *vel* ex hoc (már csak ebből is) intelligi potest. Isto modo *vel* consulatus (még a' consulság is) vituperabilis est. — Per me *vel* stertas (még hortyogni is) licet. Non elogia monumentorum hoc significant? *velut* (miként) hoc ad portam. Cic. de Fin. 2, 35. *Veluti* crocodili — simulac niti possunt, aquam persequuntur. de nat. deor. 2, 48.
- 16.) *Nisi* conjunctio, de adverbiummá lesz, ha az ige mellőle kimarad, 's jelentése: kivéve, egyéb. Athenienses auxilium *nusquam* (sehonnét) *nisi* a Lacedaemoniis petiverunt. Nep. Milt. — Quem unquam senatus civem *nisi* me (praeter me) nationibus exteris commendavit? Ha valami tagadó particula nincs a' mondásban, *nisi* helyett *praeterquam* használhatik, így: Praeda omnis *praeterquam* hominum captorum militi concessa est. — Mindazáltal olly szólásmódban, mely ennek felel meg: „kivevén hogy“ a' *nisi* használhatik *quod*, vagy néha *ut* kötszóval: Tusculanum et Pompejanum me valde delectant, *nisi quod* me aere alieno obruerunt (kivevén hogy adósságba vertem magam). Cic. ad Att. Nihil aliud ex hac re quaero, *nisi ut* homines intelligent.

F. Praepositio-k.

A' praepositio-k, miként egy vagy más casust kivánnak, a' maguk helyén előadtattak; valami sajátságos használatok, mi ide tartoznék, nincs. Van ugyan eset, hogy némileg eltérve a' közönséges szokástól, egyik vagy másik praepositio más-kép találtatik, de alig érdemel figyelmet. Cicero mondja: quod aut secundum naturam esset, aut contra; itt a' *contra* végről esik, mi szokatlan; Livius: Cis Padum ultraque; szinte szokatlanul hátul van: *ultraque*; Caesar: intra extraque munitio-nes, itt ellenben elül együtt kettő fordul elő. Általában csak azt jegyezhetni meg, hogy két praepositio egy tárgyról együtt nem állhat, miként nyelvünkben például: *mellette* és *érte* har-coltam; mivel talán ellenkező casust kivánnak, de ha egy u-gyanazon esetet kivánnák is; teszem nem mondatik: *cum et ab eo didici*, vagy *pro et contra legem*; hanem: *haec cum eo, par-tim etiam ab eo didici*; *pro lege et contra legem dicere*.

G. Conjunctionio-k.

A' conjunctio-kral nem sokat mondhatni, de azon kevés, mit megjegyeznünk kell, éppen abban áll, hogy nem lehetünk eléggyé figyelmesek a' Conjunctioniook sokféleképi használatára. Általában a' következő pontokba vonhatni összse, mit a' kötszök sajátságáról mondhatni.

1.) A' tagadó mondásokban *et nemo, et nullus, et nun-quam* helyett: *nec, neque, ne* ezen positivus szavakkal: *quisquam, ullus, unquam, usquam* mondatik, esak-hogy a' *quisquam* nem így tétekit: *ne quisquam, hanem: nequis*. — Példák: Impedit enim consilium voluptas, ac men-tis, ut ita dicam, praestingit oculos, *nec habet ullum cum vir-tute commercium*. Cic. de Sen. Horae quidem cedunt, *et dies et menses et anni: nec praeteritum tempus unquam reverti-tur*. Id. ib. Senatus decrevit, darent operam consules, *ne quid resp. detrimenti caperet*. Sallust. bell. Cat. Caesar suis impe-ravit, *ne quod omnino telum in hostes rejicerent*. Caes. de bel-lo Gall.

2.) Valamelly közbeszört mondás után, mely által a' constructio félbeszakasztatott, hogy ez ismét öszszeköttessék, a' következő kötszókat szokás használni: *igitur, itaque, verum, verum tamen, sed, sed tamen, nam*, tudnillik midön mi a' ma-

gyarban ezzel élünk: „mondom“. De a' latinban is mondották néha: *inquam*, de gyakrabban a' fölebbi kötszók használtatnak. Például: Cato sententiam dixit, hujus nostri Catonis pater: (ut enim ceteri ex patribus, sci hic, qui illud lumen pro- genuit, ex filio est nominandus) is *igitur* judex ita pronuntia- vit, emptori damnum praestari oportere. Cic. de Off. — Primum quum *Caesar ostendisset*, se, priusquam proficiseretur, Dolabellam consulem esse jussurum: quem negant regem, qui et faceret semper ejusmodi aliquid et diceret: *sed quum Caesar ita dixisset*, tūm hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit. Phil. 2, 32.

3.) *Si quis* gyakran pronomen relat. helyett látszik használtatva lenni, mind a' mellett értelme körülbelül mindig ez: „ha mégis van“, „'s ha van is“. Például: Nuda fere Alpium cacumina sunt, et *si quid* est pabuli, obrunnt nives. Liv. — Iste quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis, *si qui* senes aut deformes erant, eos in hostium numero dicit, qui a- liquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes. Cic. in Verr. — Cosconius nullo acumine, eam tamen verbo- rum copiam, *si quam* habebat, populo praebebat. Cic. Brut. — Etsi tu melius existimare videris de ea, *si quam* nunc ha- bemus, facultate. Cic.

4.) *Et*, (*que*, *atque*) kötszók által gyakran egy fogalmat jelentő két fónév köttetik össze, melyeknek egyike genitivus, vagy pedig adjectivum helyett áll. Példák: Pateris libamus *et* auro. Virgil. Georg. ez annyit tesz mint: pateris aureis. — Mo- lem *et* montes insuper altos imposuit (e' helyett: molem alto- rum montium). Virg. Aen. — Ut saepe homines aegri morbo gravi, quum *aestu febrique* jactantur (az az: a' láz' hevétől, aestu febris). Cic. in Cat. 1, 13. — Quod ex his studiis haec quoque censetur *oratio et facultas* (azaz: facultas dicendi). Cic. p. Arch. Jus imaginis ad *memoriam posteritatemque* (poste- ritatis) prodere. Cic. in Verr. — Navigia redimita *floribus coroniisque*. Curt. 4, 17. — Carmina et devotiones (devotionis he- lyett) reperiebantur. Tacitus. Ann. 2, 69.

MÁSODIK CZIKKELY.

P L E O N A S M U S.

1.) *Pleonasmus*-nak nevezték a' latinok az olly kifejezé- seket, melyekbe több egyjelentésű, vagy legalább egymás- tol jelentésre nézve nem igen különböző szavak halmozattak

öszsze , vagy pedig a' gondolat igen hoszadalmas módon fejeztetett ki , holott azt igen kevés szóval lehetett volna előadni.

2.) A' tulságos halmozás hiba , mit a' jobb írók nem is igen gyakoroltak , vagy csak akkor , midőn valami rendkívüli hatást ohajtottak előadásuk által okozni ; de akkor különösen iparkodtak , hogy az öszszechalmozott szavak ne legyenek egészen egyjelentésük , hanem fokozatosan fölfelé minden szó valamivel többet jelentsen . Ha például ezeket használták : relinquare ac deserere , deserere ac derelinquere ; aversari et exerari ; rogo te oroque , oro te atque obsecro ; hoc animis eorum insitum atque innatum videtur esse ; agitur et perterretur Furiarum taedis ardentibus ; hoc maxime vestros animos excitare atque inflammare debet . — Az illyenféle számtalan a' szónokknál , és ebben áll a' szóbóség . De néha még tovább mentek , a' miből aztán a' rhetorikai figurák támadtak , midőn a' hatásra célcsoport törekvés mind inkább kitünt . Igy szólt Cicero : Quae cum ita sint , Catilina , perge quo coepisti : egredere aliquando ex urbe : patent portae : proficiscere ; — 's midőn már Catilina a' várost odahagyta , így mond Cicero : abiit , excessit , evasit , erupit . — Azonban a' grammatica-ba csak olly összetételek valók , mellyek szokottabbak , 's bennök nem nagy nyomaték rejlik , mint : casu et fortuito , forte fortuna , forte temere , prudens sciens , vivus vidensque , volens propitius , fundere et fugare , 's némelly szójárások , mellyek törvénykezésben fordultak elő , millyenek : pecunia capta conciliata (Cic. in Verr) ; ager datus assignatus , Phil. 5. extr. ; nihil aequi boni impetravit , Phil. ; quum Brutus exercitum conscripsérít comparit . 's a' t.

3.) A' pleonasmus-nak másik neme , tudnillik midőn az egyszerű és kevés szóval kifejezhető gondolatot hoszsasan nyújtják , már inkább grammatikába való , mert igen gyakran használva fordul elő . Azonban nem kell hinnünk , hogy a' rövid kifejezés a' hoszszaval , ez ismét a' röviddel egy értékű legyen ; néhol épen rövid kellett , másott hoszszu , miként az író gondolta . A' mi már ennek kijelölését , határait illeti , azt ne várja a' tanuló , hanem szorgalmasan olvassa a' latin classicusokat . Itt csak némelly egyes esetekről leszen szó .

4.) Az előrebocsátott substantivum a' pronomen relativummal ismételtetik , például : Habetis causam inimicitiarum , qua causa inflammatus Decianus ad Laelium detulerit hanc accusationem . Cic. pr. Flacc . — Quum obsignes tabellas clientis tui , quibus in tabellis id sit scriptum . Cie. de Orat . Quum in eo

ordine videamus esse multos non idoneos, *qui ordo industriae propositus est et dignitati; in Verr.* — Si quod *tempus* accidisset, *quo tempore* aliquid a me requirent. — Erant omnino *itinera duo, quibus itineribus domo exire possent, Caes.* — *Dies enim nullus erat, Antii quum essem, quo die non melius scirem Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. Cic. ad Att.* — Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui versari in rep. atque in ea se excellentius gerere studuerunt, *quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimatas et haberi et esse voluerunt. Cic. p. Sext.*

5.) *Is* és *ille* névmások a' *quidem* szóval fölöslegesen téteknél. Például: Ludo autem et joco uti *illo quidem* licet, sed sicut sonno et quietibus ceteris tum, quum gravibus seriisque rebus satisfecerimus. Cic. de Off. — Multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis *illis quidem* viris, sed non satis eruditis. Tusc. — O hominem semper *illum quidem* mihi aptum, nunc vero etiam suavem. Epist. Az *at* után is illy felesen szokott használtatni; de az *is* midőn semmi előbbire nem vonatkozik, szinte szükségtelenül téteket. Például: Hi magnopere suadebant, ut retro abiret spatioseque Mesopotamiae campos repeteret; si id consilium damnaveret, *at ille* divideret saltem copias innumerabiles. Curt. 3, 19. — *Quae cum aliqua perturbatione fiunt, ea non possunt iis, qui adsunt, probari. Cic. de Off.* — Ut vix cum eadem gente bellum esse crederent, cujus terribilem *eam* famam a patribus accepissent. Liv.

6.) Az egy tagu praepositio-k, mint: *ab, ad, de, ex* és *in*, gyakran szükségtelenül ismételtetnek. De az *et*, midőn azt teszi, mit nyelvünkben ez: mind — mind, szükségképen ismételtetik. Cicero az *inter* praepositiot igen szerette az *interest* igével ismételni. Példák: Ad ludum et *ad* jocum facti; deinceps de beneficentia et *de* liberalitate dicamus. — Ut eorum *et in bellicis, et in civilibus officiis* vigeat industria. Cic. de Off. *Quid intersit inter* popularem, idest assentatorem et levem ci-*vem, et inter* constan(em), severum et gravem. Cic. de Amic.

7.) *Sibi* személyes névmás' dativusa éppen olly fölöslegesen áll a' *suus* vagy *suo* mellett, mi azonban csak a' *régibb dramaticus*-oknál fordul inkább elő. — Például; ignorans *suo sibi* servi patri. Plaut. Capt. prol. 50. ib. 1, 1, 12. *Suo sibi* suo vivunt. — Terent. *Suo sibi* hunc gladio jugulo.

8.) *Potius* és *magis* igen gyakran szükségtelenül állanak: *malle* és *praestare* mellett, így: ab omnibus se desertos *po-*

tius quam abs te defensos esse *malunt*. Cie. div. in Caec. — Qui *magis* vere *vmcer* quam diu imperare malit. Liv. 22, 34. extr. — Ut emori *potius* quam servire *praestaret*. Cic. in Pis. Igy használtatik a' comparativus-okkal is; Cicero in Pis.: mihi in tanto omnium mortalium odio, justo praesertim et debito, quaevis fuga *potius* quam ulla provincia esset *optatior*.

9.) A' helyet jelentő genitivus-ok gyakran szinte fölösek, millyek: *loci*, *locorum*, *terrarum*, *gentium*; ugy az *ejus*, e' szólásmódban: *quoad ejus fieri potest*. Például: ubinam *gentium* sumus? aliquo *terrarum* migrandum est; hoc *loci*; ad id *locorum*; postea loci (aztán). — Szinte felesleges az *id quod*, e' helyett: *quod*. — Timoleon, *id quod* difficilis putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. Nep. Timol. 1.

10.) *Sic*, *ita*, *id*, *hoc*, *illud* szükségtelenül illesztetnek némelly mondások elébe. Példák: *Sic* a majoribus suis acceperant, tanta populi Rom. esse beneficia, ut etiam injurias nostrorum hominum perferendas putarent. Cic. in Verr. — *Quum sibi ita* persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras etc. Cic. Epist. — *Hoc* te intelligere volo, pergraviter illum esse offendum. Cic. ad Att. — Te *illud* admoneo, ut quotidie meditere, resistendum esse iracundiae. — Néha azonban szükséges a' *sic*, midőn *ut* kötszót vonz maga után, így: de cuius dicendi copia *sic* accepimus, *ut* etc. Cic. de orat. — E' szólásmódban: *hoc*, *illud*, *id* agere *ut*, a' pronomen szükséges.

11.) Illy fölösleges szókat vehetni észre, midőn valamelly irónak szavait nem egyenesen idézik, hanem csak mellékesen rájok vonatkozva emlitik, például: A Pausania Lentuli liberato, accenso meo, *audiⁱ vi quum diceret*, te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. Cic. Epist. — Ipsius Sulpicii nulla oratio est; *saepe ex eo audiebam*, *quum* se scribere neque consuesse neque posse *diceret*. Brut. 56. — Atque *ita lacutus est*, ut auctoritatem vestram vitaé suae se *diceret* anteferre. Philipp. 9, 4. Atque *ita*, *verba facta*, *ut dicerent*. Liv.

12.) Hasonló pleonasmus-t találhatni olly mondatokban, mellyek ezeket fejezik ki: „,ugy vélem, azt gondolom, azt tar-tom“, minthogy *putare* és *existimare* még különösen oda tétekk, ámbár már illy értelmű szó előrebocsátatott. Példák: *Cogitate nunc*, *quum illa (Sicilia) sit insula*, *quae undique exi-*

tus maritimos habeat, *quid ex ceteris locis exportatum putetis.* Cic. in Verr. — Genus ipsum prius cognoscite, judices; deinde fortasse *non magnopere quereretis, quo id nomine appellandum putetis* (e' h. quo nomine appellatis). Id ib. 4, 1. Tum facilius *statuetis, quid apud exterias nationes fieri existimetis.* Liv. p. leg. Man. Sed ea vos conjectura perspicite, quantum illud bellum factum *putetis.* Ib. cap. 9.

Illy hoszszadalmas kifejezések fordulnak elő a' *licet* igével is, midőn ez: *permittitur* és *conceditur* igékkel van függésben, így: totam Italianam suis coloniis *ut complere liceat permittitur.* Cic. in Rull. — *Quacunque velint summo cum imperio vagari ut liceat conceditur.* Id. ib. — Neque enim *permissum est ut impune nobis liceat.* in Verr.

13.) *Videri* feltünöleg szükségtelennek látszik sok helyen, mit Cicero sajátságának kell tartanunk, melly által ó a' kifejezést némileg szelidíteni látszott. Például: Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse *videatur.* Cic. p. leg. Man. — Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate et sententia dicendum esse *videatur.* Id. ib. — Et quisquam dubitabit, quin hoc tantum bellum huic transmittendum sit, qui ad omnia nostrae memoriae bella conficienda divino quodam consilio natus esse *videatur?*

14.) *Facere ut, est ut* körülírások szinte pleonasmusnak tekintethetnek, például: *Invitus quidem feci, ut L. Flamininum e senatu ejicerem.* Cic. de Sen. — *Invitus facio, ut recorder* ruinas reipublicae. Cic. in Vat. — At etiam gregarii milites *faciunt inuiti, ut coronam dent civicam,* et se ab aliquo servato^s esse *fateantur.* p. Planc. *Facio libenter ut per litteras tecum colloquar.* Id. Epist. — *Faciendum mihi putavi, ut tuis litteris breviter responderem.* — *Si est culpam ut Antiphō in se admiserit.* Ter. Phorm. — *Non est ut copia major a Jove donari possit tibi.* Hor. Epist. — *Est autem ut id maxime deceat, non id solum.* Cic. orat.

Illyen körülírás történik az *esse* és *infinitivus*-sal; így: *Ne sit tibi, Galle, montes semper adire.* Prop. eleg. 1, 10, 13. — At mihi si credas — *non sit mihi oculis timuisse meis.* Tibul. eleg. — *Fuerit mihi egiisse aliquando amicitiae tuae.* Sall. Jug.

15.) *Coepi infinitivus*-sal nem egyéb mint pleonasmus, például: *Rex maximo conventu Syracusis, in foro, flens atque deos hominesque obtestans, clamare coepit.* Cic. in Verr.

— Primo negligere et contemnere coepit, quod causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. in Ver. — **Incipere** illy módon ritkábban használtatik; cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnarent. in Verr.

16.) Pleonasmus a' latin nyelvben az is, midőn két negatio, vagy tagadó particula használtatik igenlés helyett; tudnillik ha e' szavak elébe: *nemo*, *nullus*, *nihil*, *nunquam*, *nusquam*, *nescio*, *ignoro*, e' particula: *non* tétezik, például: non nemo (valaki); non nihil (valamit). Ugy ezen kötszó *neque* is állítást jelent, ha ugyanazon mondásban valami más tagadó szó is foglaltatik, például: neque haec non evenerunt (azaz megtörténtek); neque tamen ea non pia et probanda fuerunt (és mégis az jó és helyeslendő vala).

De más értelme van a' mondásnak, midőn a' *non* után *ne* — *quidem* tétezik (tudnillik akkor illy forma jelentése van, mint mikor a' magyárban mondjuk: „még a' — sem.“ Non fugio ne hos quidem mores; non praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae. Cic. in Verr. Továbbá mikor a' főmondásnak függelékei *neque* — *neque*, *neve* — *neve* particula-kkal kötöttnek hozzá, nem azt teszi hogy a' két negatio egy positio-vá alakul, mert ezek illyenkor kötszök. Például: *Nemo* unquam, *neque* poëta, *neque* orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Cic. ad Att.—Eam *ne* quis nobis minuat *neve* vivus *neve* mortuus.

Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a' két tagadó particula nem csupán valami egyszerű *positivum*-ot jelent, hanem az állítás' erősítésére szolgál. Egyébiránt sok függ a' beszédenek színezetétől, mert megint igen gyakran majd egy positiot alig tesz; így mondatik: homo non indoctus, (homo doctus helyett); non imperitissimus; non sum nescius (jól tudom).

17.) A' következő szavak' értelme: *nemö*, *nullus*, *nihil*, *nunquam* a' szerént változik, a' mint a' *non* előttük vagy utánuk áll:

<i>non nemo</i> , <i>valaki</i>	<i>nemo non</i> , <i>mindenik</i>
<i>non nulli</i> , <i>néhány</i>	<i>nullus non</i> , <i>kiki</i> , <i> minden</i>
<i>non nihil</i> , <i>valami</i>	<i>nihil non</i> , <i>minden</i>
<i>nonnunquam</i> , <i>néha</i>	<i>nunquam non</i> , <i>mindenkor</i>

Igy, *nusquam non*, mindenütt, de *noynusquam* nincs szókásban, hanem helyette: *alicubi* jött divatba. *Non-nisi* jelentése: csak, *modo non*, és *tantum non*: majd, majd-

csak nem, szinte. Qui mortem in malis ponit, *non* potest eam *non* timere. Cic. de Fin.

18.) *Et* fölöslegesnek látszik lenni *multi* után, ha még egy adjectivum következik; mint: Versantur enim in animo meo *multae et graves cogitationes*, quae mihi nullam partem neque diurnae neque nocturnae quietis impertunt. Cicero in Rull.

At kötszó pleonasmus az ellentétben, főkép *sí* után. Ter. Eun. 5, 2, 25: *Si* ego digna hac contumelia sum maxime, *at* tu indignus qui faceres tamen. Liv. 10, 19. Bellona, *sí* hodie nobis victoriam duis (das), *ast* ego templum tibi voveo.

19.) A' pleonasmusnak bizonyos neme az is, midőn a' mondás igen hoszszura nyult 's a' kötszó ismételtetik, mi többnyire *is* és *ut*-tal történik, például: Adeon' rem redisse, *ut*, qui mihi optime consultum velit, patrem *ut* extimescam. Terent. Phorm. — *Ut* quivis, quum aspexisset, non se praetoris convivium, sed *ut* Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur. Cic. in Verr. — Quid est igitur *cur*, quum domus sit omnium una, eaque communis, quumque animi hominum semper fuerint futurique sint, *cur* ii, qui ex quoque eveniat, et quid quamque rem significet, perspicere non possint? Cic. de div. 1, 57.

HARMADIK CZEKKELY.

ECLIPSIS.

Eclipsis-nek mondatik, midőn egy vagy több szó kihagyatik, holott az a' mondás' kiegészítéséhöz tartozni látszik. Azonban itt csak olly kihagyások említetnek, melyek gyakoriak, némi sajátságosak a' Rhetorica-ba tartoznak.

1.) Hogy a' személyes névmások (mint a' magyarban is) kihagyatnak azon okbul, mivel az igének végzete világosan jelenti mellyik személy érteket, fólebb láttuk. A' mint magyar nyelvünkben e' szó: *emberek* kihagyatik, így: mondják, beszélik (t. i. az emberek): úgy a' latinban is: *homines* kimarad; azért csak így szokás mondani: dicunt, tradunt, ferunt, vocant 's a't.

2.) A' tulajdonneveknél a' *filius* és *filia* nevek rendszerént kihagyatnak, csak tulajdon neve tétek a' gyermeknek

az atyai név pedig genitivusban áll, példák: *Faustus Sullae* (*Sullanak Faustus nevü fia*); *Caecilia Metelli*. — Ugyan így használták az idegen neveket is: *Hannibal Gisgonis*, *Seleucus Antiochi*. Szinte ezt kell érteni a' *feleségről*; ennek csak neve tétetik, a' férj neve pedig genitivusban van, így: *Tertia Ciceronis*; *Domitia Passieni*; *Metella Crassi*; *Marcia Catonis*; *Hectoris Andromache*.

3.) *Aedes* vagy *templum* gyakran kihagyatik, 's azon istenség' neve, mellynek a' templom szentelve van, genitivusba tétetik, de mindig valami praepositióval, például: *habitabat rex ad Jovis Statoris*. Liv. — *Valerius mihi scripsit, quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses*. Cicero ad Terent. (lib. 14.) 2.

4.) Némelly egyes főnevek kihagyatnak, 's csak a' hozzájok tartozó névmás vagy melléknév használtatik, illyenek: *tempus*, *pars*, *febris*, *aqua*, *caro*, *mare*, *castra*, *praedium*, *ordo*. például: *ex quo (tempore)*, *ex eo*, *ex illo*; — *tertia (pars) decuma*, *quinquagesima*; — *tertiana (febris) quartana*; — *frigida (aqua) calida*; — *ferina (caro)*, *agnina*, *bubula*, *canina*, *porcina*; — *altum (t. i. mare)*; — *hiberna (castra) aestiva*; — *in pompejanum (t. i. praedium) properabam, in Tusculano eram, ex Formiano scripsit*; — *in quatuordecim sedere (ordo kimaradt)*.

5.) *Causa* igen gyakran kihagyatik, 's ezt valami elegancia-nak tartják; Példák: *Deliberandi* (*causa*) sibi unum diem postulavit. Cic. de nat. deor. — *Si naves dejiciendi operis — essent a barbaris missae*. Caesar. de bell. Gall. — *Arma ille adversum divina et humana omnia cepit, non pro sua aut quorum simulat injuria, sed legum ac libertatis subvertendae (t. i. causa)*. Sallust. — *Ab Narnia vitandae suspicionis (—), an quia pavidis consilia in incerto sunt*. Tacitus Ann. — *Quas (orationes) Seneca testificando quam honesta praeciperet, vel jacandi ingenii, voce principis vulgabat*. Ann. 13, 11. — *Tum e seditionis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret*. Hist. 4, 25.

6.) *Is*, *ea*, *id* gyakran kihagyatik, ha azon casus-ban van, mellyben a' hozzáartozó relativum, de néha akkor is, ha nem azon esetben van; például: *maximum ornamentum amicitiae tollit (is)*, *qui ex ea tollit verecundiam*. Cic. de Amic. 22. — *Terra quod accepit, (id) nunquam sine usura reddit*.

Ugy szinte főnevek után is kihagyatik az *is*, *ea*, *id*, ha azon casusban van, mellyben a' főnév, mellyre vonatkozik;

igy: pater amat liberos et tamen castigat (t. i. eos). — Multos illustrat fortuna , dum (eos) vexat. Sen. Epist.

7.) A' pronomen poss. rendszerént kihagyatik, midőn azt a' subjectumból vagy igéből is könnyen kiegészíthetni, így: Patrem video (t. i. meum); fratrem certe diligis (tuum); roga parentes (t. i. tuos). Cicero in libro (suo) de senectute Catonem loquentem induxit.

8.) *Quid?* Ezen kérdő-indulatszó mellől az *ais*, *censes* mindenkor kimarad. Itt aztán meg kell jegyeznünk, hogy ezen *quid* a' következő igének casusát mingyárt maga után vonja, például: *Quid?* Alexandrum Phaereum quo animo vixisse arbitramur? Cie. de Off. *Quid?* illam armorum officinam ecquid recordaris? — Ezen szólásmódon, *quid censes* (*censemus*, *censetis*)? gyakran csak arra való, hogy a' beszédet megkezdjék vele; például: *Quid censes* hunc ipsum Roscium, quo studio esse in rusticis rebus? Cic. p. Rosc. *Quid censemus* superiorem Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum; e' helyett: *quo cruciatu censemus Dionysium angi solitum esse?*

Igy egészítethetnek ki a' következők: *Quid vero?* *Quid igitur?* *Quid ergo?* *Quid enim?* *censes* vagy *censetis* által. — Ezek ismét más nemüek: *Quid tum?* kiegészítése: sequitur. *Quid ita?* — Accusatis Sex. Roscium. *Quid ita?* Quia de manibus vestris effugit. — Ezen átmeneti formula: *quid quod* igen szokott: *Quid quod* salus sociorum summum in periculum vocatur? *Quid quod* sapientissimus quisque animo aequissimo moritar?

Quid multa? *quid plura?* ne multa; ne multis; ne plura, akkor használtatnak midőn mondjuk: „szóval“, röviden, helyett.

9.) *Pertinere* kihagyatik; például: nihil ad me; recte an secus, nihil ad nos (t.i. pertinet), aut si ad nos, nihil ad hoc tempus. Cic. in Pis. — Nihil ad rem; quid hoc ad Epicurum (mi köze ehhöz Epicur-nak?) Quorsus haec? Illy kihagyások még: quo mihi hanc rem (dare). — Martis vero signum quo mihi (dare), pacis auctori? Cic. Epist. — Quo mihi fortunam, si non conceditur uti? Horat. Epist. — Quo mihi bibliothecas? Sen. de tranq. — Quas tu mihi intercessiones, quas religiones (profers vagy dicis)? — Hasonló ez is: quid mihi cum hac re (mit esináljak én evel.)?

10.) *Nihil aliud quam*, ebből a' *facere* igének valamelly ideje látszik kihagyatva lenni. — Ut, quoad potestate abiret,

domo abditus *nihil aliud quam* per edicta obnuntiaret. Sueton. Caes. 20. — Éppen a' szerent van: *quid aliud quam* is. Nam quum jure belli Sulla dictator proscriptisset inimicos, qui supererant, revocante Lepido, *quid aliud quam* ad bellum vocabantur? — Illyen: *nihil praeterquam*; Livius: Et illa quidem nocte nihil praeterquam vigilatum est in urbe. — Hasonló ehhöz: *Si nihil aliud*; Curtius: Vineam tamen silentium, et, *si nihil aliud*, certe gemitu interpellabo. — De akkor is mindig kihagyatik a' *facere vel fecit*, midőn valakinek cselekedetére ítélet mondattik; Cicero: Bene Chrysippus, qui docet; at stulte Regulus, qui captivos remittendos disuaserit.

11.) *Ait, inquit* „ugymond“ az idegen mondások- vagy idézeteknél szokott használtatni mint nyelvünkben is, de gyakran kihagyják: Turpemque aperto pignore errorem probans: En, (t. i. *ait v. inquit* kimarad) hic declarat, quales sitis judices. Phaedr. — Ugy szinte sokszor kihagyatik: *dicere vel dicit*, valamellyi idézettel. Scite enim Chrysippus: ut gladii causa vaginalam, sic praeter mundum cetera omnia aliorum causa esse generata. Cic. de nat. deor.

12.) Az esküvés, vagy fogadás-tétféle kifejezéseknel az: *oro*, *rogo*, *obsecro*, *precor* igék kihagyatnak „például: Per ego *vos deos patrios*, (t. i. *oro*), vindicate ab ultimo decore nomen gentemque Persarum! az igazi constructio ez: per deos patrios *vos oro*, vindicate. — Ezen ohajtásban: *Di meliora!* vagy a' *dent*, vagy *velint* van kihagyva.

13.) Néha az igének kétszer kellene tételetnie, és csak egyszer tétek, így — Cicero de leg. 3, 13: Ut enim cupiditatibus principium et vitiis infici solet tota civitas, sic emendari et corrigi continentia (t. i. solet). Magis ego te amo quam tu me (t. i. amas.)

14.) *Zeugma*, vagy mint némellyek mondják: *syllepsis* név alatt ismeretes, midőn a' két vagy több névhöz tartozó ige értelmére nézve csak egyikhöz illik, a' többiek egészen különböző igével egészítetnek ki. Ez csupa különözködés, keresettség főkép költőknél; a' prosaicusok közöl Tacit. így szól: Germanicus, quod arduum, *sibi* (t. i. sumpsit, vagy értelelmeire hozzá hasonló ige kimaradt), cetera legatis *permisit*. Id. 3, 12.: Si legatus oñicíi terminos (itt hihetőleg excessit maradt ki), obsequium erga Imperatorem *exuit*. Sallust. In Jugurtha tantus dolus tantaque peritia locorum et militiae erat, uti, *pacem* (agens kihagyatott) an bellum *gerens* pernicio-sior esset, in incerto haberetur. — Cicero: Illa arma, centu-

riones, cohortes non periculum nobis, sed praesidium *denuntiant*; a' *denuntiare* (fenyeget) csak periculumhoz illik, tehát praesidium másal, talán promittunt igével egészítik ki.

15.) *Esse* az infinitivusok mellől, főkép pedig a' *perfec-*
ctum infin. után rendesen kihagyatik. Terent.: *ancillas non o-*
portnuit relictas. — Cicero: *quod jam pridem factum oportuit*;
signum ablatum non oportuit. 'sa't. — Azonban nem csak mint
inf. hanem *praesens*-ben a' harmadik személyt mind egyes,
mind többesben: *est*, *sunt*, kihagyták gyakran, éppen mint
magyar nyelvükben nem néha, hanem általános szabály, hogy jelen időben a' harmadik személyt kimarad; Cicero: *Poe-*
ni foedifragi (*sunt*); *crudelis* (*est*) Hannibal: *reliqui justitio-*
res (*sunt*). A' közmondásokban még inkább kihagyták, például:
Summum jus summa injuria; *omnia praeclara rara*; *quot homines tot sensus*; Cic. — *Suis cuique mos*; Terent. — A'
pass. partic. futur. szinte többnyire kihagyatik az *est*, például:
Habenda ratio valetudinis, utendum modicis exercitationibus.

16.) *Ut*, a' közbetett rövid mondásokban, millyenek: *ut opinor*, *ut puto*, *ut censeo*, *ut credo*, sokszor kihagyatik, megjegyezvén, hogy a' *credo* így *ut* nélkül közbetéve *ironiai* értelmű szokott lenni. Cicero: *Male, credo, mererer de meis civibus, si ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem*. — Egyébként a' fölebb említett másik három ige nagyon gyakran a' mondásnak főigéjévé változik acc. és infinitivussal; uly hogy nem jól mondatnék: *nondum domi erat, ut sciebam*; *nondum Romam venisti, ut puto, hanem ily: nondum eum domi esse sciebam*; *nondum Romam te advenisse puto*; *libri, quos putabam mihi surreptos esse, reperti sunt*.

17.) A' *praepositio* kettős mondások' egyikénél kihagyatik, főkép költőknél. Horat. Carm.: *Quae nemora, aut quos agor in specus* (e' h. *in quaem nemora*). Id. Epist.: *Foedera regum vel Gabiis* (*cum*) vel *cum rigidis aequata Sabinis*. De még gyakrabban kimarad a' *praepositio* a' relativ. névmásokkal. Cic. ad Att.: *In eadem opinione fui, qua reliqui omnes* (t. i. *in qua*). p. Rosc.: *In quem hoc dicam, quaeris Eruci? Non in eum, quem vis et putas* (e' h. *in quem vis et putas me dicere*).

18.) Ezen szójárásban: *tantum abest ut*, ha még másik olly mondás következik, mellyben *ut* van, ebben az adverbium *potius* sőt inkább, *contra* ellenkezőkép, kihagyatva lászik lenni; de *potius-t* kitéve nem láthatni sehol, *contra* tis igen ritkán, tehát a' második mondás helyett, mellyben az

et fordulna elő, rendszerént *vix* vagy *etiam* választatik. Cic. Orat.: In quo *tantum abest*, *ut* nostra miremur, *ut* usque eo difficiles ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. — Brut. *tantum absuit*, ut inflammares nostros animos: somnum vix tenebamus.

19.) *Sí* kötszó a' kettős mondás elején kimarad, a' midőn aztán kétséges, valjon nem kérdéses e a' mondás; például Horatius: Casus medicusve levarit aegrum ex praecipiti, mater delira necabit. Terentius: Unum cognoris, omnes noris. Cic. in Verr. 3, 2. Furem aliquem aut rapacem *accusaris*, vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Ib. *negaret* hac aestimatione se usum: vos id homini credisse videremini (e' h. *si negaret*). *Dedisses* (si) huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Plin. Epist.

20.) *Vero*, *autem* kötszók az ellentétes, kivált rövid mondásokban gyakran kimaradnak. — An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi non facere poterunt? Cic. de Fin. 5, 32. — Tantum cibi et potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non (autem) opprimantur. Cic. de Sen. — Vincere scit Hannibal, victoria uti nescit. Liv. 22, 51. Ego, quid futurum sit, nescio, quid fieri possit scio. Sen. Epist. — Multi famam, conscientiam pauci verentur. Plin.

21.) A' kötszó kimarad, midőn két szó egymás ellenébe tételetik, mellyek azonban egész mondást tesznek, így a' magyarban: akarjak ne akarjak; például: velim nolim; maxima minima; prima postrema (elsőtől utolsóig); dignos indignos adire; aedificiis omnibus *publicis privatis*, *sacris profanis*. Cic. in Verr. — Nam gloriam, honorem, imperium *bonus ignarus* aeque sibi exoptant. Sall. Cat.

22.) *Et* gyakran kihagyatik, midőn két ugyanazon hivatalt viselő személyek' nevei említetnek, például: Consules declarati sunt Cn. Pompejus, M. Crassus; quo anno Cic. Pompejus, M. Crassus consules fuerunt; Cn. Pompejo, M. Crasso consulibus. — Cicero in Verr.: Ab A. Postumo, Q. Fulvio censoribus. — De nemcsak ugyanazon hivatalbeli személyek' neveinél, hanem másoknál is kihagyatik néha, így: Mitto L. Laelium, P. Scipionem. Cic. Brut. — Dicebat idem Cotta, Curio.

23.) Szinte *eclipsis*-nek vehetni, midőn két mondás *sí* kötszóval foglaltatik össze, mert ugy tetszik az *et* hiányzik; például: Haec est vis hujus anuli et hujus exempli: *Sí* nemo sci-

turus, nemo ne suspicaturus quidem sit, cum aliquid injuste feceris, si id diis hominibusque futurum sit semper ignotum, sisne facturus. — *Eclipsis*-nek tarthatni, ha ne előrebocsátva et használhatik, a' midőn ut ki van hagyva; így: Monere coepit Porum, ne ultima experiri perseveraret dederitque se viator. Curt. — Huic ille primum suasit, ne se moveret et (ut) expectaret. Curt.

24.) Olly praedicatum, melly két vagy több személynek tulajdona, csak egyszer tétetik, a' másiknál kihagyatik. például: *Spurii Cassius, Maelius* (e' helyett: *spurius Cassius et spurius Maelius*). — Servius duas filias juvenibus regiis, Lucio atque Arunti *Tarquinii*, jungit. Liv. — Cum *legionibus* secunda et tertia. Liv. 10, 18.

NEGYEDIK CZIKKELY.

A' BESZÉDRÉSZEK' ELHELYHEZ-TETÉSE.

A) A' beszédrések' helyzete általában.

1.) Első helyen áll a' *subjectum*, akár egyszerű mondásban, akár pedig kötszó, vagy relativum után; ezt követi az ige a' velejáró ige határzóval; aztán jö a' tárgy, vagyis *objectum* casusaival; végre a' *praepositiok*. Ez a' grammatica i constructio rendje. De az ornatában nem ezt tartják, hanem majd egyik majd másik rész, majd meg valamennyi nem a' maga közönséges helyén van, miként az író véleménye szerént szébb, czifrább, vagy nagyobb hatásunak hiszi.

2.) Minthogy azonban a' czifraságok még sem mindenhol illenek, 's az író nem hajhászva különös hatás után egyszerűen adta elő gondolatait, igen természetes hogy ezt többen megkedvelték; így lön, hogy főkép történeti előadásokban 's elbeszélésekben azon rend horosult meg, miszerént a' *subjectum* elől áll, egyebek középre tétetnek, az ige pedig végére jö a' mondásnak, miként magyar nyelvünkben is történik; és ettől ok nélkül el nem távozhatni. Ha egyébiránt a' mondás igen hosszú, az igének nem szükséges éppen végről állania; szóval több egyes eset adja elő magát, mellyről szabályt adni teljes lehetlenség, sőt valóságos esztelenség is volna minden szónak helyét úgy kitűzni, hogy annak szükségkép csak ott kell állania és nem másott. — A' függelékes vagy közbeszótt mondá-

sokban, melyek magyarázatul szolgálnak, az ige legelől szókott tételeti, például: *amicum aegrotantem visere volebam: habitat autem ille in parte urbis remotissima.*

3.) Az olly *patheticus* kifejezés vagy szó, mellyre különös hangnyomaték esik, vagy pedig a' mi ellentételül szolgálván kitüntetni szükséges, elül szokott állni. Például: *Cito arescit lacrima, praesertim in alienis malis; Sua vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt; A malis mors abducit, non a bonis, verum si quaerimus; Insignia virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt.* Cic. — Ha pedig nincs *patheticus* szó a' mondásban, azon szó, melyet a' többi fölött figyelembe vételelhetünk, leghátról hagyatik; így Caes. *Gallia est omnis divisa in partes tres; quod ante id tempus acciderat nunquam;* — Cicero: *Sequemur igitur hoc quidem tempore et in hac quaestione potissimum Stoicos; Expetuntur autem divitiae quum ad usus vitae necessarios, tum ad persuerendas voluptates;* de Leg. 1, 23: *quae virtus ex providendo est appellata prudentia.*

4.) Az olly szó, mely egyikhez is másikhoz is közösen tartozik, vagy elől, vagy hátul, de csak egyszer 's nem mindenik szó mellé tételetik, így: *in scriptoribus legendis et imitandis;* vagy: *in legendis imitandisque scriptoribus,* nem pedig így: *in legendis scriptoribus et imitandis;* — *hostes victoriae non omen modo, sed etiam gratulationem paeceperant;* — habentur et dicuntur *tyranni;* — amicitiam nec usu nec ratione habent *cognitam.*

5.) A' genitivus majd elől, majd meg hátul áll jobban, miről tehát szabály nincs, példák; Cicero: *quod is, qui uno die, tota Asia, tot civitatibus, uno nuntio atque una significatione literarum cives Romanos necando trucidandosque denotavit. — Cur eorum spēm exiguum reliquarum fortunarum* (itt két genitivus van: egyik subjectum, 's ez elől, másik objectum, az utóbb áll) *vi extorquere conaris?* — Cic. in Verr.; *cognoscite hominis principium magistratum gerendorum.*

6.) Az *adjectivum* mind a' fónév előtt mind pedig után állhat. Mikor kelljen elől és mikor hátul állnia: bizonyos szabályok nincsenek, a' szokásra kell ügyelni; azt egyébiránt megjegyezhetni, hogy a' több szótárgyaláson álló *adjectivum* az egytagú substantivumnak majd mindig utána áll, például: *Di immortales, rex potentissimus et nobilissimus; res innumerabiles, res dissimillimae.* — Némi más beszédrésekkel, vagy szavakat, melyek a' névhöz tartoznak, szokás az *adjecti-*

vum és substantivum közé rakni, például: *Amicitia usque ad extremum vitae diem permanxit; tuorum erga me meritorum memoria.*

Jegyzet. A' praepositio és casus-a közt igen gyakran genitivus, vagy adverbium, néha kötszó is áll, így, Cicero: *inter hostium tela; propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, injurias; ad bene beateque vivendum.* — Post vero Sullae victoriam; praeter enim tres disciplinas. Említést érdemel, hogy a' per és azon tárgyat jelentő accusativus közé, mellyet kíván, igen gyakran más accusativus tételek, így: *per ego vos;* Terent.: *per ego te deos oro;* Cicero: *Nolite, judices, per vos fortunas vestras, inimicis meis dare laetitiam.*

7.) A'-hivatalt vagy méltóságot, szóval czimet jelentő nevek, 's mindazok, mellyek czim helyett szolgálnak, a' főnév után tétetnek mint a' magyarban is, például: Cicero consul; Ennius poëta; Mucius augur; Plato philosophus; Dionysius tyrannus; — azonban az örökösödési czim rex, sokszor e-lül áll, mint: *rex Dejotarus.* A' nemzetiségi vagy családi nevek gyakran elül állnak, így: Marcus Tullius Cicero, P. Cornelius Scipio Africanus.

8.) Olly nevek, mellyek egymásnak ellenébe tétetnek, egymásmellett szoktak állni, így: *alius alium insuperat; alius aliunde. venit; manus manum lavat; cuneus cuneum trudit.*

9.) Ha a' non a' mondásnak csak egyes szavához tartozik, annak minden előtte áll, így: *non te reprehendo sed fortunam;* ha pedig az egész mondásnak tagadó értelme van, a' non az ige előtt áll, például: *cur tantopere te angas, intelligere sane non possum.* — *Non dico* helyett rendszerént *nego* használtatik: negavit eum adesse. — Ha e' tagadó szavak: *non, neque, nemo, nullus* más tagadókkal fordulnak elő; millyenek: *quisquam, ullus, unquam:* az elsőbbek minden elől használtatnak, habár nem közvetlenül is, például: *nemini quidquam negavit, non memini te unquam vidisse.*

10.) Sok kifejezésben a' szavak régi szokásnál fogva bizonyos helyet nyertek, mire a' classicusok' olvasásánál különösen kell figyelni. Igy: *civis romanus, populus Romanus, terra marique, Pontifex maximus, magister equitum, Jupiter optimus maximus.* — Ezen ablativusok: *opinione, spe, justo, solito,* minden comparativusok előtt állnak; *opinione omnium majorem animo cepi dolorem.* — *Quisque,* minden ezen névmással kötöttetik összesz: *sui, sibi, se, suus,* minden utánuk áll ezeknek, például: *sibi quisque maxime favet; suum cuique*

pulchrum videtur; sua cuique dextra ultiōnem tot malorum pariet.

Quidem gyakran elvétetik azon szótól, mellyhöz tartozik, hanem valami névmáshoz foglaltatik, így Cicero: tibi que persuade, esse *te quidem* mihi carissimum, sed multo fore cariorem, si etc. e' h.: te carissimum quidem mihi esse.

Ne — quidem mindig elválasztatik, minthogy azon szó, mellyre a' nyomadék esik, közbetétetik, például: *ne — patrem — quidem* venerabatur; *ne in fanis quidem*, *ne si dubitetur quidem*, *ne quem in Sicilia quidem fuit, 's a' t.* Cic. — Éppen így választatik el: *non — nisi* (csak). Cicero de amic.: *sed hoc primum sentio, nisi in bonis amiciiam esse non posse*; ib.: *quae (caritas inter natos et parentes) dirimi nisi detestabili scelere non potest.*

Crede mihi, vagy *mihi crede* e' helyett használtatik: *profecto*, valóban, bizonyára.

11.) *Inquit*, idegen mondás' idéztetésénél tétekit, még pedig rendszerint az idegen mondásnak egy kis szakasza után, például Liv.: Sex. Tarquinius stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit, sinistraque manu mulieris pectore oppresso: *Tace Lucretia, inquit*, Sex. Tarquinius sum.

B) Mondások' összekötése, és periodusok.

1.) A' mondások' összekötésére főkép a' kötszók használatanak, honnét neveztetnek is, de helyettük relativumok, adjectivumok, és adverbiomok is igen szokottak; néha pedig kétféle is tétekit; kötszó relativummal, v. más-sal, vagy pedig két kötszó; példák: *quod quum* audivisse, *quod si* fecisse, *quod quamvis* non ignorasse: *Quam palam utinam* di immortales tibi reservent; *quod qui* facit (et qui hoc facit h.), eum ego impium judico; *contra quem qui* exercitus duxerunt, iis senatus singulares honores decrevit. — Megjegyzésre méltó a' pron. relat. az ablativusban comparativusoknál, például: *Cato, quo nemo tum erat prudentior, liberi, quibus nihil mihi potest esse jucundius.*

2.) *Quod*, és *quodsi*, *quodnisi*, *quod etsi* igen gyakran szolgálnak a' mondások' összekötésére, például, Cicero in Verr.: *Quidsi* illinc inanis profugisse, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui conselerata judicaretur. Id. de

nat. deor. *Quodrei* omnium animantium formam vincit hominis figura, eā fugurā profecto est, quae pulcherrima sit omnium. — Cic. in Verr.: *Quodnisi* Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rēm imperio edictoque prohibuisset, etc. — Id. de Fin.: *Quodetsi* ingenis magnis praediti quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior. — Előfordulnak még ezek is, ámbár ritkábban: *quodquum*, *quadubi*, *quodquia*, *quodquoniam*, *quodne*, *quodulinam*, holott maga a' kötszó is elég volna, például: *Quodquum* audivisset adolescentis filius, negotium exhiberi patri, accurrisse Romam et cum prima luce Pomponii domum venisse dicitur. Cic. de Off. — *Quodubi* ille intellexit, id agi atque id parari, et filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat. Id. in Verr. — *Quodquia* nullo modo sine amicitia firmam et perpetuam jucunditatem vitae tenere possumus etc. Cic. de Orat.

3.) *Neque* és *nec* kötszök igen gyakoriak *ut* helyett: a' példa erre számtalan. Néha pedig: *enim*, *vero*, *non*, *tamen* mellékletével fordulnak elő, így: *Neque vero non* eadem ira deorum hanc ejus satellitibus infecit amentiam etc. Cic. p. Mil. — *Nec enim* is, qui in te adhuc injustior fuit, *non magna signa* dedit animi erga te mitigati. Epist. — *Neque tamen*, quum haec scribebam, eram *nescius*. Cic. ib.

4.) A' mi már a' *periodust* illeti, az olly beszéd, vagyis a' mondásoknak oly összeköttetése, hogy az egész kerekbeszének értelmét ki nem vehetni, míg az utolsó rész hozzá nem járul. — Alapja ugyan minden periodusnak a' legegyszerűbb mondás, mellynek részei: *subjectum*, *praedicatum* és *copula*. Például e' hoszszú periodusnak: *Deus*, quum justitiae suae memor, omnes homines, Noachi aetate viventes, qui a flagitiis erant contaminatissimi, aquae vi immissa perire jussisset: Noacho soli, quia ipsum colebat, benignitatis suae memor, modo mirabili parcendum, putarit — e' három szó az alapja: *Deus* Noacho pepercit.

5.) Olly beszél mondatik tehát periodusnak, melyben a' főmondáson kívül több kisebb mondások, mint járulékok, közbetételek, foglaltatnak, 's azokat *mēmbrum*, vagy harövidebbek, *incisum* névvel nevezik. — A' periodus közönségesen négyféle szokott lenni, 's részeinek számáról így nevezik: *unimembris*, *bimembris*, *trimembris*, *quadrimembris*. — E' szerint a' periodus, vagy *simplex*, vagy *composita*.

6.) ***Periodus simplex***. A' simplex periodus ugy készül, hogy a' főmondás' *subjectuma* és *praedicatuma* közé,

egy vagy több kis mondás, vagy incisum tételek; hogy pedig az illy közbeszött incisum-nak meg kell a' főmondással egyeznie, magától értetik, azaz, oda kell illenie. minden simplex periodus, csak unimembris. Példák:

Homines, quia mortales sunt, non possunt vitam aeternam in his terris exspectare. — Multi, cum in potestate essent hostium, multi in custodia, dolorem suum doctrinae studiis levaverunt. Cic. de Fin. — Nescire, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est, semper esse puerum. Cic. Orat. — Sapientis animus, magnitudine consilii, tolerantia rerum humanaarum, contemtione fortunae, virtutibus omnibus, ut moenibus septus, vinci aut expugnari non potest. Cic. — Scipio, ut Hannibalem ex Italia deduceret, exercitum in Africam trahecit. — Antigonus, quum adversus Seleucum Lysimachumque dimicaret, in praelio occisus est. Nep. de reg. — Stultitia, et si adepta est, quod concupivit, nunquam se tamen satis consequetam putat. Tusc.

7.) **Periodus composita.** Ez két förészbül áll; egyik, az első rész, tudniliuk *Protasis*, a' másik *Apodosis* néven ismeretes. Es ezeknek majd az egyike, majd a' másika áll több tagbul, majd pedig egyformán mind a' kettő két két tagbul van öszszetéve. A' periodusnak részeit's tagjait pontos vesző (;) és kettős pont (:) által különböztetni meg. Példák:

Qui putat magnam doctrinam sine ingenio praeclaro, sine industria indefessa, sine libris optiūis posse comparari: magno vehementique errore ducitur. — Quoniam in hoc libro de elocutione scripsimus, et, quibus in rebus exemplis opus fuit, uti sumus nostris, idque fecimus praeter consuetudinem eorum, qui de hac re scripserunt: necessario faciendum putavimus, ut paucis rationem nostri consilii demus. Auct. ad Herenn. — *Quemadmodum*, quum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: *sic*, si quid deliquerо, nullae sunt imagines, quae me a vobis deprecentur. Cic. de leg. agr. — Ut saepe homines aegri morbo gravi, quum aestu febrique jactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevari videntur, deinde multo gravius vehementiusque afflicantur: *sic* hic morbus, qui est in re publica, relevatus istius poenā, vehementius, viris reliquis, ingravescit. Id. in Cat. — *Etsi*, Quirites, non est meae consuetudinis initio dicendi rationem reddere, qua de causa quemquam defendam; propterea quod omnibus civibus in eorum periculis satis justam mihi causam necessitudinis esse duxi: *tamen* in hac defensione capititis, famae,

fortunarum omnium Caii Rabirii proponenda ratio videtur officii mei; propterea quod, quae justissima causa ad hunc defendantum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri. Cic. p. Rabirio. — Si fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus iratorum civium boni civis auctoritas et oratio: *tum* profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est, aut errore hominum, aut timore.

8.) A' szónok beszéde nem csak az eddig említett saját-ságok, 's periodusok, hanem az ugynevezett tropusok és figurák által is különbözik a' közönséges prosa-tol. A' tropus egyes szavakban, a' figura egész mondásban van. Némettely tropusok a' rhetoricai czifraságokban *metaphora* vagy *translatio* néven ismeretesek, mik főkép hasonlatosságokban mutatkoznak, mint: segetes sitiunt (a' vetések szomjazznak), homo asper, fulmina eloquentiae. — *Synecdoche*, minden valamelly rész az egész helyett mondatik, például: *tectum, domus* h.; — *metonymia*, minden valami rokon tárgy vétekké más helyébe, például: *Vulcanus, ignis* h., *Ceres, panis* h.; — *antonomasia*, a' tulajdonnév' helyettesítése, például: *Romanae eloquentiae princeps*, Cicero h. — Ezeknek 's hasonló több tropus-nak használatát a' lexicon-okbul tanulhatni meg.

9.) A' figura-kat sokkal inkább és szabadabban használhatni, mint a' tropus-okat. A' figura-k kétfélek szoktak lenni: *figurae sententiarium*, és *fig. verborum*. Mind két nemük nagy szerepet játszanak a' szónoklatban; gyakran csupán ezek által győz a' szónok. Mind erről azonban a' rhetorica szól, itt elég lesz csak röviden némieket megemlíteni. — Majd minden figura vagy hozzáadás, vagy hasonmás, vagy tagadás által keletkezik.

Hozzáadás által lesznek: *geminatio*, például Cic. in *Verr.*: *Crux, crux inquam misero et aerumnoso comparabatur*; — *repetitio*, minden több incisum ugyanazon szóval kezdődik, például Cic. in *Cat.*: *Nihil ne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?* — *conversio*, minden ellenben a' mondás' részei többször ugyanazon szóval végződnek; — *complexio* támad a' két előbbi figura t. i. *repetitio* és *conversio* összefoglalása által, például Cic. in *Rull.*: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi suffragiis prohibuit? Rullus. Quis comitiis praefuit? Rullus. Quis decemviros quos voluit renuntiavit? Idem Rullus;* — *traductio*, mi-

dön valamelly szó az előrebocsátott mondásbul átvétetve ismétlődik, például auct. ad Her.: *Eum tu hominem appellas, qui si fuisset, homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petisset; — polysyndeton*, a' kötszó gyakori ismétlődése, például ad Her.: *Et inimico proderas, et amicum laedebas, et tibi ipsi non consulebas.*

Hasonmás által, — *annominatio*, például Cic. in Verr.: *Ut cum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret; in Cat.: hanc reip. pestem non paulisper reprimi, sed in perpetuum comprimi volo; — antitheton*, például Cic. p. Mil.: *Est igitur haec, judices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripiimus, hausimus, expres-simus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, ut etc. — commutatio*, például ad Her.: *Quia stultus es, ea re taces, non tamen quia taces, ea re stultus es; si poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse; — regressio*, Cic. Brut.: *Ut eloquentium juris peritus-simus Crassus, juris peritorum eloquentissimus Scaevola ha-beretur; — gradatio*, ad Her.: *Imperium Graeciae fuit penes A-thenienses, Atheniensum potiti sunt Spartiatae, Spartiatas superavere Thebani, Thebanos Macedones vicerunt, qui ad imperium Graeciae brevi tempore adjunxerunt Asiam bello subactam.*

Tagadás által illyenfélé figura-k támadnak: *aposiopesis*, midön valamit készakarva elhallgatunk, 's rögtön félbeszakasztjuk az elkezdett mondást, például Cic. p. Mil.: *De nostro enim omnium — non audeo totum dicere. — Az ismeretes virgi-liusi figura: Quos ego — sed motos praestat componere fluctus. — dissolutio*, mikor a' kötszök kihagyatnak, mint Cic. Quintiliannál: *Qui indicabantur, eos vocari, custodiri, ad sena-tum adduci jussi; — correctio*, az éppen ejtett kifejezésnek megjavítása, például Cic. in Catil.: *hic tamen vivit. Vivit? im-mo vero etiam in senatum venit; — dubitatio*, a' szándékos kétkedés, ad Her.: *Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium — nam quo te digno moribus tuis appellem nomine?*

A' *figurae sententiarum* neme szorosan a' *rhetorica*-ba tartozik, de némellyet érintenünk kell, milyen a' kérdés és felkiáltás, mellyek igen gyakran fordulnak elő; 's ide tar-tozik az is, midön távollevő vagy élettelen dolgokat hivunk fel, például Cic. p. Mil.: *Vos enim iam ego, Albani tumuli atque luci etc. a' személyesítés, midön a' hazát beszélte, a' hyper-*

bola, az ironia, a' hasonlatosság, 'sa't. mit a' classicusok' olvasásábol megtanulhatni.

Záradékul álljon, itt még ez egyszerű thema: litteris delector a' fölebbi figurák szerént változtatva:

Geminatio: Litterae, litterae inquam, solae me delectant.

Repetitio: Litterae me puerum aluerunt, litterae me juvenem a libidine servarunt, litterae virum in rep. administranda adjuverunt.

Conversio: Litterae honestissima voluptate oblectant, rerum novarum inventione oblectant, immortalitatis spe certissima oblectant.

Complexio: Qui litteris delectatur, qui vero inveniendo delectatur, qui doctrina propaganda delectatur, eum vos malum esse civem putatis?

Traductio: Quid vis? Tunc litteris delectaris, qui litterarum fundamenta odisti?

Polysyndeton: Litterae et erudiant et ornant et oblectant et consolantur.

Paronomasia: Qui possim ego litteris carere, sine quibus vitam ipsam agerem invitus?

Antideton: Qui litteris delectari te dicis, voluptatibus implicari te pateris?

Antimetabole: Non quia delector, studeo litteris: sed quia studeo, delector.

Grudatio: Studia mihi litterarum doctrinam, doctrina gloriam, gloria invidiam et obtrectationem comparavit.

Aposiopesis: Quid? Tu mihi hoc objicis, qui nihil unquam in vita expetierim nisi virtutem et doctrinam: tu quid expetieris — sed taceo, ne convicium tibi fecisse videar.

Asyndeton: Quid dicam de utilitate litterarum? Erudiant, ornant, oblectant, consolantur.

Correctio: Litterae me delectant; quid dico delectant? Immo consolantur et unicum mihi perfugium praebent inter hos vitae laboriosae molestias.

Dubitatio: Litterae me sive erudiant, sive oblectant, sive consolantur: — sed quid potissimum dicam nescio.

TOLDALÉK RÉSZ.

PROSODIA.

E' munka' elején némelly főszabály már előadatott a' szótagok' hoszsúszágáról, itt a' már ismeretes verseket toldalékul adni jónak gondoltam, mellyek minden szótagokról részletes szabályokul szolgálnak.

Vocalem breviant, alia subeunte, Latini.

1. **De vo-** Produc, ni sequitur *r*: fiō, et nomina quintae, calibus. Quae geminos casus, e longo, assumit in ēi, Nomina corriples: fidēique, spēique, rēique. Ius commune est vati: producito alius; Altērius brevia. Pompēi, et cetera produc.

Eheu produces semper : variabitur ohe.

Graeca per Ausoniae fines sine lege vagantur.

Quaedam etenim brevibus (veluti Symphonīa) gaudent. Et quaedam longis, ceu: Dīa, Chorēa, Thalīa, Dariūs, Cytherēa, aēr, Elegīa, plateā, Atque alīa. At Chorēam rapuit, platēamque Poēta, Solvit et in geminas (veluti Cythereia) longam.

2. **De diph-** Diphthongus longa est in Graecis, atque Latinis: thongis: Prae rāpe praepositum vocali, dicue: praeustus.

Vocalis longa est, si consona bina sequatur,

3. **De po-** Aut duplex (z, x), aut I, vocalibus interjectum. sitione: Consōna principium verbi sortita sequentis.

Seu duplex, seu bīna, nīhil praeēuntibus auget Temporis, ut fiant longae, seu clara Zacynthos.

Contrahit ḥrator, variant in carmine vates, Si mutam, liquidamque simul brevis una praeēbit. Utraque vocalem si consona juncta sequentem Non ferit, anteiens brevis est (velut ḥbru) nunquam. Quadrijugus rapitur, bijugus conjungitur illi, In quibus I, duplex non est, sed consona simplex. Subiicit et subicit dicunt in carmine vates.

Quae brevis ante fuit, facit hanc contractio longam.

4. De Pro bövibus dices bōbus; pro non vōlō nōlo.

contra- Sic cōāgo, cōgo, dēāgo sic dicito dēgo.

ctione: Est mīhī mī, nīsī nī, cui eūj, sic e nihil est nīl.

Derivata patris naturam verba sequuntur.

5. De de- Mobilis, et fomes, laterna, ac regula, sedes, rīvatis: Quamquam orta a brevibus, gaudent producere primam.

Corripiuntur ārista, vādum, sōpor atque lūcerna,

Nata licet longis. Usus te plura docēbit.

Legem simplicium retinent composta suorum,

6. De Vocalem licet, aut diphthongum syllaba mutet.

composi- Deiēro, sed jūro dat, peiēroque; innūba, nubo: tis: Pronūbaque; atque hīlum nīhīlum; dat semisōpitus, Sōpio; fatidīcus, fratresque a dīco creatur.

Participale ambitum, ab itum inter longa repone.

Praeterita assumunt primam dissyllaba longam:

Sic vēnio, sēdeo: vēni, sēdique dedērunt.

7. De Sto, do, scindo, fero, rapiunt bibo, findo priores, praeteri- Compositum tamen absīdi communis habetur.

tis: Praeteritum geminet si primam, corripe utramque:

Ut pārio, pēpēri: vētet id nisi consona bina.

Caedo, cecīdit habet longam, ceu pedo pepēdi.

Cuncta Supina volunt primam dissyllaba longam;

8. De Su- At reor, et cieo, sero, et ire, sinoque, līnoque, pinis: Do, queo, et orta ruo, — breviabunt rite priores.

Longa: *a, de, e, se, di*, praeter: *dīrimo*, atque *disertus*.

Sit *rē* breve; at *rēfert*, a res producito semper.

9. De Corripe *pro* graecum; produces rite latinum. praepon- Contrahe, quae *fundus*, *fugio*, neptisque, neposque, tionibus: Et *festus*, *fari*, *fateor*, *fanumque* crearunt.

Hisce *prōfecto* addes, pariterque *prōcella*, *prōtervus*, Atque *prōpago*, genus: *prōpago*, protrahe vītis.

Prōpino varia, *prōcuro*, *prōpago*, *prōfundo*.

Corripe *ab*, et reliquas (obstent nisi consona bina),

Quae sunt: *ad* vel *in*, *ob*, *per*, *sub*, *super*, *anteque*, *circum*.

10. De Az utolsó előtti mindig hoszszu: *quaesīvi*, *definīvi*, *divīsi*. praeperi- tis poly- syllab.

11. De Utum producunt polysyllaba cuncta supina.
supinis De *vi* praeterito semper producitur *itum*:
polysyll: *Agnitus* agnosco, cognosco *cognitus* effert.
Cetera corripies in *itum* quaecunque supina.

Produc *a* semper composti parte priore;
12. De At simul *e* simul *i* crebro breviare memento.
compositis Nequidquam prōduc, nequando, venēfica, nequam.
Nequaquam, nēquis, sociosque; videlicet addes.
Idem masculine produc, et sīquis, ibidem.
Scilicet, et bīgae, tibicen, ubīque, quadrigae.
Bīmus, tantidem, quīdam, et composta diei.
Compositi *o*, breviant Graeci: Samōthracia testis.
Sed Minōtaurus, pariterque geōmetra longum est.
O latinum variat; producere namque aliōquin,
Et quandōque: at quandōquidem breviare solemus.

13. De Casibus obliquis vix crescit prima: secunda
incre- Corripit incrementa; tamen producit: ibēri.
mento:

Nominis *a* crescens, quod flectit tertia, longum est.

14. De Mascula corripies *al* et *ar* finita; simulque
incr. *a* *Par* cum compositis: *hepar*, cum *bacchare* *nectar*,
tert.decl. Cum *vade*: *mas* et *anas*, queis junge: *laremque* *jubarque*.
A quoque et *as* graecum breve postulat incrementum;
S quoque finitum, si consona ponitur ante.
Et *dropax*, *anthrax*, *thorax*, cum *smilace* *climax*;
His *atacem*, *panacem*, *colacem*, *styracemque*, *facemque*;
Atque *abacem*, *coracem*, *philacem* compostaque necte.

15. De *E* crescens numero breviabit tertia primo;
incr. *e* Verum protrahitur genitivus in *enis*, *iberque*,
tert.decl. *Ver*, *halex*, *locuples*, *heres*, *mercesque*, *quiesque*,
El *peregrinum*; *er*, *es* graecum; *aethere* et *aère* demitis.

Corripiet pariter crescens *i* tertia primo
16. *I* vel In numero; at graecum producit in *inis*:
y increm. *Gryps*, *vibex*, *nesis*, *lis*, *dis*, *glis*, addito *Samnis*.
tert. *Ix* produc, breviato: *histrix*, cum *fornice* *varix*,
Coxendix, *chaenixque*, *ciliꝝ*, *natrixque*, *calixque*,
Adde et *Eryx*, et *onix*, *nix*, *pixque*, *salixque*, *silexque*,
Sardonychis, *calycis*, *laricis*. Sit *bebrycis* anceps.
Sed brevibus junges in *gis* cum patrius exit.
Coccyx, *coccygis*, *mastix*, *mastīgis* amabit.

O crescens numero producimus usque priore.

17. *O. in-* *O* parvum in graecis brevia, producito magnum.

crem. Corripitur genitivus *oris*, quem neutra dedere

tert.decl. Nomina; sed produc *os*, *oris*. Sit brevis *arbor*

Et *lepus* et *pus* compositum, *bos*, *compos* et *impos*,

Adde his *Cappadocem*, *Allobrogem*, cum *praecoce*, et *obs*, *ops*.

Verum produces: *Cecrops*, *hydropsque*, *Cyclopsque*.

18. *U.* *U* brevia incrementa feret; sed casus in *ūdis*

cresc. *Uris*, et *ūtis* ab *us* recto producitur, et *fur*,

tert.decl. *Lux*, *frux*. Sed brevis: *intercusque*, *pecusque*, *ligusque*.

19. *De*

incr.plur. Pluralis casus si crescit, protrahit: *a*, *e*.

a,e,i,o,u. Atque *o*; corripies *i*, *u*, verum excipe *būbus*.

A crescens produc: *do* incremento excipe primo.

20. *De* *E* quoque producunt verba increcentia; — verum.

incr. Corripiunt *e* ante *r*, ternae duo tempora prima,

verb. a,e. Sed *reris*, vel *rere* datur penultima longis.

Sit brevis *e*, quando *ram*, *rim*, *ro* adjuncta sequentur,

Et *beris*, atque *bere*, in verbi breviato futuris;

Corripit interdum: *stetērunt*, *dedēruntque* poëtae.

Corripit *i* crescens verbum: producitur *īvi*

21. *De* Praeteritum; sed *īmus* breviatur, deme: *velīmus*,

incri. *Nolīmus*, *sīmus*, quaeque hinc composta dabuntur.

verb. Et quodvis quartae incrementum *i* protrahe primum.

i, o, u. *Ri* conjunctivi possunt variare poëtae.

O incrementum produc: *u* corripe semper.

A finita dato longis; *itā*, *posteā* deme,

22. *A in* *Eiā*, *quiā*, et casus omnes, sed protrahe sextum.

fine. Productis graecos casus adjunge vocandi.

Corripe *e*, sed primae, quintaeque vocabula produc,

23. *E in* Atque famē, cetē, tempē, fermēque, ferēque.

fine. Adde docē, similemque modum et monosyllaba, praeter

Enlyticas, ac syllabicas; nec non (malē dempto

Ac benē) produces adverbia cuncta secundae.

24. *I in* *I* produc: brevia nisī, cum quasī; Graecaque quintae.

fine. Jure mihi variare, tibique, sibique solemus.

Corripies ibī, ubi, melius dissyllabon et cui.

25. *O* in *O* datur ambiguis; Graeca, et monosyllaba longis
fine. Ergo pro causa; ternus sextusque secundae;
Atque adeo, atque ideo, atque adverbia nomine nata,
Sed citio corripies, modique, et sciio, nescio et imo
Et duò. Sit varium sero, et conjunctio vero.

26. *U, b,*
d, t in *U* semper produc; *b, d, t;* corripe semper.
fine.

27. *c, l,* *C* longum est. Varium hic pronomén. Corripe donec,
m. in fine. Et nec; fac pariter malunt breviare poëtae.
Corripe *l:* produc *sal, sol, nil* multaque Hebraea,
M vorat *eclipsis;* prisci breviare solebant.

28. *N* in *En* brevia, quod format *inis* breve; graeca secundae
fine. Jungimus, et quartum, si sit brevis ultima recti,
Forsitan, in, forsān, tamēn, ān, vidēn, adiice curtis.

29. *R* in *R* breve, sed longum est: *far, par* cum pignore *lar, nar,*
fine. *Cur, fur*, cum graecis, quibus est genitivus in *eris.*
Addito *iber*; sed *cor* melius breve, celtiber anceps.

30. *As* in *As* produc. Quartam Graecorum tertia casum
fine. Corripit, et rectum, si in *adis* breve patrius exit.

31. *Es* in *Es* quoque produces; breviat sed tertia rectum.
fine. Cum patrii brevis est crescens penultima. *Pes* hinc
Excipitur: *paries, aries, abiesque, Ceresque.*
Corripe et *es* de sum, et *penes*, et pluralia Graeca.

32. *Is* vel *Glis, sis, vis*, (verbum, ac nomen) *nolisque velisque,*
ys in fine. Audis cum sociis; quorum est genitivus in *inis,*
Entisve, aut itis longum, producito semper.

33. *Os* in *Vult os* produci. *Compos* breviatur et *impos*,
fine. *Osque, ossis; graecorum* et neutra et cuncta secundae.
Addicta Ausonidum: *graecus* genitivus et omnis.

34. *Us* in *Us* breve ponatur; produc' monosyllaba, quaeque
Casibus increscunt longis, et nomina quartae.
fine. Excepto recto et quinto, et quib[us] exit in *untis*
Patrius, et conflata e pus, contractaque graeca
In recto, ac patrio; et venerandum nomen Jesus.

A D A L É K.

1. Vannak mégis olly szavak, mellyek e' versszabályokban nem foglaltatnak, hanem a' jelesebb költők' auctoritása szerént vagy hoszszuk, vagy rövidek; azokat szükségesnek tartom megemlíteni, például: *āgo*, *āger*, *ālo*, *ānimus*; — *āla*, *ālea*, *āvea*, *āreo*.

2. A' tulajdonevek, mellyek *ius*-ban végződnek, vocati-vusának utolsó előtti tagja rövid, így: *Mercūri*, *Virgīli*, *O-vīdi*, *Domīti*, *Fabrīci*, *Maurīci*; ámbár prosában hoszszunak vétetik, mint: *Mercūri*, *Virgīli* 's a't.

3. Az *inus* végzetű melléknevek végső előtti szóttagja hoszszu;

a) Mellyek élő állatoktul származnak, mint: *vitulīnus*, *anserīnus*, *equīnus*, *canīnus*, *vulpīnus*, *lupīnus* 's a't.

b) A' következő nevek, mellyek főnevekül is használtatnak, mint: *clandestīnus*, *intestīnus*, *mediastīnus*, *festīnus*, *morticīnus*, *marīnus*, *vicīnus*, *orcīnus*, *peregrīnus*, *inquilīnus*, *libertīnus*, *matutīnus*, *pulvīnus*, *vespertīnus*, *divīnus*, *supīnus*, *genuīnus*, *canīnus*, *catīnus*, *echīnus*, *collīnus* etc. Ugy-szinte: *bīnus*, *trīnus*, *quīnus*; — *sobrīnus*, *consobrīnus*, *ami-tīnus*; — *Augustīnus*, *Justīnus*, *Aventīnus*, *Ticīnus*, *Gabīnus*, *Collatīnus*.

4. A' következők végső előtti szóttaguk rövid: *fagīnus*, *chrystallīnus*, *alamantīnus*, *coccīnus*, *acīnus*; — *crastīnus*, *perendīnus*, *serotīnus*, *diutīnus*, *pristīnus*, *pampīnus*, *va-ticīnus*, *fraxīnus* etc.

5. Az *urio* végzetű igékben az *u* rövid, így: *esūrio*, *le-ctūrio*, *sculptūrio*, *coenatūrio*, *partūrio*, *dormitūrio*. etc.

6. A' *patronymica* nevekben az utolsó előtti rövid, mint: *Aeneādes*, *Hippotādes*, *Atlantiādes*, *Scipiādes*, *Aeolādes*, *Abramādes*, *Isacādes* etc.

7. A' *do*, *go* végzetű nevek végső előttie hoszszu, mint: *imāgo*, *forfītūdo*, 's a't. de kivétetnek: *comēdo*, *unēdo*, *spā-do*, *līgo*, *harpāgo*, *Macēdo*.

8. Az *idus* és *icus* végzetű szók utolsó előtti tagja rövid, mint: *avīdus*, *cupīdus*, *calīdus*, *candīdus*, *bellīcīus*, *modīcīus*, *publīcīus*, *rustīcīus*, 's a't. — de kivétetnek: *amīcīus*, *aprīcīus*, *pudīcīus*, *mendīcīus*, *umbilīcīus*, 's némelly tulajdon nevek: *Granīcīus*, *Henrīcīus*, *Ludovīcīus*, *Emerīcīus* etc.

9. *I* v előtt többnyire hoszszu, mint: *dives*, *cives*, *li-*
vor etc; de kivétetnek: *nives*, *bivium*, *trivium*, *redivivus*.

10. *A' tim* végzetű adverbiumok' végső előttiie hoszszu,
mint: *paulatim*, *certatim*, etc. De *adfātim*, *perpētim* rövid.
Stātim (mingyárt), *stātim* (állva). 's a' t. 's a' t.

FÜGGELEK.

A' következő versekben foglalt némelly szavak értelmük szerént vagy rövidek, vagy más jelentésben hoszszuk:

Est acer in silvis, equus acer Olympia vincit.
Fert ancilla colum, penetrat res humida colum.
Si vis esse comes mihi, mores indue comes.
Bellandi cupido damno est sua saepe cupido.
Oblitus decoris, violat praecepta decoris.
Qui sua scripta dicunt, patronis suavia dicunt.
Displacet ille labor, sub cuius pondere labor.
In silvis lepores, in mentis quaere lepores.
Sanus edit carnem, librum qui publicat, edit.
Educat hic catulos, ut eos educat in apros.
Solvere diffidit, nodum qui diffidit ense.
Per quod quis peccat, per idem punitur et idem.
Morio moratur, quounque sub axe moratur.
Nitere cum studio, si vis aliquando nitere.
Haec nota Grammatici non mihi nota fuit.
Nil ego scribo novi, quia novi nil nisi nota.
Occidit latro, verum sol occidit almus.
Gaudet uterque parens, dum filius est bene parens.
Pendere vult justus, sed fur pendere recusat.
Si transire velis maris undas, utere velis.
Nil prosunt vires in probitate vires.
Sunt eives urbis populus, sed populus arbor.
Si vitare potes, ne plurima pocula potes.
Fabula narratur, fabula est faba parvula dicta.
Calco latum, croceo tinguntur vellera luto.
Deceptura viros pingit mala femina malus.
Omne malum nobis malus dedit in Paradiso.
Si qua sede sedes, et erit tibi commoda sedes,
Illa sedē sedē, nec ab illa sede recede.
Pluribus ille refert, quae nihil cognoscere refert.

Ludo *pīla*, *pīlum* contorqueo, *pīla* columnna est.
Quaestio fit per *ūter?* liquidi vas dicitur *ūter*.
Decipit me saepe, *frētum*, nimis aequore *frētum*.
Vēnimus hesterna, ast hodierna luce *venīmus*.
Oblītus est vino, sed non *oblītus* amoris.
Nauta *nōtum* exhorret jacturis jam sibi *nōtum*.
Mānibus, ut mos est, *mānibus* pia justa parantur.
Pro reti et regione *plāga* est; pro verbere *plāga*.
Phlegma *sērum*: *sērum* pars est extrema diei.
Brachia juncta *sīnus*, *sīnus* vas laetis habetur.
Fide, sed ante *vīde*; qui *fīdit*, nec bene *vīdit*,
Fallitur: ergo *vīde*, ne capiare *fide*.

Rokonsági nevezetek.

Agnati patris, *cognati* matris habentur.
Dic *patruos* patris fratres, *amitasque* sorores.
Frater *avunculus* est, soror est *matertera*, matris.
Quos fratres generant natos, dices *patrueles*,
Sed *consobrinos* dic, quos peperere sorores,
Quos soror et frater gignunt, dices *amitinos*.
Vir natae *gener* est, *nurus* est pro conjugē nati.
Uxorūs genitor *socer* est, *socrusque* genitrix.
Vitricus haud verus pater est, materque *noverca*.
Ipse viri frater *levir*, sed *fratria* fratris
Uxor; *glos* uxor fratris, soror atque mariti.

A' VERSLÁBOKRÓL.

Ámbár a' költészet, mind avval mi hozzá tartozik, maga egész könyvet tenne: de röviden itt mégis némellyeket megemlíteni hasznos leszen. — A' versláb a' versnek két vagy több szótagbul álló része. A' verslábok három osztálynak.

I. Osztályba tartoznak, melyek két szótagbul állnak; 's a' következők:

- a) *Spondeus*; két hoszszu szótag: -- mint: *laūdēs*, *pōssūnt*, *āudāx*, *cōnstāns*.
- b) *Pyrrhichius*; két rövid: .. mint: *bōnē*, **Děüs**.
- c) *Trochaeus*; vagy *Choreus*; egy hoszszu és egy rövid: - .. mint: *ārmā*, *fōrtīs*.
- d) *Jambus*; egy rövid és egy hoszszu: .- mint: *vīrōs*, *rōgās*, *pōtēns*.

II. Ide tartoznak a' három szótaguak, mellyek főkép a' következők :

- a) *Molossus*; három hoszszu: - - - mint: läctāntēs, cōntēndūnt, īncōnstāns.
- b) *Dactylus*; egy hoszszu és két rövid: - u u mint: cōrpōrā, dīript̄, cārmīnā.
- c) *Tribrachys*; három rövid: u u u mint: fācērē, dūbīüs, dōmānūs, ānīmā.
- d) *Anapaestus*; két rövid és egy hoszszu: u u - mint: ānīmōs, flūvīos, pūérōs.
- e) *Bacchius*; egy rövid két hoszszu: u - - mint: dōlōrēs.
- f) *Antibachius*; két hoszszu, egy rövid: - - u mint: cāntārē, pōēmā.
- g) *Creticus*; hoszszu, rövid, hoszszu: - u - mint: māxīmōs, īnsōlēns, pārtīcēps.
- h) *Amphibrachys*; rövid, hoszszu, rövid: u - u mint: āmārē, bētātūs.

III. Osztályba sorozandók, mellyek négy szótagbul állnak, ezek a' fölebbiekben öszszetétel által támadtak, illyek:

- a) *Dispondeus*; - - - -, mint: örātōrēs, īntērrūmpēns.
- b) *Proceleusmaticus*; u u u u, mint: ābiētē, rēpētērē.
- c) *Dichoreus*; - u - u, mint: dīmīcārē, ēdūcātūs.
- d) *Diiambus*; u - u - , mint: āmāenētās, sūpērvēnēt.
- e) *Choriambus*; - u u - mint: nōbīlītās, īmpātiēns.
- f) *Antispastus*; u - - u, mint: cōrōnārē, īnārdēscīt.
- g) *Jonicus a majore*; - - u u mint: sēntēntiā, mūtābīlīs, pērlēgērāt.
- h) *Jonicus a minore*; u u - - mint: ādōlēscēns, gēnērōsī, ādāmārī.
- i) *Epitritus primus*; u - - - mint: sālūtāntēs, rēfōrmādāns, lābōrāndō.
- k) *Epitritus secundus*; - u - - mint: cōmprōbābānt.
- l) *Paeon primus*; - u u u, mint: āspīcītē, hīstōriā.
- m) *Paeon secundus*; u - u u, mint: pōtēntiā, dōcēbīmūs, 'stb.

Versfajok.

- u u - -

Adonicus: Nūbībūs ātris
Cōndītā nūllūm
Fūndērē pōssūnt
Sīdērā lumen.

Ritkán fordul így elő az adonicus vers, hanem sapphicus vers után, így: három sapphicus, a' negyedik adonicus, például Horat.

Sapphicu s: - u | - - | - u u | - u | - u

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidendi
Sobrius aula.

Glyconicus: -- | - u u | - u u

Florent lilia svavia.

Jambus: u - | u | u - | u - | u - | u u

Beatus ille qui procul negotiis
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni foenore.

A' jambusnak több faja, vagy ága van, tudnillik van négyes, ötös, hatodfeles, hatos. Benne leginkább a' vető láb (jambus) uralkodik, honnét neveztetik is: de azért fölvesz spondeust, dactylust, anapaestust, sőt tribachyst is, de bacchiust sohasem. A' fölhozott példában az 1 és 3 sor hatos, a' 2 és 4 pedig ötös.

Hexameter. - - - - - | - - - | - u

Mūltī rī xān tūr dē lānā sāepě că prīnā
Sēd fūgīt īntērēā fūgīt īrrēpārābūlē tēmpūs.

Ezen mértéken irta Virgil ama hires Aeneisét és egyéb munkáit, Ovid pedig Metamorphosisát.

Pentameter: - - | - - | - | - u u | - u u | - u

Intērdūm läcrīmāe pōndērā vōcīs hābēnt.
Tēmpōrā sīfūrīnt nūbūlā sōlūs ērīs.

A' pentameter csak hexameterrel párosítva szokott előfordulni, mikor *Elegianak* mondattik. Ezt kedvelte Ovid leginkább 's ezen irta a' fölebbin kívül minden munkáit. — A' többi versnemeket lásd „Magyar nyelvtan hangmértekkel“ ezimű munkám végén.

LATIN SZÓJÁRÁSOK.

Vicit opinionem meam tuorum scriptorum praestantia. *Irásaid felülmulták várakozásomat.*

Haec me ad spem immortalitatis rapit; *ez által halhatatlan-ságra tarthatok számot.*

Nolui mihi deessé; *nem akartam magamról elfeledkezni.*

Multum interest ad meam laudem; *attol dicséretem függ.*

Largire aliquid amicitiae nostrae; *tégy valamit barátságunk kedveért.*

Si in eadem sententia fueris; *ha egyet fogysz érteni.*

Assentando gratiam alicujus aucupari; *valakinek hizelegve kedvét keresni.*

Diem ipsum memoria teneo; *még a' napra is jól emlékezem.*

Tu mihi praesto fuisti; *te nekem segítségemre voltál.*

Ea cogitatio me habet sollicitum; *az a' gondolat nekem bajt szerez.*

Officio deesse; *nem teljesíteni kötelességet.*

Magnum aes alienum; *nagy adósság.*

Pacis auctor semper fui; *a' békét mindig javasoltam.*

Signa conferre cum hoste; *az ellenséggel megütközni.*

Armis inferiores, non causá; *igaz hogy igazságunk volt, de erőtleneb voltunk.*

Uxorem ducere; *megházasodni.*

Minus probatus parentibus; *szülői nem sokat tartanak felőle.*

Famae servire, *hirt vadászui.*

Capessere rempublicam; *az ország' igazgatásahoz fogni.*

Contumelia eum frangit; *ha valami gyalázat éri, mingyárt oda van.*

Multum versatur in judiciis; *a' törvényekben igen jártas.*

Petere hostem; *az ellenségre ütni.*

Fama perfertur in Graeciam; *hiret viszik Görögországbba.*

Ignarus quo valeret oraculum; *nem tudván mit jelent a' bályányjóslat.*

Omnia, quae moveri possunt; *ingó, bingó javaink.*

Sacra procurare; *az isteneknek áldozni.*

Configere cum hoste; *az ellenséggel megütközni.*

Ancipiti periculo premi; *nagy veszedelemben forogni.*

Incendio delere urbem; *a' várost fölégetni.*

Eum habeo fidelissimum; *ő leghivebb barátom.*

Aliquid doli subest; *valami csalárdzság lappang alatta.*

Loco et tempore alienissimo; *éppen legalkalmatlanabb helyen 's időben.*

Male rem gessit; roszul viselte magát.

Ab hoc gradu depulsus est; attól a' méltóságtul megfosztatott.

Id agitur; azon vannak.

Aliquem certiorem facere; valakit tudósítani.

Iter facere; utazni.

Post hominum memoriam; világ' kezdete óta.

Portu utimur malo; rosz révpartunk van.

Hoc longe alio spectat; annak egészen más czélja van.

Opus facere; munkálkodni.

Fidem alicui habere; valakinek hitelt adni.

Morem alicui gerere; valakinek engedelmeskedni.

Abi in malam rem; eredj pokolba.

Actum est cum illo homine; oda van az az ember.

Paucis te volo; egy szóra.

Opificio se addixit; mesterségre adta magát.

Non stabo pacto; nem tartom meg szavam.

Impetum facere; valakire rohanni.

Quid illo factum? hová lett? mi lett belőle?

Strenue fecit; vitézül viselte magát.

Multitudo imperatorum Cayram perdidit; a' sok bába közt elvesz a' gyermek.

Cantabit vacuus coram latrone viator; nem félti német a' gatyáját.

Suae quisque domi rex; a' bagoly is biró a' maga házában.

Non e quovis ligno fit Mercurius; nem mindenbotbul lesz borotva.

Ejusdem farinae; egy bordában szőt; egy híron pendül.

Perfrictae frontis; bocskorbör az arczája; arcázlan.

Noctuas Athenas ferre; a' Dunába vizet hordani.

Delphicum natare doces; farkasnak mutatsz erdőt.

Asinus ad lyram; ért a' hajdu a' harangöntéshöz.

Ad consilium ne accesseris antequam voceris; hivatalan' vendégnek ajtó mögött a' helye.

Prolixius Iliade; hoszsu mint a' Szentiván éneke.

Veritas odium parit; mondj igazat betörik a' fejed.

Gutta cavat lapidem; lassu víz partot mos.

Ab equis ad asinos, a' cseberbül vödörbe hágni.

Accidit in puncto, quod non speratur in anno; néha reggel táncz, este pedig láncz.

Indulsit genio; föltette Orbán süvegét.

Nauta de ventis, de bobus narrat arator; szénégetőnek tökén a' szeme.

Urit mature, quod vult urtica manere; korán megismerni,
melly tejbül lesz turó.

Male parta male dilabuntur; ebül gyűlt szerdéknak ebül kell
elvezui.

Premitur miseriis, szoros a' kapczája.

A cane non magno saepe tenetur aper; kicsiny a' bors de
erős.

Figulus sigulum odit; egy csárdában két dudás meg nem tér.
Cribro aquam haurire; Lukas hordót tölteni.

Agninis lactibus alligare canem; ebre bizzák a' hájat.

Verba ligant homines, taurorum cornua funes; szaván fogják
a' harist.

Lupus in fabula; farkast emlegetnek, kert alatt kullog.

Dum pluit, molendum est; addig hámozd a' húrsfát míg
hámlik.

Nec Hercules contra duos; sok lud disznót győz.

Naturam expellas furca, tamen usque redibit; mint a' gyer-
mek szokik, ugy marad vénségeben.

Principiis obsta, sero medecina paratur; addig hajtsd a'
veszszőt míg hajlik.

Non procul a proprio stipite poma cadunt; nem meszsze esik az
alma fájától.

Ubi bene, ibi patria; mindenütt jó, hol az embernek jól van
dolga.

Festina lente; lassan járj, tovább érsz.

Adde parum modico; magnum cumulabis acervum; sok kicsiny
sokra megy.

Cum perverso perverteris; a' ki sántával jár, sántítani ta-
nul.

Post festum cantare; eső után köpönyeg.

Dii laboribus omnia vendunt; munka nélkül semmi sincs.

RÓMAI CALENDÁRIOM.

A' rómaiak nem úgy számlálták a' hó-napokat mint mi, tadrillilik 1-től 30- vagy 31-ig, hanem a' következő módon. minden hónapban volt szerintök három bizonyos és meghatározott nap, melytől viszszafelé számláltak. Ama három meghatározott nap, ezek voltak: a' hónapnak 1-ső napja, ezt neveztek: *Calendae*-nek; a' hónapnak 6-dik napja, mit *Nonae*-nek mondottak; 's végre a' hónapnak 13-dik napja, ez *Idus*-

nak mondatott. — Azonban az olly hónapokban, mellyek 31 napbul állnak, a' 7-dik teszi a' *nonae-t*, 's 15-dik az *idus-t*, mint a' következő versék mutatják :

Prima dies mensis cujusque est dicta *Calendae*;
Sex *Nonas* Majus, October, Julius et Mars;
Quatuor at reliqui. Dabit *Idus* quilibet octo.
Inde dies alios omnes dic esse *Calendas*,
Quos retro numerans dices a mense sequenti.

Mellyik hónap áll 30, 's mellyik 31 napból, az itt következő versekből legkönnyebben megtudhatni:

April ter denos, *Jun.*, *Septemberque*, *November*.
Uno plus *reliqui*, viginti *Februus* octo.
At si *bis sextus* fuerit, superadditur unus.

A' mi pedig használatát illeti, ám bár a' kérdésre: *quando?* mikor? ablativus szokott téteeni, itt mégis így mondották: ante *calendas Martias*; vagy ante diem tertium *Calendas*; v. *Nonas*, *Idus*; (megrövidítve: a. d. III. Cal.) A' kitétel: *pridie* a' fölebb említett három meghatározott nap előtte valót jelenti; a' *postridie* pedig azt, mi a' meghatározott után mingyárt következett, 's vagy genitivussal tételik így: *pridie Iduum*, vagy accusativussal: *pridie Idus*, *pridie Calendas*. Cicero in Catil. 1, 3.: *dixi ego idem in Senatu, caedem te optimatum contulisse in ante diem V. Cal. Novembribus*; — Livius: *in ante dies octavum et septimum Calendas Octobres comitiis dicta dies*; — Cicero ad Att. 2, 11.: *Nos in Formiano esse volumus usque ad pridie Nonas Majas*.

Hogy a' tanuló világosan láthassa, mellyik római calendariomi nap felel meg a' mi számainknak, összehasonlítva ide irok két hónapot, mellyek egyikében 31, másikában 30 nap van. Ez éppen nem azért történik, hogy valaki így irjon, hanem a' már így irottat hogy értse. Hogy némellyek ma is írnak így, nem egyéb mint affectatio, mert bizony a' mi írásmódon sokkal könnyebb mint a' római.

Két egyenetlen hónap összevetve.

October.

- 1 *Calendis octob.*
- 2 VI ante Nonas
- 3 V ante Nonas
- 4 IV ante Nonas
- 5 III ante Nonas
- 6 Pridie Nonas
- 7 *Nonis*
- 8 VIII ante Idus
- 9 VII ante Idus
- 10 VI ante Idus
- 11 V ante Idus
- 12 IV ante Idus
- 13 III ante Idus
- 14 Pridie Idus
- 15 *Idibus*
- 16 XVII ante Calendas
(t. i. a' köv. hónap Cal.
előtt)
- 17 XVI ante Calendas
- 18 XV ante Calendas
- 19 XIV ante Calendas
- 20 XIII ante Calendas
- 21 XII ante Calendas
- 22 XI ante Calendas
- 23 X ante Calendas
- 24 IX ante Calendas
- 25 VIII ante Calendas
- 26 VII ante Calendas
- 27 VI ante Calendas
- 28 V ante Calendas
- 29 IV ante Calendas
- 30 III ante Calendas
- 31 Pridie Calendas
(t. i. a' jövő hónap Calen-
das-a előtti nap.)

November.

- 1 *Calendis novembris*
- 2 IV ante Nonas
- 3 III ante Nonas
- 4 Pridie Nonas
- 5 *Nonis*
- 6 VIII ante Idus
- 7 VII ante Idus
- 8 VI ante Idus
- 9 V ante Idus
- 10 IV ante Idus
- 11 III ante Idus
- 12 Pridie Idus
- 13 *Idibus*
- 14 XVIII ante Calendas
- 15 XVII ante Calendas
- 16 XVI ante Calendas
(a' jövő hó Calendas-a
érettik)
- 17 XV ante Calendas
- 18 XIV ante Calendas
- 19 XIII ante Calendas
- 20 XII ante Calendas
- 21 XI ante Calendas
- 22 X ante Calendas
- 23 IX ante Calendas
- 24 VIII ante Calendas
- 25 VII ante Calendas
- 26 VI ante Calendas
- 27 V ante Calendas
- 28 IV ante Calendas
- 29 III ante Calendas
- 30 Pridie Calendas
(t. i. a' jövő decemb.
Calendas-a előtti
nap.)

RÖVIDITÉSEK.

A. Aulus	Sc. Senatusconsultum
C. Caius	Tr. Tribunus
Cn. Cnaeus	A. Anno
D. Decimus	A. c. Anno currente
K. Kaeso	A. pr. Anno praeterito
L. Lucius	A. M. Anno mundi
M. Marcus	A. u. c. Anno urbis conditae
M. Manius	A. Chr. Ante Christum
Mam. MamerCUS	B. M. Bene merenti
P. Publius	Dn. Dominus
Q. v. Qu. Quintus.	D.D. Dono dedit
S. v. Sex. Sextus.	D. D. D. Dono dedit dicavit
Ser. Servius	D. M. Diis Manibus
Sp. Spurius	D. S. De suo
T. Titus	D. S. P. P. De sua pecunia po- tuit.
Tib. Tiberius	F. C. Faciendum curavit
Aed. Aedilis	Ictus. Jureconsultus
Cal. v. Kal. Calendae	L. M. Libens merito
Cos. Consul	L. S. Loco Sigillii
Coss. Consules	MS. Manuscriptus
Proc. Proconsul	P. S. Postscriptum
D. Divus	Q. D. B. V. Quod deus bene vertat.
Des. designatus	S. V. B. E. E. V. Si vales bene est, ego valeo.
Eq. Rom. Eques Romanus	c. caput
F. filius	cf. confer v. conferatur
Imp. Imperator	i. e. id est
Leg. Legatus v. Legio	l. loco
Non. Nonae	l. c. loco citato
O. M. Optimus Maximus.	pag. pagina
P. C. Patres conscripti	scil. scilicet
Pl. Plebis	seq, sequens; seqq., plural.
Pop. Populus.	v. versus
P. R. Populus Romanus	vid. vide vagy videatur
Pr. Praetor.	S. Salutem
Praef. Praefectus	S. D. P. Salutem dicit pluri- mam.
Pont. max. Pontifex maximus	
Resp. Respublica.	
S. Senatus	
S. P. Q. R. Senatus populusque romanus	

BUDÁN,

A MAGYAR KIR. EGYETEM BETÜIVEL.

1846.

Draženos Széchényi Könyvtár